

Onos Pajėdaitės nuotr.

Šis leidinys skiriamas pirmojo Etninės kultūros globos tarybos pirmininko prof. habil. dr. Norberto Vėliaus (1938–1996) atminimui

IŽANGINĖS MINTYS

- Bronė Stūdžienė*. Norbertas Vėlius:
be teisės pasirinkti – etninė kultūra ar mitologija4
Marcelijus Martinaitis. Apie daiktus ir jų prigimtį8
Libertas Klimka. Tautinė tapatybė ir pilietiškumas.....11

TEISĖS AKTAI

- Lietuvos respublikos tautinio paveldo produktų
įstatymas.....13

TARYBOS VEIKLA

- Valstybinių programų koordinavimas18
Tarybos posėdžiai.....22
Tarybos nutarimai.....24
Tarybos laikinųjų darbo grupių posėdžiai.....27

REGIONINIŲ TARYBŲ VEIKLA

- AUKŠTAITIJA29
DŽŪKIJA.....32
MAŽOJI LIETUVA.....34
SUVALKIJA (SŪDUVA).....38
ŽEMAITIJA41

ETNOLOGINIAI TYRIMAI

- Alfonsas Motuzas*. Švč. Mergelės Marijos apsiareiškimo
Šiluvoje 400 metų jubiliejus (dvasinės etninės
kultūros paveldo išsaugojimo problema).....43
Irena Regina Merkienė. Lietuvos saleziečiai:
sociokultūrinė veikla ir tautiškumas.....47
Libertas Klimka. Lietuvių etnopedagogika:
ugdymo tradicijų išliekamoji vertė68
Romualdas Povilaitis. Jaunimo etnokultūrinės
orientacijos.....72
Inija Trinkūnienė. Jaunimo nuostatos
etnokultūrinių tradicijų tęstinumui76
Vytenis Rimkus. Liaudies menas – sudėtinė
kultūros dalis.....78

GYVOJI TRADICIJA

- Aušra Žvinakevičiūtė*. Šermenys ir laidotuvės
Pagurnių kaime – kaip prieš šimtą metų81
Aušra Žvinakevičiūtė. Jurginės Alovėje – konkursui
ir pramogai.....83

KRAŠTOTYRA

- Ona Rasutė Šakienė*. Apie kunigą Teodorą Brazį
ir jo lobius.....84
Gražina Noreikienė. Patrauklus kraštotyros būdas.....85

ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

- Dalia Vladislava Užpelkienė*. Regiono etninė kultūra ir
jos aktualizavimo galimybės viešosios bibliotekos
sektoriuje.....86
Dalė Juknevičienė. Edukacija Lazdijų krašto
muziejuje.....90
Nijolė Černevičienė. Etninės kultūros tradicijų
propagavimas tarp vaikų ir jaunimo92

- Gražina Kepežinskienė*. Etninės kultūros ugdymo
patirtis ir raiška Kauno „Šilo“ pradinėje mokykloje...93
Libertas Klimka. Pirmojo pašto trakto 170-metė
sukaktis.....95
Libertas Klimka. Pažymint Kultūros dieną97

AMATAI

- Vytautas Tumėnas*. Suvenyrų specifika Lietuvoje98
Asta Venskienė. Mintys apie lietuvišką suvenyrą.....100
Valentinas Jazerskas. Lietuviškas suvenyras101
Audronė Lampickienė. Keramikos amatas –
jaunoms rankoms.....103
Laima Saviščeviėnė. „Amatų mokyklėlė“
Merkinėje103

RECENZIJOS

- Aušra Zabelienė*. Mažosios Lietuvos etninės
muzikos tyrimai.....104
Regina Merkienė. Kelmės krašto unikumai105
Alfonsas Motuzas. Kurtuvėnų užgavėnių istorija.....107
Libertas Klimka. Leidinys apie bajorišką sodybą.....109

LEIDINIAI

- Libertas Klimka*. Vaclovas Strimaitis ir jo artimieji110
Jūratė Leikaitė. Pirmasis DVD filmų rinkinys
„Lietuvių animacija. Šventės ir sakmės“110
Ingrida Mickevičienė. Istorinis Kristupo
Mikalojaus Manvydo veikalas111
Dalė Juknevičienė. Muziejaus leidiniai – Lazdijų
krašto visuomenei.....112
Elvyra Spudytė. Nauji žemaičių muziejaus „Alka“
leidiniai.....113
Jolita Eidikonienė. Jubiliejinis Biržų krašto
muziejaus „Sėla“ leidinys.....114

KRONIKA

- Libertas Klimka*. Geriausiems folkloro
kolektyvams – „Aukso paukštės“115
Libertas Klimka. Pažymėtas Lietuvių mokslo
draugijos šimtmetis.....116
Aušra Žvinakevičiūtė. Etnokino festivalis
Balkūnuose.....117
Libertas Klimka. Laivininkų šventė118
Lina Būdienė. Varėnos rajono 2007 m. renginiai.....119
Algimantas Černiauskas. Prasmingesnis laiko
švaistymas.....122
Albinas Batavičius. Armonikierių festivalis Tartu124
Dalia Savickaitė. Cimbolai ir dūdmaišiai:
muzikavimas suburia125
Ingrida Mickevičienė. Istoriniai literatūriniai
skaitymai dr. Jono Basanavičiaus gimtinėje126
Libertas Klimka. Valstybinė Jono Basanavičiaus
premiija – aukščiausias etninės kultūros tyrinėtojų
ir puoselėtojų įvertinimas.....127
Jolita Eidikonienė. Tradicinės kaimo architektūros
rekomendacijos.....128

Etninė Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys

kultūra

Metraštis leidžiamas nuo 2001 metų. **Nr. 7**

Redakcinė kolegija

Prof. dr. Libertas Klimka (pirmininkas)
Dr. Petras Kalnius
Birutė Kulnytė
Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė
Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas
Irena Seliukaitė
Dr. Bronė Stundžienė

Informacinį leidinį parengė ir išleido
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas,
Žygimantų g. 1/T. Vrublevskio g. 8, LT-01102, Vilnius, Lietuva
Tel. (8 5) 210 71 61, Faks. (8 5) 210 71 60
Mob. +370 699 04238
El. paštas: etnogloba@lrs.lt
www.lrs.lt (žr. nuorodą – Institucijos, atskaitingos Seimui)

Tekstai, stilistika, redagavimas,
koregavimas ir komponavimas – Vaclovas Mikalionis
Maketavo – Agnė Jagminaitė
Pasirašyta spaudai 2008 11 05
Tiražas 1000 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
tel. +370 5 273 33 47, faks. +370 5 273 31 40,
El. paštas: priemimas@petroofsetas.lt,
www.petroofsetas.lt

Pirmajame viršelyje – Vaido
Šeškevičiaus skulptūra. Liberto Klimkos
nuotrauka.

Antrajame ir trečiajame viršeliuose –
Merkinės jaunimo etnokultūros klubo
„Kukumbalis“ nariai švenčia Rasą.
Algimanto ir Mindaugo Černiauskų
nuotraukos

© EKG taryba
© Libertas Klimka
© Marcelijus Martinaitis
© Irena Regina Merkienė
© Alfonsas Motuzas
© Romualdas Povilaitis
© Vytenis Rimkus
© Bronė Stundžienė
© Inija Trinkūnienė

ISSN 1648-6072

VILNIUS, 2008

Norbertas Vėlius: be teisės pasirinkti – etninė kultūra ar mitologija

Doc. dr. Bronė Stundžienė,
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Išėjusiųjų anapus žymių mokslo ir kultūros atstovų jubiliejinių metų šventimas visada provokuoja dar kartą atsigręžti ir iš naujo peržiūrėti visą išėjusiojo kūrybinį palikimą. O jei švęsti tenka atsiradus kokiai didėlesnei laiko distancijai – praėjus keliolikai metų – suteikiama puiki proga ne tik suskaičiuoti bei surišuoti viską, kas buvo spėta atlikti, bet kartu ir pasižvalgyti, tiesiog pasitikrinti, kokiems darbams ar jų idėjoms lemta ilgam išlikti.

Šiame praėjus daugiau nei dešimčiai metų po profesoriaus Norberto Vėliaus mirties (1938-1996), Lietuvos etninę kultūrą puoselėjančios visuomenės sluoksniai, kuriems priklauso ir akademinė bendruomenė, iškilmingai pažymi jo septyniadešimtąsias gimimo metines¹. Kur kas paprasčiau šiandien internete susirasti šio mokslo ir kultūros veikėjo – tautosakininko, baltų mitologijos žinovo, įvairių tautosakos ekspedicijų iniciatoriaus ir vadovo, daugybės knygų autoriaus, parengėjo bei sudarytojo, lietuvių etninės kultūros sąjūdžio, prasidėjusio penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, įkvėpėjo daugialypės veiklos prstatymą nei mėginti pačiam iš naujo atidžiai perskaityti ir įvertinti, ką yra parašęs ir nuveikęs Norbertas Vėlius. Jo palikimas iš tiesų yra gausus, margas ir daugialypis. Todėl gaila ir net šiek tiek apmaudu, jog iki šiol vis dar neparašytos gausaus palikimo vertės apmąstyti pretenduojančios studijos, nors pirmos paraiškos joms jau senokai pateiktos skaitytojų (Norbertas Vėlius 1999 p. 338).

Kokių metodologijų būsimasis metraštininkas besiimtu, jam teks baltąją knygą apie N. Vėlių mažą mažiausia iš dviejų stambių dalių sudaryti: vienoje iš jų derės išskleisti platų jo kaip etninės kultūros puoselėtojo veiklos lauką, kitoje – mėginti aprėpti jo po rankraščius ir spausdintus veikalus išsklaidytas mitologines minties suspėtas realizuoti idėjas ir tik brėžtas jos mokslines intencijas, tačiau taip ir likusias neįgyvendintas. Visą drauge sudėjus išeitų graži „vėliškos“ mokslinės perspektyvos vizija, kurią jos autorius nešiojosi visą gyvenimą širdyje ir apie kurią kalbėdavo iš tribūnų:

„Mano idealas, kad mokslininkai savo straipsnius pradėtų rašyti remdamiesi visa mūsų kultūra, kad tai būtų paieškos ne kokios dainos, ne įvaizdžio, kad mes pagaliau atsakytume: kas mes, kokia mūsų kultūra“ (Norbertas Vėlius, 1999:338).

Nuo pat jaunystės šiam žmogui gyventi etninės kultūros rūpesčiais nebuvo tik šiaip malonus laisvalaikio praleidimo būdas. Žvelgiant iš jo nueito kelio perspektyvos galima įžiūrėti

vėlgi bent du su etnine tradicija tiesiogiai susijusius praktinės veiklos etapus: ankstyvąjį ir vėlyvąjį. Ankstyvajame periode būsimasis profesorius tarsi išsina folkloro pradžiamokslį, pelydamas nepailstančio ir uolaus tautosakos rinkėjo vardą. Vėliau jau savaime jam atiteks šių barų nepakeičiamo organizatoriaus ir nepraleikiamo lyderio vaidmuo. Taigi pirmajam etapui, nors irgi vos ne iki pat mirties užsitęsusiame, nesunku priskirti jo paties savarankišką ir kartu su kitais tautosakos rinkimą (vien jo užrašyta per 30 000 įvairios lietuvių tautosakos), kuris vėliau per kraštotyros kompleksines ekspedicijas (nuo 1962 m.) išsirutuliojo į vis gausėjančių bendraminčių telkimą. Kaip žinoma, būtent N. Vėliaus iniciatyva tautinio sąstingio metais radosi ir plėtėsi vis platesnius mastus igijantis kompleksinių kraštotyros ekspedicijų judėjimas. Turima galvoje tikrai neeiliniai sambūriai, kai paprastai vasaromis vienoje vietovėje porai savaitių apsidavė N. Vėliaus ir jo bendražygių visuomeniniais pagrindais bendram kultūros vertybių rinkimo darbui suburti savanoriai ekspedicijos dalyviai. Kaip yra minėjęs kraštotyrai irgi daug nuopelnų turintis Antanas Stravinskas, Norbertas buvo išskirtinis vadovas, „mokėjęs uždegti, įkvėpti netgi didžiulius jaunimo būrius (100 ir net 150 žmonių)“ (Stravinskas 1999: 76), nors kaip tik dėl to anuo metu – tamsiais ideologinio suvaržymo laikais – jam savo kailiu teko patirti įvairiais būdais pasireiškusį valdžios spaudimą (Milius 1997: 372-375).

Kokią naudą kompleksinės ekspedicijos atnešė anuomet kuriamai ir šiandien intensyviai naudojamai mokslinių tyrimų bazei ir kokią įtaką jos darė vietinei bendruomenei, jau būtų kito rašinio svarstymų tema. Tačiau ir taip aišku, jog be pagrindinio tikslo užrašyti kuo daugiau folklorinės kultūros paliudijimų, matyt, būta ir kito, ar tik ne svarbesnio uždavinio – kad kuo daugiau jaunų žmonių atsidurtų arčiau tradicijos, kad ją patirtų

Bronė Stundžienė konferencijoje „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymai“ Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, 2008 m. balandžio 7 d.

Liberto Klimkos nuotr.

iš pirmų lūpų, giliau pažintų ir patys ja užsikrėstų. Lyg anuomet sunkiai pralenkiamas patyręs tautosakos entuziastas būtų gerai žinojęs etninės kultūros nuolatinę kaitą ir trapumą, suvokęs jos nuolatinio palaikymo būtinybę, kurią patvirtina šiandien net kalbos mokslas, kai teigia, jog „tradicija – tik meteoras, kuris nukritęs iš naujo nebeįsiziėbia“ (Crystal 2005: 144). Ir neretai lieka tik viltis tą krintantį meteorą bent kartą pačiam iš arti pamatyti, o dar svarbiau ir užfiksuoti jį – jau visų labui. Kaip liudija su N. Vėliumi kartu dirbusieji, jo būta kaip reta atkaklaus ir užsispyrusio rinkėjo, nes aptikęs pačius talentingiausius pateikėjus, greit jų nepaleisdavo, „stengdavosi iš jų išspausti visa, kas įmanoma“ (Krištopaitė 1999: 89). Ne be pagrindo galima spėti, kad ryžtis tam jį galėjo skatinti bent dvi priežastys: pati užrašomų dalykų vertė bei prasmė, nors ne svetimas jam, kaip ir daugumai folkloristų, galėjo būti ir profesionalaus, jei ne profesionaliausio tautosakos rinkėjo pripažinimo siekimas. Paprasčiau sakant, toks įgudęs tautosakos rinkėjas, koks buvo N. Vėlius, anuomet dar vis pakankamai gausiai aptinkamus senosios lietuvių kultūros reliktus, jų refleksiją to meto dabartyje turėjo matyti kaip svarbiausią mūsų kultūros savitumą ir tapatybės ženklą. Tik artimiausi jam žmonės galėtų šiandien pasakyti, kiek laiko ir pastangų jo padėta šitam bene pagrindiniam tautiško ženklo išiešioti kuo aukščiau jį iškeliant, kartu tikintis savo kitais darbais gal pavyks visas jo spalvas ne tik išryškinti, bet ir atgaivinti. Juk neatsitiktinai ekspedicijų veiklos rezultatus jų vadovas stengėsi ne tik sudėti į archyvus, bet siekė kuo greičiau jų pagrindu paskelbti lokalines monografijas. Jas paprastai rengė jo ar kokio kito vyriausiojo redaktoriaus vadovaujami atskirų kraštotyros sričių specialistai, visi drauge petys į petį eidami mažai pramintu ir duobėtu ano meto keliu, nepaisydamai nuolatinė trukdžių iš viršaus – iš tuometinės valdžios.

Visai dėsninga ir suprantama, kad sovietmečiu jo visuomeninės veiklos energija, nukreipta išimtinai į kaimo žmonių atmintyje tebegyvuojančių kultūrinių vertybių kaupimą, po Lietuvos valstybingumo atkūrimo natūraliai perauga tarsi į antrąją, aukštesnę tos pačios veiklos stadiją – jis imasi aktyviai kurti valstybinio lygmens etninės kultūros apsaugos bei globos ir kartu plėtros sistemą. Antai šiandien jis pagrįstai laikomas Etninės kultūros draugijos įkūrėju (1989), atgimimo pradžioje įsteigto Vilniaus etninės veiklos centro krikšto tėvu, o 1991 m. tampa kuo tik įkurtos Etninės kultūros globos tarybos pirmininku. Netrukus aktyviai įsijungia ir į Lietuvos etninės kultūros apsaugos įstatymo rengimo darbus, kaip iš šalies žvelgiančiam atrodo, nepristigdamas nei laiko, nei energijos, nei sveikatos. Lygiagrečiai su šiais neatidėliotiniais rytojui darbais jis prisiima dar vieną svarbią misiją, nedvejodamas kraunasi sau ant pečių dar vieną našta – imasi iniciatyvos steigti su etnine kultūra susijusias katedras aukštosiose mokyklose (VDU, KU) ir nuosekliai toliau rūpinasi šios srities magistrantūros bei doktorantūros studijų ateitimi. Darbo ir galvos sukimo iš tikrųjų čia būta daug, nes juk viską reikėjo pradėti beveik nuo nulio: ne tik sukurti studijų programas, bet ir pačiam dėstyti (dirba iš karto keliuose universitetuose), būti senatų nariu, dalyvauti Lietuvos mokslo tarybos veikloje, o kur dar be darbo Lietuvių literatūros ir tautosakos institute prisidėjusios atsakingos iš pradžių VDU Antropologijos, vėliau Etnologijos ir folkloristikos katedros vedėjo pareigos. Tačiau kaip per visą savo gyvenimą, taip ir dabar profesorius Norbertas Vėlius (nuo 1992 m.) skuba aukštai iškėlęs galvą, ištikimai ir vienodai uoliai eidamas visas jam patikėtas pareigas, pamiršęs nuovargį, visur suspėdamas ir niekam neatsakydamas, nors kaip paaiškės vėliau, regis, gerokai dėl to pereikvodamas žmogui duotus gyvybinius limitus.

Drįstu net tarti, kad paskutiniaisiais jo gyvenimo metais susidarę nepakeliami, tiesiog per dideli darbo krūviai ir tempai ne tik sekino fizines galias, bet netgi galėjo pasėti ir dvasinio nepasitenkinimo kartelį. Juk visi Norbertą Vėlių pažinome kaip nuolatos kuriančią, rašančią asmenybę, ypač produktyvų filologą, o dabar greičiausia vos ne priešokiais jam teiseidavo prisėsti prie savo nebaigtų veikalų.

Nedaug bus perdėta sakant, jog širdį jis turėjo atgauti tik panirdamas į tuomet spėjusį išibėgėti baltų religijos ir mitologijos šaltinių rengimą, nors akivaizdu, jog laisvo laiko tiek šiam, tiek kitiems mokslo darbams tuo metu nežmoniškai trūko.

Galima sakyti, jog šiame rašinyje glaustai apmesti Norberto Vėliaus visuomeninės veiklos kontūrai iš esmės sudarė tik tam tikrą foną jo tikrajam pašaukimui – lietuvių mitologijos studijoms. Jokios kitos alternatyvios tyrimų krypties, galinčios prilygti intensyvioms ir nuolatinėms jo pastangoms rekonstruoti senosios baltų religijos ir mitologijos modelį, kūrybiniam šio kultūros tyrėjo kelyje ir su žiburiu neaptiksime. Kaip ne kartą teko girdėti, jį, ryškiau nei kiti reginti šių studijų vaisingą perspektyvą, neramino tik vieno žmogaus jėgoms neabejotinai per platus tyrimų laukas: stokojantis ir ankstesnių kartų įdirbio, ir per daug mirguojantis neištirtomis baltomis dėmėmis. Gerai suvokė – neaprepti juk visko vienam. Nepaisant to, N. Vėlius gal su jam vienam būdinga energija ir ne akimirksniu neslūgstančiu ryžtu pats drąsiai imasi dirvnuojuančio lauko ir atkakliai skatina kitus tai daryti, ypač daug tikisi iš akademinio jaunimo.

Nors pastaruju metu vis dažniau pasigirsta siūlymų matyti ir vertinti jo mokslinį palikimą platesniame europiniame kontekste, vis dėlto darbų mastai ir reikšmė yra ir dar ilgai bus labiau aktualūs pirmiausia gerokai apeleistos Lietuvoje humanitarinių mokslų mitologijos šakos raidos istorijai. Stebėtis šiuo atžvilgiu verčia mokslininko kūrybinių užmojų platumas, nors juos, ma-

Norbertas Vėlius įrašinėja Anelės Mažonienės dainas. Klykolių k. Mažeikių r., 1964

Nuotr. iš šeimos archyvo

1 Vien per pirmąjį 2008-ųjų pusmetį jau įvyko keli renginiai: vasario 11 d. VDU rūmuose įvyko prof. N. Vėliaus 70-ųjų gimimo metinių paminėjimas; jubiliejui paminėti kovo 14 d. Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazija organizavo mokslinę-praktinę konferenciją, taip pat šiam septyniadešimtmėčiui buvo skirta balandžio 17 d. Etninės kultūros globos tarybos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei Vytauto Didžiojo universiteto surengta konferencija „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymai“, kuri turi rimtų prielaidų tapti tradicine, periodiškai pasikartojančia.

tyt, pats laikas jam primygtinai diktavo, tiesiog verste vertė turėti prieš akis net keliomis pakopomis vykdomą pagrindinių darbų ilgalaikę programą. Pirmajai iš jų (neatsižvelgiant į skelbiamų darbų chronologiją) derėtų priskirti didžiulį N. Vėliaus indėlį į mitologijos šaltinių tyrą. Jo nuopelnams priklauso nauji, visiškai savarankiškai bei kartu su kitais sudaryti lietuvių tautosakos ir mitologijos tekstų rinkiniai² bei svarbesniųjų, istoriniais ir bibliografinė retybe tapusių tyrinėjimų, tarp jų niekada iki tol neišverstų į lietuvių kalbą, sklaida. Antai norėdamas suaktyvinti XX amžiaus paskutiniųjų dešimtmečių lietuvių mitologijos tyrimus, jis kruopščiai studijuoja ankstesnius su mitologija susijusių autorių darbus ir užsimoja „priartinti, galima sakyti, įduoti juos į rankas šiuolaikiniams tyrinėtojams“ (Grigas 1996: 99), parengdamas tritomę chrestomatiją iš pastaraisiais dviem šimtmečiais parašytų reikšmingesnių straipsnių bei veikalų ištraukų³.

Kita vertus, darbas prie šių leidinių iš esmės buvo tik tarsi pasirengimas kitiems, dar aktualesniems, irgi jo inicijuotiems – baltų mitologijos veikalams. Nijolės Laurinkienės žodžiais tariant, „daugelį metų (apie 18) N. Vėlius paaukėjo savo paskutiniam reikšmingiausiui darbui, kurį vadino savo „gyvenimo darbu“ – „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniams“ (Laurinkienė: 1998: 34). Tai keturi stambūs veikalai, kuriuose publikuojamos atrinktos nuo seniausių laikų (V a.pr.Kr.) įvairiomis kalbomis paskelbtų metraščių, kronikų, kelionių aprašų, religinių bei mokslinių studijų ištraukos kaip svarbūs baltų religijos ir mitologijos šaltiniai⁴. Jiems „priskiriami ne tik patys archajiškiausi liudijimai, kuriuose pasakojama apie baltų garbintus dievus ir žemesnio rango mitines būtybes, kulto apeigas, jų atlikimo vietą ir atlikėjus, ne tik padavimai apie baltų genčių kilmę, religinių ir visuomeninių papročių susidarymą, bet ir kur kas vėlesni tekstai, kuriuose yra duomenų apie senąją mitinę baltų pasaulėžiūrą, jų tikėjimus, papročius, burtus bei prietarus“ (Vėlius 1996: 8). Vien juos atrenkant atliktas didžiulis ir profesionalios patirties bei milžiniškų laiko sąnaudų pareikalavęs darbas, nekaltant apie tolesnio rengimo spaudai etapus: sudėtingą įvairiakalbų tekstų vertimų ir ne mažiau sudėtingo jų redagavimo organizavimą, komentarų rašymą. Šiandien net spėjome pamiršti, jog istoriškai unikalūs duomenys, prieš keletą metų tapę lengvai prieinamais šaltiniais, anuomet turėjo atrodyti nelyginant lobynas, paskleistas viešam naudojimui tarsi stebuklingai pritaikius kadaise pamestą raktą senų seniausiai surūdijusiai skrynai.

2 Žr.: *Oi tu kregždėle*: Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė / Parengė N. Vėlius, V., 1973, 378 p.; *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės* / Paruošė N. Vėlius, V., 1979. – 334 p.; žr. taip pat vertimą į rusų kalbą: *Цветок панортника: Литовские мифологические сказания* / Составитель Н. Велюс, Вильнюс, 1989, 374 c.; *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos* / parengė N. Vėlius, V., 1985, 375 p.; *Kaip atsirado Žemė: Lietuvių etiologinės sakmės* / Sudarė ir parengė N. Vėlius, V., 1986, 110 p.; *Sužeistas vėjas: Lietuvių liaudies mitologinės sakmės* / Sudarė N. Vėlius, V., 1987, 229 p., antroji laida – 2005, 231 p.; *Ežeras ant milžino delno: Lietuvių liaudies padavimai* / Sudarytojas N. Vėlius, V., 1995, 192 p.; *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 11, *Vestuvinės dainos*, kn. 5: Sugrįžimo iš jungtuvų – jaunosios apdovanojimo dainos / Parengė N. Vėlius, melodijas parengė L. Burksaitienė, V., 1996, 644 p. Čia neminimi kartu su kitais parengti šaltiniai bei smulkesnės N. Vėliaus parengtos tautosakos publikacijos.

3 *Lietuvių mitologija*, t. 1 / Parengė N. Vėlius, V., 1995, 607 p., t. 2, V., 1997, 467 p., t. 3, V., 2004.

4 *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1 / Sudarė N. Vėlius, V., 1996, 742, t. 2, V., 2001, 821 p., t. 3, V., 2003, 839 p., t. 4, V., 2005, 282 p.

Kai dabar gręžiamės į čia aptariamų leidinių atsiradimo aplinkybes, susimąstyti verčia ne tiek jų sudarytojo mokslinė kompetencija, kiek akivaizdžiai pasiaukojamas paties savado sumanytojo darbštumas, valia bei nepaprasti darbo tempai. Juos rodo vien šiame rašinyje minimi visi keturi baltų religijos ir mitologijos šaltinių tomai, išvydę dienos šviesą jau išėjus jų autoriui į amžinybę. Nors jis išėjo, šiek tiek perfrazuojant Angele Vyšniauskaitę, pačiame jėgų žydėjime, tačiau mūsų protėvių dvasios tyrinėtojas paliko nepaprastai kruopščiai sukaupą milžinišką rankraštinių palikimą (Vyšniauskaitė 1997: 51). Iš tiesų milžinišką, jei net praėjus keletui metų po N. Vėliaus mirties viena po kitos spausdintu pavidalu pasirodo vis dar jo sumanyti ir rengti, vėliau žmonos Ramunės Vėliuvienės bei kitų ištikimų bičiulių, ypač religijotyrininko bei mitologo Gintaro Beresnevičiaus rūpesčiu pabaigti mokslo leidiniai, tarp kurių yra ir ką tik paminėti šaltiniai.⁵

Geras tautosakos ir mitologijos teorinis ir praktinis šaltinių pažinimas tiesė patikimus ir tvirtus lieptus N. Vėliui į mitologijos teoriją. Tarp daugelio įvairiuose leidiniuose išsibarsčiusių analitinių straipsnių, rašytų įvairiomis mitologinėmis temomis (žr. *Norberto Vėliaus darbų bibliografija* 1997) savo tiriamų objektų naujomis išvalgomis išsiskiria trys pagrindinės jo monografijos, kurios dabar sudaro tarsi savotišką mitologinę trilogiją⁶. Visos trys knygos susilaukė plataus mitologų dėmesio ir pripažinimo. Dvi iš jų – *Mitinės lietuvių sakmių būtybės* ir *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis* – yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Jose pirmą kartą pateikiama išsami mitinių būtybių analizė, grindžiama daugybe empirinių faktų bei jų tarptautinėmis sąsąukomis, prioritetą neabejotinai atiduodant folkloriniam velniui (jam paskirta atskira knyga), manifestuojančiam lietuvių folkloro naratyvuose aukšto rango dievybę. Pritariant Kazio Grigo pastebėjimui, autoriui tikrai pavyko tarti naują, iki šiol negirdėtą žodį apie senąją lietuvių religiją bei jos patirtą likimą (Grigas 1996: 99). Nuo pirmųjų dviejų savo turiniu labiau nutolusi yra studija *Senovės baltų pasaulėžiūra*, kurioje remiantis Dumezilio teorija apie pirmykščių bendruomenių socialinę sanklodą bandoma rekonstruoti neva analogišku pagrindu susiformavusį itin archajišką baltų aplinkinio pasaulio matymą bei jų gyvenimo filosofiją. Nors ši knyga sukėlė ir iki šiol kelia daug diskusijų tiek tarp akademinės bendruomenės narių, tiek tarp apskritai ją skaičiusių, jos, kaip ir kitų N. Vėliaus darbų, citavimo indeksas tikriausiai būtų aukštas, jei tik kas nors jį suregistruotų. O kaip tik citavimas pastaruju metu ir laikomas vos ne svarbiausiu mokslinio veikalo vertės ir reikalingumo rodikliu. Tiesą sakant, „geltonoji Vėliaus knyga“ (taip studentai vadina monografiją apie mitines būtybes dėl jos spalvos viršelio) jau seniai bus visus indeksų rekordus sumušusi – jos pavieniai egzemplioriai (bent jau esantys VU studentams filologams skirtoje K. Donelaičio skaitykloje) jau taip suskaityti, iš jų tiek cituota ir pricituota, kad

5 Be *Lietuvių mitologijos* 2 ir 3 tomu, taip pat *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* keturtomio, po N. Vėliaus mirties dar buvo paskelbta *Lithuanian mythological tales* / Compiled by Norbertas Vėlius, edited by Anne Dwyer and Dainora Kupčinskaitė, V., 1998, 239 p.; *Lithuanian historical legends* / Compiled by Norbertas Vėlius, V., 2000, 150 p.

6 Vėlius Norbertas, *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, V., 1977, 334 p.; Vėlius Norbertas, *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai*, V., 1983, 309 p., žr. vertimą į anglų klabą: *The World Outlook of the Ancient Balts*, V., 1989, 324 p.; Vėlius Norbertas, *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*, V., 1987, 317 p.

per rankas einanti apširusi knyga, jos fizinis pavidalas prašyte prašosi naujos laidos. Būti skaitomam šiandien – ar tai nėra pats tikriausias mokslininko pripažinimas visuomenėje?

Šiaip jau apskritai visas N. Vėliaus mokslinis ir kultūrinis palikimas laukia rimtos ir profesionalios peržiūros ir kartu leidėjų dėmesio. Nors bėgantis laikas paprastai daug ką pakoreguoja, išgrynina ir savaip sustato, perdėlioja vertes bei prasmes, tačiau tai dar labiau mus įpareigoja paskubėti, nes vieno žymiausių lietuvių mitologo darbai jau seniai yra nusipelnę būti išleisti akademinė raštų serijoje. Ir tai neturėtų likti vien jubiliejinių kalbų retorika. Tiesiog būtina turėti prieš akis konceptualiai apmąstyta, plačiame kultūros ir mokslo raidos kontekste matomą didžiulį Norberto Vėliaus įnašą. Tai nebus lengva padaryti. Juk kas buvo čia rašančiosios suminėta, kaip pasakytų Kazys Grigas, „toli gražu tai ne visi jo šakotos veiklos barai, į kuriuos jis įsiveržė kaip atkaklus novatorius, tautos kultūros vertybių propaguotojas ir puoselėtojas“ (Grigas 1996: 98). Neišeis išleisti iš akių ir mažiau visuomenei pažįstamų šios meninės bei poetinės individualybės kūrybos proveržių, liudijančių įvairialypę tyrėjo prigimtį⁷, pri-

7 Turima omenyje N. Vėliaus literatūrinės kūrybos bandymai. Kadaiše Vacys Milius yra prasitaręs, kad Norbertas rašydavęs ekspedicijų dienoraštį ir tai buvę ne įvykių ir jų išpūdžių kronika, o literatūriniai vaizdeliai, žr.: Milius Vacys, *Bendražygis, Norbertas Vėlius*, 1999 p. 126; Vėlius Norbertas, *Neužmirštamos akimirkos: Ištraukos iš Dieveniškų ekspedicijos dienoraščio, Kraštotyra*, V., 1969, p. 314-319. Vienas kitas jo kūrybos pavyzdys, skirtas vaikams taip pat yra pasirodęs spaudoje (Vėlius Norbertas, *Paukščių karalienė*, *Genys*, 1975, Nr. 3, p. 8-9; Vėlius Norbertas, *Tikras karalius, kuris bijo mašinų ir elektros: pasakos*, V., 1999, 54 p.).

reiks net atskirai pasigilinti, kodėl dažna liaudies kūrybą vienaip ar kitaip reprezentuojanti Norberto Vėliaus knyga yra palydėta žmonos Ramunės dailininkės žvilgsniu – jos iliustruota.

Literatūra

Crystal David, *Kalbos mirtis*, V., 2005.

Grigas Kazys, *Su talentingu mitologu atsisveikinus* // *Lituanistica*, Nr. 3 (27), 1996.

Krištopaitė Danutė, *Kelių dešimtmečių saitai* // *Norbertas Vėlius*, sudarytojos Irena Seliukaitė ir Perla Vitkuvienė, V., 1999.

Laurinkienė Nijolė, *Mokslinio mitų tyrinėjimo prielaidos* // *Tautosakos darbai*, [t.] IX (XVI), 1998.

Milius Vacys, *Bendražygiui Norbertui Vėliui prisiminti* // *Tautosakos darbai*, 1997, [t.] VI – VII (XIII – XIV), p. 372-375.

Norbertas Vėlius, sudarytojos Irena Seliukaitė ir Perla Vitkuvienė, V., 1999, 462 p.

Norberto Vėliaus darbų bibliografija / Sudarė Vacys Milius, Rita Repšienė // *Tautosakos darbai*, 1997, [t.] VI – VII (XIII – XIV), p. 115-140.

Stravinskas Antanas, *Kupinas sumanymų* // *Norbertas Vėlius*, sudarytojos Irena Seliukaitė ir Perla Vitkuvienė, V., 1999, p. 76.

Vėlius Norbertas, *Pratarmė* // *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1 / Sudarė N. Vėlius, V., 1996.

Vyšniauskaitė Angelė, *Nepamirštamasis palikimas* // *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 3, p. 51-53.

Norbertas Vėlius užrašinėja vaikų tautosaką Zervynose, 1963.

Vacio Milius nuotr.

Apie daiktus ir jų prigimtį

Doc. Marcelijus Martinaitis,
poetas ir eseistas

Per visą gyvenimą mus lydi įvairiausi daiktai, įrankiai, baldai, prietaisai, knygos, laiškai, fotografijos, dūla keisčiausios, dažnai niekam nereikalingos, niekur nepritaikomos švenčių bei gimtadienių dovanos, kurių nekyla ranka išmesti, nes jos vienaip ar kitaip būna susietos su dovanotojais. Vieni tie atminai būna labai įkyrūs, niekaip negali jų atsikratyti, o kai sumanai namuose padaryti tvarką, jie kažkur pasislepia, tačiau po kiek laiko kur nors vėl išlenda, pasipina po kojomis. Metų metus nerandu knygos, kurią kas nors padovanojo, noriu šį tą iš jos išsirašyti ar paskaityti, bet užsimušdamas ieškau ir nerandu, o kai knyga jau nereikalinga, netikėtai ji pasirodo matomiausioje, tiesiog akis badančioje vietoje.

Daiktai kartais gyvena kažkokį savą, paslaptingą ir nepriklausomą gyvenimą. Jie primena, kaltina, tyčiojasi, gundo, rodo, girdi iš jų sklindančius seniai mirusiųjų balsus. Išmetus, sudeginus, atrodytu, jau nereikalingą baldą, įnagi, indą, drabužį, iš atminties dingsta ir pažįstamų, artimųjų veidai, prisiminimai apie juos. Jie kalba negirdima, paslaptinga kalba, kuria susikalba gyvieji ir mirusieji.

Taigi gyvename tarp daiktų ir su daiktais, su kuriais būname labiau susieti negu mums kartais atrodo, ir ne vien su jų praktine paskirtimi. Ir dar, daiktai veikia žmonių santykius ir elgesį, papročius, bendravimo būdus, mąstymą, net ir žodžius – šiandien nesusitvarkome su visokiais svetimžodžiais ir naujadarais, kartu su jais užplūdusiais mūsų kalba.

Per šimtą ar daugiau metų įvyko milžiniškas perversmas, iš esmės pakeitęs kasdieninį žmogaus gyvenimą, jo būitį, poreikius, įpročius, skonį, ką būtų galima pavadinti daiktų revoliucija. Tik kultūrinė bei socialinė daikto veikmė mūsų kultūroje mažai tirama, labiau siekiant aprašyti praktinę paskirtį, gamybą, su juo susijusį verslą, o ne jo buvusią bei esamą komunikacinę reikšmę bendruomenėse ir tai, kokios žinios ar įgūdžiai su juo būdavo ar yra perduodami iš kartos į kartą.

O iš tikrųjų sunku pasakyti, kas pastaraisiais dešimtmečiais labiau keitė žmogaus gyvenimą: ar politika, naujos socialinės doktrinos, ar daiktai, naujos technologijos, medžiagos, varto-

jimo įpročiai? Tikriausiai be vieno nebūtų kito. Tik ar visada suvokiame, kaip ir kodėl tas daiktas atsiranda mūsų aplinkoje, ką jis mums reiškia arba reiškė, ar verta jį įsileisti į savo namus, ką daryti, kai jis jau „pasensta“, kur jį dėti?

Ypač nauji daiktai, išgalėjus visagalei reklamai ir madoms, dažnai be jokio svarbaus reikalo skverbiasi į mūsų namus, šeimas, papročius, kalbą, plinta, rodo, nepaisydami jokių atstumų ir etninių ribų, nieko neprimindami ar neprisimindami. Kaip ir žmonės, taip pat laisvai migruoja ir daiktai, jie mus lengvai pasiekia net iš Kinijos, Japonijos, Afrikos, drąsiai įsitaisto šalia mūsų medinio Rūpintojėlio, velykinių margučių ar kokio iš Kaziuko mugės parsinešto niekučio. Toks jau mums tas atsivėręs pasaulis.

Reklamuojama paslauga, naujo išdirbio prekė, įrankis, maistas dažniausiai peršami kaip galimybė įdomiai bendrauti, būti „moderniais“, neturėti jokių rimtesnių rūpesčių, ypač jei sužadina pasitikėjimą savimi, erotines fantazijas, „kaifą“, „atjaunina“ ir pan. Nors ir keista, tačiau esant tokiai jų įvairovei, kaip tiksliai padidėjo žmonių įgeidžių, įpročių, skoninių supanašėjimas.

Pasidomėję reklamos turiniu, matome, kaip veikia tam tikra jau pervardintų daiktų semantika, siejama su masinio vartojimo modeliais, figūromis, erotika, šou „žvaigždėmis“, galimybė nuolat keistis. Akivaizdžiai komercializuojami patys įvairiausi žmonių poreikiai, sumanių verslininkų bei vadybininkų kuriami ar provokuojami vis nauji įgeidžiai, apie kuriuos mūsų senoliai net nesapnavo. Su daiktu, rodo, savaime nusiperki sėkmę, patrauklumą, prestižą, sugebėjimą manipuluoti savo poreikiais, o tavo individualių ištanų visai nereikia! Tos naujovės, jų plitimo būdai pakeitė beveik visą mūsų komunikacinę bei informacinę erdvę, ryšius su aplinka, net ir šeiminius santykius.

Iš numirusių prisikėlęs K. Donelaičio laikų būras šiandien jau nesuprastų nei apie ką mes šnekame, nei ką mes čia kasdien veikiame, o jaunesni jau nesupranta to būro, kai jis poemoje „Metai“ kalba apie savo darbus, įnagius, valgius. Jau reikalingi aiškinamieji žodynai Valančiaus, Žemaitės, Vaižganto, Krėvės raštams, tenka aiškinti, ką vienas ar kitas daiktas, įnagis ar šiaip žodis reiškia, sakysime, net J. Apučio, R. Granausko kūri-

Prabėgusio laiko daiktai

niuose, kaip visa tai reikšėsi kaip vertybinis matas tradicinėse bendruomenėse.

Kad daiktas nebuvo ir nėra vien daiktas, darbo įnagis ar judėjimo priemonė, mums aiškiai pasako tautosaka, papročiai, pagaliau – baltų mitologija. Mūsų senoliai tai puikiai suprato. Gerai išsiklausykime, ką dainose reiškia taip dažnai minima žagrelė, pjautuvai, staklės, kiemas, tvorelė, žirgas, kiti darbo įnagai ar padargai, su jais atliekami darbai, tapę bendravimo būdais kaip bendruomeniniai vienybės ženklai. Pagaliau senųjų baltų genčių kapuose randamos įkapės, kaip ir Egipto faraonų kapuose apyvokos daiktai, buvo žmogaus nemirtingumo ir gyvenimo amžinybės ženklai, panašiai kaip ir lietuvių tautosakoje. Tai galima pavadinti savotiška daiktų filosofija.

Prisiminkime liaudies dainas. Jeigu nepasiruošta darbui, netinkamai įtvirtas dalgelis, blogai užmestas audinys, lūžta žagrė, tada sutrinka žmonių santykiai ar net pati gamta, suyra piršlybos, jaunikis atstatydinamas, neskamba dainos. Įvedamos tam tikros žmogų vertinančios bendruomeninės sankcijos pagal tai, kaip jis elgiasi su daiktais, įrankiais, žirgu, tai pasako, ar jis yra kvalifikuotas rūpintis šeima, paveldu, kokie jo santykiai su artimaisiais, visa aplinka. Veikimas su daiktais, padargais būdavo perkeliamas į žmonių santykius.

Visa tai yra labiau poetinė vizija, tačiau daug ką pasako apie žmogaus ir jo daiktų prigimtį visoje tradicinių vertybių sistemoje. Žinoma, tai yra kito laiko ir kitos kultūrinės bei socialinės sandaros asmens vertinimo būdas, be abejo, šiandien niekur tokia apimtimi tiesiogiai jau nepritaikomas.

Šiandieną tam tikrų vertinimo galių bei teisinių pasekmių įgyja jau kiti veikimo įrankiai bei jų naudojimo tvarka, sakysime, automobilių vairavimas, įvairios darbo apsaugos priemonės, naudojimo būdas, išėjo iš mados, pasirodė naujas išreklamuotas modelis, netinka prie interjero, neatitinka pasikeitusio asmens socialinio ar oficialaus statuso, pasidarė „gėda“ jį turėti ir pan. Per keletą pastarųjų dešimtmečių tikrą genocidą patyrė su mūsų tradicine žemdirbyste susiję įvairūs atminai, daiktai, padargai, visa tai, ką būtų galima pavadinti ilgiausiai Europoje veikusia

Tuo tarpu šiandieną labai dažnai girdime sakant, kad tas ar kitas daiktas jau nereikalingas, yra pasenęs. O tai reiškia jo pasmerkimą, būsimą kelionę į švartyną ar laužą, nes pasikeitė pritaikymo būdas, išėjo iš mados, pasirodė naujas išreklamuotas modelis, netinka prie interjero, neatitinka pasikeitusio asmens socialinio ar oficialaus statuso, pasidarė „gėda“ jį turėti ir pan. Per keletą pastarųjų dešimtmečių tikrą genocidą patyrė su mūsų tradicine žemdirbyste susiję įvairūs atminai, daiktai, padargai, visa tai, ką būtų galima pavadinti ilgiausiai Europoje veikusia

Kas buvo į kraičio skrynią sudėta...

unikalia valstiečių civilizacija su jos papročiais, amatais, architektūra, kulinarine kultūra, kraštovaizdžiu.

Ta atmetimo reakcija, galima sakyti, išgalėjo per vienos kartos gyvenimą, kai ypač sovietmečiu nutrūko natūralus technologijų, įgūdžių, paveldo perdavimas pačių bendruomenių viduje, visokiais prievartintais būdais išardžius tas bendruomenes, o po to telkiant jas į vadinamuosius darbo žmonių kolektyvus, valdomus pagal primetamas ideologines doktrinas.

Besitęsiant tam prievartintam gyvenimo išderinimui, pastaruoju metu pastebimai nustoja veikti tradiciniai būdais grįsta daiktinė komunikacija, kurią keičia visai kitos visuomeninės sandaros vertybės: pinigai, akcijos, bankų sąskaitos, investicijos, neretai jas investuojant į nebūtį. O per tuos visus tautai nepalankius laikus mūsų žmonės tam nebuvo pasiruošę, yra pasimetę dabar, nežinodami, kaip visa tai susieti su savo tradiciniais gyvenimo modeliais, etnine kultūra, net savo kalba.

Todėl tradicinė lietuvių kultūra per labai trumpą laiko tarpą patyrė didžiules perkrovas, o tai iššaukė konfliktus tarp tų, kurie siekia išsaugoti visą gyvą agrarinį palikimą ar net gyvenimo modelius, kas jau ištiesai neįmanoma, ir tų, kurie į etninę kultūrą žiūri kaip į anachronizmą, tuščius kai kurių žmonių sentimentus, laikydami save laisvus nuo bet kokių įsipareigojimų praeičiai, tautos paveldui.

Pastarieji šluoja viską, kas pasitaiko jų kelyje, kas trukdo plėstis, statyti, didinti savo pelnus ir pan. Ši lietuvių kultūroje iškilusi konfliktinė situacija reiškiasi įvairiais, dažniausiai drastiškais pavidalais. Ideologinius buvusio režimo motyvus, nukreiptus prieš tradicinį tautos paveldą, pakeitė ne mažiau agresyvūs įvairiose valstybės srityse išvirtinantis verslo klanas, įvedantis naujus, jam naudingus vartojimo standartus, iš mūsų aplinkos, interjerų išstumdamas beveik viską, kas bent kiek primena tai, ką esame paveldėję, kas asmeniui suteikia istorinį matmenį.

Daiktais mes sukuriame vienokią ar kitokią savo gyvenamąją aplinką, kurioje auga mūsų vaikai ir kurioje patys gyvename. Turbūt ne vienas, skaitydamas ar klausydamas senesnių žmonių prisiminimų, esame pastebėję, kiek ten vietos skiriama daiktams, įrankiams, baldams, su jais susijusiems įpročiams kaip komunikavimo būdui, giminystės ar bendruomeniniams ryšiams apsaukti!

Bet šiandien reiškiasi ir kita pusė – bandymas apsaugoti, apginti nuo nebūties tuos paskutinius mūsų senolių gyvenimo ženklus. Žinoma, tuo rūpinasi muziejai. Bet ten patekęs daiktas

Ar galima pasverti daikto vertę?

tampa eksponatu, kuris savaime atitolsta nuo žmonių: nei jo paliesi, nei išbandysi, kaip jis veikė, kad patirtum, kas ir kaip jau naudojosi.

Turbūt ne vienas pažįstame kokį keistuolį, iš sąvartynų, palėpių, vos ne iš laužų traukiantį senus, jau niekam nereikalingus daiktus, esame matę jų rinkinius mokyklose, kai kurios kultūros įstaigos, ten juos bandoma net atgaivinti: mokinukės su senolėmis kartu mokosi verpti, austi ir kitus darbus dirbti, kurie žmonėse vis dėlto turi paklausą.

Apie tai kalba ir Kaziuko mugės, sutraukiančias minias žmonių, supratusių, kad būtina ką nors turėti pasidaryta rankomis, savo išmone iš to, kas yra aplink mus ir su mumis. Tiesa, dauguma jų jau netinka praktiniam naudojimui, nes jie dažniausiai tampa ženklais, priminimu, kaip ir didieji praeities staliniai, kronikos, herbai, įkapės iš senųjų baltų kapų.

O tuo tarpu šiandien skubama įsigyti serijiniu būdu gaminamus pirkinius, pritaikytus madingam trumpalaikiam prestižiniam vartojimui. Ne vienas esame matę, kaip laužuose pleškinami nuostabūs šimtamečiai ažuoliniai stalai, patvarūs krėsiai, spintos, šaukšdėtės, skubant visa tai pakeisti trumpamžiais, reklaminiuose leidiniuose nusižiūrėtai daiktais. O kaip įnirtingai yra naikinami senamiesčių, senų pastatų, autentiškų kaimo namų interjerai, viską keičiant pagal išgalintį praturtėjusių snobų skonį!

Kita vertus, visa ta kitur nusižiūrėta „stiklinė“ architektūrinė aplinka tarsi savaime nepriima nieko, kas būtų susiję su mūsų paveldu. Tose „stiklinėse“ nepamatysime kabančių senolių fotografijų, dailės klasikų paveikslų, kokio nors baldo, kitų senųjų atminų, ten atsidūręs nežinau, ką ir kaip skaityti, kur padėti knygą, apie ką kalbėti. Tačiau ten puikiai tinka bet koks kvailiausias kičas, „šiuolaikinį vartojimą“ atitinkanti interjero įranga. Žinomą klasikinių pasakymą būtų galima pervardinti taip: vartojtu, vadinasi gyveniu!

Šiandien apgailim, kad tiek žmonių emigruoja į airijas, ispanijas, londonus. Bet nesigailim, kiek Lietuvoje gyvenančių emigruoja iš pačios Lietuvos Lietuvoje, niekur iš jos net kojos nekeldami. Juk tose „stiklinėse“, įsijungus į virtualius elektroninius tinklus, kaip rodo vadinamieji reitingai, didelė mūsų šalies gyventojų dalis laisvalaikiu ar vakarais „emigruoja“ iš savosios kultūros, jos paveldo! Netenka girdėti, kad koks prancūzas, italas, ispanas taip gėdytųsi ar net tyčiotųsi iš savo tautos paveldo, kaip tai daro tikru „europiečiu“ save laikantis lietuvis, TV šou laidos vedėjas, vos naujai iškepta ekrano „žvaigždė“, šiaip jaunas žmogus, pradėjęs gyventi pagal reklaminius bukletus, ar net menininkas, kultūrinių renginių varovas.

Tai sukuria gyvenimo laikinumo iliuziją, iššaukia įvairiausias neurozes, nepilnavertiškumo kompleksus, gyvenimo tuštumos baimę net ir tiems, kurie, rodos, „viską turi“, sukelia vienatvę tarp brangių, bet tarp laikinų daiktų, interjerų, pastatų, tuoj pat irstančių „postmodernių“ kūrinių, nes visa tai netrukus turės užleisti vietą kitiems daiktams, kad nenustotų veikti nuolat greitinama apyvartos mašina, gaminanti vis didesnius pelnus, o kartu – vartotojų neurozes, nepilnavertiškumo kompleksus. Tarp tos viską malančios mašinos krumpliaračių jau esame patekę ir mes, mūsų kultūra, papročiai, būname malami įvairiuose vadinamuosiuose masiniuose renginiuose, žiūrėdami kvailiausias TV šou laidas.

Vienaip ar kitaip žmogus iš visos aplinkos turi jausti savo kiltį, kad jam neatrodytų, jog jis gimė iš TV „muilo operų“, interneto, automobilio ar konservų dėžutės. Žmogus gimsta du kartus: pirmą – iš motinos iščių, antrą – iš kultūros, viso tautos istorinio paveldo. Daugelį mūsų, netekusių šio paveldėjimo

ryšio, ištiko keisčiausia psichologinė ar kultūrinė savo tikros gimimo vietos netektis. O juk išsąmoninta savo kilties vieta savaime suteikdavo ir suteikia tam tikrus pastovius atminties vaizdinius. Kaip tvirtina gamtos tyrinėtojai, savo gimimo vietą įsidėmi net vilkai, niekad nuo jos nenutoldami daugiau nei per keliasdešimt mylių.

Šiuo rašiniu nesitikiu ką nors pataisyti ar pakeisti, nes rašau apie senus jau beveik nenaudojamus daiktus: kas jie buvo, yra ir galėtų būti. Tai šiek tiek ir apie save, savo artimuosius, senolių palikimą, kuris nežinau koku būdu vis dar keliauja su manimi: motinos ratelis, sviesto muštuvus, lanktis, skietas, tėvo sumeistruotas suolas, jo tašytos namelio sijos, langai. Žinau, kad jie yra tol, kol esu ir aš, kol su jais yra susieta gilesnė atmintis, kurią koku nors būdu reikėtų palikti.

Noriu ar nenoriu, kaip daugelis mūsų, dar vis gyvenu dviejuose kultūrose: senojoje agrarinėje ir šiuolaikinėje modernioje, postmodernioje, industrinėje, globalinėje ar dar kitaip vadinamoje. Gerai jaučiu ribą: pirmoji su manim jau ir emociškai trūkinėja, o antrajai nieko iš manęs nereikia: nei kompiuterio, kurio klavišus štai grumdu, nei mobilaus telefono, nei TV aparato, nes aš jų nemoku pasigaminti, nežinau, kaip jie veikia, po metų kitų jie jau neveiks, reikės dairytis naujų, dar labiau patobulintų, kuo mane jau gundo visagalė reklama. Jau dabar pradedu rūpintis, kaip pasibaigus veikimo laikui reikės jų atsikratyti, perduoti sąvartynų angelams.

Mūsų laikai sukūrė visiškai naują pramonės ir verslo šaką – sąvartynus, atliekų perdirbimo technologijas. Kasdien „gaminame“ ištus konteinerius „žaliavos“ visokiems perdirbėjams, sąvartynų tarnyboms, degradavusiems benamiams. Prieš keletą dešimtmečių tos „žaliavos“ pagamindavome tik vieną kitą kibirą, o štai mano vaikystėj – niekada. Geriausi „ekologai“ būdavo vištos, kiaulės, šnelis, žvirbliai, ugnis, žemė, kuri beveik viską pasiimdavo, ko jau nesugebėdavome mes.

Esame įtraukti į pražūtingus savinaikos procesus, nuolat „antrine žaliava“ paversdami savo aplinką, gamtos turtus ir savo pačių gyvenimus, leisdami, kad kažkas lyg ir be mūsų valios nuolat perdirbtų mūsų poreikius, norus, igeidžius, kurie nuolat išmetami į primityviausios masinės kultūros sąvartynus. Nustojame kurti, o jau tik gaminame ir vartojame, tampantys laikiniais vartojimo agregatais.

Vytauto Valiūšo keramikos muziejuje

Liberto Klimkos nuotr.

Tautinė tapatybė ir pilietiškumas

Prof.dr. Libertas Klimka,
Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

Visuomenės narių pilietiškumas – tai labai svarbi siekiamybė, į kurią kelias veda tik per etninės kultūros pažinimą. Tautinė jausena brandina pilietiškumą, kuris nusakomas kaip asmeninių pareigų tautai ir jos sukurtai valstybei sąmoningas suvokimas. Šiuo keliu jaunimą turi vesti Lietuvos mokyklų pedagogai. Šiandien net masinės kultūros sklaida Europos valstybėse ir apskritai pasaulyje plėtojama kultūrinio savitumo bei etniškumo kryptimi. Ypač ryškiai tai pastebime pasaulio bendrijos rengiamų švenčių, tarkime, olimpinių žaidynių metu. Etninių procesų gilėjimą skatina tiek Europos Tarybos dokumentai, tiek UNESCO rekomendacijos. Europoje nykstant administracinėms sienoms, kuriantis vieningai ekonominei bei informacinei erdvei, tautų kultūriniai skirtumai tik dar labiau pabrėžiami ir iškeliami. Pasaulis gražus ir įdomus savo įvairove...

Etninės kultūros globa ir puoselėjimas anaipol neskatina kultūrinio uždarmo; priešingai, kiekvienos tautos sukurtos dvasinės vertybės atveriamos visam pasauliui. Ryškėjantys kultūrinės raidos ypatumai bei tendencijos rodo, kad kosmopolitinės nuostatos XXI amžiuje galutinai pralaimės, mat pasaulio civilizacijos ateitis yra multikultūrinė įvairovė ir kultūrų dialogai. Šioje perspektyvoje projektuotina ir švietimo strategija lietuviškoje mokykloje. Etninės kultūros reikšmė ugdymo procese jau tapo visiškai akivaizdžiu ir nekvestionuojamu dalyku. Deja, tenka apgailauti, kad kol kas etninės kultūros specialistų Lietuvos universitetuose rengiama labai mažai. Būtų pravartu, kad etninės kultūros pagrindų kursą išklaustų visų pedagoginių specialybių studentai. Išvis, lietuviškųjų tradicijų fakultatyvas, o gal ir platesnis kursas – tautos bei valstybės istorijos – galėtų būti siūlomas ir sociologinių bei techniškojų specialybių studentams. Tai būtų ištis esminis indėlis į pilietiškumo ugdymo programą. Vidurinės grandies švietimo įstaigose reiktų iš esmės peržiūrėti etninės kultūros integravimo į visuminį ugdymą principus, patobulinti metodus.

Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas nustato jos prioritetus įvairiose kultūrinio

gyvenimo srityse bei švietimo sistemoje. Nuostatų įgyvendinimo būdai nurodyti LR Vyriausybės patvirtintoje Valstybinėje etninės kultūros plėtros programoje (Žin., 2003, Nr.60-2725). Aktualiausių problemos ir iš jų kylantys uždaviniai čia būtų tokie:

1. Etninė kultūra ugdymo įstaigose dažnai suvokiama kaip kultūros paveldas, muziejų ar archyvų objektas, neteisingai tapatinant ją su tradicine kultūra. Iš čia ir jaunimo nuostatos, kad įvairios etnokultūros raiškos tėra tik naivus kaimo praeities gaivinimas, žaidimas senove. Tačiau iš tikrųjų etninė kultūra yra gyva kultūros vertybių sistema, šiuolaikinis tautos kūrybinis vyksmas, padedantis išlaikyti tautinę tapatybę, kartu atveriantis galimybes kultūros sklaidai pasaulio tautų bendrijoje. XX a. iš esmės pakitus mūsų visuomenės struktūrai, nebeliko senosios terpės, kurioje tradicinė kultūra susiformavo. Tad mūsų akyse etninė lietuvių kultūra tampa elitinės kultūros dalimi, jos raiškos vietos – koncertų salės, miestų ir miestelių šventės, mokyklų bendruomenės.

2. Modernaus pasaulio kultūros apraiškų bei etnokultūrinių vertybių derinys ne visada lengvai surandamas. Kartais čia sukuriamos net visiškai dirbtinės ir nereikalingos prielaidos. Todėl būtinas ypatingas dėmesys šiai problemai, o sprendimams – kūrybiškumas.

3. Bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo programose (pvz., mokyklų pilietinio ugdymo pamokose) pernelyg mažai akcentuojama pagrindinė valstybės kūrimosi ir stiprinimo prasmė – tautos kultūros gyvasties išlaikymas. Dokumentuose tarsi vengiama „lietuviybės“ sąvokos, pakeičiant ją vienu iš dmenų: valstybine kalba, istorine atmintimi. Dažniausiai praleidžiamas tretytis dėmuo – lietuvių tautos tradicijų žinojimas. Nepakankamai pabrėžiami ir mūsų krašto kultūros išskirtinumas, kuriais turėtume didžiuotis. Pavyzdžiui, folkloro formų archajiškumas, tautodailės įvairovė ir dermė su supančia gamta, kalbos žodindumas ir tarmių gausa, didžiausias Europoje piliakalnių tankis ir t.t. Visa tai galima pažinti per įvairius renginius; tam labai

Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos 90-osioms metinėms paminėti skirtame renginyje dalyvauja Klaipėdos etnokultūros centro vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Vorusnėlė“. 2007 m. lapkričio 29 d.

Dalios Užpelkienės nuotr.

Amatų mokyklėlė Telsių kultūros centre

Sigitos Dacienės nuotr.

pravarti Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (Žin., 2006, Nr.102-3939).

4. Etninė kultūra lietuviškose šeimose bei pradinio švietimo pakopoje gali būti puiki ugdymo priemonė doros, moralės normų, tikrųjų dvasinių vertybių išugdymui. Kitos pedagoginės siekiamybės – pagarba žmogaus darbui, tėviškės gamtos meilė – pasitelkus etnokultūrą taip pat lengvai įgyvendinamos be moralizuojančios didaktikos. Muzikos, dainavimo, šokio pradmenys lengvai įsisąmoninami iš folkloro kūrinių. Tautosaka paremta mitiniu mąstymo būdu, kuris sudaro kūrybiškos fantazijos pagrindą, todėl įsijautimas į sakmių, legendų, pasakų mitines erdves aktyvina vaiko kūrybinius gebėjimus.

5. Lietuvių tautodailė – tai unikumai (aukštaičių verpstės, žemaičių koplytelės ir Užgavėnių kaukės, Kuršmarių vėtrungės, pajūrio krikštai), kurie labai savitai išreiškia archajinę pasaulėjautą. Lietuvos kryždirbystės tradicija įtraukta į pasaulio nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą. Pažintis su liaudiškųjų kūrinių semantika (gilumine prasme) meninių polinkių jaunimo ugdymui gali teikti papildomų kūrybinių ir motyvacijos impulsų.

6. Išradingai surengtos šventės švietimo įstaigų bendruomenėse, panaudojus etnokultūros tradicijas, gali tapti efektyviu priešveiksniu prieš per žiniasklaidos kanalus aktyviai besiskverbiančias kitų šalių tradicijas, niveliuojančias kultūros vyksmą (pvz., šv.Valentino, Padėkos, šv.Patriko, Helovyno ir kt. šventes).

7. Regionų kultūra turi būti puoselėjama vietose, pasitelkiant ir kraštiečius. Gražūs tokio bendradarbiavimo pavyzdžiai – išleis-

tos kraštotyros monografijos, atstatyti kultūros paminklai. Taikant etninės kultūros reiškinius ugdymo tikslams, taip pat pageidautina išlaikyti jų regioniskumą. Palaikytinas ir tarmių naudojimas kultūros renginiuose; juk tarmės turtina bendrinę kalbą.

8. Lietuvos aukštosiose mokyklose rengiami etnologai, etnomuzikologai, muziejininkai ir paminklosaugininkai, tačiau bendresnės etnokultūros studijų programos nėra sukurta. Netgi pedagogų rengimo sistemoje etninės kultūros žinių įgyjama tik įvairiuose kursuose. Todėl darosi svarbios įvairios metodinės priemonės, naudotinos tokių kursų darbe. Pažintis su etninės kultūros įdomybėmis paprastai prasideda nuo kalendorinių švenčių metų rate.

9. Išgaliojus Tautinio paveldo produktų įstatymui (Žin., 2007, Nr.77-3043), būtina kuo plačiau skleisti informaciją apie jo teikiamus pranašumus tautodailininkams bei tradicinių amatų mokovams. Tai padėtų išsaugoti ir tam tikrus tautinės kultūros elementus mūsų kasdieniame gyvenime bei butyje. Tarkime, lietuviškus valgius ir gėrimus mityboje, lino ir vilnos naudojimą drabužiams, siekį gyvenant kaime statydintis medinius tradicinės architektūros namus, tautinio kostiumo dėvėjimą iškilmių ir švenčių metu ir t. t.

10. Steigiant tradicinių amatų centrus, tvarkant materialiosios kultūros vertybes, siekiant išsaugoti kaimo etnografinius bruožus bei tradicinį kraštovaizdį, labai svarbi yra kaimo bendruomenių veikla. Būtina stiprinti bendruomenių vaidmenį ir įtaką, puoselėti vietos tradicinę kultūrą. Šis prioritetas glaudžiai susijęs su etnografinių kaimų išsaugojimo problema.

Alovės (Alytaus r.) pagrindinės mokyklos mokiniai ekskursijos metu į garsųjį Vytauto Valiušio keramikos muziejų Utenos rajone

Audronės Lampickienės nuotr.

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) 2007 metais aktyviai dalyvavo rengiant Tautinio paveldo produktų (toliau – TPP) įstatymą. Tarybos nariai Vida Šatkauskienė, Irena Seliukaitė, Dalia Urbanavičienė, Jonas Rudzinskas ir Libertas Klimka buvo darbo grupės, suformuotos LR Seimo Kaimo reikalų komiteto, sudėtyje. Parengtas įstatymo projektas buvo derinamas Taryboje. Dalyvauta ir poįstatyminių aktų – TPP tarybos nuostatų, Tradicinių amatų ir verslų sąrašo, TPP klasifikatoriaus ir TPP sertifikavimo taisyklių, TPP apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano – rengime.

Įgyvendinti TPP įstatymą būtų patogiausia per tradicinių amatų centrus. Jų steigimąsi ir veiklą numato paremti Kaimo plėtros programa, kurią koordinuoja Žemės ūkio ministerija. Todėl Taryba įpareigojo savo specialistus etnografiniuose regionuose ne tik domėtis tradicinių amatų padėtimi kaimo gyvenvietėse, sudaryti meistrų sąrašus, numatyti galimą centrų lokalizaciją, bet ir teikti konsultacijas dėl paramos tokiai veiklai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavedimu Žemės ūkio ministerijoje sudaryta Tautinio paveldo produktų taryba, suformuota gaminių ir meistrų sertifikavimo tarnyba.

LITUOVOS RESPUBLIKOS TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ ĮSTATYMAS

2007 m. birželio 26 d. Nr. X-1207

Vilnius

I SKYRIUS. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas užtikrina tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą, įgalina išsaugoti ir skleisti sukauptą tradicinių amatų patirtį, suteikus jai šiuolaikinį reikšmingumą, apibrėžia tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų sąvokas, jų klasifikavimo principus, sertifikavimo procedūras, sudaro tradiciniams amatininkams palankias sąlygas kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti, nustato valstybės paramos šiai sričiai principus ir formas, kiek to nereglamentuoja kiti įstatymai.

2 straipsnis. Pagrindinės sąvokos

1. Autentiškas tautinio paveldo produkto pavyzdys – išlikęs natūra arba dokumentuotas etnokultūrinėje tradicijoje gyvavęs tipiškas produktas, jo sukūrimo būdas ir (ar) kiti jo kokybiniai ypatumai.
2. Sertifikavimas – procedūra, kuria įvertinama, ar tautinio paveldo produktas, tradicinio amato meistras, tradicinių amatų mokymo programos, tradicinės mugės atitinka jiems keliamus reikalavimus. Atitiktis paliudijama dokumentu – sertifikatu.
3. Tautinio paveldo produktai – nustatyta tvarka sertifikuoti tradiciniai gaminiai, tradicinių veislių augalai ir gyvūnai bei jų produktai, tradicinės paslaugos, pasižymintys istoriškai Lietuvoje ar jos atskirame etnografiniame regione susiformavusia produkto tradicine forma, sudėtimi ir kitais specifiniais kokybiniais ypatumais.
4. Tautinio paveldo produkto ženklas – vaizdinis žymuo, rodantis, kad gaminyje, paslaugoje, tam tikros veislės augalas, gyvūnas, jų produktai yra sertifikuotas tautinio paveldo produktas.
5. Tradiciniai gaminiai – nemasinės gamybos amatininkų dirbiniai, maisto gaminiai, liaudies muzikos instrumentai ir kiti etninio materialaus paveldo gaminiai, pagaminti iš tradicinių žaliavų, naudojantis rankų darbu ir kitomis senosiomis arba jas atitinkančiomis naujomis technologijomis ir išsaugant unikalias kokybines gaminių savybes ir sudėtį.
6. Tradicinės augalų ir gyvūnų veislės – nacionalinės senosios augalų ir gyvūnų veislės.
7. Tradicinės mugės – sertifikuoti Lietuvos regionuose organizuojami renginiai, turintys istoriškai susiformavusias kultūros tradicijas ir kuriuose daugiau kaip pusė parduodamų gaminių, teikiamų paslaugų yra tautinio paveldo produktai, o šių realizavimas ar demonstravimas yra pagrindinis renginio tikslas.
8. Tradicinės paslaugos – tradicinių gaminių gamybos demonstravimas, arklių kaustymas, kaminkrėtystė, folkloro (muzikinio, sakytinio ir kitokio) atlikimo paslaugos, tradicinių renginių (kalendorinių ir šeimos švenčių, tradicinių mugių ir panašių renginių) organizavimas ir kitos etnine kultūra pagrįstos paslaugos.
9. Tradicinis amatas – individuali ar kolektyvinė veikla, pagrįsta iš kartos į kartą perduodama patirtimi ir specialiais įgūdžiais, skirta tautinio paveldo produktų nuolatiniam sukūrimui ir realizavimui. Tradiciniams amatams priskiriamas tradicinių gaminių gaminimas, tradicinių veislių augalų ir gyvūnų veisimas bei auginimas, jų produktų gavyba, gamtos gėrybių rinkimas ir perdėbimas, tradicinių paslaugų teikimas.
10. Tradicinis amatininkas – fizinis asmuo, užsiimantis tradiciniu amatu.
11. Tradicinių amatų centras – įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas viešasis arba privatus juridinis asmuo, tenkinantis tradicinių amatų amatininkų interesus, besirūpinantis tradicinių produktų gamyba ir plėtra, teikiantis tradicinių amatų mokymo, konsultavimo, eksperto ir kitas paslaugas.

12. Tradicinių amatų meistras – nustatytus reikalavimus atitinkantis tradicinis amatininkas, sugebantis perduoti tradicinių amatų igūdžius kitiems asmenims.

13. Tradicinių paslaugų teikėjas – fizinis ar juridinis asmuo, teikiantis tradicines paslaugas.

3 straipsnis. Tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos teisiniai pagrindai

Tautinio paveldo produktų valstybinė apsauga vykdoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo įstatymu, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, kitais įstatymais ir teisės aktais.

4 straipsnis. Tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždaviniai

Tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždaviniai yra:

- 1) nustatyti ilgalaikę tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategiją;
- 2) nustatyti tautinio paveldo produktų klasifikatoriaus, tradicinių amatų sąvado sudarymo principus;
- 3) sukurti tautinio paveldo produktų sertifikavimo sistemą;
- 4) skatinti tradicinių amatų plėtrą, užtikrinti tautinio paveldo produktų kūrimą, realizavimą ir populiarinimą etnografinių regionų centruose, miesteliuose ir kaimo vietovėse, ypač etnografiniuose kaimuose ir kaimo turizmo sodybose;
- 5) teikti valstybės paramą tautinio paveldo produktų kūrimui ir realizavimui;
- 6) skatinti tradicinių amatininkų asociacijų kūrimąsi ir veiklą;
- 7) sukurti informacinę sistemą duomenims, reikalingiems tradicinių amatų plėtrai ir tautinio paveldo produktų sklaidai, kaupiti.

II SKYRIUS. TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ VALSTYBINĘ APSAUGĄ UŽTIKRINANČIOS INSTITUCIJOS

5 straipsnis. Tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą užtikrinančios institucijos

Tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą užtikrina šios institucijos:

- 1) Vyriausybė;
- 2) Tautinio paveldo produktų institucija;
- 3) savivaldybių institucijos.

6 straipsnis. Vyriausybės funkcijos tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugos srityje

Vyriausybė tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje:

- 1) formuoja tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos politiką;
- 2) užtikrina tautinio paveldo produktų išsaugojimą, jų kūrimo skatinimą ir tradicinių amatų plėtrą, strateginio planavimo dokumentuose nustato Lietuvos prioritetus;
- 3) tvirtina Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programą ir užtikrina jos įgyvendinimą;
- 4) nustato tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų mokymo programų ir tradicinių mugių sertifikavimo, tradicinių amatų meistrų sertifikavimo ir atestavimo tvarką;
- 5) nustato valstybės paramos formas tautinio paveldo produktų sukūrimui ir realizavimui bei jų teikimo tvarką.

7 straipsnis. Tautinio paveldo produktų institucija ir jos funkcijos tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje

1. Tautinio paveldo produktų institucija yra pagrindinė tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą užtikrinanti institucija. Tautinio paveldo produktų institucijos funkcijas atlieka Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota institucija. Tautinio paveldo produktų institucija yra finansuojama iš valstybės biudžeto.

2. Tautinio paveldo produktų institucija tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje:

- 1) teikia pasiūlymus Vyriausybei formuojant tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos politiką;
- 2) parengia ir teikia Vyriausybei tvirtinti ilgalaikę tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategiją, Valstybinę tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programą, ne rečiau kaip kas 2 metai ją peržiūri ir pateikia Vyriausybei atitinkamus pasiūlymus, pagal kompetenciją koordinuoja ir kontroliuoja programos įgyvendinimą;
- 3) sudaro, keičia ir tvirtina Tautinio paveldo produktų klasifikatorių ir Tradicinių amatų sąvadą;
- 4) sertifikuoja tautinio paveldo produktus, išduoda ir panaikina sertifikatus, registruoja sertifikuotus tautinio paveldo produktus ir jų kūrėjus, nustato tautinio paveldo produktų ženklus ir jų naudojimo tvarką;
- 5) nustato ir suderina su Tautinio paveldo produktų taryba tautinio paveldo produktų ir tradicijos atitikties kriterijus ir Lietuvos etnokultūros tradicijas atitinkančius kokybinius ypatumus;
- 6) teikia Švietimo ir mokslo ministerijai rekomendacijas dėl tradicinių amatų mokymo;
- 7) sertifikuoja ir atestuoja tradicinių amatų meistrus, išduoda tradicinių amatų meistro pažymėjimus, registruoja tradicinių amatų meistrus ir tradicinių amatų mokymo programas;
- 8) konsultuoja tautinio paveldo produktų kūrėjus dėl tradicinių amatų plėtros;
- 9) Vyriausybės nustatyta tvarka sertifikuoja tradicines muges;
- 10) metodiškai vadovauja tradicinių amatininkų veiklos ir investicinių projektų rengimui, tradicinių amatų centrų steigimui ir jų veiklai iš valstybės biudžeto asignavimų bei kitų lėšų, skirtų specialiujų programų vykdymui;
- 11) bendradarbiauja su tautinio paveldo produktus, tradicinius amatus tyrinėjančiomis ir (ar) propaguojančiomis institucijomis;

12) populiarina Lietuvoje vykstančias tradicines muges, parodas ir kitus panašius renginius, veikiančius tradicinių amatų centrus, specializuotas tautinio paveldo produktų parduotuves bei tradicinių amatininkų individualizuotą prekybą savo sukurtais produktais, kad Lietuvoje sukurti tautinio paveldo produktai patektų į tarptautinę rinką;

13) populiarina tautinio paveldo produktų vertingiausias pavyzdžius, jų kūrėjus ir informaciją apie tai, kad šie produktai atitinka tradicijas;

14) sukuria informacinę sistemą, kurioje kaupiami tradicinių amatų plėtrai ir tautinio paveldo produktų sklaidai reikalingi duomenys;

15) teikia rekomendacijas Vyriausybei dėl prioritetų nustatymo strateginio planavimo dokumentuose;

16) konsultuoja tradicinius amatininkus dėl paraiškų teikimo paramai iš Europos Sąjungos ir kitų fondų gauti;

17) Vyriausybės nustatyta tvarka skiria valstybines stipendijas tradiciniams amatininkams jų veiklai plėtoti, tradicinių amatų meistrams ir pameistriams jų igūdžiams tobulinti Lietuvoje ir užsienyje;

18) teikia siūlymus Vyriausybei, ministerijoms ir kitoms institucijoms dėl teisės aktu, susijusių su tautinio paveldo produktų išsaugojimu, kūrimu ir populiarinimu;

19) atranka demonstruotinus tautinio paveldo produktus ir valstybės institucijų deleguojamus šiuos produktus bei tradicinius amatus demonstruojančius tradicinius amatininkus dalyvauti užsienyje vykstančiuose šalių reprezentuojančiuose renginiuose;

20) atlieka kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

3. Tautinio paveldo produktų institucija, atlikdama jai pavestas funkcijas tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje, gali:

- 1) pasitelkti atskirų tautinio paveldo produktų sričių specialistus, samdomus ekspertus;
- 2) užsakyti mokslinius tyrimus, reikalingus tautinio paveldo produktų ir tradicijos atitikties kriterijams nustatyti, šių produktų sukūrimo, realizacijos ir sklaidos procesams iširti;
- 3) teikti siūlymus savivaldybių taryboms bei kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms dėl mokesčių lengvatų tradiciniams amatininkams ir kitiems tautinio paveldo produktų kūrėjams taikymo.

8 straipsnis. Savivaldybių institucijų funkcijos tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje

Savivaldybių institucijos tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje:

- 1) rūpinasi vietos tradicinių amatų išsaugojimu, plėtra ir populiarinimu, skatina vietos tradicinių amatininkų sukurtų tautinio paveldo produktų realizavimą bei sklaidą;
- 2) savivaldybių investicijų programose, atsižvelgiant į vietos sąlygas ir aplinkybes, teikia prioritetus projektams, skirtiems vietos tradicinių amatininkų sukurtų tautinio paveldo produktų realizavimui ir populiarinimui plėtoti, tradicinių amatų centrums bei kitoms tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti.

III SKYRIUS. TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ TARYBA IR JOS FUNKCIJOS

9 straipsnis. Tautinio paveldo produktų taryba

1. Tautinio paveldo produktų taryba yra visuomeniniais pagrindais veikianti institucija, sudaroma iš valstybės institucijų, įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų atstovų.

2. Tautinio paveldo produktų tarybos sudėtį ir nuostatus tvirtina Vyriausybė arba jos įgaliota institucija.

10 straipsnis. Tautinio paveldo produktų tarybos funkcijos

Tautinio paveldo produktų taryba atlieka šias funkcijas:

- 1) dalyvauja rengiant ilgalaikę tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategiją ir Valstybinę tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programą, teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl Tautinio paveldo produktų institucijos veiklos gerinimo, tautinio paveldo produktų plėtros ir su ja susijusiais klausimais;
- 2) rengia pasiūlymus Tautinio paveldo produktų institucijai dėl Tautinio paveldo produktų klasifikatoriaus ir tradicinių amatų sąvado sudarymo;
- 3) atlieka kitas jos nuostatuose numatytas funkcijas.

IV SKYRIUS. TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ, TRADICINIŲ AMATŲ MEISTRŲ, TRADICINIŲ AMATŲ MOKYMO PROGRAMŲ IR TRADICINIŲ MUGIŲ SERTIFIKAVIMAS

11 straipsnis. Tautinio paveldo produktų sertifikavimas

1. Tautinio paveldo produktais pripažįstami ir sertifikuojami tik tie produktai, kurių kokybiniai ypatumai atitinka Lietuvos etnokultūros tradicijas. Produkto sertifikavimas paliudijamas suteikiamu dokumentu – sertifikatu.

2. Prašymo sertifikuoti produktus pateikimo tvarką, formą, reikiamų dokumentų sąrašą nustato Vyriausybė. Su prašymais sertifikuoti savo sukurtus tautinio paveldo produktus gali kreiptis fiziniai ir juridiniai asmenys bei užsienio juridinių asmenų filialai.

3. Tautinio paveldo produkto sertifikate nurodoma, kokiai pagal Tautinio paveldo produktų klasifikatorių produktų grupei, sričiai, rūšiai, porūšiui ir nustatytai kategorijai produktas priskiriamas. Sertifikate gali būti tautinio paveldo produkto ženklas, kuris Tautinio paveldo produktų institucijos nustatyta tvarka gali būti naudojamas ir pačiam produktui ženklinti.

4. Tautinio paveldo produktus sertifikavę amatininkai įgyja tradicinio amatininko statusą.

12 straipsnis. Tautinio paveldo produktų klasifikavimo principai

1. Tautinio paveldo produktai skirstomi į šias pagrindines grupes:

- 1) I grupė – tradiciniai gaminiai;
- 2) II grupė – tradicinių veislių augalai, gyvūnai ir jų produktai;
- 3) III grupė – tradicinės paslaugos.

2. Sudarydama klasifikatorių Tautinio paveldo produktų institucija tautinio paveldo produktus smulkiau klasifikuoja į atskiras produktų sritis, rūšis, porūšius pagal tam tikrus produktų požymius.

13 straipsnis. Tautinio paveldo produktų kategorijos

Tautinio paveldo produktai pagal darbo sąnaudas ir pagal tai, kiek jie atitinka autentiškų tautinio paveldo produktų pavyzdžius, priskiriami šioms kategorijoms:

1) A kategorijai priskiriami I ir II grupių produktai, tiksliai atitinkantys autentiškus tautinio paveldo produktų pavyzdžius, kurių sukūrimo procese yra naudojama daugiau kaip pusė rankų darbo. Šiai kategorijai taip pat priskiriami III grupės produktai – tradicinės paslaugos, kurių teikėjai yra tiesioginiai gyvosios tradicijos tęsėjai ir atkuria autentiškus tautinio paveldo produktų pavyzdžius;

2) B kategorijai priskiriami I ir II grupių produktai, artimi autentiškiems pavyzdžiams ir sukurti naudojantis naujomis technologijomis. Šiai kategorijai taip pat priskiriami III grupės produktai – tradicinės paslaugos, kurių teikėjai nėra tiesioginiai gyvosios tradicijos tęsėjai, tačiau sugeba sukurti artimus autentiškiems pavyzdžiams tautinio paveldo produktus.

14 straipsnis. Tradicinių amatų sąvadas

Trad icinių amatų sąvadas sudaromas grupuojant amatus pagal atitinkamas tautinio paveldo produktų grupes:

- 1) I grupė – tradicinių gaminių gamyba;
- 2) II grupė – tradicinių veislių augalai, gyvūnų veisimas ir auginimas, augalų ir gyvūnų produktų gavyba, gamtos gėrybių rinkimas ir perdirbimas;
- 3) III grupė – tradicinės paslaugos.

15 straipsnis. Tradicinių amatų meistro sertifikavimas

Trad icinių amatų meistrą sertifikuoja Tautinio paveldo produktų institucija Vyriausybės nustatyta tvarka. Tradicinių amatų meistro sertifikavimas paliudijamas suteikiamu dokumentu – pažymėjimu.

16 straipsnis. Tradicinių amatų mokymo programų sertifikavimas

Trad icinių amatų mokymo programas sertifikuoja Tautinio paveldo produktų institucija Vyriausybės nustatyta tvarka. Tradicinių amatų mokymo programų sertifikavimas paliudijamas suteikiamu dokumentu – sertifikatu.

17 straipsnis. Tradicinių mugių sertifikavimas

Trad icines muges sertifikuoja Tautinio paveldo produktų institucija Vyriausybės nustatyta tvarka. Tradicinių mugių sertifikavimas paliudijamas mugės rengėjams suteikiamu dokumentu – sertifikatu.

V SKYRIUS. TRADICINIŲ AMATŲ MOKYMAS

18 straipsnis. Tradicinių amatų mokymas

1. Tradicinių amatų mokymą reglamentuoja Švietimo, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo, Profesinio mokymo, Aukštojo mokslo įstatymai.

2. Tradicinių amatų mokymas vykdomas pagal Tautinio paveldo produktų institucijos sertifikuotas tradicinių amatų mokymo programas.

3. Tradicinių amatų gali mokyti meistras – laisvasis mokytojas, turintis Tautinio paveldo produktų institucijos išduotą tradicinių amatų meistro pažymėjimą.

4. Tautinio paveldo produktų institucija registruoja tradicinių amatų mokymo programas ir renginius, užtikrina informacijos apie juos sklaidą.

VI SKYRIUS. VALSTYBĖS PARAMA TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ SUKŪRIMUI IR REALIZAVIMUI

19 straipsnis. Valstybės parama tautinio paveldo produktų sukūrimui ir realizavimui

1. Tradiciniams amatininkams įstatymų nustatyta tvarka taikomos mokesčių ir rinkliavų lengvatos.

2. Tautinio paveldo produktų kūrimas ir realizavimas, tradicinių amatų mokymas gali būti remiamas specialiosiomis ir kitoms programoms vykdyti skirtomis lėšomis įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka, prioritetą teikiant A kategorijos tautinio paveldo produktų kūrimui.

3. Tautinio paveldo produktų kūrimas ir realizavimas gali būti remiamas teikiant Vyriausybės, apskričių viršininkų ar savivaldybių nustatytas valstybės pagalbos formas, vadovaujantis Europos Sąjungos ir kitais teisės aktais

VII SKYRIUS. TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ IR TRADICINIŲ AMATININKŲ INFORMACINĖ SISTEMA

20 straipsnis. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinė sistema

1. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinė sistema – duomenų apie tautinio paveldo produktus, tradicinius amatus, tradicinius amatininkus ir kitus tautinio paveldo produktų kūrėjus, tradicinių amatų meistrus, tradicinių amatų mokymo ir tęstinės mokymosi programas, mokslo ir studijų įstaigas, rengiančias tradicinius amatininkus pagal sertifikuotas mokymo programas, tradicines muges ir kitas tautinio paveldo produktų realizavimo vietas kaupimo, tvarkymo, apdorojimo, saugojimo, paieškos ir pateikimo kompiuterizuota informacinė sistema, skirta tradicinių amatų plėtrai ir tautinio paveldo produktų sklaidai.

2. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinės sistemos valdytojas ir tvarkytojas yra Tautinio paveldo produktų institucija.

3. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinės sistemos tvarkytojui duomenys apie tautinio paveldo produktus, tradicinius amatus, tradicinius amatininkus, tradicinių amatų meistrus, tradicinių amatų mokymo ir tęstinės mokymosi programas, mokslo ir studijų įstaigas, rengiančias tradicinius amatininkus pagal sertifikuotas mokymo programas, tradicines muges Vyriausybės nustatyta tvarka gaunami iš valstybės registru, kitų informacinių sistemų, duomenų bankų ar kitų duomenų teikėjų.

4. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinė sistema veikia pagal Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinės sistemos nuostatus. Nuostatuose nurodomi sistemos tvarkymo objektas ir tikslai, duomenų sąrašas, duomenų mastai, rinkimo ir teikimo tvarka, duomenų rinkėjai ir teikėjai, duomenų apsaugos reikalavimai.

5. Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų informacinės sistemos nuostatus tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.

VIII SKYRIUS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

21 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Įstatymas įsigalioja nuo 2008 m. sausio 1 d.

22 straipsnis. Įstatymo įgyvendinimas

Vyriausybė ir jos įgaliotos institucijos iki 2008 m. sausio 1 d. parengia ir patvirtina Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programą, priima kitus šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS VALDAS ADAMKUS

Atgimę senieji amatai Lietuvos širdyje – Katedros aikštėje

Liberto Klimkos nuotr.

Valstybinių programų koordinavimas

Pagrindinis Tarybos darbas – tai Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos valstybinės Etninės kultūros plėtros programos koordinavimas kartu su LR Kultūros ministerija (Žin., 2003, Nr. 60-2725). Taip pat dalyvaujama vykdamas Ilgalaike pilietinio ir tautinio ugdymo programą, koordinuojamą Švietimo ir mokslo ministerijos (Žin., 2006, Nr. 102-3939).

Etninės kultūros plėtros valstybinė programa

Situacijos analizė

Dar 1999 m. LR Seimas priėmė Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą (Žin., 1999, Nr. 82-2414), kuris apibrėžė valstybės ir jos institucijų, savivaldybių prievolės saugant ir plėtojant etninę kultūrą – nacionalinės kultūros pamatą. Įstatyme pabrėžta gyvosios tradicijos, taigi egzistuojančių tradicinių kultūros reiškinių išsaugojimo ir perteikimo jaunajai kartai svarba. Tradicinės kultūros, jos dvasinės dalies išsaugojimo prielaidas dar labiau sustiprino UNESCO nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, kurią viena pirmųjų 2003 metais ratifikavo ir Lietuvos valstybė. Šioje konvencijoje išakmiai pabrėžiama būtinybė globoti gyvąją tradiciją, imtis visų priemonių, kad būtų išsaugoti tradicinės kultūros židiniai. Todėl itin svarbu, kad valstybė bei savivaldybės remtų tokias programas, tokius projektus, kuriais siekiama vaikams ir jaunimui perteikti tradicinių amatų, liaudiško muzikavimo, dainų ir šokių tradicijas, paskatintų burtis į folkloro kolektyvus. Įstatymo

nuostatoms įgyvendinti tais pačiais 2003 metais Vyriausybė patvirtino Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, kuri bus vykdoma iki 2009-ųjų. Programos priemonėms įgyvendinti iš valstybės bei savivaldybių biudžetų kasmet buvo skiriama iki 4 mln. litų. 2007 metais šią kultūrinės veiklos sritį gerokai sustiprino Ilgalaike pilietinio ir tautinio ugdymo programa, kurią kuruoja Švietimo ir mokslo ministerija. Nemažai projektų, teikiamų šiai programai, taip pat yra etnokultūrinio pobūdžio. Etninės kultūros globos tarybą prisidėjo rengiant šią programą, yra ir viena iš jos vykdytojų. Šiame projekte šios programos rėmuose skirta 5 mln. litų; tikrai nemažai, lyginant su Kultūros ministerijos ištekliais. Programa bus vykdoma iki 2011 m.; pusė jai skiriamų lėšų paskirstoma savivaldybių nuožiūra, antra pusė atitenka dideliems bendresnio pobūdžio projektams.

Dabartinės Vyriausybės programoje taip pat yra pozityvių etninei kultūrai nuostatų:

Augustino Jonušo nuotr.

2007 m. Telšių rajone vykęs pradinių klasių moksleivių etnokonkursas „Seku močiutės pasaką, dainuoju dainą“

- renovuoti ir modernizuoti /.../ kultūros centrus /.../, skatinti šias institucijas naujomis formomis pritraukti daugiau lankytojų;

- remti Lietuvos regionų kultūros ir etninės kultūros plėtrą. Stiprinti kultūros įstaigas kaime. Įdiegti savivaldybės ir valstybės bendro finansavimo principą, pagal kurį savivaldybių skiriamos lėšos būtų privaloma sąlyga valstybės finansavimui gauti;

- skatinti visuomenės kultūrinės iniciatyvas. Remti ir populiarinti mėgėjų kūrybą, puoselėti Lietuvos dainų švenčių tradiciją.

Praktinei šių nuostatų realizacijai teisinį pagrindą neabejotinai sustiprins LR Seimo 2007 m. priimti Tautinio paveldo produktų (Žin., 2007, Nr. 77-3043) ir Dainų švenčių (Žin., 2007, Nr. 128-5212) įstatymai.

Nelieka be valstybinių struktūrų dėmesio ir nuopelnai etnokultūros srityje: nuo 1993 metų kasmet skiriama Valstybinė dr. Jono Basanavičiaus premija už nuopelnus tyrinėjant ir skleidžiant, populiarinant etninę kultūrą; Kultūros ministerija kasmet skiria 3 premijas tradicinės kultūros puoselėtojams; nuo 2005 m. skiriama premija geriausia kultūros centro darbuotojui; 4 premijos – geriausiems kultūros centrams. Nuo 2007 m. teikiamos 4 premijos už geriausiai parengtas vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programas; Lietuvos liaudies kultūros centras geriausiems visų mėgėjų meno sričių ir žanrų kolektyvams įsteigė apdovanojimus „Aukso paukštė“ ir „Aukso vainikas“ (tautodailininkams).

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos priemonės gražiai įgyvendina šalies muziejai. Juose sukaupta gausybė etninės kultūros paveldo, kuris pristatomas visuomenei ekspozicijose, parodose, leidiniuose. 2007 m. išleisti 24 katalogai. Etninės kultūros vertybės pristatomos edukacinėse programose, kurias rengė beveik visi valstybės ir savivaldybių muziejai. Ypač šioje srityje reikšminga Lietuvos nacionalinio, M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių „Aušros“, Panevėžio kraštotyros muziejų veikla. Šiaulių „Aušros“ muziejus yra parengęs Etninės kultūros veiklos plėtros programą. Ją įgyvendindamas, finansiskai remiant valstybės biudžeto lėšomis, muziejus perkėlė Šiaulių kraštotyros draugijos etnografinės archyvą į elektroninę saugojimo laikmose (89 bylos, 1581 psl.). Šį archyvą UNESCO nacionalinė komisija pripažino nacionalinės reikšmės kolekcija ir įtraukė į Lietuvos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“. Dar pažymėtina, kad edukacinių programų vyksmui muziejai pasitelkė 136 liaudies meistrus ir tautosakos pateikėjus.

Savąsias etninės kultūros plėtros programas parengė ir patvirtino tarybose 25 savivaldybės. Programos tiesiogiai susijusios su etninės kultūros situacija savivaldybėje: tuomet biudžetuose atsiranda lėšų etninei kultūrai, ir ne tik etatams, bet ir veiklai. 2007 m. lėšos šiai kultūros sričiai padidėjo Lazdijų, Kėdainių, Jonavos, Kretingos, Šakių, Panevėžio, Ignalinos rajonuose, Palangos bei Šiaulių miestuose ir kt.

Konkretūs Etninės kultūros globos tarybos veiksmai:

1. Respublikos etninės kultūros specialistai aktyviai įsijungė į Nematerialaus kultūros paveldo registro rengimą (šis darbas atsirado ratifikavus UNESCO šio paveldo apsaugos konvenciją). Tikimasi, kad gerai parengtas dokumentas padės kontroliuoti etninės kultūros būklę krašte, igalins šioje srityje lygiuotis su kitomis šalimis, bus pravartus planuojant gyvosios tradicijos globos darbus. Tačiau registras negali būti unifikuotas, juk kiekviena šalis turi savitas tradicijas, skirtingą etnokultūros raišką, kitokius tradicinius amatus bei verslus, istoriškai

susiklosčiusią bendruomenės struktūrą. Darbo eiga, jo metodikos tobulinimas ir toliau išlieka Tarybės dėmesio lauke.

Taryba parengė Bendrąsias nematerialaus kultūros paveldo archyvinės medžiagos inventorinio taisykles. Norint išsiaiškinti realią situaciją, parengta ir išsiuntinėta anketa nematerialų paveldą kaupiančioms institucijoms.

2. Toliau buvo rūpinamasi tradicinių mugių Vilniaus mieste kultūrine infrastruktūra; padarytos išvados dėl jos gerinimo ir tolimesnės plėtros. Darbas vyko suformuotoje iš Tarybos narių Laikinojoje tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ekspertų grupėje; išvados aptarti buvo skirtas ir bendras Tarybos posėdis.

Įvyko du pasitarimai su Kaziuko mugės rengimo konkurso nugalėtoju verslininku Vyteniu Urba bei VšĮ „Vilniaus ugnys“ vadovais, siekiant suderinti komercinius tikslus su siekiu atgaivinti 400 metų istorines tradicijas. Kartu su Dailių amatų asociacija (koordinatorius Darius Gerlikas) pirmąją Kaziuko mugės dieną surengta meistrų eiseną pagal senovinės tradicijos scenarijų. Spaudai rengiama knygelė apie Kaziuko mugės kilmę, istoriją, tradicijas ir perspektyvas. Regioninėms taryboms patarta nedubliuoti sostinės renginių, bet ieškoti, gaivinti ir plėtoti savitas krašto tradicijas.

Tarybos iniciatyva, bendradarbiaujant su Etninės veiklos centru, atgaivinta Žolynų turgaus tradicija Vilniaus senamiestyje (Joninių išvakarėse). Joniško savivaldybei teiktos konsultacijos, kaip rengti tradicinius advento prekymečius.

3. Vaikų kultūros metais Taryba rūpinosi, kad kuo daugiau mokyklinio jaunimo domėtųsi etnine kultūra, dalyvautų jos raiškoje. Apsilankymas „Vėlengio“ vasaros stovykloje Giruliuose ir Žemaičių etnomuzikavimo ir liaudies amatų vasaros kursuose Kelmėje įtikino, kad vaikai noriai perima visus lietuviškosios tradicinės kultūros reiškinius, jeigu tik jie perteikiami kūrybingai, su pedagoginiu meistriškumu. Geroji šių stovyklų patirtis bus skleidžiama ir kituose regionuose. Prielaidas tam sudaro Švietimo ir mokslo ministerijos koordinuojama Ilgalaike pilietinio ir tautinio ugdymo programa.

4. Kauno tautinės kultūros centras daugelį metų garsėjo efektyvia veikla etnokultūros baruose. Ypač pažymėtini čia organizuoti kursai etnoziniams igyti; spalvingi buvo ir centro kuruojami renginiai. Tačiau 2005-ųjų pabaigoje pasikeitus vadovybei, patyrusių etnokultūros specialistų centre nebeliko. Atlikus centro veiklos analizę, Kauno miesto savivaldybės Kultūros ir švietimo departamentui rekomenduota centro direktore rinkti mokytoją Vilią Kepežinskienę, gražiai plėtojusią etnokultūrinę veiklą Kauno Milikonių mokykloje, taip pat sėkmingai rengusią kursus ir seminarus pedagogams.

5. Kulinarinio paveldo fondas yra suformavęs ekspertų tarybą, sertifikuojančią restoranų valgiaraščius bei bendrovių ir rinką patiekiamus maisto gaminius. Šioje taryboje ir toliau atstovaujami Tarybos ekspertai. Taryba rekomendavo spaudai Birutės Imbrasienės parengtą knygą „Lietuvių valgiai“.

6. Sudaryta architektų, etnografinių statinių tyrinėtojų grupė, kuri įpareigota parengti visų penkių etnografinių regionų etnoarchitektūros tipišku bruožų išaiškinimus ir aprašymus, taip pat pateikti restauravimo ar atstatymo rekomendacijas: Vakarų Aukštaitijos – Rasa Bertasiūtė; Dzūkijos – Aistė Andriūšytė; Mažosios Lietuvos – Martynas Purvinas; Suvalkijos (Sūduvos) – Indrė Kačinskaitė; Žemaitijos – Jurgis Bomblauskas. Architektams talkino etnokultūros specialistai Ilona Burinskaitė, Gražina Žumbakienė, Vingaudas Baltrušaitis.

Leidiniai parengti pagal L. Klimkos sudarytą struktūrinį planą ir aprobuoti Tarybos narių J. Jurevičienės, I. R. Merkienės

ir P. Kalniaus. Taryba 2007 m. finansavo šį darbą. Leidiniai su rekomendacijomis bus išdalyti savivaldybių architektams ir seniūnams; šios knygelės turėtų būti pravarčios ir kaimo namų savininkams.

7. Bendradarbiaujant su Kultūros paveldo departamentu ir Vilniaus pedagoginiu universitetu parengta etnografinių kaimų ir sodybų inventorizavimo metodika bei šio darbo taisyklės. Ekspedicijos Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje metu pagal šią metodiką atlikta trijų kaimų visų sodybų fotofiksacija, išaiškinant įvykusius pakeitimus ar paminklinius pažeidimus. Metodika bus panaudota rengiant studentų kraštotyros praktikas tuose rajonuose, kur etnoarchitektūros vertybių išaiškinimo darbas nėra tinkamai atliktas. Tikimasi, kad į šią veiklą įsijungs ir Kauno technologijos universiteto studentai bei dėstytojai.

Taryba taip pat ekspertavo ir Statybų saugomose teritorijose laikinųjų regioninių architektūrinių reglamentų aprašą, pateiktą Valstybinės saugomų teritorijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos.

8. Taryba paskatino keletą metodinių leidinių, labai reikalingų etnokultūros sklaidai ir gyvosios tradicijos palaikymui, parengimą bei leidybą. Tai prof. I. R. Merkienės „Siokiadienių ir šventadienių etnografija“ ir „Mokyklinė kraštotyra“ (sud. A. Šidlauskas ir I. Seliukaitė). Pasirūpinta atnaujinti regioninio etnokultūrinio žurnalo „Suvalkija“ leidybą; pasirodė iš spaudos ir pirmasis Rytų Aukštaitijos kultūros bei istorijos žurnalo „Sietuvos“ numeris.

J. Basanavičiaus sodyboje Ožkabiliuose inicijuoti istoriniai literatūriniai skaitymai „Čia stovėjo Atgimimo vygė“, kuriuose dalyvauja valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatai. Planuojama, kad skaitymai taps tradiciniu renginiu.

9. Tarybos pirmininkas stebėtojo teisėmis dalyvavo Projektų, finansuojamų įgyvendinant Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo

programavimo dokumentą (BPD), pirmojo projektų atrankos komiteto (PAK) darbe Žemės ūkio ministerijoje. Atrinkami projektai pagal Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioritetu priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų šikūrimas“, „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“, „Miškų ūkis“ bei priemonės „Kaimo vietovių plėtros skatinimas“ veiklos sritis „Žemės ūkio ir artimų ekonominių veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ ir „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“. Kaip Kultūros ministerijos atstovė komiteto darbe dalyvavo ir Tarybos narė I. Seliukaitė.

Dalyvauta Aplinkos ministerijos surengtame seminare „Etninės kultūros panaudojimo kaimo turizmo sodybose galimybės“ Platieliuose. Planuojama tokius seminarus surengti kiekviename etnografiniame regione.

10. Atlikta analizė, koks LR kultūros įstaigų poreikis etnologijos specialistams bei kokia jų rengimo LR aukštosiose mokyklose kokybė. Lietuvos universitetų Rektorių konferencijai bei Švietimo ir mokslo ministerijai pateiktas Tarybos nutarimas dėl etnologijos specialistų rengimo kokybės.

11. Birželio 24-26 d. Tarybos nariai pasitiko tarptautinę etnografinę ekspediciją „Vilija – Neris“, pažymintią istorinę grafo Konstantino Tiškevičiaus 1857 m. kelionę Nerimi ir jos krantais. Dalyvauta stovyklos Karmazinuose susitikime su Vilnios krašto etninės kultūros puoselėtojais. Taryba kartu su Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Informacijos skyriumi parengė abiejų ekspedicijų parodą, kuri susilaukė nemažo atgarsio spaudoje. Dalyvauta ir mokslinėje konferencijoje, apibendrinusioje tarptautinės ekspedicijos rezultatus. Mokslo ir studijų fondui rekomenduota paremti konferencijos medžiagos, kaip turinčios vertingos etnografinės ir archeologinės informacijos, leidybą.

Liberto Klimkos nuotr.

Laivininkų šventė Rusnėje

Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa

Situacijos analizė

Ši programa LR Seimo patvirtinta 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. X-818 „Dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 102-3939). Priemonių plane Etninės kultūros globos tarybai 2007-iesiems numatytos funkcijos – inicijuoti ir remti mokyklų, mokinių, studentų ir jaunimo organizacijų projektus, skatinančius vaikų ir jaunimo toleranciją; parengti ir įgyvendinti tautinio ir pilietinio ugdymo programas, skirtas mokytojų kvalifikacijai tobulinti; inicijuoti ir remti pilietinio ir tautinio ugdymo nacionalinius tyrimus bei dalyvauti tarptautiniuose tokio pobūdžio tyrimuose; tyrimus naudoti kuriant nacionalinę švietimo, kultūros ir socialinę politiką.

Sociologų ir filosofų darbuose, kaip ir žiniasklaidoje, plačiai aptarinėjama, kodėl mūsų šiandieninėje visuomenėje taip nuvertėjo pilietiškumo ir tautiškumo kategorijos. Tai gali būti viena iš priežasčių, sąlygojančių destruktivius procesus: susipriešinimą ir nepakantumą, masinę emigraciją, „protų nutekėjimą“, jaunimo apolitiškumą, tarnautojų ir valdininkų korupciją, smurto apraiškų mokykloje plitimą ir kt. Tad verta iš esmės pažvelgti į šių kategorijų turinį, o ypač į jo kaitą globalizuotame pasaulyje, įvertinti viso to reikšmę visuomenės sveikatai, valstybės raidos perspektyvai. Neabejotinai ugdant pilietiškumą išryškės etninės kultūros svarba, kartu ir švietimo įstaigų uždaviniai ją gaivinant, puoselėjant bei paverčiant gyvąja tradicija.

Bendrojo lavinimo mokyklose vyksta pilietinio ugdymo pamokos. Blogai, kad jų programose neparodyta, kaip nacionalinėje valstybėje pilietiškumas išauga iš tautiškumo. Apskritai bendrojo lavinimo mokykloje etninės kultūros dalykus rekomenduojama dėstyti integraciniu principu, t.y. įterpiant į visų disciplinų turinį. Tačiau retas mokytojas, kaip parodė Tarybos atlikta analizė, yra tam pasiruošęs. Valstybinė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, tikėtina, taps gairėmis kryptingiesiems ir geriau organizuotam darbui. Mokykla turi būti tikru lietuviybės ir sąmoningo pilietiškumo lopšiu. Todėl siektina, kad etninės kultūros žinios būtų paminėtos ir mokinių pasiekimuose (išsilavinimo standartuose). Kaip papildomo ugdymo dalykas etninė kultūra dėstoma tik nedaugelyje mokyklų. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia tik apie pusšimtį kraštotyros, beveik antra tiek amatų ir etnografijos būrelių. Optimizmo teikia mokytojų konsultantų pastangos etninės kultūros srityje. Jie parengti Pedagogų profesinės raidos centro kursuose, kuriuos būtų prasminga organizuoti ir toliau. Ir dar viena iki galo neišspręsta mokyklų problema – tautodailininkų, liaudies meistrų dalyvavimas ugdyme. Reikėtų aiškios išlygos, kad ir neturintys pedagoginio pasirengimo, bet gebantys savo pavyzdžiu „užkrėsti“ vaikus meile kūrybai, sudominti juos etnokultūros raiška meistrų galėtų rasti vietą mokykloje, bent jau užimti vaikus tautodaile popamokinėje veikloje. Žinoma, jiems reikalingi ir pedagoginio parengimo kursai.

2007 m. projektams Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos rėmuose skirta 5 mln. Lt; tikrai nemažai, lyginant su Kultūros ministerijos ištekliais. Taigi, atrodo, jau suprasta, kad būtent mokykloje reikia ryžtingai diegti pagarbą ir meilę kultūros paveldui, įveikiant krizę tautinės tapatybės formavime. Daug vilčių etnokultūros darbuotojai sieja su paminėtomis valstybine

programa bei strategija; tai turėtų skatinti ir pedagogų pastangas, o vaikams atvertų daug naujų, įdomių galimybių susipažinti su etninės kultūros reiškiniais, tapti jos tęsėjais. Neabejotinai šias nuostatas įgyvendinti padės ir aktyvėjanti Kultūros centrų veikla. Efektyviai etnokultūros baruose veikia Panevėžio, Kelmės, Plungės, Prienų, Kretingos, Anykščių, Jurbarko, Akmenės rajonų kultūros centrai.

Bendradarbiaujant Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijoms buvo parengta 2006-2011 metų Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programa. Ji skirta įtraukti į kultūrinę veiklą tuos, kurie nedalyvauja meno kolektyvuose, specializuotuose meno būreliuose. Svarbu ne tiek puoselėti vaikų meninius gebėjimus, kiek ugdyti kultūros vartotoją, rengti kultūros procesų aktyvų dalyvį.

Konkretūs Etninės kultūros globos tarybos veiksmai:

1. Dalyvauta darbo grupėje rengiant mokomąją kompiuterinę priemonę Lietuvos etninės kultūros vertybės: Aktyvus mokymas (is), ELN-2007-10049, skirtą mokytojui, mokyklos bendruomenei ir visuomenei (koordinatore Pedagogų profesinės raidos centro vyr. specialistė O. Verseckienė). Kompaktinė plokštelė pristatyta daugelyje mokytojų kvalifikacijos kursų (Vilniuje, Druskininkuose, Kelmėje, Kaišiadoryse, Joniškėje).

2. Dalyvaujama Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos nacionalinės koordinavimo tarybos darbe (I. Seliukaitė ir L. Klimka) bei šiai programai įgyvendinti reikalingų priemonių inicijavimo ir vertinimo darbo grupėje (L. Klimka). Dalyvaujama Valstybės švenčių, atmintinų dienų ir istorinių datų minėjimo ekspertų komisijos darbe (L. Klimka).

3. Taryboje ekspertuota ir apibunduota Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija (dokumentas pateiktas Švietimo ir mokslo ministerijai). Ją parengė darbo grupė, kurioje dalyvavo Tarybos nariai (B. Stundžienė, L. Klimka).

Inicijuojami susitikimai su rajonų švietimo skyrių vedėjais ir švietimo įstaigų vadovais aptariant etninės kultūros plėtros galimybes mokyklose. 2007 m. įvyko susitikimai su Šiaulių ir Tauragės apskričių, Raseinių ir Joniškio rajonų švietimo vadovais.

4. Taryba sudarė etnokultūrinių plakatų dviejų serijų tematiką (jaunesniojo ir vyresniojo amžiaus vaikams), pristatančią tautinį kostiumą, etnoarchitektūrą ir kryždirbystę, liaudiškus muzikos instrumentus, tautodailės artefaktus; visa tai – regionų kontekste. Pateiktas siūlymas inicijuoti tokių plakatų leidybą Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos rėmuose.

5. Lituanistinių mokyklėlių užsienyje pedagogų kvalifikacijai etnokultūros srityje kelti parengta metodinė priemonė (autorai I. Bierontaitė ir L. Klimka). Ją sudaro tradicinių kalendorinių švenčių ir lietuviškosios mitologijos apybraižos bei lentelės, šventinio renginio paruošimo metodiniai nurodymai ir keletas pavyzdinių scenarijų.

6. Etninės kultūros temos įtrauktos į Elektroninės leidybos namų populiarią kompaktinių plokštelių seriją „Įdomioji istorija“ (projekto vadovas dr. E. Jovaiša). Šioms temoms paruošta tekstinė bei iliustracinė medžiaga, padaryti įrašai.

7. Dalyvaujama VŠĮ Lietuvos energetikos muziejaus plėtros koordinavimo darbo grupėje rengiant muziejaus koncepcijos dalį apie tradicinius amatus ir verslus (L. Klimka).

Tarybos posėdžiai

2007 metais Etninės kultūros globos taryba surengė dešimt posėdžių, vienas jų buvo suderintas su dalyvavimu moksliniame-metodiniame seminare „Etnologija Lietuvoje: studijos ir tyrimai“, vykusiame Kaune, Vytauto Didžiojo universitete. Tarybos sudėtis šiais metais išliko ta pati. 2007 metais Taryboje dirbo keturios darbo grupės.

Pirmojo Tarybos posėdžio metu, kuris įvyko sausio 31 d., buvo suderintas ir patvirtintas 2007 metų etninės kultūros plėtros prioritetų sąrašas bei Tarybos posėdžių teminis planas, sudarytos ir patvirtintos šešios darbo grupės: nematerialaus kultūros paveldo skaitmeninio (registro kūrimo); liaudies tekstilės tyrimų ir populiarinimo programos rengimo; taikomųjų rekomendacijų „Tradicinė sodyba“ rengimo; tradicinio kraštovaizdžio išsaugojimo rekomendacijų rengimo; tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir jų plėtros rekomendacijų rengimo; švietimo ir mokslo problemų sprendimo strategijos. Taip pat šio posėdžio metu buvo aptariama bei tvirtinama Tarybos pirmininko prof. dr. Liberto Klimkos parengta etninių regionų architektūros pavyzdžių aprašymo schema, etninių regionų specialistų pareigybų aprašymų pakeitimai bei tvirtinami Tarybos regioninių etninės kultūros globos tarybų sudėties pakeitimai.

Antrasis Tarybos posėdis įvyko vasario 28 d. Jame dalyvavo Tarybos nariai ir Tarybos specialistai regionams. Svarstyta ir patvirtinta Tarybos 2006 metų ataskaita. Tarybos narė Irena Seliukaitė, remdamasi savivaldybių ataskaitomis, pateiktomis Kultūros ministerijai, pateikė informaciją apie tai, kaip savivaldybės 2006-aisiais vykdė Etninės kultūros plėtros valstybinę programą (Žin., 2003, Nr. 60-2725). Siekiant paspartinti darbo grupių veiklą, posėdžio metu buvo renkami ir tvirtinami darbo grupių vadovai, o didesnė darbo grupė – ir pavaduotojai. Į numatomą Kultūros paveldo departamento ir Tarybos bendrą darbo grupę, skirtą medinės architektūros paveldo išsaugojimo programos rengimui, nutarta deleguoti Tarybos narę, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros pagrindų ir teorijos katedros docentę Jūratę Jurevičienę. Posėdžio metu Tarybos pirmininkas pateikė naujoves apie artejančios Kaziuko mugės infrastruktūrą, suderintą su organizatoriais.

Trečiasis Tarybos ir Tarybos specialistų etniniam regionams posėdis įvyko kovo 28 d. Jame Tarybos narys dr. Petras Kalnius iškėlė klausimą dėl tradicinės sodybos sampratos patikslinimo bei pateikė savo nuomonę šia tema. Tarybos Tradicinio kraštovaizdžio išsaugojimo rekomendacijų rengimo darbo grupė buvo įpareigota etnografinėms sodyboms ir statiniams įvesti autentiškumo gradacijas ir jas pateikti Tarybai apsvarstyti, o vieną šios darbo grupės išrinktą narį įpareigoti suformuluoti pastabas Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų nustatymo, vertinimo ir atrankos kriterijams (Žin. 2005, Nr. 8-271).

Taip pat svarstyta „Kaimo etnografinės vertės nustatymo taisyklės“ ir jų pritaikymas studentų ekspediciniam darbui. Nutarta pagal šias taisykles parengti anketą kaimų ir sodybų aprašymams bei ją išbandyti; į anketą įtraukti socialinius klausimus kaimų etnografinės perspektyvoms išaiškinti. Nuspręsta kreiptis į KTU Architektūros katedrą ir susipažinti su jų sudarytomis kaimo statinių aprašymų metodikomis.

Tarybos pirmininkas prof. dr. Libertas Klimka informavo apie LR Seimo patvirtintą Kultūros dieną (balandžio 15-oji) minėtinių dienų sąrašą ir įpareigojo Tarybos narius išplatinti šią informaciją bei šios dienos minėjimą aktyvinti etnokultūriniais renginiais. Tarybos darbo grupių vadovai posėdžio dalyviams pateikė informaciją

apie darbo grupių susitikimus, priimtus nutarimus bei numatomus darbų planus. Taip pat šio posėdžio metu buvo iš esmės pritarta regioninės etnoarchitektūros rekomendacijų schemai.

Ketvirtasis Tarybos posėdis buvo suderintas su dalyvavimu moksliniame-metodiniame seminare „Etnologija Lietuvoje: studijos ir tyrimai“. Seminaras įvyko **balandžio 23 d.** Vytauto Didžiojo universitete, Etnologijos ir folkloristikos katedroje. Buvo diskutuojama apie dabartinę etnologijos mokslo būklę, jo vietą, apie šiuandien išylančias specialistų rengimo problemas, vykdomus tyrimus bei galimas perspektyvas. Diskusijoje dalyvavo ne tik Tarybos nariai, bet ir Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Rumšiškių liaudies buities muziejaus atstovai.

Penktoji Tarybos posėdis įvyko gegužės 31 d. Jame Tarybos narė Irena Seliukaitė pristatė Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo savivaldybėse 2006 metais ataskaitą. Ją išklausė Tarybos nariai nutarė atkreipti kai kurių savivaldybių dėmesį į tai, kad jos nesilaiko Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo ir neužtikrina etninės kultūros globos. Taip pat svarstyta etninės kultūros leidinių, mokymo priemonių, jų kokybės ir problemų klausimai. Tarybos pirmininko pavaduotoja prof. Irena Regina Merkienė apžvelgė etnografinę medžiagą, kuri galėtų būti naudojama mokymui tiek mokyklose, tiek aukštesnėse mokymo institucijose, taip pat aptarė situaciją Lietuvos istorijos institute, Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose. Išklausius šią informaciją, nutarta pateikti Švietimo ir mokslo ministerijai siūlymus dėl etnokultūros įtraukimo į Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus. Taip pat nutarta kreiptis į Lietuvos mokslo tarybą dėl mokslo darbų populiarinimo ir palankesnių sąlygų jiems pateikti į apyvartą sudarymo bei prisidėti (rekomendacijomis) prie kursų, skirtų mokytojų kvalifikacijai kelti, organizavimo bei programų šiems kursams sudarymo. Į kitą Tarybos posėdį nutarta pasikviesti prof. Romą Vaštoką ir aptarti atlikto tyrimo apie tautinę tapatybę Lietuvoje rezultatus. Taip pat nuspręsta parengti Tarybos siūlymą LR Seimui dėl vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto bei Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros rekomendacijų rengimo darbo grupės surinktą medžiagą patikslinti ekspertuojant, per kultūros skyrių darbuotojus ir Regionines tarybas.

Šeštasis Tarybos posėdis įvyko birželio 27 d. Jame dr. Rimvydas Laužikas (VU Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto lektorius) ir dr. Daiva Vaitkevičienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyr. mokslo darbuotoja) Tarybos nariams pristatė lituanistikos informacinę sistemą „Aruodai“ ir jos plėtojimo bei priežiūros problemas. Taryba nutarė palaikyti jos plėtojimą, taip pat iškelti „Aruodų“ finansavimo problemą ir padėti ieškoti jos sprendimo kelių. Pranešėjas R. Laužikas išipareigojo pateikti Tarybai apsvarstyti tolimesnio „Aruodų“ informacinės sistemos plėtojimo projektą, o Taryba nutarė būti šio projekto teikėja. Tarybos narė Rasa Vasiliauskienė posėdžio dalyviams supažindino su Laikinių statybų

saugomose teritorijose regioninių architektūrinių reglamentų (toliau - Reglamentu) derinimo darbo eiga ir ragino posėdžio dalyvius išsakyti pastabas rengiamam dokumentui. Po diskusijų Taryba nutarė pritarti Reglamentų tekstui išsakyti pastaboms, taip pat įpareigoti prof. I. R. Merkienę bei dr. P. Kalnių kaip ekspertus dalyvauti Aplinkos ministerijos Reglamentų rengimo darbo grupės posėdžiuose. Tarybos pirmininkas prof. dr. L. Klimka posėdžio dalyviams pristatė Tarybos informacinio leidinio šeštąjį numerį „Etninė kultūra 2006“ ir apžvelgė jo turinį. Taip pat jis pristatė VPU leidinį „Tautiškas ir pilietiškas. Atskirtis ar dermė?“. Šio posėdžio metu Tarybos narė Inija Trinkūnienė bei Tarybos pirmininkas prof. Libertas Klimka pasidalino išpūdžiais apie praėjusios Rasos šventės progą surengtus renginius, kartu išskeldami ir svarbiausias su švente susijusias problemas. Taryba nutarė išsakyti pastabas renginių organizatoriams dėl nepakankamos reklamos. Taip pat Taryba diskutavo dėl Tarybos narės Dalios Urbanavičienės parengto rašto projekto „Dėl vardų ir pavardžių įstatymo projekto“ ir nutarė jam iš esmės pritarti, tačiau įpareigojo šiuo tikslu įkurtą darbo grupę vasarą dar sykį susitikti ir raštą papildyti atsižvelgiant į susijusius įstatymus bei kitus dokumentus.

Septintasis Tarybos posėdis įvyko rugsėjo 19 d. Į posėdį buvo pakviesti Tarybos specialistai etniniam regionams. Jame svarstyta: Tarybos kreipimasis į Rektorių konferenciją dėl etnokultūros specialistų rengimo aukštesiose mokyklose; „Laikinieji statybų saugomose teritorijose regioniniai architektūriniai reglamentai“, parengti Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos; siūlomos etnokultūrinės temos plakatams, skirtiems mokykloms; Tarybos sekretoriato nuostatų pakeitimo projektai. Parengtą kreipimąsi į Rektorių konferenciją Taryba nutarė parengti atsižvelgiant į išsakytas pastabas, po to ji suderinti Tarybos Švietimo ir mokslo problemų darbo grupėje. Reglamentus nutarta tvirtinti po to, kai bus atsižvelgta į Tarybos narių pastabas. Tarybos nariai įpareigoti teikti idėjas etnokultūrinių temų plakatams. Buvo patvirtinti Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato nuostatų pakeitimai.

Aštuntasis Tarybos posėdis įvyko spalio 24 d. Jame svarstyti: siūlymai Tarybos 2008 metų veiklos gairėms ir prioritetams; tradicinių mugių apibrėžtys; prof. I. R. Merkienės parengti raštų projektai dėl etnologijos studijų aukštesiose mokyklose; etninių regionų tradicinės kaimo architektūros rekomendacijų recenzavimas; einamieji reikalai. Nutarta į 2008 metų Tarybos veiklos prioritetų sąrašą įtraukti etnologinių studijų problemų sprendimą, etninės kultūros reprezentavimą visuomenei; Tarybos nariai įpareigoti teikti papildomus siūlymus šiam sąrašui. Taip pat nuspręsta nedelsiant įkurti darbo grupę, skirtą išsiaiškinti, kaip etninė kultūra atspindima bendroje programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ kultūros panoramoje. Nutarta išrinkti ir įpareigoti vieną Tarybos narį dalyvauti tarpinstitucinės darbo grupės „Pasiūlymams valstybinei programai „Vilnius-Europos kultūros sostinė 2009“ parengti“ posėdžiuose. Tarybos narė Liudvika Trasykytė įpareigota apsvarstyti Tradicinių mugių sertifikavimo tvarkos projektą Tarybos Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros rekomendacijų rengimo darbo grupėje. Pritarta prof. I. R. Merkienės parengtų raštų, skirtų Lietuvos universitetų rektorių konferencijai „Dėl etnologijos studijų perspektyvos Lietuvos aukštesiose mokyklose“ ir LR Seimui bei LR Vyriausybei „Dėl Lietuvos aukštųjų mokyklų reformos“, projektams su pataisymais pagal išsakytas pastabas. Tarybos nariai prof. I. R. Merkienė, dr. P. Kalnius, dr. J. Jurevičienė ir A. Arlauskas išipareigojo teikti pastabas parengtoms etninių regionų Tradicinės kaimo archi-

tektūros rekomendacijoms. Taip pat nutarta Tarybos pritarimą tolimesniam Šojaus dvaro finansavimo poreikiui išreikšti oficialiu raštu bei patvirtinti Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos sudėties pakeitimą.

Devintasis Tarybos posėdis įvyko lapkričio 21 d. Svarstyti klausimai: dėl derinimo Žemės ūkio ministerijos pateiktų dokumentų projektų: Ilgalaikės tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategijos (toliau – Strategija); Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros programos (toliau - Programa) ir Tautinio paveldo produktų, tradicinių mugių, tradicinių amatų meistrų bei tradicinių amatų mokymo programų sertifikavimo taisyklių (toliau - Taisyklės); Tradicinės kaimo architektūros rekomendacijų aprobavimas bei einamieji reikalai. Nutarta derinti Strategijos, Programos ir Taisyklių dokumentus, o pareiškus pastabas, jas išsiųsti Žemės ūkio ministerijai kartu su Tarybos Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros rekomendacijų rengimo darbo grupės parengtomis išvadomis dėl Tradicinių mugių sertifikavimo tvarkos projekto. Tarybos nariai prof. I. R. Merkienė bei dr. P. Kalnius pristatė savo atsiliepimus apie Vakarų Aukštaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos (Sūduvos) tradicinės kaimo architektūros rekomendacijas ir pateikė išvadą, kad jas pataisius pagal recenzentų pateiktas pastabas galima teikti spaudai. Taip pat Taryba patvirtino 2008 metų Etninės kultūros globos tarybos veiklos prioritetų sąrašo galutinę redakciją bei nutarė bendradarbiauti su Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, organizuojant prof. Norberto Vėliaus 70-ųjų gimimo metinių paminėjimo renginius.

Dešimtas Tarybos posėdis buvo skirtas prof. Norberto Vėliaus 70-ųjų gimimo metinių paminėjimui, jis įvyko gruodžio 28 d. Posėdyje dalyvavo svečiai: prof. N. Vėliaus našlė grafikė Ramunė Vėliuvienė, buvę Tarybos pirmininkai: doc. dr. Rimantas Astrauskas ir prof. dr. Krescencijus Stoškus, taip pat Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto prof. dr. Rimantas Služinskas. Posėdžio metu apžvelgti prof. N. Vėliaus darbai ir veikla palaikant lietuvių etnokultūros gyvastį (Tarybos narė dr. Bronė Stundžienė); pasidalinta prisiminimais apie jį (prof. dr. Libertas Klimka, Ramunė Vėliuvienė, doc. dr. Rimantas Astrauskas, prof. dr. Krescencijus Stoškus, Irena Seliukaitė, prof. dr. Rimantas Služinskas, dr. Dalia Urbanavičienė); apžvelgti Tarybos 2007 metų darbai (Tarybos pirmininkas L. Klimka); svarstyta Tarybos posėdžių planas 2008 metams.

Nutarta siekti galimybės publikuoti prof. N. Vėliaus dar neskelbtus ir neužbaigtus darbus bei organizuoti jo knygų, išleistų po mirties, aptarimus ir recenzavimą. Tarybos nariai įpareigoti pagal galimybes dalyvauti prof. N. Vėliaus 70-ųjų gimimo metinių paminėjimo proga organizuojamuose renginiuose: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu (toliau LLTI), Vytauto Didžiojo universiteto ir Tarybos balandžio mėn. organizuojamoje konferencijoje „Norberto Vėliaus skaitymai“, LLTI spalio mėn. numatytoje konferencijoje „Tautosakos užrašėjimas“, Laukuvos Norberto Vėliaus vardo gimnazijoje kovo mėn. vykiančioje konferencijoje „Kaip tautosaką integruoti į mokyklą“. Taip pat šiame posėdyje pritarta Tarybos 2007 metų darbų apžvalgai ir 2008 metų posėdžių tematikai bei pritarta, kad Panevėžio miesto savivaldybė galima siūlyti, jog Kultūros ministerija nominuotų Lietuvos savivaldybių asociacijos įsteigta krivule už nuolatinę paramą viso Aukštaitijos regiono etninei kultūrai. Nutarta pritariti Panevėžio miesto savivaldybės planams įsigyti miesto centre esantį pastatą ir jame įsteigti etninės kultūros veiklos centrą.

Tarybos nutarimai

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA
NUTARIMAS

DĖL 2007 METŲ ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS PRIORITETŲ SĄRAŠO PATVIRTINIMO

2007 m. sausio 31 d. Nr. TN-1
Vilnius

Igyvendindama Etninės kultūros plėtros valstybinės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 793 (Žin., 2003, Nr. 60-2725), priemonių 1.2. punktą, Etninės kultūros globos taryba n u t a r i a:

Patvirtinti 2007 metų etninės kultūros plėtros prioritetų sąrašą:

1. Gyvuojančių tradicinės kultūros reiškinių išaiškinimas ir jų apsaugos priemonių kūrimas etnografiniuose regionuose.
2. Bendruomenių veiklos skatinimas etnokultūriniu pagrindu, bendruomenių vaidmens ir įtakos, saugant vietos tradicinę kultūrą, stiprinimas.
3. Etnokultūrinės tradicijos tęstinumo ir perimamumo užtikrinimas. Vaikų ir jaunimo įtraukimas į etninės kultūros veiklą: vaikų folklorinių ansamblių steigimas, vasaros stovyklos, edukacinės programos. Mokytojų kompetencijos etnokultūros baruose didinimas.
4. Tradicinių amatų palaikymas (centrų steigimosi skatinimas).
5. Etnoarchitektūros globa, rūpestis kaimo ir miestelių etnografinių bruožų išsaugojimu.

Tarybos pirmininkas

Libertas Klimka

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA
NUTARIMAS

DĖL 2008 METŲ ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS PRIORITETŲ SĄRAŠO PATVIRTINIMO

2007 m. lapkričio 21 d. Nr. TN-7
Vilnius

Igyvendindama Etninės kultūros plėtros valstybinės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 793 (Žin., 2003, Nr. 60-2725), priemonių 1.2. punktą, Etninės kultūros globos taryba n u t a r i a:

Patvirtinti 2008 metų etninės kultūros plėtros prioritetų sąrašą:

1. Bendruomenių etninės veiklos skatinimas, jų vaidmens ir įtakos, saugant regioninį savitumą, stiprinimas.
2. Etnologijos studijų aukštosiose mokyklose ir kolegijose kokybė; mokytojų kvalifikacijos etninės kultūros srityje tobulinimas.
3. Gyvuojančių tradicinės kultūros reiškinių (materialaus ir nematerialaus paveldo) išaiškinimo ir tęstinumo užtikrinimas, jų apsaugos priemonių kūrimas etnografiniuose regionuose.
4. Tradicinių amatų ir verslų gaivinimas ir plėtra.
5. Etninės kultūros pristatymas visuomenei (svarba kuriant Lietuvos įvaizdį).
6. Etnoarchitektūros tyrinėjimas, kaimo ir miestelių etnografinių bruožų išsaugojimas.

Tarybos pirmininkas

Libertas Klimka

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

DĖL ETNOLOGIJOS SPECIALISTŲ POREIKIO IR JŲ STUDIJŲ KOKYBĖS

2007-11-10 Nr. S-65

Etninės kultūros plėtros valstybinėje programoje (Žin., 2003, Nr. 60-2725), vykdomoje pagal Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą (Žin., 1999, Nr. 82-2414), numatyta žymiai sustiprinti etninės kultūros sklaidą švietimo sistemoje. Tuo tikslu taip pat vykdoma ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (Žin., 2006, Nr. 102-3939).

Bendrojo lavinimo mokyklose etninės kultūros dalykus rekomenduojama pateikti integraciniu principu. Tačiau mokytojų rengimo programose etninės kultūros žinios įterpiamos tik fragmentiškai. Maža jų ir mokykliniuose vadovėliuose; juolab trūksta apibendrinančio, etninę kultūrą pateikiančio kaip vertybinę sistemą vadovėlio. Būtent dėl šių priežasčių neturime pakankamai mokytojų, pasirengusių vesti etninės kultūros fakultatyvus, užimti vaikus popamokine etnokultūrine veikla, rašyti etninės kultūros priemonės ir vadovėlius. Akivaizdu, kad šios spragos sąlygoja ir pilietiškumo stoką jaunimo vertybinėse nuostatose.

Rūpestį kelia taip pat etnologinių studijų kokybė. Etnologai reikalingi ne tik mokslo įstaigose, bet ir muziejuose, kultūros centruose, nacionaliniuose bei regioniniuose parkuose. Jų funkcijos – kvalifikuotai, pasiremiant studijų metais įgyta patirtimi profesionaliai konstruoti savitą regioninį ir vietinį kultūros tapatumą, pagrįstą lokalinių dvasinės, medžiaginės ir socialinės kultūros formų nuodugniu pažinimu ir jų kūrybiška plėtra. Aukštosiose mokyklose realizuojamos etnologijos studijų programos neapėpia šių uždavinių spektro. Rengimui trūksta teorinę ir taikomąją reikšmę turinčių leidinių, kultūros reiškinių paplitimo žemėlapių, lokalią kultūros praeitį ir dabartį atskleidžiančių monografijų.

Etninės kultūros globos taryba siūlo:

1. Atsižvelgiant į valstybės poreikius, etninės kultūros dalykus efektyviau integruoti į aukštojo mokslo ir studijų sistemą, kad žinios būtų panaudojamos ne tik mokslo tiriamajam darbui, bet ir švietimo reikmėms, diplomatinei veiklai, paminklosaugai, kultūros, verslo ir bendros regioninės plėtros reikalams;
2. Etninės kultūros žinias paminėti bendrojo išsilavinimo standartuose;
3. Reformuojant aukštojo mokslo sistemą, iš esmės sustiprinti etnologinių studijų kokybę, steigiant aukštosiose mokyklose praktikumus bei laboratorijas, skirtas tradicinių technologijų tyrimams ir etnokultūrinių studijų praktiniams darbams;
4. Teikti prioritetą ilgalaikiams asocijuotiems su aukštosiomis mokyklomis kultūros ir verslo projektams, kuriuose numatoma tikslinė stipendija kryptingoms personalinėms etninės kultūros ir etnologijos studijoms, taip pat studijoms, siejamoms su muziejine ir kraštotyrine praktika;
5. Visose aukštosiose mokyklose sudaryti galimybes studentams išklausti tautos ir valstybės istorijos kursą. PRIDEDAMA. Etnologijos specialistų poreikio ir studijų kokybės analizės išvados, 3 lapai.

Tarybos pirmininkas

Libertas Klimka

ETNOLOGIJOS SPECIALISTŲ POREIKIO IR STUDIJŲ KOKYBĖS ANALIZĖS IŠVADOS

Šios išvados suformuluotos atlikus situacijos analizę, peržiūrėjus Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę ir aukštųjų mokyklų studijų programas. Taip pat pasiremta Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros 2007 m. balandžio 13 d. surengtame seminare „Etnologija Lietuvoje: studijos ir tyrimai“ Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto, Vilniaus Pedagoginio universiteto, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Rumšiškių liaudies buities muziejaus atstovų ir Etninės kultūros globos tarybos narių diskusijoje išsakytais mintimis apie dabartinę etnologijos mokslo būklę, šiandieną išskylančias specialistų rengimo problemas, vykdomus tyrimus bei galimas perspektyvas.

Paašikėjo, kad trūksta etninės kultūros mokytojų, galinčių nuosekliai moksleiviams atskleisti materialaus ir nematerialaus etninės kultūros paveldo istorines sąsajas, ugdyti moksleivių pilietiškumą ir tautiškumą per pagarbą vietinės tradicinės kultūros visumai. Stinga etninę kultūrą atskleidžiančių vadovėlių, o ypač precizišką teorinę ir taikomąją reikšmę turinčių leidinių, kultūros reiškinių paplitimo žemėlapių, lokalią kultūros praeitį ir dabartį parodančių monografijų. Regionuose stinga etnologų ir etnografų, kurie kvalifikuotai, pasiremiant studijų metais įgyta patirtimi, istengtų profesionaliai konstruoti savitą regioninį ir vietinį kultūros tapatumą, pagrįstą lokalinių dvasinės, medžiaginės ir socialinės kultūros formų nuodugniu pažinimu ir jų kūrybiška plėtra.

Siūlytume atkreipti dėmesį į tokius klausimus:

1. Kokias galimybes turi aukštosios mokyklos plėtoti visų lygių etninės kultūros studijas ir mokslo tyrimus? Kas sieja ar skiria bakalaurų studijų kryptį ir kokybę kolegijose bei universitetuose?

Etninės kultūros globos tarybos nuomone, yra labai reikšminga, kad Lietuvos aukštųjų mokyklų – Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto ir kt. studijų programose skirta kreditų etnologinėms disciplinoms. Tačiau kelia susirūpinimą ryškus jų vienpusiškumas. Dėstomi kursai, bakalaurų ir magistrų darbai daugiausia susiję su dvasine ir socialine kultūra – meno raiška, pasaulėžiūra, sociokultūriniais reiškiniais, tarpetninėmis lyginamosiomis studijomis naujų visuomenėje besiformuojančių grupių ir subkultūrų. Tai sudaro tik dalį, nors ir labai svarbią, etninės kultūros dalykų, žinotinių ir galimų pritaikyti pilietiniam ir tautiniam ugdymui bei verslui Lietuvoje. Etninės kultūros visuma ir jos esmė neatskleidžiama. Į kolegijų ir profesinių mokyklų mokymo planus įtrauktas taikomojo pobūdžio tradicinių amatų mokymas negali kompensuoti tradicinės medžiaginės kultūros ir technologijų akademinių tyrimų, kurių pradžia reikėtų sieti su universitetuose vykdomais perspektyviais analitiniais lituanistinės krypties bakalaurų ir magistrantų darbais. Šie galėtų papildyti šiuo metu ne itin gausią etnografinę literatūrą.

2. Kaip studijose įgyjamas lietuvių etninės kultūros ir etnologijos žinias padaryti paklausiomis Lietuvoje?

Etnologijos ir etninės kultūros studijas vertėtų labiau specializuoti. Etninės kultūros dalykus integruojant į aukštojo mokslo ir studijų sistemą, svarbu atsižvelgti į Lietuvos valstybės poreikius: galimybę šias žinias panaudoti mokslo tiriamajam darbui, švietimui, diplomatinei veiklai, kultūros, verslo ir bendros regioninės plėtros reikalams, etnokultūrinių tapatumų išsaugojimui ir pilietiškumo ugdymui jaunimo tarpe. Tam būtina plėtoti ir tobulinti aukštųjų mokyklų visų lygių viešuosius ryšius, teikti visuo-

menei informaciją apie etninės kultūros ir etnologijos specialybių sudaromas galimybes regioninei politikai, ekonomikos, ypač verslo plėtrai, stiprinti ryšius su valstybinėmis institucijomis ir privačiomis verslo struktūromis, kurioms bus reikalingi aukšto lygio etninės kultūros ekspertai ir etnokultūrinės veiklos organizatoriai. Etnologijos ir etninės kultūros studijas derėtų sieti su numatoma darbo vietų pasiūla Lietuvoje, studentų būsimąja profesine veikla ir tiksline praktika. Etninės kultūros mokytojų stygių būtų galima mažinti nepedagoginio profilio aukštesiose mokyklose didinant etninės kultūros studijų specializaciją, tuo tikslu peržiūrint kreditus, išlyginamosiomis studijomis sudarant galimybę pagal poreikį išklaudyti vadybos ar kitą kursą, pavyzdžiui, pedagogikos kursą ir atlikus papildomą pedagoginę praktiką, įgyti teisę dėstyti vidurinėse mokyklose etninę kultūrą.

3. Ar įmanoma sukurti optimalią etninės kultūros ir etnologijos studijų sistemą, derinant visų aukštųjų mokyklų ir mokslo institucijų interesus ir galimybes?

Integruojant etninę kultūrą į aukštųjų mokyklų studijų sistemą atkreiptinas didesnis dėmesys į tradicinę materialinę kultūrą, ypač tekstilės, maisto gamybos, statybos regioninius savitumus, verslų ir amatų technologijų specifika, nes ši itin trapi, sparčiai kintanti mūsų nematerialaus paveldo – žinijos dalis yra reikšminga tiek materialaus paveldo globai, tiek unikalių ir universalių vietinės kultūros formų tęstinumui naujoje šiuolaikinio gyvenimo pakopoje. Etnokultūrinių tradicinių technologijų akademiniais tyrimams ir studijų praktiniams darbams reikalingi praktikumai ir laboratorijos su modernia įranga. Jose siekiantys bakalauro ir magistro diplomo studentai galėtų įgyti žinių, padedančių atpažinti lietuvių tradicinės materialinės kultūros realijas, nustatyti jų technologines savybes, amžių ir paskirtį, praktinių profesinių žinių, reikalingų pirminėms ekspertizėms, paminklų apsaugai, tradiciniams verslams. Todėl skatintini tarpdisciplininiai projektai, ypač skiri konkrečių lituanistinių etnokultūrinių reiškinų tyrimui.

Taip pat vertėtų labiau derinti aukštųjų mokyklų bei socialinių ir humanitarinių mokslų krypties tiriamųjų institutų interesus, kad atsirastų daugiau paskatų pasinaudoti studentų mokslinės praktikos programos teikiamomis galimybėmis. Siektina, kad visiems aukštųjų mokyklų dėstytojams būtų periodiškai suteikiamos ilgalaikės apmokamos kūrybinės atostogos paruošti spaudai didelės apimties tiriamiesiems darbams arba stažuotėms užsienio aukštesiose mokyklose. Tai skatintų dėstytojų mobilumą, stiprintų tarpinstitucinius ryšius, sudarytų daugiau galimybių skirti kreditų kitų institucijų aukščiausios kvalifikacijos etnologų speckursams, prielaidas aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacijai kelti ir prisidėtų prie Lietuvoje atliktų tyrinėjimų didesnės sklaidos.

4. Ar yra sukurta pakankama įstatyminė bazė etninės kultūros studijoms, mokslo ir taikomiesiems tyrimams aukštesiose mokyklose?

Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas numato, kad Mokslo ir studijų institucijos rengia specialistus darbui etninės kultūros kaupimo, apsaugos ir tyrimo institucijose, atlieka etninės kultūros paveldo ir gyvosios tradicijos procesų tyrimus (II skyrius, 6 str., 5 punktas). Švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos užtikrina etnografinių regionų savitumo bei vietos tradicijų pažinimą, etninės kultūros pedagogų, specialistų rengimą, integruoja etninę kultūrą į įvairių sričių specialistų – kultūros, meno, technikos ir pan., susijusių su etninės kultūros plėtra, rengimo aukštesiose mokyklose programas (II skyrius, 9 str. 1 d. 1, 4, 6, 8 punktai, 3 d.). Patvirtinta ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, kurioje numatytas tradicinės etninės kultūros panaudojimas ugdymo procese, priimtas Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymas, sukurtas etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje koncepcijos projektas, Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatų įgyvendinimo programos projektas. Visa tai sukuria geras prielaidas atsakyti į aukščiau iškeltus klausimus.

Liberto Klimkos nuotr.

Dainų šventės akimirka

Tarybos laikinųjų darbo grupių posėdžiai

2007 metais posėdžiavo keturios Etninės kultūros globos tarybos darbo grupės: Nematerialaus kultūros paveldo skaitmeninimo ir registro kūrimo (vadovaujama dr. Dalia Urbanavičienės); Švietimo ir mokslo problemų (vadovaujama prof. Irenos Reginos Merkienės); Tradicinio kraštovaizdžio išsaugojimo rekomendacijų rengimo (vadovaujama Rasos Vasiliauskienės) ir Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros rekomendacijų rengimo (vadovaujama Liudvikos Trasykytės).

Nematerialaus kultūros paveldo (toliau - NKP) skaitmeninimo ir registro kūrimo darbo grupės posėdyje, įvykusiame kovo 20 d., įvardytos problemos, susijusios su NKP skaitmeninimu, svarstyta NKP archyvinę medžiagą sukaupusių institucijų sąvado sudarymo klausimas, diskutuota apie NKP inventorinio principų projektą, apžvelgtas įvairių institucijų įdirbis NKP skaitmeninimo srityje, Registrų kūrimo taisyklės Lietuvoje, taip pat buvo aptarta NKP registrų sudarymo patirtis Lietuvoje bei kitose šalyse.

Nuspręsta paruošti medžiagą apie visus žinomus NKP archyvus bei pateikti pastabas ir siūlymus Bendrųjų nematerialaus kultūros paveldo archyvinės medžiagos inventorinio taisyklių projektui. Nutarta išsiaiškinti, koks įvairiose institucijose sukauptos NKP archyvinės medžiagos suskaitmeninimo lygis, jos klasifikavimo principai. Kadangi medžiaga turi būti inventorinama pagal vieningus principus, nuspręsta parengti NKP registro kūrimo taisykles.

Balandžio 17 d. apsvarstyta NKP archyvinę medžiagą sukaupusių institucijų sąvadas ir anketos, skirtos rinkti informaciją apie tai, kaip šios institucijos kaupia, saugo, fiksuoja NKP, projekto struktūrą. Siekiant suderinti anketos projekto struktūrą, diskutuota apie žinomų duomenų bazių skirtumus ir galimas bendros archyvinių duomenų bazės kūrimo problemas.

Anketos projekto struktūrai iš esmės pritarė; taip pat pritarė parengto rašto dėl foto medžiagos, skirto Šiaulių fotografijos muziejui, Lietuvos centriniam valstybės archyviui, pataisoms.

Trečiajame posėdyje, kuris įvyko gegužės 8 d., dr. Dalia Urbanavičienė apžvelgė Rusnėje vykusio seminaro „Etninės kultūros medžiagos rinkimo metodikos, saugojimas, skaitmeninimas“ metu aptartą etninės kultūros paveldo archyvavimo situaciją bei problemas. Išklaudusią šią informaciją, buvo nutarta susitikti su Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu dėl idėjos parengti įstatymą, ginantį mokslo darbų archyvus, įgyvendinimo galimybių. Taip pat buvo sutarta siekti, kad būtų

Liberto Klimkos nuotr.

Vilniaus amatų meistrų eisena – atgavinta Kaziuko mugės tradicija

parengtas Nematerialaus kultūros paveldo medžiagos archyvu-
vimo įstatymas. Nuspręsta išsiuntinėti dr. Dalios Urbanavičienės
parengtas anketas NKP medžiagą kaupiančioms institucijoms.
Buvo patvirtinti posėdžio dalyvių pateikti papildymai ir pas-
tabos „Bendrųjų nematerialaus kultūros paveldo archyvinės
medžiagos inventorinio taisyklės“, taisyklės pervadintos į
rekomendacijas.

Švietimo ir mokslo problemų darbo grupės posėdis įvyko
kovo 27 d. Jame buvo teikiami ir svarstomi siūlymai dėl darbo
grupės 2007 metų veiklos gairių. Nutarta, kad pagrindinė
Švietimo ir mokslo problemų darbo grupės veikla turėtų būti
ekspertinė. Taip pat nuspręsta į darbo grupės veiklą įtraukti
darbus, susijusius su etnokultūrinės būklės švietimo sistemoje
tyrimu, vertinimu ir gerinimu. Nutarta sutelkti dėmesį ne tik
aukštosioms, vidurinėms mokykloms, kariams, bet ir visai
plačiai visuomenei, gaunančiai žinių per televizijos ir radijo
laidas bei leidinius. Sutarta, kad ypač daug dėmesio turėtų būti
skiriama etnokultūriniam leidiniams, kuriuos bus siekiama
ekspertuoti, o vertingiems leidiniams būtina suteikti skiriamą
kokybės ženklą.

**Tradicinio kraštovaizdžio išsaugojimo rekomendacijų
rengimo darbo grupės** pirmasis posėdis įvyko kovo 20 d. Jame
apsvarstytas šios darbo grupės veiklos organizavimas, disku-
tuota apie šios grupės funkcijas Aplinkos ministerijai rengiant
ir tvirtinant saugomų teritorijų regioninius architektūrinius
reglamentus (2.4. priemonė) bei rengiant ir išleidžiant etnogra-
finių regionų tradicinės architektūros katalogus (3.2. priemonė).
Nutarta teikti pastabas ir pasiūlymus Valstybinės saugomų
teritorijų tarnybos rengiamam Saugomų teritorijų regioninio
architektūrinio reglamento projektui.

Antrasis darbo grupės posėdis įvyko balandžio 17 d. Jame
darbo grupės vadovė Rasa Vasiliauskienė pristatė Lietuvos
Respublikos aplinkos ministro įsakymo „Dėl statybų saugomose
teritorijose regioninių architektūrinių reglamentų patvirtinimo“
projektą (toliau – Projektas), parengtą Valstybinės saugomų
teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos. Posėdžio metu
apsvarstytos Projekte pateiktos sąvokos, darbo grupės nariai
įpareigoti visą dokumentą išstudijuoti individualiai, o pastabas
bei pasiūlymus siųsti darbo grupės vadovui.

**Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros reko-
mendacijų rengimo darbo grupės** pirmajame posėdyje, įvyku-
siame balandžio 18 d., grupės pirmininkė Liudvika Trasykytė
pristatė etniniuose regionuose vykstančių ar vykusių seniausių
tradicijų turinčių, autentiškiausių ir įdomiausių mugių bei
švenčių sąrašą. Grupės nariai kartu su Etninės kultūros globos
tarybos pirmininku Libertu Klimka įvertino, kurias iš jų ateityje
derėtų skatinti, puoselėti, atgaivinti. Nutarta apie kai kurias
šventes ir muges surinkti papildomos informacijos, tada sudaryti
galutinį puoselėtinų bei gaivintinų švenčių ir mugių sąrašą. Taip
pat posėdžio dalyviai buvo įpareigoti teikti siūlymus, kokias
rekomendacijas reikėtų teikti savivaldybėms dėl atrinktų mugių
ir švenčių puoselėjimo, atgaivinimo, atkreipiant dėmesį į tai, kas
jose turėtų būti netoleruotina.

Antrasis šios darbo grupės posėdis įvyko gegužės 29 d.
Jame aptarta Regioninių etninės kultūros globos tarybų pateikta
papildoma medžiaga apie tradicinių mugių ir švenčių situaciją
Aukštaitijoje, Mažojoje Lietuvoje, Suvalkijoje bei Dzūkijoje
ir svarstyta, kaip jos galėtų būti puoselėjamos ir saugojamos
skirtinguose Lietuvos etniniuose regionuose. Nutarta remiantis
gauta medžiaga parengti savitumo išsaugojimo principus ir

atrunkos kriterijus bei, esant galimybei, patikslinti ir papildyti
informaciją apie muges regionuose.

Trečiajame darbo grupės posėdyje, kuris įvyko lapkričio 6 d.,
toliau svarstyta Tradicinių mugių atrankos principų ir kriterijų
bei organizavimo rekomendacijos, skirtos savivaldybėms, taip
pat svarstyta Tradicinių mugių sertifikavimo tvarka.

Nutarta posėdžio metu išsakytomis pastabomis ir siūlymais
patobulinti Tradicinių mugių atrankos principų ir kriterijų bei
organizavimo rekomendacijas. Taip pat nuspręsta, kad esamas
Tradicinių mugių sertifikavimo tvarkos projektas neišbaigtas,
trūksta aiškumo ir konkretumo, nenumatyti mechanizmai, kaip
bus įgyvendinami dokumento punktai. Darbo grupės nariai
įpareigoti teikti siūlymus, kaip galima būtų patobulinti šio
dokumento projektą.

Ketvirtasis grupės posėdis įvyko lapkričio 14 d. Jame toliau
svarstyta Tradicinių mugių sertifikavimo tvarka, ją susiejant su
Tautinio paveldo produktų tarybos nuostatais.

Galutinai nuspręsta, kad šio dokumento projektas yra labai
fragmentiškas, neišsamus, nedetalizuota veikimo sistema ir įgy-
vendinimo keliai; šias išvadas nuspręsta teikti Etninės kultūros
globos tarybai, rekomenduoti jai šiuo tikslu sudaryti ekspertinę
grupę ir būti ekspertizės teikėja Tautinio paveldo produktų tary-
bai (toliau – TPP taryba). Darbo grupė išpareigojo TPP tarybai
pateikti pažymą, nurodančią, kas laikytina tradicine muge.

Liberto Klimkos nuotr.

Kaziuko mugėje dalyvaujantis ir kalvėjas

2007 metais Aukštaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) daugiausia dėmesio
skyrė Etninės kultūros plėtros valstybinės ir Ilgalaiškės pilietinio ir tautinio ugdymo programų įgyvendinimui. Per
ataskaitinį laikotarpį įvyko Regioninės tarybos narių pasikeitimai. Utenos savivaldybė delegavo kitą savo atstovą
į Regioninę tarybą – savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyr. specialistę Zitą Mackevičienę; Jonavos
savivaldybė vietoje buvusios tarybos narės Jelenos Živaitienės delegavo Jonavos muziejaus etnografe Jadvygą
Kvieskienę; Ignalinos savivaldybė vietoje buvusios tarybos narės Onos Gruodienės delegavo Ignalinos savivaldybės
etninės kultūros centro darbuotoją Sigutę Mudiniene.

REGIONINĖS TARYBOS POSĖDŽIAI

Per ataskaitinį laikotarpį surengti keturi Regioninės tarybos
posėdžiai Panevėžyje ir vienas išvažiuojamasis pasitarimas
Aukštaitijos nacionaliniame parke, Palūšėje.

Sausio 29 d. posėdyje patvirtinta Regioninės tarybos 2006
metų veiklos ataskaita. Peržvelgiant 2006 metų veiklą išskirti šie
pagrindiniai klausimai: lėšų trūkumas pilnavertei Regioninės
tarybos veiklai vystyti, menkas kultūros ir švietimo įstaigų
etninės veiklos integravimas, specialistų savivaldybėse stygius
ir nepakankama vietos etninės kultūros specialistų kvalifikacija.
Nutarta šiems klausimams 2007 m. skirti daugiau dėmesio.
Posėdyje pagal skirtingus subregionus išrinkti trys nauji Re-
gioninės tarybos pirmininkės pavaduotojai: Vilma Merkytė,
Jolanta Balnytė ir Algirdas Svidinskas. Kadangi šios kadencijos
Regioninė taryba yra didesnė, nutarta pakoreguoti Regioninės
tarybos darbo reglamentą ir rinkti keturis, o ne tris pirmininkės
pavaduotojus. Ketvirtuoju pavaduotoju tapo Jonas Vaiškūnas.
Diskutuota dėl Regioninės tarybos skirstymo į subregionus.
Po ilgų diskusijų nuspręsta Regioninės tarybos į subregionus
neskaidyti, bet skirtingus Aukštaitijos subregionus labiau
išryškinti informacinėse priemonėse apie regioną. Svarstytas
lankytinų etnokultūrinių objektų vienodais ženklais žymėjimas.
Šiame posėdyje patvirtintas Regioninės tarybos 2007 metų
veiklos planas.

Balandžio 16 d. posėdyje buvo pristatyta Tradicinių amatų
plėtros Lietuvos kaime programa ir aptartos jos įgyvendinimo
Aukštaitijoje galimybės. Šios programos priemonės pristatė
Lietuvos žemės ūkio universiteto lektorius Alvydas Alek-
sandravičius, kuris supažindino su amatų centrų steigimo ir
finansavimo galimybėmis, paraiškų priėmimo tvarka. Nutarta
išsiaiškinti tradicinių amatų steigimo poreikį regione ir surengti
seminarą paraiškų teikėjams.

Posėdyje buvo aptartas Etninės kultūros plėtros valstybinės
programos įgyvendinimas regiono savivaldybėse, analizuoti
2006 m. LR Kultūros ministerijai pateikti duomenys. Pastebėta,
kad Etninės kultūros plėtros valstybinės programos statistika ne
visuomet atitinka realybę, ne visuomet aiškiai suformuluojami
pateikimo kriterijai. Daugiausia diskutuota dėl Algirdo Svidins-
ko parengto Aukštaičių etninės kultūros globos fondo nuostatų
projekto. Nutarta pritarii fondo steigimui ir pateikti siūlymus šio
fondo nuostatų projekto tobulinimui. Nuspręsta rinkti informaci-
ją apie tradicines muges regione ir teikti rekomendacijas Etninės
kultūros globos tarybos ekspertų grupei, kokias tradicines muges
regione derėtų puoselėti. Šiame posėdyje vienbalsiai pritar-
ta Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos kreipimuisi į
LR Švietimo ir mokslo ministeriją dėl Lietuvos etninės kultūros
ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategijos projekto.

Rugpjūčio 23 d. Aukštaitijos nacionaliniame parke su-
rengtame išvažiuojamajame pasitarime buvo aptartos etninės
veiklos galimybės saugomose teritorijose. Problemas aktualizavo
Aukštaitijos nacionalinio parko direktorius Eminuelis Leške-
vičius ir kultūrologė Dalia Savickaitė. Didžiausia problema,
jog saugomų teritorijų kultūrologų darbas paliktas savieigai,
jų veiklos nekoordinuoja nei LR Aplinkos, nei LR Kultūros
ministerijos. Nuspręsta, kad Regioninė taryba labiau koordi-
nuotų visame Aukštaitijos regione veikiančių regioninių parkų
kultūrologų veiklą, skatintų aktyviau vykdyti etninio pobūdžio
projektus valstybės saugomose teritorijose. Buvo susipažinta
su Aukštaitijos nacionalinio parko vykdomais etninės kultūros
projektais, su respublikinės cimbolininkų ir dūdmaišininkų
stovyklos darbu.

Spalio 26 d. posėdyje buvo aptartos 2007 m. svarbiausios
Etninės kultūros plėtros valstybinės programos vykdymo
Aukštaitijos regiono savivaldybėse problemos. Etninės veiklos
informacinės ataskaitas analizavo Lietuvos liaudies kultūros
centro Regionų kultūros informacijos poskyrio vadovė Inga
Kriščiūnienė. Pagrindinė pranešėjos iškelta problema – Etninės
kultūros plėtros programos savivaldybėse neveikia, nes jos
nepagrįstos lėšomis. Nutarta rekomenduoti Etninės kultūros
globos tarybai atlikti ekspertizę, kuri padėtų išsiaiškinti, kodėl
realiai neveikia ši valstybinė programa savivaldybėse. Lietuvos
liaudies kultūros centro Folkloro poskyrio vadovė Jūratė Šeme-
taitė aptarė Aukštaitijos suaugusiųjų ir vaikų folkloro kolektyvų
pasirodymą Dainų šventėje ir vaikų folkloro kolektyvų ugdymo
Aukštaitijoje problemas. Nutarta, skatinant Aukštaitijos regiono
folkloro kolektyvų kokybinį augimą, inicijuoti regione dau-
giau folkloro sambūrių, švenčių, bet ne sceninių pasirodymų.
Regioninės tarybos Padėkos raštais apdovanoti visų regiono
vaikų folkloro kolektyvų, dalyvavusių Dainų šventėje, vadovai.
Svarstyti pagrindinių Aukštaitijos regiono mugių atrankos
principai, aptarta mugių sertifikavimo tvarka. Patvirtinti 2008
metų Regioninės tarybos veiklos prioritetai:

1. Etninės kultūros specialistų rengimas.
2. Mokytojų kvalifikacijos kėlimas etninės kultūros srityje.
3. Bendruomenių stiprinimas etnokultūrinio pagrindu.
4. Įvairaus pobūdžio vaikų kolektyvų – tiek mokyklinių, tiek nemokyklinių – kūrimosi etnokultūrinio pagrindu skatinimas.

Lapkričio 30 d. posėdyje pritar-
ta Regioninės tarybos 2007
metų veiklos ataskaitai, tačiau pagrindinis dėmesys buvo skirtas
Ilgalaiškės pilietinio ir tautinio ugdymo programai aptarti. Šios
Programos projektų aktualumo ir vykdymo problemas analizavo
LR Švietimo ir mokslo ministerijos Vaikų ir jaunimo socializacijos
skyriaus specialistė Aušra Birietienė bei Programos koordinatore
Virginija Petreivičienė. Posėdyje buvo pristatytos ekspertizės

išvados, kaip Aukštaitijoje 2007 m. buvo finansuoti etninės kultūros projektai iš Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos. Nuspręsta rekomenduoti savivaldybėms Regioninės tarybos narius kaip šios Programos projektų konsultantus ir vertintojus. Nutarta kitų metų Regioninės tarybos veiklos plane numatyti atlikti ekspertizę, kuri padėtų išsiaiškinti, kiek regiono savivaldybėse per visas programas vykdyta etninės kultūros projektų ir kaip jie buvo finansuojami. Po posėdžio Regioninės tarybos nariai dalyvavo projekte, finansuotame iš Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos, – Tarptautiniame tautinio meno festivalyje–sambūryje „Gimnazija – gyvoji jaunimo tautinės kultūros versmė“, kurį rengė Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnazija.

BENDRADARBIAVIMAS SU REGIONO SAVIVALDYBĖMIS

Sausio ir vasario mėnesiais Regioninės tarybos pirmininkė Liudvika Trasykytė lankėsi Biržų, Joniškio, Pakruojo, Radviliškio, Zarasų, Anykščių, Utenos rajonų savivaldybėse. Su šių savivaldybių merais aptartos etninės kultūros problemos: etatinio specialisto savivaldybėse, folkloro kolektyvų vadovų stygius, nepakankama etninė veikla mokyklose ir kt. Taip pat įvyko susitikimai su Kupiškio ir Biržų rajonų savivaldybių merais – aptarti Etninės kultūros plėtros programų įgyvendinimo klausimai.

Birželio mėnesį kartu su Biržų rajono meru Regimantu Ramonu dalyvauta pristatant Sėlių krašto etnokultūrinį paveldą Latvijos Respublikos Vyriausybės nariams.

Balandžio 5 d. Panevėžio miesto tarybos posėdyje įteiktos Aukštaitijos regiono vėliavos visoms miesto mokykloms. Dalyvauta Panevėžio miesto savivaldybės Kultūros komiteto posėdžiuose dėl Kultūros centro „Linelis“ reorganizavimo į etninės kultūros centrą, rašytojos ir visuomenės veikėjos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės memorialinio muziejaus bei Panevėžio miesto kraštovaizdžiui reikšmingo Skaistakalnio parko išsaugojimo.

Balandžio mėnesį parengtas kreipimasis į regiono savivaldybių naujos sudėties tarybas dėl valstybinių etninės kultūros globą reglamentuojančių programų – Etninės kultūros plėtros, Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo bei naujai rengiamos Tradicinių amatų ir kaimo plėtros skatinimo – sėkmingo įgyvendinimo savivaldybėse.

Rugsėjo 17 d. buvo išplatintas kreipimasis į visas regiono savivaldybes, raginant pagerbti Baltų vienybės dieną ir išskirti Aukštaitijos vėliavą. Spalio 26 d. posėdyje nuspręsta teikti Etninės kultūros globos tarybai kreipimąsi į Lietuvos savivaldybių asociacijos krivulę dėl Panevėžio miesto savivaldybės nominacijos už paramą Aukštaitijos regiono etninei kultūrai plėtoti. Šiame posėdyje buvo kviečiami dalyvauti regiono savivaldybių kultūros skyrių vadovai, lapkričio 30 d. – švietimo skyrių specialistai, atsakingi už etninės kultūros projektus ir jų koordinavimą. Iš Aukštaitijos savivaldybių buvo renkama medžiaga apie folkloro kolektyvų situaciją regione bei etninės kultūros projektų finansavimą iš Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos, iš krašto muziejų – medžiaga apie tradicines muges Aukštaitijoje, tradicinius amatus ir amatininkus.

VALSTYBINIŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMAS

Vykdydama Etnografinių kaimų išlikimo programą, Regioninė taryba susitarė su Architektūros ir statybos instituto mokslo darbuotoja dr. Rasa Bertašiūte parengti Vidurio ir Šiaurės Aukštaitijos etnoarchitektūros rekomendacijas. Gegužės 14–15 d. surengta ekspedicija į Jonavos, Širvintų ir Kauno, liepos

12–15 d. – į Anykščių ir Ukmergės rajonų kaimus. Medžiaga taip pat buvo renkama iš nacionalinių ir regiono krašto muziejų. Etnoarchitektūros rekomendacijos aptartos su Regioninės tarybos narėmis Jadvyga Kvieskiene, Vilma Mulevičiūte, Laima Bikulčiene, atstovaujančiomis Jonavos, Ukmergės ir Širvintų rajonų savivaldybes. Aukštaitijos nacionalinio parko prašymu, Regioninė taryba sudarė darbo grupę parko etnoarchitektūriniam reglamentui parengti. Lapkričio mėnesį darbo grupė, kurią sudarė architektai dr. Rasa Bertašiūtė, Neringa Norvaišaitė, Rolandas Bortkūnas, Ruslanas Aranauskas bei Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Aukštaitijos regionui Vitalija Vasiliauskaitė, parengė Aukštaitijos nacionalinio parko etnoarchitektūros reglamentą.

Balandžio mėnesį surengtas posėdis, skirtas Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programai aptarti. Kovo–liepos mėnesiais aplankyta Zarasų tradicinių amatų artelė, Dumsių seniūnijos amatų centras Jonavos rajone, Vytauto Valiušio keramikos dirbtuvės ir muziejus Leliūnuose (Utenos r.), Petronių kaimo bendruomenės amatų namai Siesikų seniūnijoje (Ukmergės r.). Aptartos galimybės įkurti tradicinių amatų centrus su Joniškio rajono savivaldybės kultūros specialistais Liucija Bertulienė ir Rita Kipšaitė, Kupiškio muziejaus direktore Violeta Alekniene ir meru Jonu Jaručiu, Anykščių muziejaus specialiste Alma Ambraškaite, Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija. Regioninės tarybos narė Vyda Krasauskienė domėjosi tradicinių amatų centrais Latvijoje, Daugpilio rajone. Rinkta medžiaga apie tradicinius amatus ir amatininkus regione, padėta fotomenininkui Arūnui Baltėnui, vykduosiam projektą Aukštaitijoje, surasti ir užfiksuoti tradicinius amatininkus Pasvalio, Kupiškio, Panevėžio, Ukmergės rajonuose. Parengta televizijos laida apie Vabalninko (Biržų r.) miestelio amatus ir amatininkus. Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonių įgyvendinimo teikti pasiūlymai LR Žemės ūkio ministerijai. Taip pat teiktos pastabos dėl Tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų mokymo programų, tradicinių mugių ir tradicinių amatų meistrų sertifikavimo tvarkos. Regioninės tarybos posėdžiuose gilintasi į Etninės kultūros plėtros valstybinės ir Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programų įgyvendinimo regione problemas.

REGIONINIO SAVITUMO PUOSELĖJIMAS IR ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Rūpinantis regioninio savitumo puoselėjimu dalyvauta renginiuose, šventėse, konkursuose, inicijuotas aukštaitiško suvenyro konkursas, rengti seminarai, analizuoti įvairiems fondams pateikti etninės kultūros projektai, jiems teiktos konsultacijos, rašytos rekomendacijos geriausiai regiono tradicinę kultūrą pristatantiems projektams.

Vasario mėnesį Panevėžio kolegijoje surengtas seminaras „Tradiciškumas ir inovacijos tautodailėje“. Vasario–balandžio mėnesiais dalyvauta Panevėžio apskrities tautodailininkų parodoje Biržuose, Rokiškyje, Kupiškyje, Ukmergėje, Anykščiuose, Panevėžyje, kuriose buvo paskelbtas tradicinio aukštaitiško suvenyro kūrimo konkursas. Dėl aukštaitiško suvenyro populiarinimo tartasi su Biržų rajono meru Regimantu Ramonu ir LR Seimo nariu, Kaimo reikalų komiteto pirmininku Viktoru Rinkevičiumi. Dalyvauta Panevėžio zonos tautodailininkų darbų, „Aukso vainiko“ parodos–konkurso, Aukštaitijos regiono Kazio Šimonio vardo tautodailininkų parodos–konkurso vertinimo komisijų darbe. Birželio 19 d. dalyvauta respublikiniame medžio drožėjų plenere Kupiškyje. Išanalizavus tautodailininkės Henrikos Marcinkevičienės (Biržai) kūrybą, pateikta rekomendacija

menininko kūrėjo statusui gauti. Parengtos televizijos laidos apie Aukštaitijos tautodailininkus: medžio drožėją Vytautą Ulevičių, akmentašį Juozą Meškuotį, margučių margintoją Vytenę Repšienę.

Gegužės 10 d. kaimo turizmo sodybų savininkams, verslininkams, regiono kultūros darbuotojams, muziejininkams surengtas seminaras, skirtas Aukštaitijos kulinariniam paveldui puoselėti. Seminare dalyvavo per 30 dalyvių. Su tradiciniais aukštaitiškais valgiais, užfiksuotais vaizdo medžiagoje, supažindino Lietuvos liaudies kultūros centro Papročių ir apeigų poskyrio vadovė Nijolė Marcinkevičienė, su aukštaitiškų stalo įrankiais ir valgymo etiketu – Lietuvos liaudies buities muziejaus Buities, verslų ir amatų skyriaus vedėja Janina Samulionytė, su kulinarinio paveldo įmonių tinklu Utenos apskrityje – Utenos apskrities viršininko administracijos Kultūros, sporto ir turizmo skyriaus vedėja Vyda Krasauskienė, su kulinarinio paveldo produktų įteisinimo tvarka ir sertifikavimu – Kulinarinio paveldo fondo direktorė Birutė Imbrasienė.

Gegužės 26 d. dalyvauta kulinarinio paveldo renginyje „Oi, skanios bobutės vaisės“ Trakiškio kaimo bendruomenėje (Panevėžio r.), rugsėjo 15 d. – Duonos šventėje Tumagalio kaimo bendruomenėje (Panevėžio r.). Taip pat rinkta medžiaga apie regiono kulinarinį paveldą rengiamam šalies kulinarinio paveldo atlasui.

Kartu su Panevėžio kraštotyros muziejaus Etninės kultūros skyriumi spalio ir gruodžio mėnesiais surengti seminarai mokytojų ir folkloro kolektyvų vadovų profesinei kompetencijai ugdyti. Seminarai skirti folkloro kolektyvų repertuaro problemoms bei aukštaitiškų tautinio kostiumo gamybos ir įsigijimo problemoms aptarti.

Toliau rinkta medžiaga apie gyvuojančius tradicines kultūros reiškinius regione. Užfiksuoti Sekminių papročiai Daujėnuose (Pasvalio r.), Antaninių ir Devintinių papročiai Troškūnuose (Anykščių r.), tradicinio alaus gamyba ir duonos kepimas Miežiškių seniūnijoje (Panevėžio r.), margučių marginimas Vabalninke (Biržų r.), Šermenų giesmės Raguvoje (Panevėžio r.), gauta naujos informacijos apie gyvuojančius tradicines kultūros židinius iš Kėdainių ir Radviliškio rajonų. Rugsėjo 21–24 d. Utenos kraštotyros muziejaus etninės veiklos specialistas Raimondas Garsonas inicijavo etnologinę ekspediciją Utenos rajono Sudeikių ir Daugailių seniūnijose. Ekspedicijoje dalyvavo etnologė Gražina Kadžytė, restauratorius Petras Zovė ir Kauno Vytauto Didžiojo bei Vilniaus universitetų studentai.

Kovo 6 d. Panevėžio kraštotyros muziejuje surengta Vytauto Didžiojo fotografijų paroda „Žiemgalos etninė kultūra: etnoarchitektūra ir kraštovaizdis“. Rugsėjo 6–7 d. surengtas folkloro festivalis „Aisūs kankleliai“ Panevėžyje, dalyvauta regiono etninėse šventėse: „Bėk, žirgeli“ Anykščiuose (birželio 1 d.), Panevėžio apskrities meno šventėje Biržuose (birželio 9 d.), Rasos šventėje Burveliuose (birželio 23–24 d.), Mindaugo karūnavimo šventėje Palatavyje (liepos 6 d.), Baltų vienybės dienos akcijoje (rugsėjo 22 d.), kaimo kapelių šventėje „Kapelmaušis“ (lapkričio 10 d.) ir kt. Pastebėta, kad šventėse vis labiau siekiama išlaikyti lokalinę tradiciją, daugiau įtraukiamą jaunimo. Regioninės tarybos narės Nida Lungienė ir Asta Sieliūnienė aktyviai vykdė interregioninį projektą „Lietuvos ir Latgalos tradicinė kultūra“. Aplankyti Klemenso Sakalausko (Vaivaduose), Adomo Petrausko (Uoginiuose), Bitininkystės (Stripeikiuose), Arklio (Niūronyse), Keramikos (Leliūnuose) muziejai, domėtasi etnografinių eksponatų apskaita, restauravimo galimybėmis, edukaciniais projektais, turistų srautais juose.

Rūpintis vaikų ir jaunimo etniniu ugdymu. Teiktos konsultacijos mokytojams, rengusiems vaikus respublikiniam vaikų – liaudies kūrybos atlikėjų – konkursui „Tramtatulis“, dalyvauta šio konkurso atrankiniuose turuose Ukmergėje, Panevėžio mieste ir rajone vertinimo komisijų darbe. Išanalizuota vaikų folkloro kolektyvų situacija regione, Regioninės tarybos padėkos raštais paskatinti visų regiono vaikų folkloro kolektyvų vadovai. Regioninės tarybos narė Regina Lukminienė iniciavo projektą „Etninis paveldas – jaunajai kartai“. Projekte dalyvavo Kėdainių miesto ir rajono moksleiviai. Vaikams ir jaunimui skaitytos paskaitos: apie tradicinius šeimos papročius ir vertybes (gegužės 17 d.) ir apie Velykų simboliką Panevėžio jaunimo mokykloje (balandžio 6 d.), apie Advento papročius Europoje ir Lietuvoje Panevėžio rajono viešojoje bibliotekoje (gruodžio 13 d.), apie duoną tradicinėje lietuvių kultūroje Panevėžio profesinio rengimo centre (gruodžio 14 d.), apie Kalėdų papročius „Senvagės“ vidurinėje mokykloje (gruodžio 21 d.). Kovo 4 d. dalyvauta Utenos apskrities jaunųjų mokslininkų darbų konkurse Zarasuose, vertinti Etnologijos sekcijos darbai. Rugsėjo 23–24 d. lankytasi vaikų etnomuzikavimo stovykloje Palūšėje.

Konsultuota ir rašytos rekomendacijos Panevėžio miesto, Panevėžio, Ukmergės, Anykščių, Kupiškio, Kėdainių rajonų švietimo ir kultūros įstaigoms, teikusioms projektus Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programai. Išanalizuoti 19 Aukštaitijos regiono savivaldybių projektai, jų pobūdis ir finansavimas.

Įvertinti 42 etninės veiklos projektai, teikti LR Kultūros bei LR Švietimo ir mokslo ministerijoms, Kultūros ir sporto rėmimo fondui, Nevyriausybių organizacijų rėmimo fondui, Panevėžio ir Utenos apskričių viršininko administracijoms finansuoti. Parašytos rekomendacijos projektams, skatinantiems vaikų etninį ugdymą, muziejinę edukaciją, padedantiems išlaikyti gyvąją tradiciją regione.

Parėmus Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui, regioninėje Aukštaitijos televizijoje parengta 16 televizijos laidų „Etnos“ apie Androniškio, Troškūnų (Anykščių r.), Žiobiškio, Kriaunų (Rokiškio r.), Antašavos (Kupiškio r.), Daujėnų (Pasvalio r.), Smilgių, Miežiškių, Raguvos (Panevėžio r.), Šeduvos (Radviliškio r.), Krakių (Kėdainių r.), Užpalių (Utenos r.) Nemūnėlio Radviliškio (Biržų r.) ir kt. miestelius ir etnokultūrinio paveldo puoselėjimą juose. Visos laidos buvo skelbtos internetiniame puslapyje www.tv.lt. Dalyvauta regioninių televizijų ir radijo stočių laidose, kuriose buvo kalbama apie kalendorinius papročius Aukštaitijoje: Verbų sekmadienį, Velykas, Jonines, Vėlines, Adventą, Kūčias.

2007 m. spalio 13 d. Regioninės tarybos pirmininkė Liudvika Trasykytė dalyvavo pilietiško pamokoje Vilniaus rotušėje, lapkričio 11 d. – Tautos namų idėjos paminėjimo šimtmetyje, kurį rengė Biržų „Krivulės“ bei Anykščių kraštiečių klubai. Lapkričio 23 d. Regioninės tarybos pirmininkė L. Trasykytė davė interviu laikraščio „Respublika“ žurnalistei Rasai Vėlijevaitei apie pilietiško ir tautiško situaciją Lietuvoje bei Aukštaitijos regione. Parengti straipsniai apie aukštaitišką Sekmines (Vitalija Vasiliauskaitė, „Panevėžio rytas“, gegužės 28 d.), Rasas (Jonas Vaiškūnas, DELFI, birželio 25 d.), Kalėdas (Jonas Vaiškūnas, DELFI, gruodžio 26 d.).

*Liudvika Trasykytė,
Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkė*

*Vitalija Vasiliauskaitė,
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Aukštaitijos regionui*

DZŪKIJA

Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos (toliau – Regioninė taryba) veikla 2007 metais buvo orientuota į regiono etninės kultūros strategijos ruošimą, etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumą, sukauptų vertybių saugojimą ir panaudojimą, regiono vietovių savitumo puoselėjimą.

REGIONINĖS TARYBOS POSĖDŽIAI

2007 metais įvyko keturi Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdžiai. Kaip ir ankstesniais metais, Regioninės tarybos posėdžiai buvo organizuojami skirtingose vietose. Posėdžiuose dalyvavo kvieštiniai svečiai – atsakingi savivaldos darbuotojai ir etninės kultūros specialistai.

Vasario 14 d. vykusioje Regioninės tarybos posėdyje buvo išrinktas pirmininkas. Antrai dviejų metų kadencijai išrinktas dr. Vygandas Čaplikas. Posėdyje taip pat buvo apibendrinti Regioninės tarybos narių siūlymai metų veiklos planui ir patvirtintos veiklos plano nuostatos.

Gegužės 28 d. vyko pirmininko Vygando Čapliko inicijuotas bendras Dzūkijos regioninės tarybos ir LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės posėdis Alytaus miesto savivaldybėje. Posėdžio metu aptarti Dzūkijos regionui aktualūs klausimai: trečiojo Dzūkijos kongreso organizavimas, Alytaus amatų centro kūrimas, Dainavos krašto istorijos parengimas, regioninio informacinio centro kūrimas ir kt. LR Seimo nariai, pritardami Regioninės tarybos iškeltiems klausimams, siūlė savo paramą bei reiškė nuomonę dėl galimybių ieškant sprendimo būdų. LR Seimo nariai pageidavo toliau aktyviai bendradarbiauti sprendžiant etnokultūrinės regiono problemas.

Spalio 4 d. posėdyje, vykusioje Rudnelės kaime Varėnos rajone, aptartas regiono etninės kultūros strateginis planas. Ankstesniame posėdyje kartu su LR Seimo nariais svarstyti aktualūs Dzūkijai klausimai tapo pagrindiniais strateginio plano punktais. Aptartos Gražinos Didelytės kūrybinio palikimo išsaugojimo ir atviro pažinimo visuomenei galimybės.

Gruodžio 11 d. posėdyje, vykusioje Trakų kultūros centre, buvo aptartas Trakų miesto vaidmuo reprezentuojant Dzūkijos regioną. Pažymėta, jog Trakai yra labai svarbus miestas populiarinant etninę kultūrą Dzūkijos regione. Bet šiandien čia dar neišnaudojamos galimybės skleisti informaciją apie Dzūkijos regioną ir apskritai apie visus etnografinius regionus. Tarybos nariai susipažino su Trakų kultūros centro paruoštu elektroniniu leidiniu apie vietos karaimų šiandienos kultūrinį gyvenimą ir tradicijų puoselėjimą.

ETNINĖS KULTŪROS STRATEGIJOS RUOŠIMAS

Vienas iš pagrindinių tikslų - numatyti ilgalaikius Regioninės tarybos veiklos uždavinius ir priemones jų įgyvendinimui. Ruošiant strategijos matmenis buvo išanalizuota ankstesnė Regioninės tarybos veikla. Atkreiptas dėmesys į informacijos rinkimo, jos paruošimo ir sklaidos aktualumą. Pirmininko Vygando Čapliko pradėtas etninės kultūros strategijos formavimas buvo nuosekliai vystomas. Ieškant galimybių ruošiamos strategijos realizavimui buvo atnaujinti ryšiai su LR Seimo nariais, išrinktais Dzūkijos regione.

Gegužės 28 d. bendrame Regioninės tarybos ir LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės posėdyje aptartų klausimų pagrindu buvo ruošama regiono etninės kultūros strategija. Parengta „Dzūkijos (Dainavos) strateginė kultūros plėtros programa“, kurią sudaro

21 punktas. Konkretūs veiklos terminai neapibrėžti. Gruodžio mėnesį vykusioje Regioninės tarybos posėdyje pristatyta programai buvo pritarta ir artimiausiu metu su ja bus supažindinti LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės nariai. Programa nėra baigtinė. Tikimasi, kad ir LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės nariai, nagrinėdami programą, ją papildys ir išsakys savo pastabas. LR Seimo narių geranoriškumas puoselėjant etninę kultūrą Dzūkijos regione teikia optimizmo.

GYVOSIOS TRADICIJOS TĘSTINUMAS

Tradicinių amatų plėtojimui regione skiriama daug dėmesio. Birželio 15 d. Alytaus apskrities viršininko administracijoje vyko seminaras „Europos Sąjungos ir nacionalinės paramos galimybės tradicinių amatų projektams“. Dalyvavo Alytaus apskrities kultūros darbuotojai, pranešimus skaitė lektoriai Alvydas Aleksandravičius ir Kristina Skėbaitė. Diskusijų metu gimė idėja – 2009 metais Alytuje surengti tarptautinę tradicinių amatų konferenciją kartu su kelių dienų tradicinių amatų festivaliu.

Svarstoma galimybė, kaip pasinaudojus tarptautiniu piligrimų Jono Pauliaus II keliu propaguoti Alytaus rajone tradicinius amatus, kulinarinį paveldą bei Lietuvos totorių tautinės mažumos kultūrinį paveldą. Siekiant šių tikslų vyko susitikimai su Alytaus apskrities viršininko pavaduotoja Ona Balevičiūte ir Alytaus rajono meru Algirdu Vrubliausku, kuriuose buvo svarstoma galimybė dėl amatininkų įkurdinimo prie Pivašiūnų miestelio, šalia Jono Pauliaus II piligrimų kelio. Taip pat aptarta Alytaus apskrities ir Alytaus rajono kultūros strategija remiant etninę kultūrą ir tradicinius amatus. Su Alytaus miesto meru Česlovu Daugėla svarstyta galimybė steigti mieste tradicinių amatų kaimą bei 2009 metais organizuoti tradicinių amatų festivalį ir tarptautinę konferenciją. Alytaus miesto bei Alytaus rajono savivaldybių prioritetingos veiklos planuose numatytas tradicinių amatų centrų kūrimas. Svarstomos galimos teritorijos šiai veiklai vystyti.

Aptartos galimybės 2008 metais surengti III Dzūkijos kongresą. Diskutuota organizaciniais klausimais su LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės nariais dėl Kongreso rengimo vietos ir laiko. Ketinama suburti bendrą Regioninės tarybos ir LR Seimo Dzūkų bičiulių grupės Kongreso rengimo darbo grupę.

Skatinant ir ieškant galimybių remti gyvosios tradicijos puoselėtojus siūloma kurti Dzūkijos kultūros rėmimo fondą. Pagrindiniai fondo tikslai galėtų būti: parama tradiciniams amatininkams, organizuojant informacijos sklaidą ir igūdžių tobulinimo mokymus, rengiant amatininkų meistriškumo konkursus ar padedant meistrams įsirengti darbo vietas.

Siekiant kryptingai vystyti Alytaus dailiųjų amatų mokyklos veiklą vyko pasitarimas su mokyklos direktore Laimute Šiušiene. Nutarta, kad mokyklą reikėtų orientuoti į gaminį ir jo pardavimą. Todėl mokykloje esamų specialybių studentai turi tarpusavyje bendradarbiauti sukuriant produktą, skirtą rinkai. Mokyklos pagrindinis siekis turėtų tapti ne mokslo baigimo diplomo moksleiviui įteikimas, bet paruošimas savarankiškam

amatininko darbui. Tai tarsi teoriškai įtvirtinta ir dabar, bet mokymas vyksta ne skatinant moksleivį kurti produktą, kurį reikia realizuoti, bet mokyti tam, kad būtų įvertintas pažymiu.

Balandžio 19 d. vyko etnokultūros dienos Alytaus kolegijoje. Jų metu įvyko seminaras „Pilietiškas ir tautiškas: šiandienos aktualijos“. Projekto vykdytoja Dzūkijos regioninės tarybos narė Jūratė Fedaravičienė. Pranešimus skaitė Regioninės tarybos pirmininkas Vygandas Čaplikas ir tarybos narys Romas Balčius. Seminaras susilaukė didelio studentų ir dėstytojų dėmesio. Seminare pažymėta, kad etninė kultūra – tai mūsų tautos pamatai, kuriuos reikia pastoviai prižiūrėti ir puoselėti.

Lazdijų krašto muziejaus direktorė ir Regioninės tarybos narė Daina Pledienė inicijavo ir organizavo dviejų vertingų leidinių leidybą. Tai „Lazdijų krašto tradicinės kultūros vertybių sąvadas. I dalis“ arba „Mane močiutė taip išmokė“ ir „Lazdijų rajono kraštotyros darbų katalogas“. Lazdijų kultūros centre leidiniai buvo viešai pristatyti bei organizuota moterų rankdarbių parodėlė. Ketinama leisti antrą dalį, iliustruojančią vyriškų darbus.

SUKAUPŲ KULTŪROS VERTYBIŲ SAUGOJIMAS IR JŲ PANAUDOJIMAS

Siekiant panaudoti sukauptas etnografines vertybes mokymo procese, vyko susitikimai ir diskusijos su kaimo mokyklų bendruomenėmis. Vasario 23 d. Alytaus rajono Makniūnų mokykloje vyko susitikimas su mokyklos vadovybe bei moksleiviais. Aptarta etninės kultūros integravimo į mokymo procesą galimybė bei mokyklos darbas su kaimo bendruomene. Mokykloje yra nedidelė kaimo buities etnografinė ekspozicija. Kovo 6 d. įvyko susitikimas su Alytaus rajono Pivašiūnų mokyklos administracija ir moksleiviais. Diskutuota apie tradicinės šventės, piešimo pamokas ir etninę kultūrą. Kaimo jaunimas dar turi galimybes matyti kai kuriuos tradicinius amatus. Kaimo bendruomenių nariai, daugiausia moterys, dar aktyviai dirba rankdarbius ir dažnai įvairiomis progomis organizuoja parodėles. Kitokia padėtis miesteliuose ar didesniuose miestuose. Tik kai kurių mokytojų iniciatyva lankomi muziejai ir tiesiogiai kontaktuojama su sukauptomis etnografinėmis vertybėmis.

Edukacineje srityje labai aktyviai dirba Alytaus kraštotyros ir Lazdijų krašto muziejai. Alytaus kraštotyros muziejuje vyksta ir praktiniai užsiėmimai, kuriuose dalyvauja moksleiviai iš Alytaus, Druskininkų, Vilniaus ir kitų Dzūkijos mokyklų. Lazdijų krašto muziejus perėmė Veisiejų mokyklos muziejų ir jo pagrindu įkūrė filialą. Tikimasi ir Veisiejuose suaktyvinti muziejaus edukacinę veiklą.

Siekiant geriau panaudoti regione sukauptas kultūros vertybes, Regioninės tarybos posėdžiuose, be kitų klausimų, svarstytos galimybės apie Alytaus kraštotyros muziejaus pertvarkymą į Dzūkijos muziejų, numatoma parengti Dainavos (Dzūkijos) krašto istoriją, sutvarkyti dailininkės Gražinos Didelytės (1938–2007) palikimą, išleisti Dzūkijos (Dainavos) enciklopediją, parengti žiedinį maršrutą „Dainavos ratas“ ir išaiškinti aktyviausius Dzūkijos krašto žmones.

REGIONO VIETOVIŲ SAVITUMO PUOSELĖJIMAS

Siekiant išsaugoti regionams būdingą kaimų medinę architektūrą, rengiamos iliustruotos rekomendacijos kiekvienam Lietuvos etnografiniam regionui. Kartu su architektė Aiste Andriusyte aplankytos mažiau žinomos Dzūkijos regiono vietovės. Buvo surengtos dvi išvykos Aukštadvaris–Rūdiškės–Valkininkai–Onuškis ir dešiniu juo Nemuno krantu nuo Alytaus iki

Punios, kurių metu nufotografuotos išlikusios būdingos Dzūkijai sodybos. Susitikimuose su architektais aptarti rengiamų rekomendacijų tikslai ir rezultatai.

Sekant Etninės kultūros globos tarybos pavyzdžiu, buvo parengtos medinės architektūros statybos ir saugojimo rekomendacijos Veisiejų regioniniam parkui. Gruodžio 6 d. atidarytas Veisiejų krašto muziejus. Šia proga buvo organizuota fotografijų paroda, kurioje užfiksuoti medinės architektūros fragmentai ir pristatytos rekomendacijos, kurias parengė architektės Rasa Bertašiūtė ir Aistė Andriusytė.

Siekiant išsaugoti regiono vietovių savitumą svarbus bendruomenių vaidmuo. Aktyvi bendruomenių veikla labiausiai įtakoja kultūrinius procesus. Susitikimai su Alytaus rajono Raižių kaimo Totorių bendruomenės pirmininko pavaduotoju Motiejumi Jakubausku parodė, jog reikia didesnio dėmesio ir glaudesnio bendradarbiavimo su savo unikalumą išsaugojusia Raižių Totorių bendruomene. Aptartos galimybės rengti bendrus įdomius projektus kulinarinio paveldo srityje, propaguoti totoriams būdingus amatus, taip pat organizuoti bendrus renginius, pažymint Lietuvos vardo tūkstantmetį bei Žalgirio mūšio metines.

Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo proga Alytuje ketinama organizuoti tradicinių amatų festivalį ir tarptautinę konferenciją. Tai galėtų būti Dzūkijos regione buvusių amatų, kulinarinio paveldo ir folkloro šventė. Šventės idėja pristatyta Alytaus miesto mero vadovaujama Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo darbo grupei.

Pažymėtina, jog neišnaudojamos galimybės turistams patraukliuose miestuose skleisti informaciją apie Dzūkijos regioną, taip parodyti šio regiono išskirtinumą. Išlieka aktualus klausimas ir dėl suvenyro ar regiono ženklų sukūrimo.

Regioninės tarybos strateginiame plane numatyta nemažai priemonių: vietos bendruomenių veiklos įvertinimo konkursas, Alytaus universiteto įsteigimas, Merkinės savivaldos teisių atstatymas, Dainavos akademijos įsteigimas, metinio almanacho (krašto metraščio) leidimas, Regioninio informacinio centro steigimas.

PASTEBĖJIMAI DĖL REGIONINĖS TARYBOS VEIKLOS

Pažymėtina, jog tampa vis sudėtingiau organizuoti Regioninės tarybos posėdžius. Tarybos nariai, kuriuos delegavo valstybinės institucijos, dažnai neturi laiko dalyvauti posėdžiuose, o visuomeninių organizacijų deleguoti nariai tiesiog neturi lėšų atvykti į posėdį. Jeigu Regioninių tarybų nariai prilyginami ekspertams, tai jų darbas neturėtų būti atliekamas vien visuomeniniais pagrindais.

Regioninė taryba neturi jokios įtakos savivaldybių institucijų sprendimams. Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistas regionui nėra Regioninės tarybos narys, jam suteikta žemiausia tarnautojo kategorija, tad jo vaidmuo teikiant siūlymus yra tik simboliškas.

Vygandas Čaplikas,

Dzūkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

Arvydas Švirnickas,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistas Dzūkijos regionui

MAŽOJI LIETUVA

Mažosios Lietuvos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba), vykdydama 2007 metų veiklos planą, daugiausia dėmesio skyrė šioms prioritetams: Mažosios Lietuvos regiono etninės kultūros sklaidai regione ir Lietuvoje, vaikų bei jaunimo tautinės savimonės ir regiono pažinimo ugdymui, tradicinės regiono architektūros bei regioninio kraštovaizdžio išsaugojimui, regiono etninės kultūros aktualijoms.

REGIONINĖS TARYBOS POSĖDŽIAI

2007 metais įvyko trys Regioninės tarybos posėdžiai ir vienas pasitarimas.

Vasario 27 d. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centre vyko naujos kadencijos Regioninės tarybos posėdis. Šią tarybą papildė nariai iš Neringos, Klaipėdos miesto, Klaipėdos apskrities ir Klaipėdos rajono, Šilutės rajono ir Pagėgių savivaldybės, Jurbarko rajono ir Tauragės apskrities kultūros, švietimo įstaigų ir visuomeninių organizacijų. Posėdžiui pirmininkavo naujai išrinkta Regioninės tarybos pirmininkė Nijolė Sliužinskienė. Aptarti 2007 metų veiklos prioritetai:

1. Mažosios Lietuvos regiono etninės kultūros sklaida regione ir Lietuvoje.

2. Vaikų bei jaunimo tautinės savimonės ir regiono pažinimo ugdymas.

3. Tradicinės regiono architektūros bei regiono kraštovaizdžio išsaugojimas bei tyrimų inicijavimas.

4. Mažosios Lietuvos regiono kulinarinio paveldo išsaugojimas ir sklaida.

Posėdyje numatytas Regioninės tarybos 2007 metų veiklos planas. Jurbarko savivaldybės vyriausioji specialistė Regioninės tarybos narė Regina Kliukienė pristatė kovo 30 d. Smalininkuose įvyksiančią konferenciją „Smalininkai – rytiniai vartai į Mažąją Lietuvą“. Konferencijoje pagrindinis dėmesys skiriamas senajai architektūrai, jos fiksavimui ir analizei. Pagėgių savivaldybės Kultūros centro darbuotoja Aksvera Mikšienė pristatė birželio 22 d. Bitėnų kaime Martyno Jankaus muziejuje vykiančią konferenciją „Mažosios Lietuvos šventės ir tradicijos“. Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Mažosios Lietuvos regionui Regina Jokubaitytė supažindino su Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 m. programos įgyvendinimo priemonių planu. Rimantas Sliužinskas pasiūlė surengti seminarą dėl senųjų regiono kapinaičių išsaugojimo ir fiksavimo. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro specialistė Margarita Macijauskienė supažindino su Mažosios Lietuvos Dainų šventės programa, ji vyks birželio 16–17 d. Klaipėdoje ir birželio 23 d. – ant Rambynų kalno.

Birželio 26 d. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centre vyko išplėstinis antrasis Regioninės tarybos posėdis. Svarstytos dvi temos: Klaipėdos krašto liuteroniškųjų kapinaičių išsaugojimas ir fiksavimas bei Vakarų žemaičių tarmės gairinimas ir išsaugojimas. Posėdyje, be Regioninės tarybos narių, dalyvavo mokytojos iš Šilutės I gimnazijos Vaida Galinskienė ir Violeta Šopienė bei Kintų vidurinės mokyklos mokytojos Nijolė Sodonienė ir Ona Ališauskienė. Šios mokytojos jau ketletą metų kartu su mokiniais aprašo, fiksuoja, tvarko senąsias kapinaites, tačiau neturi jokios metodinės medžiagos, kaip tai daryti. Klaipėdos universiteto doc. dr. Arūnas Baublys pristatė Klaipėdos universiteto 2006 metų projektą „Europinių kultūrų

sąveika Vakarų Lietuvoje: Klaipėdos krašto istorinio, religinio ir etnografinio paveldo tyrimai“ ir Klaipėdos universiteto sukurtus šablonus kapinaičių fiksavimui.

Regioninės tarybos narys R. Sliužinskas siūlė organizuoti išvažiuojamąjį posėdį, kurio metu būtų galima susipažinti su kapinaičių būkle ir pasimokyti jas fiksuoti. Posėdyje Klaipėdos universiteto doc. dr. Irena Petrosienė pristatė lietuvininkės Anos Mažeivos įrašytas dainas – knygą ir kompaktinę plokštelę. Reikia gelbėti senus įrašus, kurie padaryti 1970–1980 metais. Doc. dr. Jonas Bukantis pristatė knygą „Vakarų žemaičiai“, tai mokomoji priemonė. Joje užfiksuoti vietos gyventojų iš Kalotės, Klaipėdos, Priekulės, Ventės, Juodkrantės prisiminimai, kurie užrašyti tarmiškai. Buvo diskutuojama, kaip būtų galima atgaivinti senąsias tarmes. Pirmininkė N. Sliužinskienė iškėlė klausimą dėl menkaverčių leidinukų, skirtų etninei kultūrai propaguoti. Regioninės tarybos narys, Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas doc. dr. Rimantas Balsys pažymėjo, kad mokyklose trūksta etnokultūros metodinės medžiagos. Dažniausiai vadovaujamas Pranės Dundulienės knyga. LR Švietimo ir mokslo ministerija turėtų bendrauti su mokyklomis ir universitetais. Klaipėdos universitetas galėtų organizuoti seminarus mokytojams, tik reiktų sutvarkyti įstatyminę bazę. Regioninė taryba nusprendė pavesti R. Balsiui suredaguoti kreipimąsi į Etninės kultūros globos tarybą bei LR Švietimo ir mokslo ministeriją dėl įstatyminės bazės sutvarkymo ruošiant metodines priemones etnokultūros sklaidai.

Spalio 23 d. įvyko Regioninės tarybos posėdis, kuriame buvo kalbama apie Tilžės akto paminėjimo organizavimą. Šią datą planuojama minėti visame regione, o 2008 metais šios datos 90-metį – Vilniuje. Jubiliejiniam renginiui organizuoti buvo sudaryta darbo grupė: Roza Šikšnienė, Liudmila Burz-

Amatų mokymai laivininkų šventėje Rusnėje

Liberto Klimkos nuotr.

džiuvienė, Nijolė Strakauskaitė, Silva Pocyte, N. Sliužinskienė, Birutė Servienė, Eleonora Jonušienė. Posėdyje buvo pateikti siūlymai dėl Regioninės tarybos 2008 metų veiklos prioritetų. Ypatingą dėmesį skirti regiono tradicinės architektūros ir kraštovaizdžio išsaugojimui bei tyrimų inicijavimui. Posėdyje buvo atkreiptas dėmesys dėl Regioninės tarybos dalyvavimo Kristijono Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių minėjimo programoje. Nutarta teikti pasiūlymus Valstybiniam šios datos paminėjimo organizaciniam komitetui. Regioninės tarybos 2007 metų veiklos plane buvo numatytas kulinarinio paveldo rinkimas ir fiksavimas. Šiuo klausimu pasisakė Skirmantė Paplauskienė. Nemažai medžiagos jau surinkta. Regioninės tarybos nariai nusprendė tęsti kulinarinio paveldo rinkimą ir medžiagos ekspertavimą 2008 metais, o 2009-aisiais išleisti tokio pobūdžio leidinį. Posėdyje buvo pristatyta knyga „Martynas Liudvikas Rėza. Epochų atspindžiai“. Knygą pristatė sudarytojos dr. doc. N. Strakauskaitė ir dr. S. Pocyte. Ši knyga tapo bibliografinė retybe, kadangi išleista tik 300 egzempliorių tiražu. Regioninės tarybos nariai autorėms siūlė pakartoti knygos tiražą, nes ji galėtų būti mokymo medžiaga mokykloms. Pirmininkė N. Sliužinskienė narius supažindino su tradicinių mugių sertifikavimo tvarka.

Lapkričio 30 d. Šilutės kultūros ir pramogų centre vyko Regioninės tarybos pasitarimas, skirtas Tilžės akto deklaravimo datai paminėti. Pasitarime dalyvavo Šilutės kraštytyros draugijos nariai. Pranešimą skaitė mokytojas istorikas Algirdas Červinskas. Aptartas tą pačią dieną vykęs renginys – regioninė moksleivių viktorina „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“.

VALSTYBINIŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMAS

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, tapo aktualus klausimas, kaip išsaugoti tautos tapatumą, jos atsparumą. Tautos išlikimas, jos tęstinumas grindžiamas naujos kartos tautinės savimonės ugdymu, kuris turi užimti deramą vietą šalia pilietinio ugdymo.

Regioninė taryba, vykdydama ilgalaikę pilietinio ir tautinio ugdymo programą, inicijavo ir rėmė mokyklų bendruomenių kuriamus ir įgyvendinamus pilietinio bei tautinio ugdymo projektus, aktyviai bendradarbiavo su regiono savivaldybių švietimo skyriais bei mokyklomis.

Regioninės tarybos bendradarbiavimas su Šilutės kultūros ir pramogų centru skatino tęsti 2006 m. pradėtą projektą „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“. Šiame projekte dalyvavo Nidos, Klaipėdos rajono Priekulės, Šilutės rajono Kintų mokyklos ir Šilutės I gimnazijos vyresniųjų klasių moksleiviai. Renginys vyko 2007 m. lapkričio 30 d. ir buvo skirtas Tilžės akto paminėjimui. Projektas skatina jaunimą domėtis etninėmis krašto tradicijomis, istorija, papročiais, tarme, tradiciniais amatais ir patiekalais. Visoms komandoms buvo sudaryta galimybė aplankyti Karaliaučiaus kraštą (balandžio 5 d.) ir Panemunės pilis (gruodžio 8 d.). Šias keliones rėmė Toronto (Kanada) lietuvių išeivių „Mažosios Lietuvos fondas“.

Regioninė taryba rėmė ir dalyvavo vykdam kultūros ir švietimo įstaigų organizuotas edukacines programas. Vienas iš puikių etninių edukacinių programų pavyzdžių yra Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro organizuojama tradicinė regioninė vaikų ir jaunimo etninės kultūros stovykla „Vėlungis“ (gegužės 31 – birželio 3 d.). Tris dienas vaikai ir jaunosios mokėsi tradicinių amatų, muzikavimo, etnochoreografijos, rengė bendrus projektus, kurie klaipėdiečiams buvo pristatyti birželio 3 d. miesto Piliavietėje. Etninės kultūros globos taryba ir jos pirmininkas prof. L. Klimka buvo šio projekto globėjai.

Propaguodami Mažosios Lietuvos krašto etninį paveldą, klaipėdiečiai Regioninės tarybos nariai kartu su Klaipėdos etnokultūros centru jau ne pirmi metai rengia tradicinę Martyno šventę vaikams ir jaunimui.

Puoselėjant vaikų ir jaunimo meninius sugebėjimus Šilutės rajono savivaldybės Švietimo skyrius gegužės 25 d. organizavo (organizaciniame darbe dalyvavo R. Jokubaitytė) Šilutės rajono vaikų Dainų šventę „Mes – Pamario žemės vaikai“, kuri buvo skirta Mažosios Lietuvos Dainų šventės 80-mečiui.

Mažosios Lietuvos regiono lietuvininkams ypač buvo artima giedojimo tradicija. Regioninė taryba pritarė Šilutės rajono mokytojų metodininkių Linos Lekšienės ir Loretos Mieluolytės iniciatyvai organizuoti vaikų ir jaunimo sakralinių giesmių šventę „Teskamba giesmė“. Šioje šventėje (gruodžio 9 d.) dalyvavo 400 vaikų ir jaunuolių.

Siekiant propaguoti dar gyvą liaudies kūrybą tarp moksleivių ir jaunimo, Šilutės rajono Bikavėnų Senųjų kaimo tradicijų kultūros centras jau penktus metus gruodžio 7 d. rengė tarprajoninį liaudies kūrybos perteikimo konkursą „Vario varteliai“. Nugalėtojai vyko į respublikinį vaikų ir jaunimo liaudies kūrybos atlikėjų konkursą „Tramtatulis“. Šiame konkurse sėkmingai dalyvavo ir Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro pristatyti miesto jaunesni atlikėjai, tapę šio konkurso laureatais.

Regioninė taryba susipažino su LR Žemės ūkio ministerijos parengtu Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių projektu ir pateikė savo siūlymus bei pastabas. Regioninės tarybos iniciatyva architektas Martynas Purvinas parengė Mažosios Lietuvos tradicinės kaimo architektūros rekomendacijas apie regionui būdingus pastatus ir jų puošybos elementus.

Regioninė taryba pritarė Pagėgių savivaldybės Šereiklaukio dvaro ir parko rekonstrukcijai. Prieškariu šis dvaras garsėjo auginamais žirgais, gaminamu sūriu ir unikaliu parku, kuriame augo retų augalų. Įgyvendinus dvaro komplekso atgaivinimo projektą, šis Pagėgių savivaldybės kampelis galėtų tapti Lietuvos bei užsienio turistų mėgiama vieta.

REGIONINIO SAVITUMO PUOSELĖJIMAS IR ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Kovo 30 d. Jurbarko rajone Smalininkuose įvyko konferencija „Smalininkai – rytiniai vartai į Mažąją Lietuvą“, kurią organizavo Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė etninei kultūrai ir kraštyrai, Regioninės tarybos narė Regina Kliukienė. Konferencijoje buvo pristatyta Smalininkų miestelio senoji architektūra; apie regiono senųjų kapinaičių ankapinius paminklus pranešimą skaitė Regioninės tarybos narys R. Sliužinskas.

Birželio 22 d. Pagėgių savivaldybės M. Jankaus muziejuje vyko tarptautinė konferencija „Mažosios Lietuvos ir Rytų Prūsijos tautų tradicijų išsaugojimas ir puoselėjimas“. Pranešimus skaitė Regioninės tarybos narės: Valerija Jankūnaitė „Mažosios Lietuvos kalendorinės šventės ir jų tradicijos“, Elena Matulionienė „Idomiausia klaipėdiečių kostiumo detalė – delmonas“, L. Burzdžiuvienė „Mažosios Lietuvos tautinis kostiumas“ ir „Rambynų kalno šventės ir jų tradicijos“.

Rugpjūčio 17 d. Vilkyškiuose vyko konferencija, skirta dviem Pagėgių savivaldybėje vykdomiems tarptautiniams projektams „Mažosios Lietuvos ir Rytų Prūsijos tautų tradicijų išsaugojimas ir puoselėjimas“ ir „Kultūros ir istorijos paveldo pritaikymas turizmui Pagėgių, Ilavos ir Sovetsko pasienio regionuose“. Pagėgių savivaldybėje lankėsi delegacijos iš Lenkijos Ilavos ir Kaliningrado srities Sovetsko savivaldybių. Pranešimą

apie Mažosios Lietuvos paveldą skaitė Vilniaus universiteto prof. dr. Domas Kaunas. Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto istorikė dr. Silva Pocytė pristatė Klaipėdos krašto kultūros kelią nuo Nemirsetos iki Smalininkų. Pranešimą „Švietimo įstaigų indėlis saugant ir puoselėjant Mažosios Lietuvos dvasinį kultūros palikimą“ skaitė R. Jokubaitytė. Antrąjį tarptautinį projektą pristatė Pagėgių savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotoja Dainora Žilinskaitė ir projekto konsultantas Almantas Tutlys.

Regioninė taryba rėmė ir pritarė Kintų Vydūno kultūros centro vykdomam tęstiniam projektui „Pamario krašto amatai ir tradicijos“. Siekiant atskleisti Mažosios Lietuvos regiono senųjų vietos gyventojų buitį, tradicijas, šis centras (muziejininė Reda Cirtautienė) ir Klaipėdos „Vermės“ pagrindinė mokykla (mokytoja metodininkė Gražina Šimkuvienė) spalio 10 d. surengė seminarą „Vienos sodybos vartus atkėlus“ – Klaipėdos kraštas, XX a. pradžia“. Seminaro metu pristatyta filmuota medžiaga „Kalba šišioniškiai“ ir „Sodybos vartus pravėrus...“, nuotraukų paroda iš Annos Pleikis, gyvenusios Pricmų kaime Kintų seniūnijoje, albumo. S. Pocytė skaitė pranešimą „XX a. pr. politinė, istorinė ir kultūrinė situacija“.

Regiono kultūros ir švietimo įstaigų bei Regioninės tarybos iniciatyva buvo pažymėta Mažajai ir Didžiąjai Lietuvai svarbi data – 1918 m. lapkričio 30 d. – Tilžės aktas. Išvakarėse Šilutės Fridricho Bajoraičio viešojoje bibliotekoje vyko vakaras – konferencija „Tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos“. Apie Mažąją Lietuvą, jos dainų specifiką kalbėjo Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros docentė dr. Dalia Kisieliūnaitė, Didžiąją Lietuvą pristatė Valdovų rūmų paramos fondo direktorė Indrė Jovaišaitė-Blaževičienė. Ji atvežė kilnojamąją edukacinę parodą

„Praeitį atverta ateičiai – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai ir jų atkūrimas“.

Jau devynioliktus metus iš eilės lapkričio 30 d. Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra bei lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ organizuoja mokslinę konferenciją „Lietuvininkai ir lietuviai. Mažosios Lietuvos paveldas ir paveldosauga“. Konferencija skirta Kristijono Gotlybo Milkau 200-osioms mirties metinėms paminėti.

Tilžės aktui paminėti lapkričio 30 d. buvo skirta ir regioninė viktorina „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“, kurią organizavo Regioninė taryba ir Šilutės kultūros ir pramogų centras.

Regioninė taryba bendradarbiauja su informaciniais leidiniais. Apie Mažosios Lietuvos regiono etninę kultūrą, paveldą, renginius, vietos gyventojus plačiai rašoma Šilutės rajono laikraščio „Silokarčema“ priede, skirtame krašto kultūrai, „Šilainės sodas“, Klaipėdos apskrities laikraščiuose „Klaipėda“, „Vakarų ekspresas“. Laikraštis „Šilutės naujienos“ vykdo projektą „Apie lietuvininkų gyvenimą – iš amžininkų lūpų“. Projektą remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas. Šis laikraštis jau treči metai organizuoja konkursą „Atverkime dvasios lobių skrynias“, kuriame pristatomi ryškiausi kultūros įvykiai. Viktorina „Pažink savo kraštą – Mažąją Lietuvą“ nominuotas kaip geriausias krašto praeitį atspindintis projektas. Šiuose laikraščiuose ir laikraštyje „Pamarys“ buvo atspausdinti Regioninės tarybos narių Rozos Sikšniūnienės, Reginos Jasudienės, L. Burzdžiuvienės straipsniai apie krašto paveldo būklę, etnines problemas. Regioninės tarybos narės Birutė Servienė ir Skirmantė Paplauskienė paruošė straipsnius „Rusnės sala – žaliųjų skėčių kraštas“ ir „Aš geriau padaryčiau“ leidiniui „Etninė kultūra“ 2006“.

R. Jokubaitytė paruošė leidybinį projektą – kompaktinę plokštelę „Mažosios Lietuvos regiono ir Šilutės krašto folkloras“, kurioje skambės liaudies muzikantų Petro Aginto, Stasio Gečo, Broniaus Mockaus, Juozo Urbono ir folkloro ansamblio „Verdainė“. Ši kompaktinė plokštelė bus pirmoji Šilutės rajone, kurioje užfiksuoti liaudies kūrybos pateikėjai ir atlikėjai.

2007 m. pabaigoje pirmą kartą parengta ir išleista Klaipėdos krašto liuteronų tradicinių laidotuvių giesmių kompaktinė plokštelė. Plokštelę parengė Regioninės tarybos pirmininkės pavaduotoja Valerija Jankūnaitė. Giesmes įgiedojo folkloro sambūris „Audenis“.

KONSULTACIJOS IR EKSPERTIZĖS ETNINĖS KULTŪROS KLAUSIMAIS

Regioninės tarybos ir Etninės kultūros globos tarybos pastangomis į Kultūros vertybių registrą buvo įtrauktas pastatas Klaipėdoje, kuriame XIX a. buvo Rytprūsių kalvė su autentiška įranga, o šiuo metu įsikūręs Kalvystės muziejus.

Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas ir rekomendacijas šių renginių ir projektų organizatoriams: Šilutės rajono vaikų ir mokinių sakralinių giesmių šventei „Teskamba giesmė“, Bikavėnų senųjų amatų kultūros centro regioninio liaudies kūrybos perteikimo konkursui „Vario varteliai“, Vainuto vidurinės mokyklos jaunimo folkloro kolektyvų sueigai ant Akmeniškio piliakalnio, Pagėgių savivaldybės bibliotekos ir kultūros centro projektui „Knyga + teatras – noriu žinoti“, Tauragės apskrities tautinių šokių festivaliui „Pynimėlis“, Šilutės kraštotyros draugijos leidybiniam projektui „Šilutės ir Pagėgių dvarai“, Šilutės F. Bajoraičio bibliotekos projektui „Pamario krašto knygos ir rašto paveldo istorijos ženklai“, Kintų vidurinės mokyklos projektui „Pažink savo kraštą“, Kintų Vydūno kultūros centro tęstiniam projektui „Pamario krašto amatai ir tradicijos“. Regioninės tarybos nariai klaipėdiečiai nuolat konsultuoja regiono kultūros įstaigas, mokyklas, folkloro kolektyvus Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo, tautodailės, kalendorinių, šeimos švenčių bei papročių, tradicinių amatų, muzikinio folkloro perteikimo klausimais.

Regioninė taryba rinko medžiagą apie regiono tradicines muges, jų savitumą. Klaipėdos miesto amatinių jomarkai, Šilutės žuvų turgūs, Rusnės, Viešvilės ir Smalininkų turgūs, kuriuose buvo prekiaujama maisto produktais ir žuvimi, o Pagėgių turguose buvo parduodami žirgai.

R. Jokubaitytė atliko ekspertinę analizę „Etnokultūra ir kraštotyra Pagėgių savivaldybės ugdymo įstaigose“. Atlikta ekspertizė parodė, jog Pagėgių savivaldybėje yra 6 mokyklos, kuriose etnokultūros ir kraštotyros dalykai integruojami į įvairias mokomąsias programas, tačiau nė viena mokykla neturi etninės kultūros profilio. Pagėgių ir Vilkyškių vidurinės mokyklos turi muziejus, kuriuose, be mokyklos istorijos, skirta vietos ir etnografijai. Lumpėnų ir Piktupėnų pagrindinėse mokyklose veikia etnokultūros būreliai. Mokyklos organizuoja etninius renginius (pvz., „Grįžkime prie senolių rankdarbių“ – vietiniai meistrai demonstruoja amatus; „Skambėk, skambėk dainele“ – liaudies dainų atlikėjų šventė), tačiau nė viena mokykla neturi vaikų folkloro ansamblio, kuris dirbtų nuosekliai. Etninei veiklai plėtoti trūksta šios srities specialistų.

KRAŠTO ETNOKULTŪRINIŲ TRADICIJŲ PLĖTRA

Vienas iš Regioninės tarybos uždavinių – gerbti ir įamžinti kraštui nusipelnčius žmones ir kraštui būdingas tradicijas. Vykdydami šį uždavinį, Regioninės tarybos nariai organizavo ir koordinavo šiuos renginius:

1. Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ ir klaipėdiečiai tarybos nariai kartu su Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centru jau ne pirmi metai Užgavėnių dieną rengia tradicinę Šiupinio šventę. Skleisdami šią tradiciją, konsultuoja miesto bei regiono nevyriausybinės organizacijas, kavinių savininkus, rengia jiems seminarus. Tradicija gaivinama ir kituose regiono rajonuose.

2. Balandžio 14 d. Rusnėje vyko ketvirtoji Šaktarpio šventė. Šią šventę rusniškiai švęsavo potvynio metu, kai prie upės gyvenantiems salos žmonėms neįmanoma susisiekti su „didžiąja“ žeme nei ledu, nei vandeniu. Šventė vyko bendruomenės „Rusnės sala“ iniciatyva.

3. Balandžio 15 d. Šilutės rajono Balčių kaime tautodailininkų Angelės ir Vytauto Raukčių sodyboje, kurioje įkurtas margučių muziejus, vyko mažųjų Velykėlių šventė. Nuotaikingoje šventėje dalyvavo ne tik kaimo vaikai, bet ir Šilutės folkloro ansamblis „Verdainė“.

4. Šilutės H. Zudermano klubas tęsia tradiciją įamžinti Knygos kelią iš Mažosios Lietuvos į Didžiąją Lietuvą. Gegužės 4 d. Šilutės rajone Gardame, o rugsėjo 29 d. Žemaičių Naumiestyje atidengti koplytstulpiai, skirti pirmajai lietuviškai knygai ir knygnešiams.

5. Birželio 16–17 d. Klaipėdoje ir birželio 23 d. ant Rambynų kalno vyko Mažosios Lietuvos dainų šventė, skirta šventės 80-mečiui. Šventės iniciatorius Klaipėdos choro bendrija „Aukuras“.

6. Birželio 17 d. jau ketvirtus metus vyko trijų savivaldybių (Šilutės ir Klaipėdos rajonų, Neringos) projektas „Pajūriais pamariais“. Šio renginio metu buvo surengta pažintinė kelionė „Amatai pasienio miesteliuose“. Meistrai pakvietė visus norinčius žvilgtelėti į jų dirbtuvių užkulius.

7. Regiono Joninių tradicijos tęsiamos ir gaivinamos per Klaipėdos miesto Jonines bei Neringoje vykstančiame folkloro festivalyje „Tek saulužė ant maračių“.

8. Rugsėjo 6 d. Pagėgių savivaldybės ir M. Jankaus muziejaus iniciatyva Bitėnuose įvyko penktoji „Sueiga pas Martyną Jankų“. Per šią sueigą paveikslų sode po atviru dangumi atidengti nauji paveikslai, kurie buvo nutapyti plenero metu ir skirti Prūsijos karalienei Luizai.

9. Rugsėjo 11 d. Rusnės saloje vyko Laivininkų šventė, kurios metu pirmą kartą Atmatos upe organizuotas kurėnų ir venterinių valčių paradas.

10. Rugsėjo 18 d. Šilgalių dvaro kieme vyko jau septintoji tradicinė folkloro šventė „Gandrai, gandrai, ga ga ga“. Tai gražus Šilgalių bendruomenės susibūrimas, kuriame kartu su svečiais puoselėjamos šeimos ir etninės kultūros tradicijos.

11. Klaipėdoje Regioninės tarybos narių V. Jankūnaitės ir N. Služinskienės iniciatyva sėkmingai gaivinama Klaipėdos jomarkų tradicija. 2007 m. surengti 8 jomarkai – tradicinių amatų šventės.

12. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras 2007 m. tęsė šviečiamųjų renginių ciklą „Savitas Klaipėdos kraštas“, kviesdamas klaipėdiečius į seminarus, pokalbius, naujų knygų pristatymus.

Nijolė Služinskienė,

Mažosios Lietuvos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkė

Regina Jokubaitytė,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Mažosios Lietuvos regioninė

Liberto Klimkos nuotr.

Kurėnai atplaukia į Laivininkų šventę Rusnėje

SUVALKIJA (SŪDUVA)

Suvalkijos (Sūduvos) regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) pagrindinį dėmesį skyrė etninės kultūros, laiduojančios regiono savitumo išsaugojimą, tautinio tapatumo ir savimonės stiprinimą, plėtotei Suvalkijos (Sūduvos) etnografiniame regione. Regioninė taryba glaudžiai bendradarbiavo su valstybės institucijomis ir visuomeninėmis organizacijoms.

REGIONINĖS TARYBOS POSĖDŽIAI

2007 metais surengti keturi Regioninės tarybos posėdžiai.

Sausio 30 d. posėdyje, skirtame regioninės medinės architektūros klausimams, dalyvavo Kauno technologijos universiteto magistrantė Vaida Žydelytė, tirianti tradicinę Suvalkijos krašto medinę architektūrą, ir jos darbo vadovė Vilma Karvelytė-Balbirienė. Posėdyje svarstyta ir patvirtintas Regioninės tarybos 2007 m. veiklos planas, patvirtinti Regioninės tarybos pirmininko pavaduotojai: Vitas Daniliauskas, Zigmantas Kalesinskas, Zdrūnas Rutkauskas, Nijolė Skinkienė ir Dalia Zagurskienė. Pakeistas Regioninės tarybos darbo reglamentas.

Regioninės tarybos posėdyje, surengtame gegužės 31 d., aptartas Marijampolės apskrities savivaldybių aukštųjų ir bendrojo lavinimo mokyklų studentų bei moksleivių apklausos vykdymas, anketų surinkimas ir duomenų apibendrinimas. Posėdyje analizuotos savivaldybių kultūros skyrių ir centrų etninės kultūros specialistų veiklos problemos. Nutarta surengti seminarą savivaldybių kultūros skyrių specialistams ir, remiantis Šakių rajono savivaldybės patirtimi, paskatinti rengti etninės kultūros plėtros programas.

Spalio 10 d. vyko išplėstinis Regioninės tarybos posėdis, skirtas konferencijai „Etninė kultūra moksleivių ugdymo procese“ pasirengti. Romualdas Povilaitis ipareigotas parengti pagrindinį pranešimą, apibendrinantį atliktos bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių apklausos rezultatus. Aptarta, kokių institucijų ir įstaigų atstovai galėtų būti kviečiami parengti pranešimus pristatant veiklos patirtį regione. Patvirtinta konferencijos data, aptarti konferencijos organizaciniai klausimai. Regioninės tarybos nariai supažindinti su priimtais įstatymais ir rengiamais dokumentais, skirtais etninės kultūros išsaugojimui.

Gruodžio 27 d. baigiamajame posėdyje pirmininkė Danguolė Micutienė apibendrinė 2007 m. Regioninės tarybos veiklos rezultatus. Regioninės tarybos nariai supažindinti su Etninės kultūros globos tarybos patvirtintu 2008 metų etninės kultūros plėtros prioritetų sąrašu. Paprašė apsprasstyti ir išskirti aktualiausias mūsų kraštui etnokultūros klausimus, pateikti pasiūlymus Regioninės tarybos 2008 metų veiklos planui.

ETNINĖS KULTŪROS GYVOSIOS TRADICIJOS TĘSTINUMAS BEI TAUTINĖS SAVIMONĖS PUOSELĖJIMAS

Regioninė taryba siekė užtikrinti etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumą, atliko eksperto, konsultanto ir patarėjo vaidmenį Suvalkijos (Sūduvos) etnografiniame regione. Teikė konsultacijas krašto amatininkams, tautodailininkams, kultūros darbuotojams, pedagogams tradicinių amatų ir tautodailės klausimais, rengė konsultacijas tautinio kostiumo kūrėjams ir folkloro kolektyvams etninės kultūros muzikinės raiškos ir repertuaro klausimais.

Siekdami palaikyti gyvybingas ir gaivinti nykstančias liaudies dailės tradicijas regione bei aktyvindami Sūduvos krašto meni-

ninkus dalyvauti šalies tradicinių amatų gaivinimo ir tautodailės kūrybinuose procesuose, Regioninės tarybos nariai ir Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistas Suvalkijos (Sūduvos) regionui Valentinas Jazerskas rengė diskusijas ir konsultacijas tradicinių amatų tema.

Siekdama krašto tautodailininkus ir savivaldybių etnokultūros specialistus supažindinti su rengiamais tradicinių amatų rėmimo projektais, Regioninė taryba gegužės 8 d. Marijampolėje surengė konferenciją „Europos Sąjungos ir nacionalinės paramos galimybės tradicinių amatų projektams“. Pranešimus skaitė LR Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros programų koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė Rasita Kraujelytė-Palubinskienė ir LR Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vyriausioji specialistė Rasa Sinkevičiūtė. Rengiamos programos „Nacionalinė parama amatų plėtrai“ projektą pristatė Lietuvos žemės ūkio universiteto Administravimo ir kaimo plėtros katedros lektorius Alvydas Aleksandravičius.

Kauno Petrašiūnų Darbo rinkos mokymo centre surengta diskusija apie tradicinių amatų specialistų rengimą, taip pat aptarti Kauno miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų technologijų olimpiados rezultatai.

Regioninės tarybos nariai ir ekspertai rengė diskusijas, pasitarimus ir konsultacijas Prienu, Marijampolės, Kazlų Rūdos, Vilkaviškio, Šakių rajonų parodų organizatoriams ir dalyviams, skatinant etnografinio krašto savivaldybės ir kūrybines organizacijas palaikyti tradicines ir rengti temines krašto etninę kultūrą reprezentuojančias tautodailės ir tradicinių amatų parodas.

Regioninė taryba, bendradarbiaudama su Prienu rajono savivaldybės Švietimo skyriumi ir tęsdama 2006 m. pradėtą vykdyti programą „Išsaugokim Sūduvos krašto etninį paveldą“, kovo 6 d. įgyvendino trečiąjį projektą „Vaikų ir jaunimo folkloro ansambliai – patirtis ir problemos“. Prienu kultūros centre surengtas vaikų ir jaunimo folkloro ansamblių koncertas ir metodinis seminaras Prienu krašto folkloro ansamblių vadovams, muzikos mokytojams, kultūros skyrių ir centrų specialistams. Seminarą vedė Regioninės tarybos narė Giedrė Ramunė Pečiulienė, Artūras Sinkevičius, Vilma Čiplytė, Ramunė Baniulienė, Jonas Misevičius. Koncertines programas pristatė Kauno rajono Ringaudų kultūros centro folkloro ansamblis „Ringauda“, Kauno I muzikos mokyklos folkloro ansamblis „Sauluva“, Vytauto Didžiojo universiteto folkloro ansamblis „Linago“, Palemono vidurinės mokyklos folkloro ansamblis „Bitula“, Kauno Ažuolo vidurinės mokyklos folkloro ansamblis „Gilė“. Gegužės 6 d. Regioninės tarybos narė G. R. Pečiulienė surengė tradicinį respublikinį mokinių folkloro ansamblių festivalį „Gegutės šventė“, organizavo tautosakos atlikėjų konkurso „Tramtatulis“ atrankinius Prienu, Šakių ir Kauno rajonų turus.

Siekiant aktualizuoti ir išsaugoti Suvalkijos (Sūduvos) krašto tautinio kostiumo tradicijas, Regioninės tarybos narės Rimos Vasaitienės iniciatyva balandžio 4 d. Šakių kultūros centre

surengtas seminaras „Zanavykų krašto tradicinis audimas ir tautinis kostiumas“, skirtas krašto etnografinių ir folkloro ansamblių vadovams, muzikos mokytojams, kultūros skyrių ir centrų specialistams. Seminarą vedė etnologė dr. Inga Nėnienė ir Regioninės tarybos narė, tautinio kostiumo ekspertė Asta Vandytė.

Regioninės tarybos nariai aktyviai dalyvavo trečius metus iš eilės Lietuvos liaudies kultūros centro organizuojamose šalies konkursinėse liaudies meistrų tautodailės parodose, skirtose geriausių liaudies meistrų „Aukso vainiko“ nominacijoms už vaizdinę, taikomąją liaudies dailę ir kryždirbystę laimėti. Respublikinė paroda vyko Marijampolės kultūros centre, atrankinės parodos – regiono savivaldybėse, regioninės – Raudondvarėje ir Vilkaviškyje.

Daug dėmesio buvo skiriama krašto etninės kultūros ir tautodailės tradicijų tęstinumo išsaugojimui bei pristatymui visuomenėi. Koordinuojant bendradarbiavimą tarp krašto muziejų buvo rengiamos tikslinės, metodinės tautodailės parodos Prienu, Marijampolės, Vilkaviškio kultūros centruose, Zanavykų krašto ir Jono Basanavičiaus muziejuose.

Regioninės tarybos narės, Vilkaviškio kultūros centro etnografinės Nijolės Skinkienės iniciatyva antrus metus iš eilės J. Basanavičiaus sodyboje–muziejuje surengtas Marijampolės apskrities drožėjų pleneras „Ožkabalių išdaigos“. Plenerė sukurta ir papildant ankstesnių metų plenerų kolekciją pastatytos penkios funkcionalios rekreacinės paskirties medžio skulptūros. Ketvirtus metus Vilkaviškio kultūros centre N. Skinkienės iniciatyva vykdomas tęstinis projektas „Mažoji audimo artelė“. Kultūros rūmuose nuolat vyksta audimo mokymai. 2006 m. artelės audėja Valė Babinskienė tapo „Aukso vainiko“ laureate už taikomosios liaudies dailės kūrinius, o 2007 m. į finalinį konkursinę parodą turą buvo atrinktos artelės audėjos Janinos Blažukienės prijuostės. Vaizdo priemonėmis nuolat fiksuojama Mažosios audimo artelės sukurti tautiniai rūbai, jų dalys. Medžiaga apibendrinama ir naudojama informacijos sklaidai.

Liepos 4 d. Zylpių dvare (Šakių r.) surengta tradicinės liaudies puodininkystės paroda ir seminaras regiono tautodailininkams, pedagogams, kultūros skyrių ir centrų specialistams „Liaudies puodininkystės gyvoji tradicija“. Seminarą vedė Genovaitė Jacėnaitė. Su tradicinėmis ir naujausiomis technologijomis supažindino dailininkas Algimantas Patamsis.

Liepos 24 d. surengtas seminaras „Suvalkijos kryždirbystė“, kuriame dalyvavo krašto pedagogai, kultūros specialistai, pradedantieji ir patyrę kryždirbiai, kalviai. Seminarą vedė dr. Alė Počiulpaitytė, dr. Skirmantė Smilgytė-Žeimenė ir dr. Skaidrė Urbonienė. Liepos 26 d. surengtas seminaras tautodailininkams tapytojams „Spalva ir tapybos technologijos“. Seminarą vedė ir tapytojus konsultavo Etninės kultūros tarybos narys Jonas Rudzinskas.

Regioninės tarybos narės Rimos Vasaitienės iniciatyva Zanavykų krašto muziejuje rugsejo 24 d. organizuotas seminaras „Etnologinių tyrinėjimų įvairovė“, kuriame dalyvavo Marijampolės apskrities mokytojai bei vyresniųjų klasių moksleiviai. Seminaro pranešėjai: prof. habil. dr. Bronislava Kerbelytė, dr. Arūnas Vaicekuskas, doktorantas Tadas Kavolis, magistrantė Eglė Savickaitė. Gegužės 12 d. tradicinėje „Amatų šventėje“ surengtas seminaras krašto tautodailininkams ir pedagogams „Tradicioniai amatai – verslas ir mokinių ugdymo priemonė“.

Prienu Kultūros centre, Kauno tautinės kultūros centre, Marijampolės kolegijoje surengti teoriniai praktiniai seminarai „Lietuviškas suvenyras – simbolio paieška“. Seminarus

vedė etnologė dr. Asta Venskienė, Asta Vandytė ir Valentinas Jazerskas.

Lapkričio 5 d. Regioninės tarybos narės Dalios Zagurskienės iniciatyva Prienu Kultūros centre buvo organizuotas seminaras „Dainuojamasis ir choreografinis folkloras nūdienos regionuose“, skirtas rajono švietimo ir kultūros įstaigų darbuotojams. Seminarą vedė Lietuvos liaudies kultūros centro Etninės kultūros skyriaus vyriausiosios specialistės Loreta Sungailienė (folklorinis dainavimas, Suvalkijos dainuojamosios tradicijos specifika ir repertuaras, suvalkiečių dainavimo stilius, suvalkiečių dainų mokymasis) ir Audronė Vakariniene.

Gruodžio 8 d. Lietuvos liaudies buities muziejuje Rumšiškėse surengtas seminaras keramikams „Liaudies puodininkystės gyvoji tradicija“. Seminarą vedė muziejininkė Janina Samulionytė.

Regioninės tarybos narės Aušros Mickevičienės iniciatyva Paežerių dvare (Vilkaviškio r.) antrą kartą buvo organizuota Sūduvos amatų šventė, kurioje buvo pristatyti Sūduvos krašto tradiciniai amatai, dalyvavo krašto etnografiniai kolektyvai.

Regioninės tarybos nariai aktyviai dalyvavo rengiant penktąją tradicinę Sūduvių dieną Lietuvos liaudies buities muziejuje Rumšiškėse, kurioje dalyvavo krašto folkloriniai ansambliai, amatininkai ir tautodailininkai, demonstravę pynę, puodžius, kalvio, drožėjo amatus. Kulinarinio paveldo puoselėtojai pristatė krašto tradicinius valgius. Renginys finansuotas iš Marijampolės apskrities kultūros plėtros programos.

2007 metais Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas regiono švietimo, kultūros institucijų ir kolektyvų vadovams: jaunučių ir jaunių tautinių šokių kolektyvams tautinio kostiumo gamybos ir išsigijimo klausimais, dėl regiono choreografinio folkloro panaudojimo rengiant programas. Apie tautinį kostiumą, jo gamybą, išsigijimo būdus konsultuoti regiono folkloro, tautinių šokių ir kaimo kapelių vadovai.

Regioninės tarybos narės Rasos Janušienės iniciatyva pradėta rinkti medžiaga apie Kalvarijos krašto amatininkus: račius, rimorius, kalvius. Surinkti amatų aprašymai, amatininkų prisiminimai apie jų darbą. Pradėtas sudarinėti Kalvarijos krašto amatininkų vardinis katalogas, kuris numatomas išleisti 2008 metais. Regioninės tarybos narė Asta Jankeliūnienė surengė spaudinių parodų ciklą „Lietuvių senosios kalendorinės šventės“ Kalvarijos savivaldybės viešosios bibliotekos vaikų literatūros skyriuje. Renginiuose vaikai buvo supažindinami su švenčių papročiais, pristatomi leidiniai.

VALSTYBINIŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMAS

Regioninė taryba, remdamasi Etninės kultūros plėtros valstybine programa ir įgyvendindama 2007 m. veiklos planą, surengė pasitarimą Suvalkijos (Sūduvos) regiono savivaldybių kultūros skyrių ir centrų vadovams „Suvalkijos (Sūduvos) etnografinio regiono savivaldybių etninės kultūros plėtros programų parengimas ir įgyvendinimas“. Parengtą Šakių rajono etninės kultūros plėtros programą pristatė ir patirtimi rengiant ir vykdančias priemones pasidalijo Regioninės tarybos narė, Šakių rajono savivaldybės Kultūros ir turizmo skyriaus vyriausioji specialistė Aurelija Papievienė.

Gegužės – lapkričio mėnesiais įgyvendinta bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių apklausa ir atliktas ekspertinis tyrimas „Moksleivių etnokultūrinės orientacijos“. Tyrimo parengimas, jo analizė, vertinimo vykdymas buvo aptarti Regioninės tarybos posėdyje. Siekiant pristatyti atliktą tyrimą bei su šiuo tyrimu susijusias problemas, Regioninės tarybos iniciatyva lapkričio 7 d.

Marijampolėje surengta konferencija „Etninė kultūra moksleivių ugdymo procese“. Konferencijoje skaityti pranešimai bus išleisti atskiru leidiniu.

Igyvendinant Marijampolės apskrities 2007 metų Kultūros plėtros programos projektus, skatinančius regiono etninės kultūros paveldo puoselėjimą ir sklaidą, buvo finansuoti 16 Suvalkijos (Sūduvos) regiono etninės kultūros išsaugojimui svarbūs projektai: Patašinės jaunimo organizacijos „Nova“ projektas „Stovykla jauniems kanklininkams 2“; Sakių tautodailininkų draugijos „Dailius“ projektas „Tarptautinis kūrybinis tautodailininkų pleneras–stovykla „Zyplių žiogai 5“; projektas „Medžio drožėjų pleneras „Ožkabilių išdaigos“; projektas „Neprašytas Jurgio Dovydaičio vargas“, skirtas kraštotyrininko J. Dovydaičio 100-ųjų gimimo metinių paminėjimui; projektas „Etninės kaimo bendruomenės tradicijų išsaugojimas etnografinėse šventėse“; Kalvarijos savivaldybės kultūros centro projektas „Teatralizuota folkloro misterija „Bėgantis laikas“ ir Jono Basanavičiaus sodybos–muziejaus projektas „Ant kalno ant aukštojo ažuolai auga“; Vilkiškių krašto muziejaus projektas „Sūduvių amatų šventė“; Marijampolės kraštotyros muziejaus projektas „Marijampolės krašto kryžiai“, Vilkiškių krašto muziejaus projektas „Vilkiškių krašto kryžiai“; asociacijos Zanavykų šeimelis projektas „Zanavykų gimtosios kalbos puoselėjimo tradicija“ ir kt. Vilkiškių kultūros centras vykdo ilgalaikį Regioninės tarybos narės N. Skinkienės kuruojamą projektą „Jaunųjų drožėjų studija – mokymai“. Projektą finansuoja LR Kultūros ministerijos vaikų ir jaunimo edukacinė programa. Mokymams vadovauja tautodailininkas kryždirbys Raimundas Blažaitis. Projektą numatoma tęsti ir 2008 metais.

Birželio 23 d. Regioninės tarybos narės Dalios Zagurskienės iniciatyva Prienuose įgyvendintas Kultūros veiklos programų rėmimo projektas „Ein Saulelė Mėnulio kelti“, skirtas trumpiausios vasaros nakties šventei. Liepos 15 d. Jiezno seniūnijos Pelekonių kaime vykdytas Kultūros paveldo ir etninės kultūros puoselėjimo projektas, remiamas Kauno apskrities viršininko administracijos.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa. Regioninė taryba tęsė 2006 metais pradėtą bendradarbiavimą su Kauno technologijos universiteto Architektūros ir kraštovarkos katedros ir Lietuvos liaudies buities muziejaus architektais. Universitete suformuluota magistro darbo tema „Suvalkijos tradicinė medinė architektūra“, kurią pasirinko magistrantė Vaida Žydelytė. Surengtas Regioninės tarybos posėdis, skirtas medinės architektūros klausimams Suvalkijos (Sūduvos) etnografiniame regione aptarti, kuriame dalyvavo V. Žydelytė ir jos darbo vadovė Vilma Karvelytė–Balbierienė. Buvo organizuojami pasitarimai KTU Architektūros ir kraštovarkos katedroje su prof. dr. Jurgiu Buču, V. Žydelyte ir V. Karvelyte–Balbieriene dėl magistro darbo ir Sūduvos krašto tradicinės architektūros rekomendacijų rengimo. Balandžio mėnesį surengtas architektų pasitarimas Lietuvos architektūros institute, kuriame dalyvaujant architektūros ekspertams Marijai Purvinienei, Martynui Purvinui, Jurgiui Bomblauskui, Rasai Bertašiūtei ir V. Karvelytei–Balbierienei apsvaistytas ir patvirtintas regioninės etnoarchitektūros rekomendacijų rengimo planas.

Regioninė taryba inicijavo ir skatino rinkti, sisteminti medžiagą apie krašto tradicinę architektūrą ir kryždirbystę. Vyko konsultacijos su Marijampolės kraštotyros specialistais, antrus metus įgyvendinančiais projektą „Kryžiai Marijampolės krašte“. Nufotografuoti Marijampolės savivaldybės teritorijoje pastatyti kryžiai. Surinkta medžiaga susisteminta, suklasifikuota,

parengtas ir išleistas leidinys „Marijampolės krašto medinė mažoji architektūra“.

Regioninės tarybos narė Aušra Mickevičienė, Vilkiškių krašto muziejaus muziejinkė, tęsė 2005 metais pradėtą projektą „Kryždirbystės ir etnografinių krašto sodybų fiksavimas“. Išleistas ir pristatytas leidinys „Vilkiškių krašto kryžiai ir kryždirbiai“. Šie leidiniai papildė etnografinio krašto kryždirbystės fiksavimo leidinius, nes 2006 metais išleisti Kazlų Rūdos ir Kalvarijos kryždirbystės leidiniai. Vilkiškių ir Marijampolės muziejuose surinkta medžiaga pasinaudojo ir Suvalkijos tradicinės kaimo architektūros rekomendacijas rengusios Ilona Burinskaitė bei Indrė Kačinskaitė.

EKSPERTINĖS IŠVADOS ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS IR POLITIKOS KLAUSIMAI

Regioninės tarybos nariai lapkričio ir gruodžio mėnesiais analizavo ir vertino LR Kultūros ministerijai teikiamus projektus, susijusius su etnine kultūra, rengė rekomendacijas dėl etnografinio krašto kultūros įstaigų ir visuomeninių organizacijų teikiamų etninės kultūros plėtros projektų finansavimo. Parengta 10 projektinių vertinimų, rekomenduota finansuoti aktualius etninės kultūros puoselėjimo ir aktualizavimo projektus regione.

Danguolė Micutienė,

Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkė

Valentinas Jazerskas,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistas Suvalkijos (Sūduvos) regionui

Valentino Jazersko nuotr.

Suvalkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdis, leidinio „Vilkiškių krašto kryžiai ir kryždirbiai“ pristatymas. Iš kairės – Suvalkijos regioninės etninės kultūros globos tarybos nariai: Žydrūnas Rutkauskas, Rasa Januškienė, Onutė Birutė Surdokienė, Asta Jankeliūnienė, Vilkiškių krašto muziejaus direktorius Antanas Žilinskas

ŽEMAITIJA

2007 metais Žemaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) savo veiklą plėtojo atsižvelgdama į Etninės kultūros globos tarybos pateiktus prioritetus ir pačioje Regioninėje taryboje pradėtą įgyvendinti Sakytinio ir dainuojamojo paveldo saugojimo programą. Atsižvelgiant į tai, kad etninės kultūros tradicijų tęstinumas labai susijęs su brandžios asmenybės ugdymu, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą, šiai sričiai buvo skirtas svarbiausias dėmesys – suorganizuoti susitikimai su regiono švietimo skyrių atsakingais darbuotojais ir mokytojais. Susitikimų dalyviai aktyviai parėmė parengtą ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai įteiktą Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategiją. Kita Regioninės tarybos veiklos kryptis – tradicinės architektūros saugojimo ir puoselėjimo galimybių paieška.

REGIONINĖS TARYBOS POSĖDŽIAI

2007 metais įvyko keturi Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdžiai.

Sausio 29 d. posėdyje buvo svarstoma Regioninės tarybos 2006 m. veiklos ataskaita bei priimti pasiūlymai 2007 m. veiklos planui. Posėdžio metu svarstytas Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijos projektas. Nutarta kovo mėnesį Regioninės tarybos Žemaičių kalbos tarnių ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose darbo grupei (į jos sudėtį įeina Virginija Rudavičienė, Juozas Pabrėža ir Dalia Činkienė) inicijuoti susitikimus su Žemaitijos regiono švietimo skyrių vedėjais. Taip pat išklaudyta Etninės kultūros ugdymo galimybių valstybiniuose parkuose darbo grupės (į jos sudėtį įeina Aldona Kupelytė, Darius Ramančionis ir Linas Šedvilas) informacija apie pasirengimą Žemaitijos valstybinių parkų darbuotojų susitikimui su LR Kultūros ir Aplinkos ministerijų atsakingais darbuotojais dėl tradicinės architektūros metodinių priemonių bei reglamento rengimo svarbos. Apsvarstyti Etninės kultūros globos tarybos pirmininko Liberto Klimkos iškelti uždaviniai rengimų etnoarchitektūros rekomendacijų rengimui. Pritarta architekto Jurgio Bomblausko kandidatūrai parengti Žemaitijos regiono tradicinės architektūros rekomendacijas. Apžvelgtos Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo problemos bei galimos išeitys Žemaitijos regione.

Balandžio 16 d. posėdyje buvo pateikta informacija apie Regioninės tarybos iniciatyva įvykusius susitikimus su Žemaitijos regiono švietimo skyrių vedėjais dėl etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose, pacituotas kreipimasis į LR švietimo ir mokslo ministrę Romą Zakaitienę dėl Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijos projekto. Svarstytos Žemaitijos regiono tradicinių kaimų, sodybų, atskirų pastatų įtraukimo į Kultūros vertybių registrą galimybės. Išklaudyta Regioninės tarybos narės Danutės Mikienės pranešimas apie artėjantį Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejų.

Rugsėjo 25 d. posėdyje buvo pateiktas ir apsvaistytas iš LR švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento gautas raštas, kuriame dėkojama Regioninei tarybai už atkreiptą dėmesį į etninės kultūros ugdymo turinį bendrojo lavinimo mokyklose ir pritarimą Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijos projektui. Taip pat posėdžio metu Regioninės tarybos narė Aldona Kupelytė pristatė Žemaitijos nacionalinio parko leidinį „Tradicinė Žemaičių architektūra“. Po diskusijų buvo nuspręsta lapkričio mėnesį Platelių dvaro svirne surengti konferenciją, skirtą tradicinės architektūros išsaugojimui. Regioninės tarybos nariams buvo pateikta informacija apie rugpjūčio mėnesį vykusią 5-ąją pasaulio žemaičių dailės parodą.

Gruodžio 18 d. posėdyje buvo svarstyti pasiūlymai Regioninės tarybos 2008 metų veiklos planui bei aptarti etninės kultūros plėtros prioritetai. Išklaudyta Regioninės tarybos narės Virginijos Rudavičienės pranešimas apie mokomąją kompiuterinę priemonę, ketvirtąją elektroninę knygą „Etninės kultūros vertybės Europoje“. V. Rudavičienė yra ir redaktorė–stilistė paruošusi vieną šios knygos skyrių.

ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS VALSTYBINĖS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS

Kovo 20 d. Telšiuose ir kovo 26 d. Kelmėje įvyko Šiaulių, Tauragės, Telšių bei dalies Klaipėdos apskričių savivaldybių švietimo skyrių vedėjų susitikimai, kuriuos Regioninės tarybos iniciatyva organizavo minėtų apskričių administracijų darbuotojai. Jų metu buvo svarstytas Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijos projektas, kurį parengė Ona Verseckienė, prof. dr. Libertas Klimka, doc. dr. Bronė Stundžienė, doc. dr. Marija Nijolė Tumėnienė, Virginija Vaitiekienė, Emilija Bugailiškienė, Virginija Rudavičienė.

Pasitarimuose aptarta susiklosčiusi etninės kultūros ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokyklose padėtis; akcentuota, jog etninės kultūros mokomąjį dalyką būtina įtraukti į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį, kad jis būtų pateikiamas Bendrųjų ugdymo planų lentelėse kaip dalykas, lygus su kitais mokomaisiais dalykais. Šią nuostatą grindė ir kiti išsakytai akcentai apie tai, kad:

1) pasigendama aktyvios kultūros ir švietimo strategų pozicijos, nes prioritetus planuojantiems vis dar sunku suvokti, jog etnokultūra yra valstybinės svarbos dalykas, iš kurio išauga ne tik tautinė savimonė, bet ir pilietiškumas;

2) būtina nesuvelinti etnokultūrinio ugdymo proceso pradžios, o svarbiausia, nepertraukti ikimokyklinėse įstaigose pradėto etnokultūrinio ugdymo sąsajos pagrindinio ir vidurinio ugdymo centruose.

Minėtos nuostatos suformavo tokią išvadą: etninė kultūra turi būti gyvas dalykas – suvokiama kaip galimybė ir išugdytas gebėjimas kūrybiškai priimti naujus pasaulio pažinimo iššūkius, neprarandant tautinio identiteto, todėl jos turi būti mokoma mokyklose kaip atskiro dalyko. Tokia išvada motyvuojama nuostata, kad etninės kultūros dalykas padės formuoti būtinąsias asmens kompetencijas, holistinę bendrojo ugdymo dalykų turinio sampratą, giliau ir plačiau pažinti lietuvių kalbos, gamtos, meninių, socialinių mokslų ištakas, orientuos mokinius į tolimesnius kultūros paveldo mokslinius tyrimus arba verslo karjerą, formuos tradicinės vertybines nuostatas siekiant, kad kiekvienas mokinys kuo sėkmingiau realizuotų prigimtines

galias individualiame, mokyklos bei visuomenės gyvenime. Todėl įvykusių susitikimų metu, kuriuose taip pat aktyviai dalyvavo ir Žemaičių kultūros draugijos nariai, nutarta pritari Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategijos projektui.

Igyvendinant Etninės kultūros plėtros valstybinę programą. Regioninės tarybos iniciatyva gruodžio mėnesį Kretingos muziejuje įvyko mokslinė konferencija „Etninės kultūros raida ir perspektyvos Kretingos rajone“. Buvo teikiama metodinė pagalba, konsultuota etnografinių ekspedicijų klausimais.

GYVOSIOS TRADICIJOS TĘSTINUMAS

Gegužės 22 d. Regioninės tarybos nariai dalyvavo Šiauliuose Ch. Frenkelio viloje vykusiame Šiaulių kraštotyros draugijos 80-mečio minėjime. Ta proga vyko konferencija, kurios metu buvo kalbama apie šių dienų Lietuvos muziejininkystę ir kraštotyra, apie 1927–1940 m. Šiaulių kraštotyra ir kraštotyriminkus, apie jaunųjų Šiaulių kraštotyriminkų indėlį. Buvo pristatyta Stasio Bulzgio knyga „Mikelių gretos“. Regioninės tarybos nariai skaitė šiuos pranešimus: Juozas Pabrėža „Kraštotyra ir Šiaulių krašto kalbinė situacija“, Lidija Joana Pranienė „Tęsiame Felikso Bugailiško tradicijas“. Konferenciją organizavo Šiaulių kraštotyros draugija ir Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Regioninė taryba teikė metodinę pagalbą liepos 8–17 d. Žemaitijos nacionaliniame parke vykusiai etnokultūrinio ugdymo stovyklai „Kukutyne“, kurios organizatoriai: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, Lietuvos liaudies kultūros centras, Žemaitijos nacionalinis parkas. Stovykloje dalyvavo UNESCO asocijuotos mokyklos: Gargždų „Kranto“ vidurinė mokykla, Kelmės „Aukuro“ vidurinė mokykla, Anykščių A. Baranauko vidurinė mokykla, Pajėšmenių pagrindinė mokykla, Utenos „Saulės“ gimnazija, Kauno „Santaros“ gimnazija, Karmėlavos Balio Buračo vidurinė mokykla, konkurso „Tramtatulis“ laureatai iš Vilniaus. Specialiai stovyklai buvo išleistas tautosakas (žemaičių dainų, sakmių, patarlių, mįslių) rinkinys.

Regioninės tarybos iniciatyva, siekiant išsaugoti tradicijas, lapkričio 23 d. Platelių dvaro svirne įvyko konferencija „Tradicinės žemaičių architektūros išsaugojimas“. Konferenciją organizavo Žemaitijos nacionalinis parkas. Buvo skaitomi šie pranešimai: architektas Jurgis Bomblauskas „Tradicinės architektūros raida Žemaitijoje“, dr. Rasa Bertašiūtė „Tradicinės žemaičių architektūros išsaugojimas“, Antanas Vaškys „Mažoji žemaičių architektūra“, Aldona Kuprelėytė „Muziejininko Juozo Mickevičiaus gimtoji sodyba“, Giedrius Norvaiša „Statybų saugomose teritorijose regioninių architektūrinių reglamentų rengimo problematika“ ir leidinio „Tradicinė žemaičių architektūra“ pristatymas, Laurynas Mitkus „Rastiniai namai“.

Regioninės tarybos daugumos narių iniciatyva rugpjūčio 18 d. Šilalės rajono Laukuvos kultūros centre įvyko respublikinis Žemaičių kultūros draugijos suvažiavimas. Dalyvavo 89 žemaičiai iš Šilalės, Telšių, Plungės, Vilniaus, Kauno, Joniškio, Klaipėdos, Šilutės ir kitų miestų. Buvo skaitomi šie pranešimai: Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas Stanislovas Kasparavičius „Draugijos veiklos ataskaita“, Algirdas Žebrauskas „Dėl Lietuvos regionų valdymo modelio tobulinimo“ bei „Žemaitijos krikštas ir Žemaičių vyskupijos paminėjimo programa“, Vacys Vaivada „Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos veiklos gairės“. Suvažiavimo metu svarstyta Žemaičių kultūros draugijos veiklos programos sudarymas, pristatytas laikraštis „Labas Žemaitija“, aptarti kiti klausimai. Vyko draugijos pirminko rinkimai, juo vėl tapo Stanislovas Kasparavičius.

SAKYTINIO IR DAINUOJAMOJO PAVELDO SAUGOJIMAS

Gegužės 21 d. Regioninė taryba kreipėsi į Telšių rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto komiteto pirmininkę Jadžę Tarvainienę dėl paramos Žemaičių kultūros draugijos ir Varnių regioninio parko organizuojamoms tradicinėms bendrosioms Žemaitijos sueigoms. Žemaitijos regioninė taryba savo programoje, skirtoje kalbamojo ir sakinio paveldo išsaugojimui, buvo pabrėžusi, kad šalia kitų tarpusavyje persipinančių darbų ypač reikalingi renginiai, kuriuose galima būtų sukviesti žmones bendram pasibuvimui. Tai pagelbėtų išspręsti atskirose vietose vykdomų renginių metu besiformuojančio lokališkumo ar uždarumo problemą. Bendrieji renginiai, kaip jokie kiti, tokias problemas išsprendžia optimaliausiai. Panašių renginių tradicijos praradimas būtų stiprus smūgis ne tik regioninio, bet ir visos Lietuvos identiteto puoselėjimui.

Žemaitijos regione, kaip ir visoje Lietuvoje, vyko atrankos ir Lietuvos vaikų ir moksleivių liaudies kūrybos atlikėjų konkursą „Tramtatulis 2007“. Palangos miesto savivaldybės administracijos kultūros ir švietimo skyrius nerekomendavo rengti atrankos, tačiau Regioninės tarybos iniciatyva ši atranka įvyko. Respublikinio konkurso laureatais tapo šie Palangos miesto moksleiviai: A grupėje – dainininkė Ieva Gabrytė (Palangos moksleivių klubas, mokytoja Valdonė Juozapavičienė) ir BC grupėje – instrumentinė grupė: Veronika Konaitė, Violeta Konaitė, Dovilė Savickaitė, Adomas Bitinas (Palangos Stasio Vainiūno muzikos mokykla, mokytoja Jurgita Petkutė-Martinkienė).

ŽEMAITIJOS TAUTODAILĖ

Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas Mažeikių rajono tautodailininkams ir amatininkams, birželio 7–11 d. dalyvavo tarptautinėje kalvystės meno ir amatų šventėje. Vyko praktinis seminaras A. Stankaus kalveje, konferencija „Ugnies ir metalo valdovai“, kalvių darbų paroda.

Rugpjūčio mėn. Žemaitijos regione vyko 5-oji pasaulio žemaičių dailės paroda. Parodos rengėjai Žemaičių dailės muziejus, Žemaitijos nacionalinis parkas, Vilniaus dailės akademija, Lietuvos tautodailininkų sąjunga, Kelmės krašto muziejus. Šiomet pirmą kartą su profesionaliais menininkais savo kūrybą demonstravo ir liaudies meno kūrėjai. Regioninė taryba koordinavo Žemaičių tautodailės parodą, teikė konsultacijas parodos organizatoriams. Parodos atidarymas įvyko rugpjūčio 12 d. Kelmės krašto muziejuje.

KALENDORINĖS ŠVENTĖS

Regioninė taryba aktyviai bendradarbiavo su regiono etnokultūros specialistais, skatino organizuoti Baltų genčių vienybės dieną. Todėl rugsėjo 22 d. 20–21 val. bendruomenės, sambūriai, šeimos paminėjo Rudens lygiadienį, senovinę Alutinio šventę, Baltų vienybės dieną ant Žemaitijos kalvų, piliakalnių, prisimindami tūkstantmečių istoriją, užkūrė ugnį, kuri kaip vienybės ženklas apjungė brolių lietuvių, latvių ir kitų baltų genčių žemes.

Vacys Vaivada,

Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

Sigita Dacienė,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriato specialistė Žemaitijos regionui

Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo Šiluvoje 400 metų jubiliejus (dvasinės etninės kultūros paveldo išsaugojimo problema)

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas, Vilniaus pedagoginis universitetas

Įvadas

Katalikiškajame pasaulyje Šiluva garsi kaip Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vieta. Šiluvos sanktuariumus¹ sudaro bažnyčia su stebuklingu Švč. Mergelės, Dievo Motinos, paveikslu ir Brangenybių koplyčia, Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia su apsireiškimo akmeniu ir Švč. Mergelės Marijos su kūdikėliu Jėzumi statula bei miestelio aikštėje stovinti Švč. Mergelės Marijos statula, liaudies vadinama „Šiluvos Lurdu“. Šiandien tai katalikiškosios Lietuvos dvasinės kultūros materialus paveldas, turintis savo ilgametę istoriją, bet mažai tyrinėtą. Tad tyrimo objektu buvo pasirinktas Šiluvos dvasinės etninės kultūros paveldas, kuris šiandien yra ypač aktualus ir jo išsaugojimas tampa problema. Tyrimo tikslas – detalai išanalizuoti Šiluvos sanktuariumą. Todėl buvo išskirti šie uždaviniai: pirma,

pristatyti Šiluvos sanktuariumo materialų objektų istoriją; antra, atskleisti jų kiltį bei, trečia, atskleisti kilties ištakų priežastis. Tyrimo metodai: retrospekcijos, analizės bei sintezės. Tyrimo prielaida leidžia teigti, kad, švenčiant Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo Šiluvoje 400 metų jubiliejų, čia gyvuojantis dvasinis etninės kultūros paveldas savo ištakomis yra katalikiškosios kultūros obeliskas.

Apie Šiluvos istoriją yra rašę daugelis mokslininkų. Paminėtini būtų šie: Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius², lenkų istorikas Jan Kurczewski³, kun. Petras Katela⁴, kun. Jonas Totoraitis⁵, kun. Juozas Vaišnora⁶, kun. Stasys Yla⁷, kun. Robertas Gedvydas Skrinskas⁸ bei istorikas Liudas Jovaiša⁹. Bet nėra tyrinėta Šiluvos sanktuariumų dvasinio kultūrinio paveldo istoriografinių tarpusavio sąlyčių. Tai rodo, kad ši tyrimo medžiaga yra nauja.

Šiluvos sanktuariumų chronologija, kilmė ir jos priežastys

2008 metais katalikiškasis pasaulis švenčia pirmąjį Europoje ir antrąjį pasaulyje Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo 400 metų jubiliejų. Pirmasis įvyko Meksikoje, Gvadalupeje, 1531 m. gruodžio 9 dieną. Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas Šiluvoje įvyko 1608 m., sunkiais poreformaciniais laikais.

Šiluvoje, piemenims ganant bandą, netikėtai ant didelio akmens pasirodė Švč. Mergelė Marija. Stebuklas buvo išaiškintas kaip skatinimas vietos gyventojams atstatyti 1569 metais vietos kalvinistų nugriautą katalikų bažnyčią. Atgauti iš kalvinistų Šiluvos bažnyčios žemes katalikams nesisekė, nes nebuvo reikiamų dokumentų, kad bažnyčia iš tikrųjų priklausė katalikams.

1612 m. Šiluvoje įvyko antras stebuklas. Čia gyvenęs šimtametis aklas senelis, išgirdęs apie bylos nesėkmę, tarė: „Aš žinau, kurioje vietoje yra šios bažnyčios dokumentai“. Atvedus senelį ieškoti buvusios bažnyčios vietos, jis praregėjo. Kasant rasta geležinė skrynja, kur buvo įdėtas brangus arnotas, stebuklingas Šiluvos Dievo Motinos su kūdikiu paveikslas ir bažnyčios

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo koplyčia

2 VALANČIUS M. Žemaičių vyskupystė // *Raštai*. D.2. Vilnius: „Vaga“, 1972.

3 KURCZEWSKI J. *Kościół Zamkowy*. T.II. Wilno, 1908.

4 KATELA P. *Marijos šventovė Šiluvoje*. Neperiodinis leidinys Nr. 3. Šiluva, 1935.

5 TOTORAITIS J. *Sūduvos-Suvalkijos istorija*. I. Kaunas, 1938.

6 VAIŠNORA J. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma, 1958.

7 YLA St. *Vainikuotoji Šiluvė*. Putnam. U.S.A., 1987; *Šiluva Žemaičių istorijoje*. T. 1. Putnamas, 1970; *Šiluva Žemaičių istorijoje*. Kaunas, 2007.

8 SKRINSKAS R.G. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999.

9 JOVAIŠA L. *Marijos perduotoji žinia nepavaldi istorijos dėsnams* // *Šiluvos žinia*. Kauno arkivyskupijos kurija, 2008. Vasaris, Nr. 4, p. 15-19.

įsteigimo 1457 metais pergamentas. 1622 m. liepos 22 d. byla dėl žemės, ant kurios stovėjo kalvinistų nugriauta katalikų bažnyčia, katalikai laimėjo ir pastatė medinę bažnytelę, jos centriniam altoriuje įstatė stebuklingą paveikslą bei atgaivino 1457 metais įsteigtus titulinus Švč. Mergelės Marijos Gimimo atlaidus.

Zemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius 1646 m. savo pranešime Šv. Sostui rašo, kad Šiluvos bažnyčioje esantis Marijos paveikslas yra žinomas daugybe malonių bei dvasinių dovanų, kurių tikintieji nuolat gauna Švč. Mergelei Marijai užtarus, ir prašo leisti stebuklingą Marijos paveikslą vainikuoti. Akta leisti šį paveikslą vainikuoti 1775 m. balandžio 15 d. patvirtino Šv. Tėvas Pijus VI, o 1786 m. rugsėjo 8 dieną pastačius mūrinę bažnyčią ir ją konsekračius, buvo vainikuotas ir paveikslas. 2003 metais jis restauruotas, o 2006 metų rugsėjo 10 dieną naujai karūnuotas dvejomis popiežiaus Benedikto XVI pašventintomis aukso karūnomis.

Be stebuklais garsaus Šiluvos Dievo Motinos su kūdikiu paveikslo, bažnyčioje yra įrengta Brangenybių koplytelė. Istoriniai šaltiniai mini, kad Brangenybių koplytelė prie bažnyčios įrengta apie 1843 metus¹⁰. Koplytelės altoriuje įstatyta iš Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo koplyčios atnešta Švč. M. Marijos su Kūdikiu statula, o priešais altorių sudėti istoriniai daiktai, kurie susiję su Marijos apsiereikimu Šiluvoje: a) geležinė skrynia, apie 80 metų išbuvusi užkasta žemėje su bažnytiniais daiktais (ji padėta aukštai, ant lentynos, be dangčio, kad kiekvienas apsilankęs galėtų viską pamatyti); b) senas baltos spalvos arnotas, rastas drauge su kitais daiktais skrynioje (jis padėtas po stiklu); c) infulato insignijos – liturginiai vyskupo rūbai, mitros, pirštinės, sandalai, pastoralas ir kiti daiktai, kuriuos Šiluvos klebonai, popiežiui Pijui VI leidus, naudojo laikydami šv. Mišias; d) šalia skrynios yra Nukryžiuotojo Kristaus paveikslas – kryžius, pieštas lentoje (ji Šiluvos koplyčiai dovanoto Žemaičių vyskupas Antanas Sapiega; paveikslas kitados buvo protestantų peršautas).

Kitas Šiluvos sanktuariumas – Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo koplyčia su joje esančiais: Švč. Mergelės apsiereikimo akmeniu, altoriumi su aukštai iškelta Marijos su kūdikiu Jėzumi statula, vargonėliais choro balkone bei Sopulingosios Dievo Motinos Septynių skausmų stotimis arba keliais.

Švč. M. Marijos Apsireikimo koplyčios istorija liudija, kad, 1622 m. liepos 22 d. katalikams laimėjus byla, 1663 m. vyskupas Aleksandras Sapiega ant Apsireikimo akmens pastatė medinę koplyčią, o ant Apsireikimo akmens įrengė altorių¹¹. 1770 m. kun. Tadas Bukota iš Londono parvežė marmurinę Marijos su Kūdikiu statulą, kurią pastatė koplyčios altoriuje. Kun. Simonas Giedraitis 1818 m. pastatė naują, didesnę, savo stiliumi panašią į Vilniaus katedrą medinę koplyčią, kuri čia išstovėjo ligi XX a. pradžios. Kaip jau buvo minėta, iš Londono parvežtą marmurinę Marijos su Kūdikiu statulą apie 1843 metus buvo pernešta į bažnyčioje įrengtą Brangenybių koplytelę, o jos vietoje pastatyta nauja Marijos su kūdikiu Jėzumi statula.

Naujos mūro koplyčios projektą 1903 m. parengė Paryžiuje gyvenęs lietuvis architektas Antanas Vivulskis. 1912 m., minint apsiereikimo sukaktį, kun. Jonas Mačiulis-Maironis pašventino kertinį akmenį. Intensyviai statyti pradėta tik 1922–1924 metais pagal minėtą A. Vivulskio projektą. Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo koplyčia pabaigta ir pašventinta 1924 m. rugsėjo 8 d.

1933 metus Apaštališkasis Sostas paskelbė Šventaisiais. Istorinės sukakties proga tuometinis Šiluvos klebonas P. Katela

pareiškė pageidavimą Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo koplyčioje įrengti Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių stočių kelią. Apie Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių stočių apvaikšiojimo pamaldumo reikalingumą jis taip rašė: „1933 metais sueina lygiai devyniolika šimtmečių nuo tos dienos, kai Viešpatys Jėzus mirė ant kryžiaus dėl žmonijos išganymo. Todėl šie jubiliejiniai metai turi būti skirti ne tik Viešpaties Jėzaus Kristaus kančių paminėjimui, bet ir Švč. M. Marijos Skausmų apmąstymui. Jau Lietuvoje nuo seno yra įvestas gražus paprotys prisiminti Viešpaties Jėzaus Kristaus kančias, lankyti Kryžiaus kelius, o tuo tarpu Marijos Skausmų prisiminimui, be kelių giesmių ar maldų, nieko nėra. Todėl šventėje Metų proga kilo mintis įsteigti Šiluvoje Sopulingosios Dievo Motinos takus, arba stacijas. Kad žmonės, džiaugdamiesi jos Apsireikimu ir Jos teikiamomis malonėmis, galėtų savo maldose prisiminti Jos Skausmus“¹². Baigiantis Šventiesiems metams, minėtus stočių grafitinius atvaizdus Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas pašventino ir iškabino Apsireikimo koplyčioje¹³.

Kitas dvasinio materialinio paveldo sanktuariumas - priešais bažnyčią miestelio aikštėje stovinti balta Švč. Mergelės Marijos statula, liaudies vadinama „Šiluvos Lurdu“. Istoriografiniai šaltiniai byloja, kad iki 1908/1909 metų priešais parapijos bažnyčios frontoną buvusi tuščia aikštė. Vietos klebonas M. Jurgaitis buvo numatęs tuščioje aikštėje Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo Prancūzijos Lurde 50-ies metų jubiliejaus paminėjimo proga pastatyti Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo Prancūzijos Lurde statulą. Kai praėjo jubiliejus ir išgirdo, jog šioje vietoje caro

12 KATELA P. *Karunka ir Skausmų keliai*. Kaunas, 1934, p. 6.
13 Byla 89 – Nr. 2357 // *Kauno arkivyskupijos archyvas*.

Šiluvos Apsireikimo sanktuariumas

10 VAIŠNORA J. Ten pat, p.355.

11 SKRINSKAS R. G. Ten pat, p. 29-30.

valdžia ruošiasi pastatyti cerkvę, jis nupirko priešais bažnyčią esančią žemę, aptvėrė ją tvora, aplink apšodino medeliais, iš „Petrapilio parvežė špižinę Dievo Motinos statulą ir pastatė ją sodnely“¹⁴. Tačiau kun. M. Jurgaičio Šiluvai padarytas kultūros darbas nepatiko carinės Rusijos valdžiai, nes klebonas „pastatė viešoje aikštėje – na publicnoj ploščadi „Čudatvornuju Božiju Mater“ – stebuklingą Dievo Motiną. Valdžia pasiuntė pranešimą pristavui. Tačiau klebonui paaiškinus, kad jis pastatęs savo sodnely ne „Čudatvornuju Božiju Mater“, bet paprastą statulą iš Petrapilio, iš Navickio liejyklos, viskas nurimo“¹⁵. Taip Švč. Mergelės Marijos statula Šiluvoje aikštėje priešais bažnyčią maldininkų buvo gausiai lankoma ir išstovėjo iki 1960 metų.

Pirmosios sovietinės represijos Šiluvoje pasireiškė nuo 1958 metų. Sekdamas 1958 m. Maskvos nurodymu dėl šventų vietų išnaikinimo, 1959 m. balandžio mėn. 20 d. ĪKP CK biuras priėmė nutarimą, kuriame buvo numatyta, kaip sumažinti tikinčiųjų antplūdį per didžiuosius atlaidus į Šiluvą. Buvo nurodyta per bažnytinius renginius, kurie sutraukia minias tikinčiųjų, rengti pasaulietinius renginius, trukdyti kunigams nuvykti į atlaidus, transporto priemonių valdytojams uždrausta naudoti mašinas maldininkams vežti¹⁶. Apie 1960 metus sovietų valdžia įsakė Švč.

Mergelės Marijos statulą nuimti. Ji buvo nukelta į kapines, kurios yra prie Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo Šiluvoje koplyčios, o toje vietoje, kur ji stovėjo, pastatytas paminklas/plokštė „už Tarybų valdžią žuvusiems šiluviškiams“¹⁷.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, 1991 m. plokštė perkelta į kapines, o 1992 m. į aikštę priešais baziliką buvo sugrąžinta Švč. Mergelės Marijos statula, liaudies vadinama „Šiluvos Lurdu“. Tai gi „Šiluvos Lurdo“ statulos pastatymo ištakos glaudžiai susietos su Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo Prancūzijos Lurde 50-ies metų jubiliejaus paminėjimu bei pasipriešinimu carinei rusifikacijai.

1993 m. rugsėjo 7 dieną popiežius Jonas Paulius II aplankė Šiluvos sanktuariumus. Šventasis Tėvas meldėsi Šiluvos Švč. M. Marijos Apsireikimo koplyčioje, dalyvavo Dievo žodžio liturgijoje Švč. M. Marijos Gimimo bažnyčioje/bazilikoje. Popiežius, tarsi atkartodamas Mergelės Marijos per apsiereikimą piemenėliams perduotą žinią, sakė, kad Marija visą savo gyvenimą kreipė į Kristų. Tai daryti ji kviečia ir mus: „Darykite, ką tik jis jums lieps“ (Jn 2, 5).

Apibendrinant tyrimą buvo sudaryta lentelė, atskleidžianti Šiluvos sanktuariumų chronologiją, kilmę bei jų ištakų priežastis.

14 LILEIKIENĖ V. *Lietuvos lurdoi XIX a.pab. - XXI a.pr.: nuo inovacijos iki tradicijos*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2006, p. 37-38.
15 KATELA P. *Marijos šventovė Šiluvoje*. Neperiodinis leidnys Nr.3. Šiluva, 1935, p.10.
16 STREIKUS A. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944-1990)*. Vilnius, 2002, p.199.

17 *Vilniaus Verkių Kalvarijos* / straipsnius pateikė kun. K. Latoža, V. Laurukienė, J. Mačiūnaitė, prof.habil.dr. A. Motuzas. Vilnius, 2004, p. 17.

Eil. Nr.	Objektas	Metai	Istoriografinė kilmė	Ištakų priežastys
1.	Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia	1457 m.	Parapijos sukūrimas	Kovos tarp katalikų ir kalvinistų už religinę laisvę
		1569 m.	Vietos kalvinai sugriauna bažnyčią ir panaikina parapiją	
		1608 m.	Švč. Mergelės Marijos apsiereikimas Šiluvoje	
		1622 m.	Parapijos atsikūrimas ir bažnyčios atstatymas	
2.	Šiluvos Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas	1457 m.	Bažnyčios objektas	Švč. Mergelės Marijos Gimimo atlaidų/šventės įteisinimas
		1786 09 08	Paveikslo karūnavimas	Paveikslo garbinimas
		2006 09 10	Paveikslo karūnavimas	
3.	Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo koplyčia	1663 m.	Koplyčios pastatymas	Švč. Mergelės Marijos apsiereikimo akmens, Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu statulos bei Sopulingosios Dievo Motinos 7-ių stočių kelio pagerbimas
		1924 09 08	Naujos koplyčios pastatymas	
4.	Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios Brangenybių koplytelė	1843 m.	Naujos koplytelės įrengimas	Istorinių daiktų, kurie susiję su Marijos apsiereikimu Šiluvoje, įamžinimas ir iš Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo koplyčios senosios Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu „Ligonų sveikata“ statulos gerbimas
5.	Švč. Mergelės Marijos statula („Šiluvos Lurdas“) Šiluvos miestelio aikštėje	1908/09 m.	1908 m. Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo Prancūzijos Lurde 50-ies metų jubiliejaus paminėjimas	Katalikų kovų su stačiatikybe, ateizmu už religinę laisvę ir 1908 m. Švč. Mergelės Marijos Apsireikimo Prancūzijos Lurde 50-ies metų jubiliejaus paminėjimo įamžinimas

Lentelėje pristatyta medžiaga apie Šiluvos sanktuarijų dvasinio kultūrinio paveldo chronologiją, jų kilmę bei jų įtaką priežastis leidžia teigti tokias išvadas.

Išvados

1. Šiluvos Švč. Mergelės Marijos garbinimas atsiskleidžia šiose šventovės sanktuariuose: bažnyčioje, Apsireiškimo koplyčioje, Brangenybių koplytėlėje, paveiksle, bei „Šiluvos Lurdo“ statuloje.

2. Šiuos sanktuarijus papildo: Švč. Mergelės Marijos, Dievo Motinos, paveikslas; Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo akmuo; Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu bei Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu „Ligonių sveikata“ statulos bei Sopulingosios Dievo Motinos 7-ųjų stočių kelio pagerbimas.

3. Šiluvos sanktuarijų kūrimasis vyko XV-XX amžiais.

4. Visa tai įtakojo: pirmosios parapijos susikūrimas ir bažnyčios pastatymas; Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas Šiluvoje; Švč. Mergelės, Dievo Motinos, paveikslas vainikavimas, Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo Prancūzijos Lurde 50-ies metų jubiliejaus paminėjimo įamžinimas, pastatant Šiluvoje Švč. Mergelės Marijos statulą, liaudyje vadinamą „Šiluvos Lurdu“.

5. Šiluvos sanktuarijus - katalikų kovų su kalvinizmu, stačiatikybe ir ateizmu už religinę laisvę obeliskas, o tai ir pagrindžia darbo pradžioje iškeltą tyrimo prielaidą.

Summary

Alfonsas Motuzas

In the Catholic world Šiluva is famous for a place of Blessed Virgin Mary manifestation. The sanctuaries of Šiluva are comprised of the Church with a miraculous image of Blessed Virgin Mary-Mother of God, Chapel of Treasures, Chapel of Manifestation of Blessed Virgin Mary with the manifestation stone, a statue of Blessed Virgin Mary with a Baby Jesus and a statue of Blessed Virgin Mary standing in town-square which is called „Šiluva Lourdes“. Today, it is a material heritage of spiritual culture of Catholic Lithuania, which has it's longevous history, but it is still little investigated. Therefore, a heritage of Šiluva spritual ethnic culture, which is especially topical today and which preservation is turning to a problem, was chosen as an object of the study.

The aim of the study was to analyse in detail the sanctuaries of Šiluva. These tasks were raised in order to reveal the study: 1) to present a history of material objects of Šiluva sanctuaries; 2) to reveal their origin and 3) to reveal the reasons of the origin's fountainhead. Methods of the study: retrospection, analysis and synthesis.

The assumption of this investigation let state, that a heritage of spiritual ethnic culture which exists in Šiluva – in a place of manifestation of Blessed Virgin Mary, is an obelisk of Catholic culture for it's fountainhead at the 400th anniversary of the manifestation.

The study performed let state these conclusions: 1) the adoration of Šiluva Blessed Virgin Mary was revealed in these sanctuaries of this shrine: in the Church, in the Manifestation Chapel, in the Treasures Chapel, in the image and in the statue of „Šiluva Lourdes“; 2) the image of Blessed Virgin Mary-Mother of God, a stone of Blessed Virgin Mary Manifestation, a statues of Blessed Virgin Mary with a Baby and another statue of Blessed

Virgin Mary with a Baby, also called „Valetudinarian health“ and honouring of the Seven Stations' Road of Hurted Mother of God, replenished these sanctuaries; 3) the establishment of Šiluva sanctuaries had been taking place at the interface of XV-XX centuries; 4) the establishment of the first parish and building the church, manifestation of Blessed Virgin Mary in Šiluva, coronation of the image of the Virgin-Mother of God, commemoration of the 50th anniversary of Blessed Virgin Mary manifestation in French Lourdes by building a statue of Blessed Virgin Mary in Šiluva (which was called „Šiluva Lourdes“ by people) made an impact for that; 5) Šiluva sanctuaries was an obelisk of Catholic contentions with Calvinism, Orthodoxy and atheism for confessional freedom. These conclusions substantiate the assumption of the study, raised at the beginning of this work.

Naudoti šaltiniai ir literatūra

Byla 89 – Nr. 2357 // Kauno arkivyskupijos archyvas.
 JOVAIŠA L. Marijos perduotoji žinia nepavaldi istorijos dėsniams // *Šiluvos žinia*. Kauno arkivyskupijos kurija. 2008. Vasaris Nr. 4, p. 15-19 (18-19).
 KATELA P. *Karunka ir Skausmų keliai*. Kaunas, 1934.
 KATELA P. *Marijos šventovė Šiluvoje*. Neperiodinis leidinys Nr. 3. Šiluva, 1935.
 LILEIKIENĖ V. *Lietuvos lurdai XIX a.pab. - XXI a.pr.: nuo inovacijos iki tradicijos*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2006.
 SKRINSKAS R. G. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999.
 STREIKUS A. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944-1990)*. Vilnius, 2002.
 VAIŠNORA J. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma, 1958.
Vilniaus Verkių Kalvarijos / straipsnius pateikė kun. K. La-toža, V. Laurukienė, J. Mažiūnaitė, prof.habil.dr. A. Motuzas. Vilnius, 2004.

Šiluvos bažnyčia

Lietuvos saleziečiai: sociokultūrinė veikla ir tautiškumas

Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė,
 Lietuvos istorijos institutas

Keliaudami panemune Jurbarko link dešiniajame krante netoli Skirsnemunės pastebime Pilies kaimą. Prieš Antrąjį pasaulinį karą jo dalis buvo pavadinta Vytėnais. Dabar šį vardą mena Vytėnų pagrindinė mokykla, kurią puošia koplytstulpis ir dvi memorialinės lentos. Jos liudija, kad 1931 m. kunigas Antanas Petraitis šį pastatą dovanavo saleziečių vienuolynui jaunimo švietimo mokyklai įkurti, o 1934 m. spalio 24 d. kunigas Antanas Skeltys įsteigė pirmąjį Lietuvoje kunigo Šv. Jono Bosko pasekėjų saleziečių centrą ir tapo jo direktoriumi¹. Tačiau visi šie faktai žymi ne lietuvių saleziečių kelio pradžią, o naują veiklos tarpsnį, kuriame siekta atkartoti jų patirtį Italijoje.

Religinių bendruomenių veiklą įprasta sieti su tikinčiųjų dvasinių reikmių tenkinimu, tikėjimo tiesų aiškinimu, jų platinimu, tačiau ji yra daug sudėtingesnė. Šiame straipsnyje nagrinėjama problema, kaip be valstybės jėgos struktūrų įsikišimo, neprievartiniu būdu, aukojant gyvenimą savo ir kitoms tautoms, pasikliaujant pedagoginėmis priemonėmis skatinamos visuomenės pastangos siekti dorovinių idealų, harmoningų žmonių santykių ir socialinių konfliktų prevencijos. Jų esmė buvo išreikšta žymaus XIX a. pedagogo ir rašytojo publicisto Saleziečių kongregacijos įkūrėjo šventojo Jono Bosko (Giovani Bosco, 1815–1888) mintimis: „Krikščioniškai auklėkite savo vaikučius, ugdykite, globokite dvasinius pašaukimus, remkite užsienio misijas. Bet ypatingu būdu jus prašau globoti apleistąją, skurdan patekusių jaunuomenę“².

Šio straipsnio tikslas – remiantis saleziečių spauda, ypač Krizanto Juknevičiaus, Antano Sabaliausko, Antano Skelčio ir kitų platesnės apimties memuarinio pobūdžio darbais bei straipsniais *Saleziečių žiniuose ir Saleziečių balse*, įvairių autorių straipsniais interneto puslapiuose, istorikų Broniaus Kviklio daugiatomių veikalų apie Lietuvos bažnyčias, Reginos Laukaitytės monografija apie Lietuvos vienuolijas, Vytauto Merkio – apie tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje, kitais cituojamais darbais ir etnografiniais pastebėjimais trumpai aptarti su Lietuva ir lietuviams susijusių saleziečių sociokultūrinę veiklą keičiantis tautos tautiškumo palaikymo galimybėms bei vaikų ir jaunimo socializacijos pasaulietinį turinį. Tautiškumo raiška čia laikysime saleziečių pastangas darbuotis savo ir kitų tautų labui, teikti informaciją apie tautos istoriją ir kultūrą, tikintiesiems sudaryti galimybę viešuose saleziečių renginiuose ir bažnyčioje manifestuoti valstybės simboliką, titulinės tautos ir tautinių mažumų tautinius drabužius, ornamentiką, liaudies meno dirbinius, tradicinius papročius.

Lietuvių kelias į saleziečius ir socialinė rūpyba

XIX a. pirmojoje pusėje Vakarų Europoje ėmė kurtis modernios užsiimančios socialine veikla vyrų ir moterų kongregacijos. Lietuvą šios idėjos pasiekė po pusšimčio metų. Lenkų kapucino Honorato Kozminskio (Palaimintasis 1988) ir kitų pastangomis Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo įsisteigė 34 slapti vyrų ir

moterų vienuolynai³. Pasak R. Laukaitytės, vienuolės daugiausia dirbo įvairiose amatų dirbtuvėse, kai kurias buvo įsteigusios pačios, „šimtams merginų padėjo įsigyti amata, globojo nusenusių ir našlaičius, prisidėjo prie švietimo kėlimo ir religingumo gilinimo“⁴. Tuo užsiėmė ir kongregacijų nariai vyrai⁵. Dauguma XIX a. pab. – XX a.pr. veikusių slaptų vienuolynų steigėjų ir vienuolių buvo lenkai, daugelis nemokėjo lietuvių kalbos, todėl rūpinosi daugiausia lenkais ir lenkiškai pavieniais asmenimis. Lietuvių tautinio atgimimo situacijoje jų švietėjiška veikla pradėta tapatinti su lietuvių lenkinimu. Šioms vienuolijoms buvo nepriimtini lietuvių tautinio atgimimo siekiai ir tai juos supriešino su Lietuvos inteligentija bei naujos kartos lietuviams kunigais, kurie pradėjo rūpintis lietuviškų vienuolijų kūrimu.

XIX a. antrojoje pusėje Rusijos imperijos pavergtą Lietuvą pasiekė pirmosios žinios apie mokatį Joną Boską. Prie jų priskirtina ir 1857 m. data pažymėta kontrafakcija – knygelė apie kūno ir dvasios ligų gydymą, skatinanti labdarą ir pasiaukojimą vargstančiųjų labui⁶. Ji išleista gerokai vėliau, negu nurodyta tituliname lape, nes, kaip pastebėjo ir naujojo leidimo parengėjas spaudai Paulius Petronis, aprašomi įvykiai tęsiasi iki 1880 metų⁷. Knygelėje vaizdingai atpasakota trumpa Jono Bosko gyvenimo istorija, aprašyti per jį patirtieji stebuklai, liuteronai ir kalvinistai kviečiami grįžti prie katalikų tikėjimo, tikėti galinga Švenčiausios Mergelės pagalba, melsti Jos globos ir užtarimo⁸. Leidinėlis Lietuvoje labai tiko katalikybės privalumams iškelti, mažinti socialinei įtampai, kuri palietė visus gyventojų sluoksnius dėl 1831 m. ir 1863 m. sukilimų, rusifikacijos bei stačiatikybės platinimo, užsitęsusių žemės reformos, sunkiai šeimose sprendžiamų turinių santykių, skurdo, o XX a. pr. ir dėl kraštą visiškai nualinusio Pirmojo pasaulinio karo. Ši knygelė negausiems skaitytojams teikė vilties, kad įmanomas pilietinis solidarumas ir kad neturtingi jaunuoliai gali siekti mokslo⁹.

Kita vertus, visa Jono Bosko veikla buvo skirta švelninti marksistinės ideologijos pabrėžiamą ir Europoje vis ryškėjantį socialinį visuomenės susipriešinimą. Deja, kaip savo atsiminimuose rašė A.Skeltys, ir apie 1922 m. „pats kunigo Bosko vardas ir jo įsteigta Saleziečių kongregacija, kaip ir pirmiau, Lietuvoje buvo labai mažai pažįstama, o kurie apie ją jau šiek tiek žinojo, žinojo neaiškiai ir miglotai“¹⁰. Matyt, neatsitiktinai

3 Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*, (toliau - R.Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*), Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 46, lent.

4 Ten pat, p. 46.

5 Ten pat, p. 49.

6 Žr.: Paulius Petronis, *Ką Lietuva žinojo apie Kunigo Bosko stebuklus dar prieš jo mirtį. 1857–1880 m. Išrašas iš knygos „Žinia apie Gydymą ligų kūno ir dūšios“*, išleistas 1857 m. Vilniuje, Alytus, 1997.

7 Ten pat, p. 7.

8 Ten pat, 32 p.

9 Tai liudija Pauliaus Petronio aprašyta jo paties gyvenimo istorija: Kaip suradau kunigą Bosko. Ten pat, p. 3–10.

10 Antanas Skeltys, *Lietuviai saleziečiai. Istoriski prisiminimai* (toliau - A.Skeltys, *Lietuviai saleziečiai*), *Saleziečių žinios* (toliau - SŽ), 1934 m. balandis-gegužis, Nr. 3, p. 105.

1 Benjaminas Žulys, *Saleziečiai kviečia į meilę ir gerumą*, www.xxiarnzius.lt/numeriai/2004/06/11/ora_01.html, 2008 04 06.

2 „Don Bosko bičiulių“ *sambūris*, Alytus, 1995, p. 12–13.

1937 m. pasirodė straipsnis, kuriame dar kartą nuosekliai ji buvo aptarta, pabrėžiant, kad svarbiausias saleziečių darbo baras yra vargingosios jaunuomenės ugdymas: „Reikia ją atitraukti nuo gyvenimo klystelių ir atskleisti gėrio - grožio ir meilės jiems paslėptus lobynus, orientuojant mokslo, kultūros, religijos, dorovės ir garbingo darbo naujoms kryptims. Tokiu būdu iš jų susilauksime vertingų Bažnyčios ir šaunių valingų Tėvynės sūnų, kurie užuot tapę mūsų tautos rykšte, taps josios pažiba, geradariais ir pasididžiavimu“¹¹. Numatomas salezietiško ugdymo rezultatas – auklėtinis gauna fizinį, mokslinį, religinį išsilavinimą, profesinį pasiruošimą gyvenimui, moralinį, socialinį ir tautinį išsiauklėjimą¹². Saleziečių bendradarbių užduotis – visais būdais labdaringai remti saleziečių akciją, ją plačiai propaguoti ir paremti aukomis, kad būtų išvengta kruvinos ir nepermdaujamoms klasių kovos.

Istorija patvirtino Jono Bosko idėjas XX a. pirmosios pusės saleziečių nuostatose: „nei kapitalas, nei darbas patys savaime negalės atnešti išgelbėjimo besikamuojančiai žmonijai, nei socializmas pajėgs išlyginti turtuolių ir darbininkų prigimtą klasių nelygybę vienu prieš kitus kiršinimu“¹³. Giliai humaniškas saleziečių socialinės doktrinos pamatas – mylėk savo artimą kaip pats save – buvo visiems vienodai prieinamas, tik reikėjo jį suvokti kaip patrauklų asmeninį gyvenimo būdą, paskirtą Dievui ir žmonėms, nepriklausomai nuo jų rasės ir tautybės. Užomina apie tautinį išsiauklėjimą reiškė krašto kalbos vartojimą, istorijos, kultūros, jo papročių pažinimą ir gebėjimą juos pritaikyti tarpusavio bendravimui, vengiant nesuskalbėjimo ir elgesio normų pažeidimo. Tačiau Lietuvos istorijos vingiuose šios nuostatos priklausė nuo konkrečių aplinkybių, kurios saleziečius ir tikinčiuosius paskatindavo bendradarbiavimui ir pasiaukojamiems darbams arba tapdavo santykių atšalimo ar net susipriešinimo priežastimi.

Lietuvių ir Lietuvos saleziečių keliai neatskiriami nuo Saleziečių kongregacijos visumos. Kongregacija nepaisė tautinių skirtumų ir pagal galimybes stengėsi priglobti visus, kas tik ieškojo jos paramos. Pirmieji lietuviai būsimi saleziečiai – Jurgis

11 Saleziečių ir jų bendradarbių religinis ir visuomeninis vaidmuo, *SŽ*, 1937 m. liepa–rugpjūtis, Nr. 4, p. 74.

12 Ten pat, p. 76.

13 Ten pat, p. 80.

Kun. Antanas Skeltys. *Saleziečių balsas*, 1950, Nr. 1, p. 32

Salezietė misionierė Barbora Juškaitytė. Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 29

Salezietė Stefanija Ladygaitė. Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 17

Baltrušaitis 1901 m. ir Antanas Skeltys 1902 m. Italiją pasiekė globojami lenkų saleziečių ir įsikūrė jų apsirandate Lambriaske, kuris, po metų persikėlęs į Ivreją, neužilgo priglobė dar 11 lietuvių. Iš jų keturi tapo kunigais saleziečiais. Tačiau 1907 m. aspirandata perkėlus į Dašavą (vėliau Lenkijai priklausiusi Vakarų Ukraina) padėtis pasikeitė. Dėl prieštarų vertinamo Lenkijos vaidmens Lietuvos istorijoje, kalbos ir kultūros skirtumų atsirado nesutarimų ir tarp saleziečių. Lenkų saleziečių globoje lietuviai jautėsi žeminami¹⁴. A. Skeltys rašė: „Prieš šventą ir tradicinį lenkų išitikinimą būti lietuvių saleziečių globėjais jų apaštalavimo dirvoj, atsistojo griežtas lietuvių atsiskyrimas nuo aspirandato Lenkijoje“¹⁵.

Lietuvoje susiklostęs socialinis konfliktas tarp lenkiškos savimonės bajorų luomo ir valstietijos, iš kurios išaugo Lietuvos valstybingumo siekusi pirmoji nekilminga lietuvių inteligentijos karta, socialinę visuomenę prieštarą stumtelėjo į tautinį lygmenį. Stiprėjantis lietuvių tautinio atgimimo judėjimas buvo nesuprastas ir nepriimtinas daugeliui senosios kartos lenkiškos savimonės dvarininkų, o Vilniaus vyskupijoje – lenkų dvasininkų ir pačių lenkų dėl jų unijinių siekių. Informacija apie Vilniaus vyskupiją Vatikanui buvo sistemingai teikiama per Lenkų kolegijos Romoje dėstytojus ir aliumnus, lenkų vyskopus ir kardinolus, o nuo Leono XIII pontifikato pradžios – slapto pasiuntinio Vilniaus vyskupijos reikalams, unijinių pažiūrų teisininko kunigo Kazimiero Skirmunto, kuris turėjo daug įtakos sprendžiant Rusijos katalikų reikalus. Dėl to XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Vatikane manyta, kad lietuvių kalba tėra lenkų kalbos tarmė¹⁶.

Lietuviai stengėsi Vatikaną informuoti apie savo politinės autonomijos siekius iš lietuvių tautinio sąjūdžio pozicijų. 1906 m. gegužės 23 d. ir 1912 m. birželio 1 d. popiežiui Pijui X pasiūstas Lietuvių komiteto paruoštas memorandumas. Prie jo pridėtas 1905 m. lapkričio 2 d. memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos

14 Kunigas Jurgis Birbilas „saleziečio pašaukimą brandino po lenkų vėliava, todėl jam – kaip lietuviui – teko patirti daug nuoskaudų. Lenkai jį vadino chamu“. Žr. Krizentas Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, Kaunas: Orionas, 2000, p. 23.

15 Saleziečiai ir Lietuva, *Saleziečių balsas*, neperiodinis leidinys, 1 m., 1950 – Šventieji metai, Nr. 1, p. 26.

16 Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 378.

pirmininkui grafui Sergejui Vittei, kuriame Lietuvai reikalaujama autonomijos, jos teritorija apibrėžta su Vilniaus vyskupija, kaip istorinis ir politinis subjektas iškelta lietuvių tauta, nurodyta, kad ji siekia taikiai sugyventi su kitomis tautomis ir užtikrinti joms lygias teises¹⁷. Popiežiaus prašoma atsižvelgti į lietuvių ir lenkų skirtingą kalbą ir pripažinti Lietuvos Bažnyčios nepriklausomybę nuo Lenkijos Bažnyčios, „kad Lietuvos trys vyskupystės: Seinų, Telšių arba Žemaičių ir Vilniaus vyskupystė būtų suvienytos ir, kaip Lietuvos bažnyčia, pastatytos hierarchiškai po globa Lietuvos arcivyskupo, turinčio savo sostą Lietuvos sostapylėje – Vilniuje“¹⁸.

Lietuvių ignoruojamas lenkų aspirandatas Dašavoje saleziečių kongregacijos centre sukėlė susirūpinimą. Pradėta domėtis lietuvių ir lenkų trinties priežastimis. Pasak A. Skelčio 1909 m. rugsėjo 24 ar 25 dieną Ivrejoje saleziečių vyriausio rektoriaus kunigo Mykolo Rua iniciatyva įvyko pokalbis su į rekolekcijas atvykusiu lietuviu klieriku ir teirautasi, ar lietuviai vyktų į Belgijoje ar Austrijoje jiems atidarytą aspirandata. Kai buvo išaiškinta lietuvių komplikuoja padėtis, minėtam klierikui išaktyta mokytis vokiečių kalbos ir ieškoti lietuvių kandidatų. Jie turėjo prisiglausti naujoje įstaigoje Vienoje, tačiau tuo reikalu derybas vedęs Lenkijos inspektorius provincijolas kunigas Em. Manassero negavo Austrijos valdžios sutikimo¹⁹. Mat aštrėjantys santykiai su Rusija buvo pakankamai svarbi priežastis atsiriboti nuo Rusijos pavaldinių.

1912 m. birželio 1 d. pakartotiname memorandume, kurį, pasak Broniaus Kviklio, pasirašė 70 Vilniaus vyskupijos kunigų lietuvių (gal apskritai kunigų lietuvių iš Seinų ir Žemaičių vyskupijų? - I. R. M.), pabrėžta: „Todėl katalikybės principų vardu protestuojame prieš visus tuos, ar tai kunigus, ar tai laikus, kurie nori išvaryti iš bažnyčios lietuvių, kaip barbarų ir pagonių kalbą. Mes protestuojame prieš tuos, kurie mūsų bažnyčiose tyčiojasi iš mūsų pamokslininkų; kurie grobte grobsto lietuviams iš rankų senas maldų knygas, parašytas tėvų kalba, kurie triukšmais koneveikia mūsų bažnyčias“²⁰.

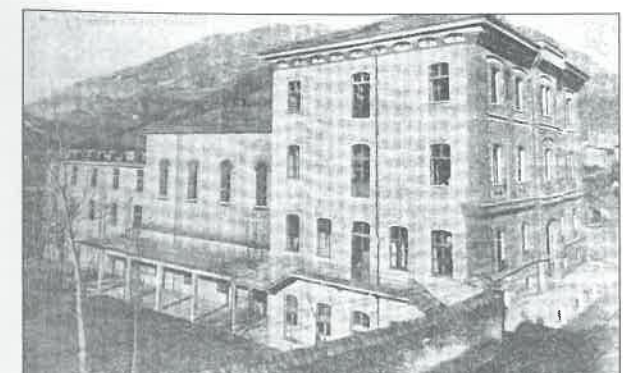
Tik 1916 m. Apaštalų Sostas lietuvius pripažino atskira Katalikų Bažnyčios bendruomene, o 1918 m. nusprendė Vilniaus

17 Ten pat, p. 379.

18 Vilniaus vyskupijos lietuvių kunigų 1906. V. 23 memorandumo Šv. Tėvui Pijui X baigiamoji dalis. Paskelbta: B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios, V t., Vilniaus arkivyskupija 1 d. Istoriniai bruožai. Vilniaus miesto bažnyčios*, (toliau – B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*). Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla. Lithuanian library press, inc. Chicago, Illinois, 1985, p. 116.

19 A. Skeltys. Lietuviai saleziečiai, p. 102, 103.

20 Ten pat, p. 117.

Lietuvių saleziečių įstaiga Turine. *SŽ*, 1927 m. gruodžio mėn., Nr. 1, p. 16

vyskupijos valdymą, jos multietninės katalikų bendruomenės sielovadą ir rūpestį jos vidiniais tautiniais santykiais pavesti naujai paskirtam lietuviui vyskupui kunigui Jurgiui Matulaičiui²¹.

Lietuviai ir toliau telkėsi Italijoje. 1920 m. kun. A. Skeltys paskiriamas Venecijos inspektoriumi kun. dr. Fideliumi Džiraudžiui (Giraudi) pavaldžios Manfredinio kolegijos Estės įstaigos dvasios tėvu. Atvykėlių iš Lietuvos vis daugėjo. 1921–1926 m. jau buvo 52 lietuviai²². Vieni mokėsi gimnazijoje pačioje Estėje, kiti amatu mokyklose Milane ir Veronoje. Čia jie įgydavo platų humanistinį išsilavinimą, buvo mokomi giedoti, muzikuoti, teatrinio meno ir dailės, pratinosi suvokti gamtos grožį. Vėliau galėjo pasirinkti pasauliečių gyvenimą. Antai vienas iš Turino auklėtinių Albertas Šuminas, Italijoje baigęs šešias klases, vokiečių okupacijos metais per Antrąjį pasaulinį karą Riešeje prie Vilniaus šešių skyrių mokykloje dėstė lietuvių kalbą antrame, trečiame ir ketvirtame skyriuose²³. Dažniausiai pagal pašaukimą lietuviai tapdavo vienuoliais ir kunigais, toliau studijuodavo įvairius mokslus, kėlė savo amato meistriskumą, kad Kongregacijos įstaigose sukauptas žinias perduotų vaikams ir jaunimui ar kitaip jai tarnautų.

Lietuvoje apie Saleziečių kongregacijos veiklą imta kalbėti plačiau tik nuo 1924 metų. Trumpam į Kauną atvykęs Austrijos, Vengrijos ir Vokietijos saleziečių inspektorius (provincijolas) H. Nydermejeris (Niedermayer) domėjosi apleistų miesto vaikų globa, jaunimo auklėjimu, lankėsi keliose berniukų prieglaudose ir sutiko nedelsiant atsiųsti 2 kunigus, jei tik jiems bus sudarytos palankios sąlygos²⁴, bet iš esmės niekas nepasikeitė. Vis dar trūko lietuvių saleziečių kunigų ir vienuolių. A. Skelčio žodžiais tariant, lietuviams būtų buvę patogiau iš pradžių jungtis prie saleziečių Lenkijoje ar Vokietijoje, bet „vargu koks inspektorius būtų sutikęs priglausti besikuriantį lietuvių skyrių, kuris, pasiekęs pakankamai teigiamų rezultatų ir tinkamai pribrendęs, būtų be atlyginimo apleidęs ir išvažiavęs darbuotis į savo kraštą neatsilyginęs geradariams; arba jeigu būtų ir priglaudęs, tai sunkiomis ir lietuviams neįkandamomis sąlygomis“²⁵.

Lietuviams buvo naudingiau ieškoti saleziečių paramos Italijoje, su kuria siejo ilgamečiai ryšiai ir nebuvo pretekstų tauti-

21 Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje*, p. 390.

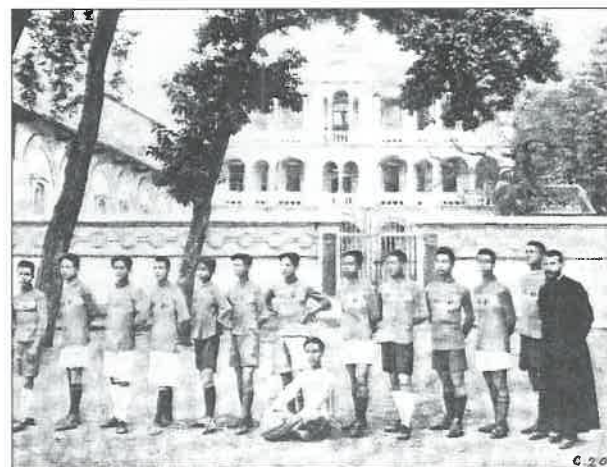
22 Krizantas Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 13. lt.wikipedia.org/wiki/Riešės_vidurinė_mokykla, 2008 06 15; Valentas Šiaudinis, Riešės lietuviškoji vidurinė mokykla, 2006 m. birželio 7 d., *Voruta*, 2008 m. gegužės 24, Nr. 10 (652), www.voruta.lt/article.php?article=908-19k-2008_06_15.

24 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 87

25 A. Skeltys, Lietuviai saleziečiai.

Naujas saleziečių būrelis saleziečių centre Italijoje. *SŽ*, 1931 m. rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 135

Misionierius P. Urbaitis (dešinėje) Kinijojė. SŽ, 1932 m. lapkritis-gruodis, Nr. 6, p. 182

Nauji saleziečiai kandidatai saleziečių centro sodelyje (viduryje sėdi saleziečių draugijos dvasios vadas Petras Tironė, lietuvių saleziečių globėjas. SŽ, 1930 m. rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 137

Misionieriaus Antano Perkumo (sėdi viduryje) išleistuvės Darbėnuose. SŽ, 1932 m. sausis–vasaris, Nr. 6, p. 169

niams konfliktams. 1927 m. lietuvių autonomiška bendruomenė įkurdinta netoli Turino Alpių miestelyje Perosoje Ardžentinoje²⁶. Tiesioginiu lietuvių globėju paskirtas generalinis kongregacijos dvasios tėvas dr. kun. Petras Tironė (Pietro Tirone), o iš Milano atkeltas kun. Jurgis Birbilas ir klierikas Jonas Puišys turėjo rūpintis naujai atvykusiais lietuviais kandidatais²⁷.

Tuo metu, pasak periodinės spaudos, Saleziečių kongregacija turėjo 320 šventadienių ir kasdienių oratorių su vakariniams kursais, taupymo ir savišalpos kasomis, skautų skyriais, gimnastikos ir sporto kuopomis, 16 prieglaudų neturtingiems amatų ir žemės ūkio mokiniams, 103 amatų ir 40 žemės ūkio mokyklų su teorijos ir praktikos mokslo skyriais; 193 kolegijas, pensionatus ir bendrabučius su įvairių rūšių mokyklomis, tarp kurių buvo 280 pradžios mokyklų, 110 gimnazijų, 8 licejai, 4 mokytojų seminarijos, 9 technikos, 23 komercinės mokyklos, 101 įstaiga saleziečių ir misionierių personalo ruošimui ir kt²⁸. Lietuviai saleziečiai, matydami didelius ir sparčius kongregacijos pasiekimus, nuosirdžiai darbavosi jos labai Italijoje ir kitur. Buvo aišku, kad neužilgo bus išugdyta pakankamai kunigų ir vienuolių, kurie savo sukauptą patirtį galės pritaikyti Lietuvoje.

1930 m. Perosoje 14 besimokančių lietuvių kandidatų įstojo į Centrinę noviciatą, o į jų vietą kun. A. Skeltys atsivežė iš Lietuvos dar 25 jaunuolius²⁹. Kiti lietuviai ruošėsi būti amatų mokytojais, studijavo tarptautiniame teologijos institute³⁰. Čia pat Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų instituto įstaigoje, kuri rūpinosi neturtingų mergaičių globa, kūrėsi lietuvaitės. Jos mokėsi italų bei kitų kalbų, pedagogikos, įgydavo felčėrės kvalifikaciją ir pagal sugebėjimus pasišventusiai dirbdavo įvairius darbus³¹.

Iš misijų musulmoniškoje Albanijoje Barbora Juškaitytė rašė: „Dirbu ligoninėje slauge. Esame trys sesutės. Ligoninė išlaiko Italijos valdžia. Yra chirurgijos, ambulatorijos skyriai ir vaistinė. Viskas veltui, tad darbo netrūksta. Pirmadieniais, ketvirtadieniais, šeštadieniais darbuojamės operacinėje, kitomis dienomis – ambulatorijoje. Po pietų daliname vaistus. Kadangi gydytojai nemoka albanų kalbos, mums tenka būti vertėjomis. Per dieną priimame 60 ligonių. Pavargstame iki išsekimo“³². 1928 m. į Turiną atvyko Lietuvoje baigusi žemės ūkio mokyklą Antanina Merčaitytė. Ji mokėsi italų kalbos ir pedagogikos. Dirbo seserų saleziečių įstaigose darželio vedėja, felčere, kepėja, virėja, rūbininke³³. 1932 m. atvykusi Konstancija Tranavičiūtė dirbo daržininke, ekonomės padėjėja, baigusi felčerių kursų slaugė ligones. Vėliau saleziečiams ir jų svečiams gamino maistą³⁴. Stefanija Ladygaitė pramoko ispaniškai ir mokė neturtingus vaikus Čilėje³⁵. Taip buvo įprasmintas krikščioniška artimo meile pagrįstas ryšys tarp gauti ir duoti, poreikis materialias vertybes

26 Saleziečiai ir Lietuva, *Saleziečių balsas (toliau – SB)*, neperiodinis leidinys, 1 m., 1950 – Šventieji metai, Nr. 1, p. 29.

27 Ten pat, p. 30.

28 Saleziečių kongregacijos išsiplėtimas, SŽ, 1927 m. gruodis, Nr. 1, p. 16.

29 Mūsų naujieji kandidatai, SŽ, 1930–Vytauto Didžiojo metai, rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 137.

30 Lietuvių saleziečių kolonijos, SŽ, 1930 m. lapkritis–gruodis, Nr. 6, p. 168–169.

31 Krizantas Juknevičius. *Lietuvos Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų instituto (saleziečių) istorija* (toliau – Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*), Kaunas: Mažoji poligrafija, 2004, p. 16.

32 Ten pat, p. 19, 20.

33 Ten pat, p. 16.

34 Ten pat, p. 24.

35 Ten pat, p. 17.

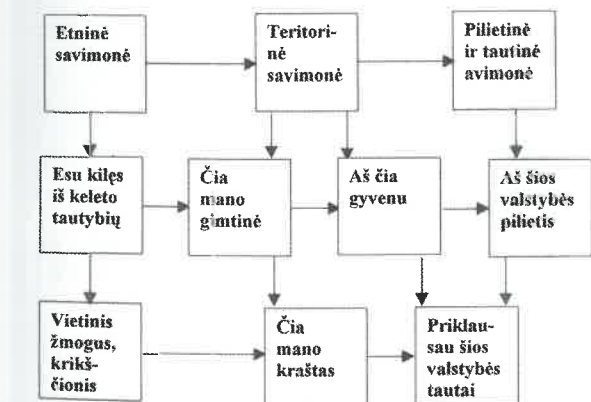
iškeisti į dvasines ir savo jėgas beatodairiškai eikvoti visiems bendruomenės plėtrai reikalingiems darbams.

Saleziečiai Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte

Sugriuvus Rusijos imperijai titulinės tautos pagrindu atsikuriančių valstybių tarpusavio teritorinės pretenzijos tapo papildoma tautinės nesantaikos priežastimi. Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje didėjo galimybės lietuviškai katalikiškai raiškiai, kuri galutinai atmetė imperinei rusifikacijai stabdyti naudotą katalikybės ir lenkiškumo tapatumo idėją. Lenkijoje ji išliko natūralia nacionalinės politikos dalimi ir buvo tęsiama 1919–1939 m. okupuotame Vilniaus krašte. Čia tautinė nesantaika persimetė ir į bažnyčias. Atskirose parapijose dėl represijų prieš lietuvių kalbą tuščiai buvo rašomi prašymai, renkami po jais parašai, siunčiami delegatai pas arkivyskupą, rašomi skundai nuncijui. Buvo sulaukiama tik okupacinės Lenkijos valdžios represijų: suėmimų, tardymų, kalinimų, teismų ir bausmių³⁶. Siekta asimiliuoti vietinius gyventojus baltarusius bei lietuvius, nepaisant jų tautinių interesų, ir per lenkiškas švietimo įstaigas. Jaunoji karta socializavosi daugiausiai katalikybės jungiamoje terpėje, kurioje vyravo lenkų kalba ir buvo diegiamos lenkų, kaip titulinės tautos, kultūros vertybės, pakylėtos ir prestižinių vertybių rangas. Visa tai, kaip ir tautiniu atžvilgiu mišrios santuokos, turėjo įtakos tautinės savimonės pokyčiams. Krauju ryšiu pagrįsta tautinė savimonė daliai žmonių tapo neįmanoma, nes per kelias kartas į šeimas jungėsi vis kitų tautybių žmonės. Etninių junginių – lietuvių, baltarusių ir lenkų paribiuose, ypač tautinio maišymosi paliestose šeimose, etninę savimonę pakeitė teritorinė tuteišių savimonė, įgyjanti naujos oficialiai įtvirtintos titulinės tautos pilietinės savimonės apvalkalą.

Tokiomis aplinkybėmis 1918 m. lapkričio 24 d. Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio (Palaimintojo) dekretu pirmiausia pradėta stiprinti carinės Rusijos rusifikacinės politikos ir Pirmojo pasaulinio karo labai suvarginta Baltstogės diecezijai priklausiusi

Daugiaatutės kilmės žmonių pilietinės savimonės formavimosi modelis

Rožanystoko parapija Gardino gubernijos Sokulkos apskrityje. 1919 m. ji drauge su bažnyčia ir kitomis valdomis perduota lenkų saleziečiams. 1922 m. čia apsigyveno iš Italijos atvykusi salezietė Laura Meoci (Meozzi, Palaimintoji) su penkiomis seserimis ir

36 B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. V, d. I, p. 157, 158.

globėjo 80 labai suvargusių vaikų našlaičių³⁷. Iki tol čia nebuvo lenkiškos mokyklos, apie 60 % gyventojų buvo beraščiai, todėl pradėta rinkti mokinius į lenkų gimnazijos parengiamąją klasę, vėliau įsteigta žemės ūkio krypties mokykla, 1921 m. – amatų mokykla, 1932 m. – naujo humanitarinio profilio gimnazija, licejus, dar vėliau – liaudies universitetas³⁸.

1924 metų vasarą ypatingu teisingumu ir tautine tolerancija pasižymintis, tuo metu jau arkivyskupo Jurgio Matulaičio leidimu lenkų saleziečiai išikūrė Lietuvos istorinėse etninėse žemėse, visų pirma Vilniuje. 1866 m. Lydos paviete Nočios parapijoje gimęs, 1917 m. į Vilniaus katedros kapitulą įvesdintas kanauninku, labdarininku garsėjęs kunigas prelatas Karolis Liubianecas (Lubianec), ruošdamasis į misijas Bažnyčiai suvienyti rytinėse Vilniaus arkivyskupijos žemėse, saleziečiams perdavė Vilniuje Vilkpėdės priemiestyje 1907 m. jo įsteigtus Šv. Jėzaus Širdies namus: prie Gerosios Vilties gatvės pastatytą mokyklą, dirbtuves, kur berniukai ir mergaitės mokėsi amato, prieglaudą ir internatą. Juose 1918 m. glaudėsi 500 asmenų, iš jų 300 vaikų iki 12 metų. Be to, saleziečiams atiteko per Sovietų Rusijos intervenciją 1920 m. bolševikų nužudyto kunigo Napoleono Džakovskio globota amatų įstaiga Šv. Stepono gatvėje³⁹, vėliau ir Šv. Stepono kankinio bažnyčia.

R. Laukaitytės surinktais duomenimis, 1924–1939 m. vienuolynuose Šv. Stepono ir Gerosios Vilties gatvėje buvo 9 kunigai, 5 klierikai ir 5 broliai. Jie mokė berniukus staliaus darbų amatų mokykloje, dirbo internate, atidarė vaikų oratoriją. Be to, 1929–1934 m. Šv. Stepono gatvėje sesuo Laura Meoci ir 17 Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų prieglaudoje augino 350 vaikų, dar maitino benamius vaikus, dirbo vaikų darželyje, privačioje vidurinėje mokykloje, amatų mokykloje, vadovavo jaunimo sodalicijoms, misijų būreliams, suvinėjo liturginius drabužius. Čia buvo Lenkijos Saleziečių vizitatorijos centras⁴⁰.

1934 m. seserys persikėlė į naujai atidarytą vienuolyną italų saleziečių misionierės Lauros Meoci garbei Laurais pavadintose Sakiškėse Nemenčinės parapijoje. Čia į prelado K. Liubianeco dovanotą valdą perkeltas ir Lenkijos saleziečių vizitatorijos centras, įsteigtas postulas, atidarytas medicinos punktas, kuriame teikta pagalba aplinkinių kaimų gyventojams, Vilniaus vaikams rengtos vasaros stovyklos. 67 seserys salezietės dirbo privačioje pradinėje mokykloje⁴¹, vaikų darželyje, išlaikė 150 našlaičių⁴². Gali būti, kad Laura Meoci galėjo iš anksto prisidėti prie šios prelado K. Liubianeco prieglaudos įkūrimo. Dainiaus Juozėno teigimu, Sakiškių kaimo pakraštyje Byrų dvare našlaičių prieglaudą

37 Servant of God. Laura Meozzi (1874–1951), Direzione Generale Opere Don Bosco, via della Pisana, 1111 - 00163 Roma, Italia, www.sdb.org/ENG/Pagine/_2_12_20_35_.htm -7 k. 2008 06 15.

38 Sanktuarium Maryjne w Różanymstoku –salezjanie, Salezjanie w Różanymstoku. www.rozanystok.pl/historia/?go=salezjanie, 2008 05 03

39 Tadeusz Krahel, Ks. prałat Karol Lubianiec, Czas miłosierdzia, On Line, Białostocki biuletyn kościelny, Pismo Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Białostockiej, www.bialystok.opoka.org.pl/czas/arch29/art/krahel.htm - 9k - 2008 05 20

40 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, 13 lentelė, p. 211, 214, 216.

41 J. Laurinavičius, *Kaišiadorių krašto žmonės. 100 biografijų*, Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2002, p. 251.

42 Mirė kun. Vladyslav Mikulevič SDB (1927–2006), *Bažnyčios žinios*, 2006 spalio 30 d., Lietuvos katalikų bažnyčios informacinis centro leidinys.

Garliavos saleziečių bendradarbiai. SŽ, 1929 m. rugsėjo–spalio mėn., Nr. 5, p. 9

Šiaulių saleziečių bendradarbių komitetas: kanaaninkas Sarapas (sėdi antras iš kairės), trečias – kunigas A. Skeltys. SŽ, 1935 m. kovas–balandis, Nr. 2, p. 51

Laura Meoci įsteigė 1926 metais⁴³, dar prieš pradėdama darbuotis Vilniuje. Šią mintį netiesiogiai patvirtina dvi aplinkybės. Anksčiau Nemenčinės parapijoje įsteigtos prieglaudos L. Meoci garbei pavadinimas Laurais (1934 m.) ir saleziečių D. Grassiano, J. Dudziak ir Z. Sovinskos (Sowińska) paskelbti duomenys, kad nuo 1922 m. iki 1939 m. Lenkijoje ji įsteigė 8 saleziečių namus⁴⁴. Tikėtina, kad vadovavimas Šv. Stepono namams Vilniuje ir Laurų namams jai netrukdė imtis iniciatyvos steigti įstaigas globos reikalingiems vaikams ir kitose vietovėse.

1919–1939 m. Lenkijos okupuotą Vilniaus kraštą ir jo įvairiųjų gyvenimą nuo Lietuvos skyrė demarkacinė linija ir politinė įtampa, dėl krašto okupacijos ir lenkinimo supriešinusį Lietuvą ir lietuvius su Lenkija ir lenkais. Vilniaus vyskupo, vėliau – titulinio arkivyskupo Palaimintojo Jurgio Matulaičio tautinė tolerancija ir pastangos salezietiškus tikslus kelti aukščiau tautiškų, priglauti lenkus lietuviškose vienuolijose lietuvių ilgai buvo nesuprastos ir net smerkiamos. Priežastis: plati lenkų saleziečių veikla Vilniaus vyskupijoje, apėmusi įvairių tautybių katalikų vaikus ir jaunimą, teikusi jiems socialinę ir kultūrinę paramą, buvo lenkiškos, vieningos orientacijos su Lenkijos interesais atokia valstybės provincija virtusiam Vilniaus krašte, tad ne-

43 D. Juozėnas, Vilniaus vardynas, *Šiaurės Atėnai*, 2006 05 06, Nr. 795.

44 Sluga Boža Laura Meozzi (1873-1951), opracowanie na podstawie: s. D. Grassiano. *W kraju brzoż*; s. J. Dudziak. s. Z. Sowinska. *Wielkie serce matki*; Corki Maryi Wspomożycielki-Siostry salezjanki. 2008 www.cmw.osw.pl, 22 maja 2008

IRAŠYMO PAŽYMĖJIMAS

I Saldžiausios Jėzaus Širdies Draugija ROMOJE.

Žemiau pasirašęs pareiškia, kad

Marija Jankštytė
iš *Probišnių*

yra tikrai įrašyt. ... į Saldž. Jėzaus Širdies Draugiją ir dalyvauja šešių kasdieninių šv. Mišių ir kitų maldų nuopelnuose.

Šis lapelis galioja *4* įrašym *aus*

Roma-Torinas 1927 *14* mėn. dien.

Draugijos Direktorius

Kon. Pil. Rinaldis

PROGRAMA.

I. Saldžiausios Jėzaus Širdies Bazilikoje Romoje yra įsisteigusi Saldžiausios Jėzaus Širdies Draugija, kuri kasdieną skiria šešerius šv. Mišias sulig įsirašiusių intencija. Įsirašiusieji paaukoja vieną litą.

II. Dvejos šv. Mišios yra laikomos prie Saldž. Jėzaus Širdies altoriaus, dvejos prie Marijos Krikščionių Pagalbos, likusios prie šv. Juozapo.

III. Įsirašiusieji, gyvi ar mirę, be šešerių šv. Mišių dalyvauja:

a) kasdien kalbamame Rožančiujė ir palaiminime su Šv. Sakramentu, teikiame kasdieną Bazilikoje ir vietos bendrabučio mokinių kolplytėlėje.

b) kasdien klausomose auklėtinių Šv. Mišiose.

c) visose kitose minėtos Bazilikos ir koplytėlės švenčių, novenų ir kitų bažnyčios pamaldų nuopelnuose.

d) visose maldose ir geruose darbuose, kurie yra daromi Saleziečių ir jų auklėtinių visose jų įstaigose, kolegijose, prieglaudose, oratorijose, misijose ir t. t.

IV. Įsirašiusieji pradeda dalyvauti viršminėtų maldų nuopelnuose nuo pat įsirašymo dienos.

V. Aukotojas, įteikęs tikrai vieną kartą vieną litą, turi pilną teisę paskirti intenciją visoms šešeriams šv. Mišioms ir kitoms maldoms, savo ar kitų, gyvų ar mirusiųjų naudai.

VI. Kiekvienas įnešęs sakytą auką, gali įrašyti ką nori, kad ir jam nežinant.

VII. Kiekvienas turi teisę padauginti

siderino su vietinės lietuvių etninės bendruomenės prigimtinio lietuviškumo siekiais.

Saleziečiai Lietuvoje

Saleziečių kultūrinę veiklą galima priskirti prie būdų kurti katalikiškos pasaulėžiūros visuomenę nesikišant į politinį gyvenimą. Tai rodo pirmajame lietuviams skirtame *Saleziečių žinių* numeryje pristatytos Jono Bosko mintys: „Mes nevedame politikos, gerbiame valdžios autoritetą, užlaikome įstatymus, mokame mokesnius ir einame pirmyn, prašydami vien tik leisti mums daryti gera vargingajai jaunumenei ir ganyti sielas“⁴⁵. Viena iš naudotų priemonių visuomenei patraukti ir pasaulėžiūrai formuoti buvo leidiniai lietuvių kalba. Jų leidyba buvo brangiai kainuojantis ir daug jėgų reikalaujantis darbas, bet ji buvo pats patikimiausias būdas pateikti Lietuvos visuomenei informaciją apie saleziečių veiklą, siekius ir jų įgyvendinimą. Nuo paveiklėlių su lietuvišku tekstu, lietuviškų diplomų Kongregacijos rėmėjams, knygelės „*Šis tas apie gerb. kunigą Joną Boską*“, įrašymo pažymėjimo į Saldžiausios Jėzaus Širdies draugiją Romoje ir kitų smulkių leidinių pereita prie biuletenio *Saleziečių žinios*, kuris nemokamai platintas Lietuvoje, Amerikoje, Anglijoje ir kitur, kur tik gyveno didesnės lietuvių bendruomenės, tikintis rėmėjų aukų. 1934 m. josėjo 2000 egz. tiražu.

Pirmajame ir vėlesniuose numeriuose buvo rašoma apie naująją Saleziečių lietuvių įstaigą, kurioje „turi progos mokslintis ir auklėtis jau nebemažas lietuvių kandidatų skaičius“ ir kviečiama bendradarbiauti: „dauguma tų kandidatų yra neturtingi, neturi kuo nors kiek atsilyginti; gi metinės vieno išlaidos viršija 1000 litų. Tat visi, kuriems tik rūpi Kristaus karalijos – Bažnyčios sustiprėjimas, krašto jaunumėnės auklėjimas ir geresnė tautos ateitis, kviečiami prisijusti centrui adresu įrašymui į Saleziečių bendradarbius!“⁴⁶. Šio bendradarbiavimo tikslas – dvasinė nauda, viešosios doros ir visuomenės gerovės

45 Kunigo Bosko pasakymai, SŽ, 1927 m. gruodžio mėn., Nr. 1, p. 31.

46 SŽ, 1927 m. gruodžio mėn. Nr. 1, p. 18.

Saleziečių bendradarbis iš Mažeikių, paaukojusios saleziečių darbams Valstybės loterijoje laimėtas litus. SŽ, 1934 m. vasaris–kovas, p. 38

Kunigas Antanas Petraitis. SŽ, 1934 m. lapkritis–gruodis, Nr. 7, p. 244

Kunigas Jonas Žemaitis. Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 53

pakelimas: suteikiama proga „ir neturtingiems jaunuoliams ugdyti savo gabumus bei talentus moksle ir amate. Tokiu būdu ištraukia iš materialinio ir dorovinio skurdo nemažą jaunimo skaičių, kuris tapęs pavyzdiniais tėvynės piliečiais jos gerovei pašvęs savo proto ir dvasios jėgas“⁴⁷. 1928 m. jau veikė kuopelės Kelmėje, Šiauliuose, Garliavoje ir Jelgavos lietuvių saleziečių bendradarbių skyrius Latvijoje⁴⁸. 1930 m. minimos kuopelės Pasvalyje, Salake⁴⁹, 1932 m. - Aukštupiuose⁵⁰, Raseiniuose⁵¹, 1934 m. - Šakynoje⁵², Mažeikiuose. Kuopelės steigė skaitykla, rengė paskaitas visuomenei, darė rinkliavas saleziečių veiklai remti.

Saleziečių žinių skaitytojams Lietuvoje turėjo kultūrinės įtakos saleziečių misijos įvairiose pasaulio šalyse. Tarp iliustruotų, patraukliai parašytų geografinių, etnografinių ir tautosakos straipsnelių apie tolimas šalis, mažai girdėtas tautas ir jų gyvenimo būdą gražiai įsiterpė lietuvių misionierių kunigų Juozo Augustačio, Petro Urbaičio, Kazimiero Inkratos, Antano Perkumo, Romualdo Petrausko, Antano Sabaliausko emociingos žinutės iš kelionių nuotykių, vaizdingi kinų, indų ir perujiečių papročių aprašymai, rodantys lietuvių ir kitų kultūrų skirtumus.

1931 m. pradžioje buvo įrašyti lietuviški titrai filmams *Birmanijos paupiuose* ir *Asamo kalnuose* apie saleziečių misijas Indijoje, *Palaimintojo kunigo Boskos garbės diena* apie Romoje ir Turine vykusias beatifikacijos iškilmes⁵³, 1933 m. apie misijas Belgų Konge – *Švyturys Afrikos gelmėse*. Vėliau parengta ir išleista solidžių knygų: Vergilijaus *Eneidos* vertimas su komentarais,

47 Ten pat, p. 33.

48 SŽ, 1928 m. rugpjūčio mėn. Nr. 3, p. 94; spalio mėn. Nr. 4, p. 127.

49 Ką veikia mūsų bendradarbiai, SŽ, 1930 m., rugsėjo–spalio mėn., Nr. 5, p. 138, 139.

50 Saleziečių draugai lietuviai dirba, SŽ, 1932 m., sausis–vasaris, Nr. 1, p. 11, 12.

51 Gražiai veikia mūsų bendradarbiai, SŽ, 1932 m., kovas–balandis, Nr. 2, p. 37.

52 Iš mūsų bendradarbių veikimo, SŽ, 1934 m. sausis, Nr. 1, p. 29.

53 Lietuviškos saleziečių filmos, SŽ, 1931 m. sausis vasaris, Nr. 3, p. 74, 75.

pilna ir plati Italų kalbos gramatika, lietuvių-italų ir italų-lietuvių kalbų žodynai.

Tėvynės trauka ir troškimas prisidėti prie jos kultūros ir gerovės kelimo, rūpinimasis jos ir tėvynainių ateitimi buvo pagrindinis akstinas ne tik saleziečiams, bet ir kitiems iš Lietuvos išvykusiems katalikų kunigams lietuviams savo viso gyvenimo santaupas skirti šiems kilniems tikslams. Taip Lietuvoje atsirado ir puiki vieta saleziečių namams įsteigti. 1925 m. iš Amerikos į Lietuvą atvykęs astronomijos mėgėjas kunigas Antanas Petraitis iš varžytinių už 84 300 litų nusipirko netoli Skirsnemunės Zamkaus dvarą su jau apirusia XVII a. vengrų kilmės LDK žemvaldžio Janušo Eperješo statyta, XVII a. vid. jo sūnaus Kristupo rekonstruota, XVIII a. – Gelgaudų, po 1831 m. už jų dalyvavimą sukilime nusavinta, paversta ūkinėmis patalpomis, vėliauėjusia iš rankų į rankas Panemunės pilimi. Jos bokšte A. Petraitis tikėjosi įrengti observatoriją. Tačiau atgabenus brangią astronominę įrangą į pasienį sumanymo teko atsisakyti dėl didžiulių maitų už prabangos dalykus⁵⁴. Įsigytus beveik 50 ha žemės, gyvenamąjį namą, tvartus, kumetyną, daržinę, sodą su medžiais, gyvuoju ir negyvuoju inventoriumi – gyvuliais, paukščiais, bitėmis, javų grūdais, žemės ūkio padargais ir transporto priemonėmis, virtuvės rykais, baldais ir drabužiais, santaupomis užsienio bankuose, atsiklauses arkivyskupo J. Skvirecko ir gavęs jo pritarimą, A. Petraitis testamentu užrašė saleziečiams⁵⁵, kad jie šviestų ir ugdytų Lietuvos jaunimą, sau linkėdamas tik „duonos plutos ir kambario“.

Po pusmečio – 1931 m. birželio mėn. 27 d. į Kauno arkivyskupą J. Skvireką oficialiai su prašymu dėl leidimo veikti, kurti mokyklą ir steigti Lietuvoje savo provinciją kreipėsi vyriausiasis

54 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 257, 258.

55 Ten pat, p. 257, 258; A.A. kun. Antano Petraičio turto, likusio Zamkaus centre, sąrašas 1933 m., ten pat, p. 249–256.

Zamkaus gyvenamasis namas. SŽ, 1934 m. lapkritis–gruodis, Nr. 7, p. 245

Panemunės pilis. SŽ, 1934, lapkritis–gruodis, nr. 7, p. 244

Saleziečių kongregacijos rektorius Pilypas Rinaldis (Rinaldi)⁵⁶ ir gavo teigiamą atsakymą⁵⁷. 1931 m. kun. dr. prof. Antanas Maliauskis paskirtas Kauno, kun. prof. Feliksas Bartkus – Vilkaviškio vyskupijos dieceziniu saleziečių bendradarbių direktoriumi⁵⁸. Beliko laukti įkurtuvių, tačiau jos užtruko. 1933 m. sausio 25 d. testatorius A. Petraitis palaidotas Zamkaus koplyčioje. Turtaš liko be tinkamos priežiūros. Pasipylė P. Rinaldžiui adresuoti Lietuvos jaunimo organizacijų, bažnyčios ir valstybės svarbių asmenų prašymai greičiau atsiųsti saleziečių⁵⁹ į naująją Vytėnais pervardintą saleziečių valdą.

Norinčių sugrįžti į tėvynę buvo labai daug. A. Skeltys 1934 m. gegužės 2 d. nusiuntė Petru Rikaldonei (Ricaldone) sąrašą lietuvių, pasirošusių vykti į Lietuvą. Jame kunigai iš Italijos – Jurgis Birbilas iš Milano, Juozas Šlapikas iš Trino Vercelio (Trino Vercelli), Juozapas Gustas iš Romos, Antanas Skeltys iš Perosos; iš misijų Peru – Juozapas Augustaitis, iš Indijos – Antanas Sabaliauskas, iš Bonjolio (?) – Petras Petraitis, be to, diakonas J. Žemaitis, per 30 studijuojančių ir atliekančių praktiką klierikų, 8 novicijai klierikai, 10 koadjutorių – brolių, 57 aspirantai, iš jų 28 žemės ūkio mokykloje⁶⁰.

Į Lietuvą atvyko penkiese. Kunigai A. Skeltys ir J. Žemaitis, padedami trijų brolių koadjutorių ūkiniame pastate įrengė koplyčią. Jai Šiaulių bendradarbiai dovanavo Marijos statulą, o Škotijoje surinkta lėšų meniškam altoriui⁶¹, kuris po Antrojo pasaulinio karo sumaiščių buvo perkeltas į Rumšiškių bažnyčią⁶². Prasidejo plačios statybos, įrengtos pirmosios patalpos mokymo centrui – priaugančiai gimnazijai ir amatų kursams.

56 Vyriausiojo Saleziečių kongregacijos rektorius P. Rinaldis laiškas Kauno arkivyskupui J. Skvirekui. Žr.: Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 237.

57 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 87; Kauno arkivyskupo J. Skvirecko laiškas. Žr.: Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 237.

58 Pirmieji dieceziniai saleziečių bendradarbių direktoriai, SŽ, 1931 m. rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 134, 135.

59 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 239–243.

60 Ten pat, p. 244.

61 Ten pat, p. 260.

62 Benjaminas Žulkus, Saleziečiai kviečia į meilę ir gerumą, XXI amžius, Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis, Atnaujintas 2004 m. birželio 11 d. Nr.44 (1247), www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/06/11/ora_01.html -, 2008 05 21

Šienapjūtė Vytėnuose. SŽ, 1935 m. rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 141

1938 m. čia buvo beveik 100 auklėtinųjų⁶³ susirinkusių iš įvairių Lietuvos vietų. Vytėnų kongregacijos amatų kursuose mokė siuvimo, batištvystės, staliaus, šaltkalvio specialybių, daržininkystės⁶⁴. Neužilgo Vytėnai tapo svarbiu aplinkinių gyventojų ir Lietuvos jaunimo traukos centru.

Šventadieniais žmonės rinkdavosi melstis į Marijos pagalbos krikščionims koplyčią, domėjosi auklėtinųjų gyvenimu, juos rėmė, dalyvaudavo šventiniuose renginiuose ir stebėjo, kaip moderniai tvarkomas visas ūkis ir jo aplinka. Po kelerių metų spaudoje pasirodė ekskursantų išpūdžių. Rašoma, kad saleziečių įstaigose Vytėnuose įvesta elektra, vandentiekis, yra pavyzdinis bitynas, sodas, karpių tvenkinys⁶⁵.

1936 m. kovo 27 d. Kauno vyskupijos ordinariatas įregistravo Šv. Pranciškaus Saleziečio draugijos Lietuvos inspektoriją (provinciją) su centru Vytėnuose ir suteikė jai juridinio asmens teises, tačiau noviciato vis dar nebuvo. Kandidatai ir toliau buvo siunčiami į Italiją⁶⁶.

1938 m. Kauno arkivyskupo ir Lietuvos Metropolito J. Skvirecko pakviesti saleziečiai perėmė Šv. Vincento Pauliečio draugijos vaikų amatų mokyklą ir Vaikelio Jėzaus draugijos berniukų amatų mokyklą Kaune. Jos vedėju paskirtas buvęs Vytėnų administratorius kunigas Boleslovas Lukošius, jam talkino kun. Antanas Sabas⁶⁷. Keturi kunigai ir trys broliai 1939 m. aptarnavo Švč. Trejybės parapiją ir įsteigė berniukų oratorijas⁶⁸. Buvo įruoštos aikštės sporto žaidimams, skirti pastatai jaunimo susibūrimams ir laisvalaikui⁶⁹.

Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta pakvietė saleziečius įsikurti neseniai marijonų paliktoje Saldutiškio parapijoje⁷⁰. 1939 m. spaudoje pranešta, kad Saldutiškyje įsteigtas liaudies universitetas, kuriame paskaitas skaito saleziečiai ir vietinė inteligentija⁷¹.

Saleziečių veikla labiausiai paveikė lankančių oratorijas, stovyklaujančių vaikų ir jaunimo kultūrą, nes čia jiems buvo su-

63 Saleziečiai ir Lietuva, 1950, Nr.1, p. 33.

64 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, 11 lentelė, p. 210.

65 Iš ekskursantų atsiminimų, SŽ, 1937, rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 106–109.

66 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 87.

67 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 85–86.

68 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 144.

69 Ant. Sabaliauskas, Nuo Nemuno krantų iki tropinės Venecijos, SB, 1950, p. 38, 39.

70 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 87.

71 Saldutiškis. Puikiai veikia liaudies universitetas, SŽ, kovas–balandis, Nr. 2, p. 50.

Vytėnų namų ir bažnyčios projektas. SŽ, 1937 m., kovas–balandis, p. 50

daromos sąlygos ne tik žaisti ar lavinti savo dėmesį, bendravimo, sportinius igūdžius, bet ir pažinti menis, patiems atskleisti savo meninius sugebėjimus: dalyvauti literatūriniuose vakaruose, spektakliuose, chore. Kaune Švč. Trejybės parapijos saleziečių oratoriją 1939 m. lankė daugiau kaip 300 berniukų ir jaunuolių⁷², susirenkančių iš Kauno senamiesčio, Žaliakalnio, Aleksoto, pramoninio Vilijampolės rajono. Antanas Sabaliauskas rašė, kad į šią oratoriją rinkdavosi ir suaugusieji – ne tiek pasižiūrėti jaunimo žaidimų, kiek dėl jų lauke giedamų giesmių ir maldų. Muzika, vaidinimai, ekskursijos buvo nuolatinės sekmadienių ir šventadienių pramogos⁷³. Prie šios veiklos sėkmės prisidėjo svarbiausios didžiosios Kauno pramonės įmonės – „Metalas“, „Pieno centras“, „Parama“, „Tilmanas“, „Lietūkis“⁷⁴.

R. Laukaitytės duomenimis, 1940 m. saleziečiai Lietuvoje turėjo 3 namus, juose gyveno ir dirbo 5 kunigai, 3 klierikai ir 10 brolių. Be to, ketinta atidaryti vienuolyną Šiauliuose – erdviuose namuose, kuriuos 1934 m. kongregacijai padovanojo kun. Kazimieras Ambrozaitis, už lietuviškų raštų platinimą išmestas iš Sankt Peterburgo dvasinės seminarijos, kunigu išventintas JAV, nuo 1924 m. gyvenęs Lietuvoje ir savo santaupas eikvojęs bažnyčios reikmėms bei savo knygų *Giesmių lobynas*, *Sanskrito kalba*

72 Kauno saleziečių oratorija vėl atgijo, SŽ, 1939 m., rugsėjis–spalis, Nr. 5, p. 138.

73 Ant. Sabaliauskas, Nuo Nemuno krantų iki tropinės Venecijos, p. 39.

74 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 280.

Gelgaudiškio pavasarininkai Vytėnuose. SŽ, 1935 m. liepa–rugpjūtis, Nr. 4, p. 107

Raseinių angelaičiai Vytėnuose. SŽ, liepos–rugpjūčio mėn., Nr. 4, p. 109

ir kt. leidimui⁷⁵. Taip per trumpą laiką – vos per šešerius metus buvo sukurtos stiprios Lietuvos saleziečių įstaigos, prisidėjusios prie visuomenės solidarumo stiprinimo, jaunimo švietimo, darbo įgūdžių mokymo, dorovinio ir tautinio ugdymo.

Saleziečiai karo metais ir atskirti nuo valstybės

Antrasis pasaulinis karas į saleziečių veiklą įnešė didžiulę sumaištį tiek Lietuvoje, tiek Lenkijos užimtame Vilniaus krašte, Vakarų Baltarusijoje ir Vakarų Ukrainoje. Nuo 1939 m. saleziečių įstaigos Vilniuje, Reginove, Rožanystoke, Dašavoje ir Lvove pateko į sovietinę, o po 1941 m. – į nacių Vokietijos okupaciją.

1939 m., kai Vilniaus kraštas buvo gražintas Lietuvai, saleziečiams atsirado galimybė vyskupijoje remti lietuvius neslopinant jų tautinio tapatumo. Buvo įkurta lietuviška vizitatorija. Saleziečių namai nuo to laiko priklausė Centrinei Švč. Jėzaus Širdies inspekcijai Turine. Vizituotoju buvo paskirtas kun. A. Skeltys. Lietuvių saleziečiai Vilniuje perėmė lenkų saleziečių žemesniąją amatų mokyklą⁷⁶. 1940 m. Laurų vaikų prieglaudos direktoriumi paskirtas Turine baigęs aukštąsias filosofijos, pedagogikos ir teologijos studijas, kurį laiką Vytėnuose ėjęs kapeliono ir ekonomo pareigas, vėliau Italijoje studijavęs muziką ir vikaravęs Saldutiškyje, eruditas salezietis kunigas Jonas Žemaitis. 1940 m. kovo pradžioje iš Italijos atvyko trys, o balandžio mėn. dar kelios lietuvaitės į saleziečių įstaigas Vilniuje ir Lauruose⁷⁷.

Šios ir kitos su Lietuvos Respublikos švietimo politika susijusios permainingos skaudžiai žeidė lenkų tautinę savigarbą. Ne visuomet jie adekvačiai suprato ir vertino permainingą sąsąją su kitais veiksniais – 1939–1941 m. Pietryčių Lietuvos okupacijos padariniais.

1940 m. birželio 15 d. prasidėjo sovietinė Lietuvos okupacija. Pradėtas vykdyti Sovietų Sąjungos 1918 m. liepos 10 dienos dekretas, kuriuo bažnyčia atskirta nuo valstybės, o mokykla – nuo bažnyčios. Naikinami vienuolynai, katalikiškos mokyklos, varžoma kunigų veikla. Vytėnuose įsikuria karinis dalinys. 1941 m. suimamas ir pasmerkiamas žūti Červenėje, bet po šių žudynių likęs liudininkas salezietis Kauno kunigų seminarijos rektorius ir Švč. Trejybės bažnyčios klebonas prof. dr. kun. Pranas Petraitis. L. Meoci buvo kviečiama grįžti į Italiją, tačiau ji pasiliko suvalstybtuose Laurų vaikų namuose, kur jos laukė sunkus ir pavojingas darbas per ilgus karo metus.

75 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 87; Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 266.

76 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, 7 lentelė, p. 194.

77 Ten pat, p. 89.

Šakynos saleziečių bendradarbės. SŽ, 1934 m. sausis, Nr. 1, p. 29

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lenkijoje nacių Vokietijos pradėtos represijos prieš katalikų dvasininkus vertė susirūpinti ir lenkų saleziečių likimu. A. Skelčio sprendimu Vytėnai tapo priebėga pabėgėliams lenkų saleziečiams ir salezietėms⁷⁸. Perorganizavus Stepono Batoro universitetą, Vilniaus arkivyskupijos aukštosios dvasinės seminarijos likimas pakibo ore. A. Skeltys pasirūpino, kad 1939 m. pabaigoje iš Vilniaus į Saldutiškį būtų perkelti 13 Stanislovo Kostkos saleziečių namų lietuvių klierikų⁷⁹. Į lietuvišką mažo miestelio aplinką patekę vilniškiai klierikai tikriausiai jautėsi kaip tremtyje, tačiau turėjo galimybę naujoje vietoje tęsti teologijos studijas. 1940 m. Saldutiškio vienuolynas buvo uždarytas. Apie tolesnį klierikų likimą žinių neturime, tėra nuotrūpos apie iš Armanavičių (Baltarusijos) kilusį 1942 m. į kunigus išsventintą klieriką Bronislavą Chodanionką (Bronisław Chodaniak), beveik po dvejus metus kunigavusį Saldutiškio, Eišiškių, Paraduminio parapijose, mokiusį vaikus lietuvių mokyklose ir 1949 m. išvykusį sielovadiniam darbui į Kišiniova⁸⁰.

1941 m. vokiečiams okupavus Lietuvą, saleziečiai ėmė pažeidinėti savo principą laikytis valstybės, kurioje gyvena, įstatymų. Jie negalėjo pritari okupacinės valdžios nusikaltimams žmonijai ir ramiai žiūrėti, kaip vykdomas žydų tautos genocidas. Kun. J. Žemaitis, gydytojo H. Giršovičiaus paprašytas gelbėti Vilniaus geto žydų vaikus, į šį darbą įtraukė Laurų namų direktorę L. Meoci, M. Bielskytę ir lenkes salezietes. Nepaisydamos gresiančios mirties baismės, kaimiškais drabužiais persirengusios vienuolės arkliais iš Vilniaus parsiveždavo po tris keturis, o iš viso parvežė apie šimtą 4–12 metų amžiaus vaikų. Jie buvo slapstomi vaikų prieglaudoje, kilus pavojui – miške⁸¹. Vaikus išmaitinti padėdavo Nemencinės, Naujosios Vilnios, Saldutiškio parapijų klebonai, Vilnijos lietuviškieji kaimai⁸².

Karo metais žydai buvo šelpiami bei slapstomi ir kitose Lietuvos saleziečių įstaigose. Vytėnuose prie žydų slėpimo daug prisidėjo sesuo S. Ladygaitė⁸³. Naktimis iš miškų į vienuolyną jie atėdavo prašyti pagalbos sau ir savo vaikams. Kunigai saleziečiai surado pamaldžių moterų. Jos laikydavo namie, išveždavo po kaimus ir atiduodavo auginti žydų kūdikius žmonėms, ku-

78 Ten pat, p. 25.

79 Aleksandras Adamkovičius, Kunigas salezietis Bronislavas Chodanionkas, *Voruta*, Nr. 6(648), 2008 m. kovo 29, www.voruta.lt/article.php?article=1222-24k-2008-05-28

80 Ten pat.

81 J. Laurinavičius *Kaišiadorių krašto žmonės*, p. 242, 251.

82 Ten pat, p. 252.

83 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 287; to paties, *Lietuvos Marijos*, p. 26.

Vytėnai sekmadienį. *Salaziečių balsas*, 1950 m. Nr. 1, p. 33

riais pasitikėję⁸⁴. Pasak Jono Stašaičio, kuris prasidėjus vokiečių okupacijai lankėsi Vytėnuose, ten slapstėsi geografijos ir istorijos mokytoju įdarbintas žydų tautybės Jurgis Biglinas, buvęs Lietuvos pasiuntinybės Anglijoje darbuotojas, vėliau ėjęs atsakingas pareigas Prekybos ministerijoje Vilniuje⁸⁵.

Antanas Šabaliauskas prisiminimuose rašė: „Daugiausia nuopelnų reikia pripažinti kun. Br. P. (Broniui Paukščiu SDB - I. R. M.). Kiek kartų būdavau pas jį Kaune, tiek kartų mačiau, kaip savo nuošaliame miegamajame kambaryje jis slėpė ir maitino ne vieną, bet ištisus grupes žydų. Vėliau jis juos išdalindavo patikimiesiems ūkininkams⁸⁶. Būdamas Kauno Švč. Trejybės bažnyčios klebonu, jis geto vaikams išrašė apie 120 fiktyvių gimimo metrikų⁸⁷. Iš Br. Paukščio laiško A. Šabaliauskui matyti, kad žydų gelbėjimą jis laikė savo kaip saleziečio pareiga: „Man kažkaip malonu prisiminti tuos laikus, kada parodžiau dėmesį Izraelio vaikams, nors patyriau daug vargo, rūpesčių, nemigos naktų, išlaidų, rizikavau savo gyvybe, išgelbėdamas bent 200 žmonių <...> kaip ten bebūtų, bet manau, kad nepadariau gėdos savo broliams“. Toliau užsiminė, kad vokiečių kariuomenei pasitraukus išbadėjusiems ir apdegusiems geto gyventojams atidavė viską, ką turėjo: maistą, patalą ir čia pat nusiautus batus⁸⁸. Už žydų gelbėjimą saleziečiai kunigai Pr. Petraitis, Br. Paukštys, A. Skeltys apdovanoti Jad Vašem atminimo medaliais ir garbės raštais, kaip pasaulio tautų teisuoliai.

1944 m. Vytėnuose rado prieglaudą bėgantys į vakarus lietuviai. A. Šabaliauskas rašė, kad liepos mėnesį ten nuvykęs rado apie 70 kunigų, vienuolių, šiaip aukštų Bažnyčios ir valstybės pareigūnų: „Visos daržinės, klojimai ir kitos patalpos buvo pilnut pilnutėlės bėglių. Mūsų gerb. viršininkas A.S. (Antanas Skeltys SDB - I.R.M.) visus maloniai priėmė“⁸⁹.

Frontui vis labiau traukiantis į vakarus buvo neaišku, kas laukia lietuvių tautos ir kaip jai išlikti. 1940–1941 m. įvykiai parodė, kad nuolankumas sovietinei valdžiai šaliai negarantuoja galimybės išvengti represijų. Beliko pačiai tautai siekti laisvės priešintis okupantams ir taip Lietuvos klausimą perkelti į vilčių teikiančią tarptautinę plotmę.

Sovietinėje valstybėje saleziečių vieša socialinė ir kultūrinė veikla apskritai neturėjo ateities. Rūpinimasis Bažnyčia ir savo tauta Lietuvos saleziečius įpynę į partizaninį judėjimą. 1946 m. jiems suduotas pirmasis skaudus smūgis: suimtas ir nubaustas 10 metų kalėti Br. Paukštys, nes būdamas Vytėnų vienuolyno vyresniuoju slapstė „Tauro“ apygardos partizanus⁹⁰, o 1947 m. - Juozas Gustas už antisovietinės literatūros vertimą ir platinimą bei ryšius su „Tauro“ apygardos partizanis. 1949 m. Juozas Frainas nuteistas dešimčiai metų pataisos darbų lageryje už pagalbą pogrindžiui⁹¹.

1946 m. J. Žemaitis pasitraukė iš Laurų vaikų namų. Vytėnų inspektorius A. Skeltys slapstėsi Džūkijoje Krikštonių, Mikabalių, Degėsių kaimuose, Bagdonyse; buvo globojamas J.Reitelaičio

84 Ant. Šabaliauskas, Nuo Nemuno krantų ligi tropinės Venecuelos, p. 48.

85 Ten pat, p. 287.

86 Ten pat, p. 48.

87 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 129.

88 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 66, 67.

89 Ten pat, p. 48.

90 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, 3 priedas. Persekioji vienuoliai ir vienuolės, p. 236.

91 Ten pat, p. 234.

ir kitų. Už jo galvą paskirta 20 tūkstančių rublių premija⁹². A. Skeltys legalizavosi tik 1953 m., pò Stalino mirties⁹³.

1945–1947 m. pagal 1944 m. rusėjo 22 d. Liubline pasirašytą sutartį tarp LTSR vyriausybės ir Lenkijos nacionalinio išsivadavimo komiteto dėl Lenkijos piliečių nevaržomo išvykimo Lietuvą paliko L. Meoci ir kelios salezietės lenkės drauge su 119 berniukų ir viena mergaite iš Laurų vaikų namų⁹⁴. Daugelis vaikų neturėjo jokių dokumentų, rodančių jų tapatybę. Iki 1948 m. Lenkijoje katalikybei nebuvo daroma tokių kliūčių kaip Lietuvoje ir atrodė, kad bus pakankamai geros sąlygos salezietiška veikla pratešti. Ilgiausiai, net iki 1948 m. rudens, išsilaikė Vytėnai. Juose buvo 3 kunigai, 9 broliai ir apie 110 jaunuolių, kurie mokėsi vienuolyno progimnazijoje ir amatų bei ūkininkų kursuose⁹⁵.

Antrasis smūgis saleziečiams buvo SSRS okupuotoje ir aneksuotoje Lietuvoje 1948 m. kovo mėn. LTSR Ministrų Taryboje parengtas naujas vienuolynų likvidavimo projektas, kuriame teigiama, kad vienuoliai neturi konkretaus visuomenei naudingo užsiėmimo, „vykdo ardomąjį ir griaujamąjį darbą, kaip saleziečių vienuolynas Vytėnuose“⁹⁶. Visas vienuolynų kilnojamas ir nekilnojamas turtas, išskyrus grynai bažnytinius reikmenis ir vienuolių asmeninius daiktus, buvo perduotas apskričių ir miestų vykdomųjų komitetų žinion. Vieša sociokultūrinė ir tautinė saleziečių veikla nutrūko. Ji turėjo apsiriboti liturginėmis praktikomis bažnyčioje.

Vytėnų Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų ateitis buvo visiškai neaiški. Todėl jų dalis nebeatnaujino savo įžadų ir tapo pasaulietėmis. Tik dviem pasisekė dirbti pagal specialybę ir pašaukimą. Sesuo Magdalena Bielskytė turėjo vaikų darželio auklėtojos diplomą, dirbo Kaune ir savo bute bei Pakuonio parapijoje katekizudavo vaikus⁹⁷. Sesuo S. Ladygaitė iš pradžių išdarbino Pilviškių gimnazijoje, vėliau – Paneriuose⁹⁸, Vievio vaikų namuose.

Saleziečiai išsiskirstė kas sau, tačiau Lietuvoje augo nauja Kauno kunigų seminarijoje ugdoma būsimų saleziečių karta, kurios siekiai buvo neatskiriami nuo Bažnyčios laisvės ir Lietuvos nepriklausomybės. Kunigas Petras Dumbliauskas, 1959 m. Leipalingyje pradėjęs eiti vikaro pareigas, tuojau prisijungė prie kitų to paties tikslo siekiančių kunigų, propagavo blaivybę. Sovietų valdžios laikytas labai reaktingu⁹⁹. Tabariškiuose (Kauno r.), parapijiečiams padedant, atstatė bažnyčią ir pastatė kleboniją, šv. Kazimiero statulą. 1989–1995 m. buvo Alytaus klebonas ir šio dekanato dekanas¹⁰⁰. Kunigas Mykolas Petravičius buvo Dubingių administratoriumi, Valkininkų klebonu. Dirbdamas Dubičiuose daug rizikavo atlikdamas pastoracinį darbą gretimuose Baltarusijos rajonuose. Neturėdamas įgaliojimų prisidėjo prie lietuviškos parapijos atgaivinimo Pelesoje ir bažnyčios

92 A. Buškevičienė, *XXI amžius*, 2004 m. rugpjūčio 6 d., Nr. 58, (1261), www.xxi.amzcius.lt/numeriai/2004/08/06/kbend_04.html - 2005 06 05

93 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, 3 priedas. Persekioji vienuoliai ir vienuolės, p. 236, 237.

94 Mirė du Vilniaus kunigai, *XXI amžius*, 2006 lapkričio 10 d., Nr.84 (1484), www.xxi.amzcius.lt/numeriai/2006/11/10/index.html - 2008 05 20

95 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 140.

96 Ten pat, p. 231.

97 Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 23.

98 Ten pat, p. 26.

99 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 303, 304.

100 Veisiejų vidurinės mokyklos istorija, www.veisiejai.lm.lt/istorija1.htm - 34k - 2008 06 15.

sugražinimo tikintiesiems¹⁰¹. Kunigas Krizantas Juknevičius, 1968 m. paskirtas Kauno Šv. Antano bažnyčios klebonu, apie save sutelkė jaunimą. 1988 m. Lietuvoje buvo 4 saleziečių kunigai, koadjutorius ir trys kandidatai¹⁰².

1981 m. Kaune buvusios Vytėnų darbininkės Petronėlės Puišytės namuose susikūrė Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų grupelė. Jos labdaringa veikla netruko virsti po Lietuvą išsiblaškusių saleziečių seserų ir kunigų paieškomis ir jų subūrimu. Prie to daug prisidėjo saleziečių bendradarbių Kauno Vytauto bažnyčios vargonininkė Liucija Atkočiūnienė (Cicėnaitė), sutelkusi mėgėjišką „Boskiukų“ trupe, kūrusi jaunimo ansamblius. Dėl pasiaukojančio darbo ją pradėta vadinti Šv. Jono Bosko motinos vardu – Margarita¹⁰³.

1985 m. Lietuvos Sv. kun. Jono Bosko draugijos direktorius Jonas Žemaitis salezietes globoti paskyrė kun. Krizantą Juknevičių. Šis iš savo santaupų Šv. Antano parapijoje seserims nupirko ir atremontavo namelį, jo mansardoje įrengė koplyčią, pavadintą privačia Oratorija, ir įkūrė Saleziečių centrą. Centro ryšiai su „Gyvųjų akmenų“ grupe prisidėjo prie parapijos jaunimo religinio gyvenimo pagyvėjimo. Čia penketą metų redaguotas žurnalas *Vytėnai*, iš Kulautuvos perkelta kunigo J. Fraino biblioteka, buvo kaupiama naujausia iš Romos gaunama saleziečių literatūra¹⁰⁴. Prasidėjus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui atsinaujino platesni ryšiai su Italija ir lenkų salezietėmis, atsirado perspektyva siųsti seseris mokytis į Lenkiją ir Romą.

Lietuvių globa užsienyje

Lietuvos sovietinė ir vokiečių okupacija misijose užsienyje dirbusius saleziečius lietuvius paskatino rūpintis savo tautiečių likimu. Antai saleziečių iniciatyva 1940 m. Kolumbijos valdžiai buvo siunčiami memorandumai, stengiamasi informuoti visuomenę apie Lietuvos praeitį, kovas už laisvę, kultūros pasiekimus. Keturi saleziečiai (veikiausiai kunigai Mykolas Tamošiūnas, Vaclovas Dubinskas, klierikai Nikodemus Saldukas ir Stasys Matutis – I.R.M.) ir vienas pasaulietis sudarė lietuvių katalikų

101 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*. p. 328.
102 Ten pat, p. 310.
103 Ten pat, p. 298, 299, 302.
104 Ten pat, p. 34, 35, 38.

Vincas Aleksandravičius. SŽ, 2006, Nr. 1, p. 30

Salezietė Magdalena Bielskytė. Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 23

Kunigas Krizantas Juknevičius. Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*, p. 53

tautiečiams gelbėti komitetą, kuris rinko aukas, rūpinosi leidimais tautiečiams atvykti į Kolumbiją, pabėgėlių globa¹⁰⁵. M. Tamošiūnas leido katalikišką žurnalą *Kolumbijos lietuviai*, jo iniciatyva imtos transliuoti lietuviškos radijo valandėlės Bogotoje. Jis Medelaine įsteigė mokyklą, kuriose galėjo mokytis apie 40 lietuvaičių, ir remiant Amerikos lietuviams pastatė Lietuvių namus jaunimo susirinkimams su patalpomis svečiams. Visa tai pasiekti M. Tamošiūnui padėjo kolumbiečių parama ir pagalba, pelnyta dėl jo nuopelnų Kolumbijos jaunimo švietimui ir rūpintisiesiems, kurių kolonijoje darbuosi nuo 1935 metų¹⁰⁶.

A. Sabaliauskas, pirmasis *Saleziečių žinių* redaktorius (1927 m.), buvo ir pirmasis kunigas lietuvis, kuris Vyriausiojo Saleziečių Rektoriaus P. Rikaldonės paskirtas į tropinę Venesuelą nuo 1949 m. globojo po miestus pasklidusius savo tautiečius išsivijus. Jiems sudaryta galimybė leisti vaikus į saleziečių mokyklą, dvasiniams ir kultūros reikalams naudoti saleziečių bažnyčias ir patalpas, o spaustuve Karakase – Venesuelos lietuvių laikraščio *Tėvų kelias* leidybai¹⁰⁷.

1955 m. Indijanoje, netoli Čikagos, 1941 m. iš Lietuvos pasitraukęs kunigas salezietis Vincas Endriuškevičius – Endriūnas pradėjo statyti saleziečių centrą Šiluva, į kurį rekolekcijoms ir stovyklauti sukviestavo paauglius iš Čikagos. Čia lietuviams pastatė gimnaziją, valgyklą-kavinę su sale, namelius 100 berniukų, išasfaltavo kelius¹⁰⁸.

Per Antrąjį pasaulinį karą į vakarus pasitraukusieji saleziečiai stengėsi būti naudingi savo tautiečiams. Pranas Petraitis ėjo Vokietijos ir Austrijos lietuvių direktoriaus pareigas¹⁰⁹. Kunigas dr. Puišys buvo vyriausiuoju Vokietijon išvežtų lietuvių ryšininku ir dvasios vadovu¹¹⁰. Lietuvių reikalais rūpinosi ir

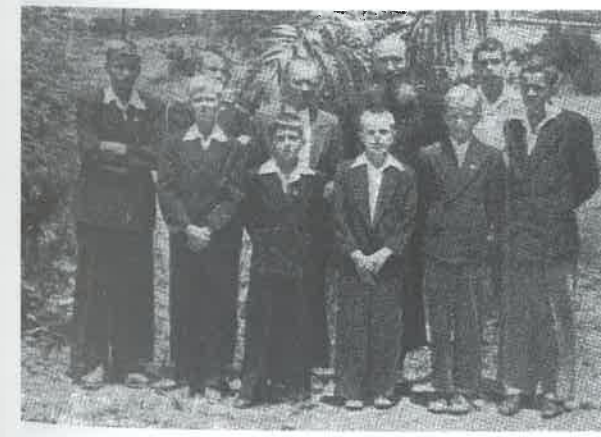
105 M. Tamošiūnas, Kolumbijos lietuviai saleziečiai dėl Lietuvos ir lietuvių, *SB*, 1950, Nr. 1, p. 63–65.
106 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*. p. 163.
107 Ant. Sabaliauskas, Nuo Nemuno krantų ligi tropinės Venesuelos, p. 48, 50.
108 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 92, 93, 225, 226.
109 R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijon* p. 236
110 A. E. Puišytė, Rizikingos pastoracijos karžygybs XXI amžius, 2004 rugpjūčio 6 d., Nr.58, (1261), www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/08/06/atmi_01.html: 2008 06 03.

Italijos senbuviai. Kunigai Juozas Kisielius karo metais darbuosi lietuvių pabėgėlių stovyklose Pizoje, Kazimieras Paltanavičius, vyskupo Brizgio paragintas, nuo 1953 m. Madrido radijuje vedė Lietuvai skirtas laidas apie religiją ir kultūrą. Bažnytinės teisės dr. Juozas Zeliauskas 1945 m. vokiečių okupuotame Turine apsaugos daliniuose tarnavusiems lietuviams padėjo pereiti pas italų partizanus¹¹¹. Dirbo su pabėgėliais iš Lietuvos, finansiškai remiant BALF'o Italijos skyriui, saleziečių įstaigoje Pizoje įsteigė kolegiją lietuviams ir jai vadovavo. Be to, jis profesoriavo Saleziečių kunigų seminarijoje Bolenge¹¹².

Saleziečių veikimo centras Turine išliko lietuvių saleziečių jungiančia ir koordinuojančia įstaiga, padedančia stiprinti išsivijus dvasią ir tautiškumą. Italijoje kun. prof. Juozas Zeliauskas atgaivino *Saleziečių žinių* leidimą lietuvių kalba. Pasak Stanislovo Eugenijaus Poniškaičio, prie to prisidėjo salezietis brolis V.P. Aleksandravičius, kuris, užbaigęs studijas moksliniu darbu *Knnygų įrašymas, dailė ir aukotojas*, tapo mokytoju, vėliau pas prof. Eduardą Oreliją studijavo grafiką, dėstė tipografiją, įvairius poligrafijos dalykus ir sėmėsi žinių apie iliustracijų techniką¹¹³. 1952 metais saleziečių vadovybės prašymu Kastelnuovo mieste, kur buvo maža gimnazija užsienyje gyvenantiems lietuvių vaikams, įsteigė nedidelę spaustuve, spausdino lietuviškas knygas, kitus leidinius, *Saleziečių balsu* pervardintas *Saleziečių žinias* ir parengė nemažai aukštos kvalifikacijos lietuvių poligrafų¹¹⁴.

1949 m. Turino universiteto filosofijos ir teologijos licenciją baigė ir tais pačiais metais gavo šventimus salezietis kunigas Pranas Gavėnas. Gerai išmanydamas eksperimentinę psichologiją, pedagogiką ir žurnalistiką ėmėsi literato darbo ir 1952–1969 m. redagavo *Saleziečių balsą*. 1971 m. iš Italijos nuvykęs į Braziliją pradėjo plačią veiklą, kuri 1985 m. įvertinta Brazilijos kultūros centro medaliu. Buvo San Paulo spaudos asociacijos narys ir San Paulo istorijos akademijos akademikas¹¹⁵, išrinktas Pietų Amerikos lietuvių kunigų vienybės pirmininku. Jis daug prisidėjo prie Lietuvos ir lietuvių kultūros pristatymo lietuviškų leidinių

111 Kr. Juknevičius, *Lietuvių saleziečių istorija*, p. 166, 170, 171.
112 Lietuviai saleziečiai tremtyje, *SB*, Nr. 1, p. 36.
113 S.E. Poniškaitis, Paskutinio lietuvių saleziečio Italijoje netekus, *XXI amžius*, 2005 gruodžio 30 d., Nr. 99 (1400). www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/12/30/atmi_03.html - 13k, 2008 05 21.
114 A. Barelli, Lietuvą pasiekė žinia, kad Romoje mirė salezietis brolis Vincas Aleksandravičius, *SŽ*, Nr. 1 (121), 2006, p. 30.
115 A. Vasiliauskiene, Keletas kun. Prano Gavėno veiklos bruožai, *SŽ*, 2000, Nr. 4 (100), p. 21–31.

Būsimieji kunigai ir broliukai. Pirmieji lietuviai Domingo Savio apsirandate Karakase, Venesuela. *SB*. 1950, Nr. 1, p. 50

vertimais į portugalų kalbą, įvedant San Paulo popiežiškame katalikų universitete lietuvių kalbos ir kultūros kursą, įvairiose instancijose keliant Lietuvos laisvės klausimą ir renkant parašus už jos nepriklausomybę. Jo pastangomis brazilų liturginiame kalendoriuje įterpta Maldos diena už Lietuvą¹¹⁶. 1977–1988 m. redagavo biuletinį *Mūsų Lietuva*. Abu jo redaguotieji leidiniai Lietuvai pasiekti galėjo tik slapta. Visa ši užsienio saleziečių veikla prisidėjo prie iš Lietuvos emigravusių lietuvių dvasios stiprinimo, informavo juos apie įvykius jiems prarastoje Lietuvoje ir žadino jos atgimimo viltį.

Vėl Lietuvos Respublikoje

Naujo saleziečių veiklos laikotarpio pradžia – SSRS griūtis, Lietuvos Respublikos atkūrimo paskelbimas, tragiški 1991 m. sausio 13 d. įvykiai, rugpjūčio pučas. 1990 m. vasario 14 d. Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą „Dėl maldos namų bei kitų pastatų gražinimo religinėms bendruomenėms“, birželio 15 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis seimas – „Katalikų bažnyčios padėties restitucijos aktą“, o 1995 m. kovo 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas – „Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės išlikusių nekilnojamąjį turimą atkūrimo tvarkos įstatymą“. Deja, prieškarinis saleziečių turtas buvo sunaikintas ar nepasiekiamas, nes juo naudojosi valstybinės įstaigos. Reikėjo atkurti vienuoliją ir jos namus iš naujo. Vėl žvilgsnis nukrypo į Italiją, kur buvo Lietuvos saleziečių šaknys ir iš kur buvo galima tikėtis įvairiapės paramos.

1990–ųjų pradžioje Lietuvoje įregistruota Saleziečių kongregacija. 1991 m. sausio 10 d. Sv. Kun. Jono Bosko saleziečių draugijos vyriausiasis rektorius Egidijus Viganas paskyrė kun. Krizantą Juknevičių Lietuvos saleziečių vyriausiuoju direktoriumi. Kaune susitelkusios Lietuvos seserys salezietės 1991 m. priskirtos Čekijos inspektorijai. 1992 m. pabaigoje prie Kauno Palemone gautas 3 ha plotas bažnyčiai statyti, tačiau darbai strigo, nes sukauptos parapijiečių ir vietinių rėmėjų lėšos nuvertėjo. Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų Generalinei Motinai Marinellai Kastianoj (Castagno) remiant 1997 m. jame iškilto nauji Kauno arkivyskupijos ordinaro arkivyskupo Sigitio Tamkevičiaus aktu įteisintos Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų instituto bendruomenės namai¹¹⁷.

1990 m. viduryje arkivyskupas Julijonas Steponavičius Vilniuje įsteigė Šv. Jono Bosko saleziečių parapiją. 1993 m. atkurta Vilniaus saleziečių bendruomenė ir pašventintas medinis kryžius, žymėjęs liturgijų ir būsimos bažnyčios vietą, o 2001 m. pašventinta parapijiečių ir užsienio rėmėjų lėšomis pastatyta Šv. Jono Bosko bažnyčia, talpinanti apie devynis šimtus tikinčiųjų.

Turėdami bendrus tikslus Alytaus, Kauno ir Vilniaus saleziečiai ir salezietės Lietuvoje vėl pradėjo veiklą, pagrįstą daug kur pasaulyje auklėjimo institucijose naudojama Jono Bosko sukurta prevencine vaikų ir jaunimo auklėjimo metodika. Pasak saleziečio kunigo Aleksandro Barellio (Barelli), ji „apima visa, ką tik pozityvaus siūlo konkreti civilizacija ir kultūra, bet atmeta ribotas vertybes bei trumparegiškus tikslus“. Tai integralaus auklėjimo sistema, kurioje paisoma vaikų ir paauglių interesų (žaidimai bei pramogos, vaikų kūrybinės veiklos skatinimas), daug dėmesio skiriama išsimokslinimui ir profesijos kaip pragyvenimo šaltinio igijimui, ieškoma pozityvių auklėtinio sa-

116 A. Urmanavičienė, Mylėjęs Dievą ir Tėvyne, *XXI amžius*, 2005 m. vasario 4 d., Nr. 10 (1311) www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/02/04/atmi_01.html - 13k, 2008 06 19.

117 Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*. p. 54, 55.

vybių bei įkvepiamas auklėtinio pasitikėjimas jomis, išmokoma panaudoti savo laisvę geriems tikslams¹¹⁸.

1997–2001 m. Vilniaus salezietės, kanoniškai patvirtintos ir pavestos Šv. Marijos Madzerelio globai, gyveno Vilniuje Šv. Jono Bosko parapijos Saleziečių namuose. 1992–1994 metais Romoje Auksiliumo (Auxilium) institute studijavusios aukštusius dvasinio pašaukimo mokslus seserys: namų direktorė ekonomistė planuotoja Dalia Bučinskaitė, muzikinį išsilavinimą turinti, vargoninkavusi ir bendravusi su 1992 m. susikūrusia katalikų pasauliečių jaunimo grupe „Gyvieji akmenys“ Liucija Aušra Grybaitė, taip pat kandidatė Rasa Paleckytė ir dailininkė sesuo Birutė Demkutė rūpinosi asocialių šeimų vaikais dienos centre, mokyklose dėstė tikyba, padėjo saleziečiams¹¹⁹. Vėliau jos persikėlė į Palemoną.

Į Lietuvą pradėjo grįžti saleziečiai iš Vakarų. P. Gavėnas 1992 m. apsigyveno Alytuje ir 1994 m. įkūrė Lietuvių katalikų mokslo akademijos Alytaus skyrių, kūrė muziejų (po jo mirties jis sunyko)¹²⁰, tapo Marijos Krikščionių Pagalbos parapijos garbės klebonu, Alytaus garbės piliečiu, įsteigė Don Bosko saleziečių leidyklą jaunimo literatūrai leisti (išleido knygas *Jaunojo galiūno kelias*, *Mikas Magonė*, *Didysis reisas*, *Šventasis Kazimieras*, mišiola *Melskitės broliai*) ir paskiriamas atnaujintu *Saleziečių žinių* vyriausiu redaktoriumi.

Susidarė prielaidos vėl kurtis Šv. kun. Jono Bosko bičiulių draugijai ir platesnei jos religinei sociokultūrinei ir tautinei veiklai. P. Gavėnas Alytuje, padedant saleziečių vienuolijos bendradarbiui A. Vitkauskui ir skulptoriui Antanui Ambrulevičiui, Veisiejuose pastatė paminklą esperanto kalbos kūrėjui Liudvikui Zamenhofui, Balbieriškyje – Švč. Dievo Motinai, Kapčiamiestyje – nacionalinei didvyrei 1831 m. sukilimo dalyvei Emilijai Pliaterytei, Darbėnuose – saleziečiui Petriui Perkumui, Merkinėje – Šv. Kazimierui, Žiūronyse – Lietuvos mokytojams, taip pat Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos parapijos namuose įrengė saleziečio kunigo A. Skelčio muziejų.

Atnaujinamas ir plečiamas sociokultūrinis darbas su vaikais ir jaunimu, neužmirštant ir tautiškumo puoselėjimo. P. Gavėnas inicijavo vasaros stovyklas Rumšiškėse, Vytėnuose, Nemunaitėje. Jų reikšmę geriausiai atskleidžia 1996 m. Rumšiškių vidurinėje mokykloje veikusios stovyklos *Kokalnis* (organizatorius ir vadovas A. Vitkauskas) bukletas. Nurodytas tikslas – sudaryti sąlygas jaunuoliams kartu ilsėtis, bendrauti, ugdyti moralinius principus, padėti tiek Lietuvoje, tiek išsvietimoje gyvenančiam jaunimui puoselėti krikščioniškas ir tautines vertybes. Vaikai ir jų auklėtojai suburti iš įvairių šalių. Per dvi pamainas po 10 dienų stovyklavo apie 180 vaikų iš Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos ir Vokietijos. Dalis jų buvo iš socialiai remtinių šeimų.

Auklėtojais be jokio užmokesčio dirbo savanoriai katalikiškų organizacijų vadovai, mokytojai ir studentai iš Lietuvos, JAV, Kanados, Italijos bei Vokietijos. Stovykloje daug dėmesio skirta Lietuvos istorijai, kultūrai ir kalbai: iškilmingai paminėta Lietuvos valstybės – Mindaugo karūnavimo diena, aplankytas Kaunas, Palemonas, Pažaislis, susitikta su dvasininkais, kultūros

118 Alessandro Barelli, Lietuvos Šv. Kun. J. Bosko saleziečių draugijos pristatymas „2008-ųjų Kunigo Bosko vasaros Oratorija“, projekto aprašyme. Esu dėkinga autoriui už galimybę pasinaudoti šiuo dokumentu.

119 Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*. p. 31, 51, 66, 67.

120 Kazimieras Dobkevičius, Salezietis Antanas Skeltys pagerbtas gimtinėje, *XXI amžius*, 2005 m. rugpjūčio 12 d. Nr. 59 (1360), www.xxi.amzcius.lt/numeriai/2005/08/12/kbend_02.html - 2008 06 08.

ir meno žmonėmis. Vaikai turėjo ir pažintinės vertės darbu: užrašinėjo Kaišiadorių rajono vietovardžius, prižiūrėjo vysk. A. Baranausko paminklinio akmens aplinką¹²¹.

Į šį darbą vis daugiau pritraukiama nesiekiančių pelno jaunų žmonių, kurie jo imasi dėl idėjos – išugdyti Lietuvoje gerus dorus žmones. 1997–1998 m. Kaune Saleziečių centre Kr. Juknevičiaus iniciatyva organizuojamos katalikiškos stovyklos su Jono Bosko šūkiu *Būk linksmas*. Jo parengtame 1998 m. stovyklos projekte numatytas pažintinis lavinimas lankant aplinkinius piliakalnius, Liaudies buities muziejų Rumšiškėse, Pažaislį, mokantis vietovardžių rinkimo ir užrašymo metodikos, gaunant anatomijos, higienos ir pirmosios pagalbos žinių. Per ekologinį švietimą vaikai buvo mokomi tausoti gamtą, pratinami pasirūpinti stovyklos ir žymių vietų aplinka. Pramoninė veikla taip pat sieta su Lietuvos istorija ir kultūra. Projekte pažymėta, kad stovyklau 150 daugiausia socialiai remtinių vaikų. Su jais sutiko dirbti Vilniaus pedagoginio universiteto studentai, jauni seminaristai, saleziečiai bendradarbiai, ateitininkų jaunimas, iš viso 30 grupių vadovų ir 30 mokytojų – po 10 kiekvienoje grupėje.

Prie projekto pridėtoje smulkioje išlaidų sąmatoje nurodyta, kad jie negaus jokio atlygio. Stovyklos organizavimui ir veiklai: finansininko, ūkio dalies darbuotojų, sporto metodininko, gydytojo ir stovyklos prezidento –10 asmenų darbo atlyginimui, įskaitant socialinį draudimą, reikėjo 4528, 29 Lt, o iš viso – 59484,44 Lt. Ši suma buvo sukaupta remiant Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, miestų ir rajonų savivaldybėms, parapijos ir kitų stovyklaujančių vaikų tėvams bei salezietiška veiklai prijaučiantiems Lietuvoje ir užsienyje gyvenantiems asmenims¹²².

Surengtos pirmosios pažintinės poilsinės kelionės po Lietuvą ir užsienį. 1999 m., vadovaujamas I. Sadausko, Šv. Jono Bosko ir Paluknio parapijų jaunimas keliavo per Lenkiją į Prahą, saleziečių bendradarbiai – į Punsą, vaikų ir jaunimo chorai buvo Šventojoje¹²³.

121 Saleziečių vasaros stovyklos jaunimui, *Bažnyčios Žinios*, 1996 liepos 30 d., Nr. 14. www.lcn.lt/bzinius/bz9614/614b11.html - 2008 05 24.

122 Katalikiška Don Bosko saleziečių stovykla „Būk linksmas“, sud. kun. Kr. Juknevičius SDB ir buhalterė L. Bieskienė, Leidinėliu maloniai leido pasinaudoti Zofija Valiukevičienė.

123 V. Valiukevičiūtė, *Keliauti, keliauti*, SŽ, 1999, Nr. 3 (97), p. 38, 39, 41.

Pirmoji Komunija būsimosios Šv. Jono Bosko bažnyčios vietoje. Mišias atnašauja kunigas Izidorius Sadauskas. Iš Zofijos ir Vitaliaus Valiukevičių šeimos albumo

Suirus Sovietų Sąjungai, saleziečiams atsirado galimybė imtis misijų buvusioje jos teritorijoje. Tuo tikslu 1994 m. liepos 2 d. Saleziečių centras Romoje sudarė naują administracinę vienetą – Nekalto prasidėjimo vardu pavadintą Rytų sritį su centru Maskvoje¹²⁴, kuris Lietuvoje pradėjo formuotis daugiaaukštis saleziečių namas. Tai daug kam kėlė nemalonias asociacijas su ankstesniu Lietuvos valdymu iš sovietinės Maskvos.

1998 m. kovo 17 d. Kauno arkivyskupijos ordinaras arkivyskupas Sigitas Tamkevičius pasirašė sutartį su Saleziečių draugijos Rytų srities inspektoriumi kun. Z. Wederio igaliojuoju Lietuvos saleziečių draugijos direktoriumi kun. Krizantu Juknevičiumi. Ja perdavė penkiasdešimčiai metų Palemono Švč. Mergelės Marijos, Rožinio Karalienės, parapiją saleziečiams, o srities inspektoriumi – teisę pastoraciniam darbui skirti kleboną ir kitus kunigus saleziečius, kuriuos tvirtins diecezijos ordinaras¹²⁵.

Po kelerių metų lietuvių saleziečių kunigų, brolių ir klierikų skaičius dėl įvairių priežasčių ėmė mažėti. 2008 m. balandžio 28 d. iš viso Lietuvoje buvo 8 kunigai ir 1 brolis saleziečiai. Tarp jų 2 italai ir 3 lenkai. Lietuvių beliko 3 kunigai Palemonė ir 1 Vilniuje¹²⁶.

Suprantama, su vaikų ir jaunimo doroviniu ugdymu ir švietimu susijusių darbų buvo daug. Nuo 1994 iki 1998 m. kas vasarą keletą savaitių salezietėms padėdavo jaunimo savanorių – animatorių grupė iš Italijos¹²⁷ ir Lenkijos. Jie organizuodavo

124 Kr. Juknevičius, *Lietuvos saleziečių istorija*, p. 318; *Bažnyčios žinios*, 1998 m. kovo 31, Nr. 6.

125 Saleziečių draugijai perduota Palemono parapija, *Bažnyčios žinios*, 1998 m. kovo 31 d. Nr. 6.

126 Kauno Švč. M. Marijos Rožančiaus karalienės parapija. www.lcn.lt/parapijos/palemonas/ Atnaujinta 2008 04 28. 2008 05 28.

127 Alessandro Barelli, Projekto vadovo CV „2008-ųjų Kunigo Bosko vasaros Oratorija“, projekto aprašyme.

stovyklas Lietuvos vaikams ir vedė praktinius kursus lietuviams savanoriams.

Kaip rašoma Kauno Švč. M. Marijos Rožančiaus Karalienės parapijos svetainėje, 1996 m. Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų Instituto, Kauno m. savivaldybės administracijos VTAT bei „Caritas Bresciana“ (Italija) programos „Iš gatvės į mokyklą“ iniciatyva Palemonė pradėjo veikti Vaikų dienos centras – „socioedukacinė–prevencinė institucija, užtikrinanti visavertį maitinimą, individualią pagalbą ruošiant pamokas, dėmesį vaikų fizinei ir psichinei sveikatai, teikianti skubią pagalbą šeimos krizių metu (įskaitant ir nakvynę), ugdanti vaikų bendravimo įgūdžius bei žmogiškąsias vertybes, jų saviraškos galimybes, siekianti juos integruoti į bendraamžių, mokyklos, mikrorajono aplinką ir taip išvengti galimo jų ištraukimo į nusikalstamąją veiklą ar piktnaudžiavimą psichotropinėmis medžiagomis“¹²⁸. Su seserimis salezietėmis, Don Bosko oratorija, parapijiečiais glaudžiai bendradarbiauja Caritas. Rūpinamasi parapijos ligoniais – jiems teikiami sakramentai ir namus, reikalui esant padedama patalpinti į senelių namus ar slaugos skyrių, palaidoti. Plėtojamas kunigo V. Dumbiausko Vilniuje pradėtas blaivybės skleidimas.

Saleziečių Kongregacijos centras Italijoje stengėsi sustiprinti Palemono ir Vilniaus bendruomenes jaunais veikliais italų saleziečiais. 2003 m. Kauno Marijos Krikščionių Pagalbos dukterų instituto namų direktore paskirta pedagoginę išsilavinimą ir didelę jaunimo dvasinio formavimo praktiką turinti Matilda Nevares Vidal¹²⁹, Palemono parapijos klebonu – kun. Maksimas Bjankas (Massimo Bianco). Iš Turino kilęs kun.

128 Kauno Švč. M. Marijos Rožančiaus karalienės parapija. www.lcn.lt/parapijos/palemonas/ Atnaujinta 2008 04 28. 2008 05 28.

129 Kr. Juknevičius, *Lietuvos Marijos*. p. 55, 77.

Šv. Jono Bosko koplyčioje kardinolas Audrys Juozas Bačkis su kunigais saleziečiais, salezietėmis, savanoriais animatoriais ir bendradarbiais. Iš Zofijos ir Vitaliaus Valiukevičių šeimos albumo

Aleksandras Barellis (Alessandro Barelli), tik ką gavęs pastoracinės teologijos licenciatų laipsnį, buvo atsiųstas į Lietuvą neribotam laikui ir dirbo Kauno Švč. M. Marijos Rožančiaus Karalienės bažnyčios vikaru, Palemono bendruomenės ekonomu administratorium, parapijos vaikų laisvalaikio centro direktorium ir jo veiklos organizatorium. Sutelkęs jaunųjų savanorių grupę jis kas vasarą organizuodavo dieninę stovyklą Palemono vaikams¹³⁰. 2000 m. A. Barellis paskiriamas *Saleziečių žinių* administratoriumi (vyr. redaktorius V. Dumbliauskas), o 2002 m. vietoje išvykusio Izidorius Sadauskas – Vilniaus saleziečių namų direktoriumi.

Apie saleziečių socialinio ir kultūrinio darbo apimtį bei įtaką galima spręsti iš jų nuolatinių kryptingos veiklos. Šv. Jono Bosko parapijos jaunimo ir vaikų laisvalaikio centre, Kun. J. Bosko oratorijoje vaikams iš asocialių šeimų ir vaikams su negalia, kad nesijaustų atstumti, padedama integruotis su vaikais iš gerų šeimų. Nuo 2004 m. kasmet ištamos vasaros stovyklos. Joms saleziečių bendruomenė skiria patalpas. Ieškoma rėmėjų – paramos ir labdaros teikėjų, dalyvaujama Vilniaus miesto savivaldybės konkursuose finansinei paramai gauti¹³¹.

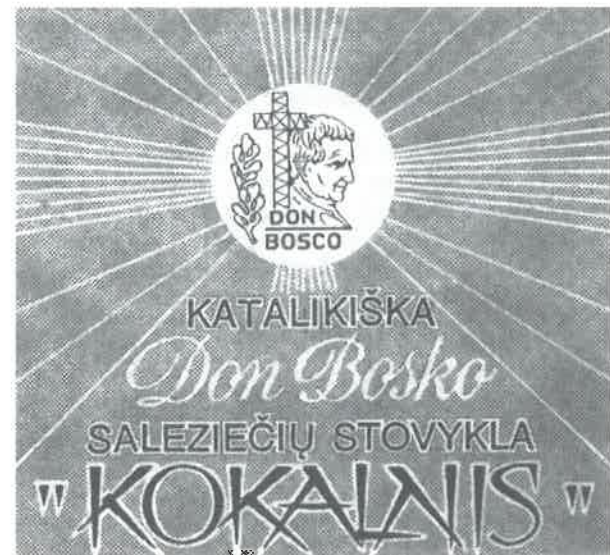
Palemone kasdien, išskyrus šeštadienį, apie 40, vasarą – apie 100 vaikų popietėmis lanko oratoriją, jiems organizuojamos ekskursijos, vasaros stovykla. Vaikų meninė ir kultūrinė saviraiška ugdoma vaikų ir jaunimo teatre (vadovė Kauno dramos teatro aktorė Liucija Ramanauskienė), medžio apdirbimo (liaudies meistras Henrikas Ratautas), keramikos (sesuo Irma Čepaitė) muzikos (sesuo Liucija Grybaitė), žaidimų (sesuo Irma Čepaitė) būreliuose. Rankdarbių, darbo su kompiuteriu, sporto ir šokių būrelių vadovai yra savanoriai ir parapijos jaunimas¹³².

Kultūrinė veikla plėtojama ir prie saleziečių bažnyčių: veikia parapijos, vaikų, jaunimo, suaugusiųjų chorai, kurie dalyvauja liturgijoje. Organizuojamos Šv. Velykų, Motinos, Tėvo dienos šventės, Šv. Kalėdų eglutės šventė, aplinkos tvarkymo talkos ir kt.

130 Alessandro Barelli, Projekto vadovo CV 2008-ųjų Kunigo Bosko vasaros Oratorija, projekto aprašyme.

131 Ten pat.

132 Kauno Švč. M. Marijos Rožančiaus karalienės parapija. kaunas.lcn.lt/parapijos/palemonas/ Atnaujinta 2008 04 28. 2008 05 28

„Kokalnio“ stovyklos emblema

Atkurtoje Lietuvos Respublikoje nuo 1990 m. kūrėsi lietuvių tikinčiųjų bendruomenės Palemone ir Alytuje bei lenkų ir lietuvių – mišrioje Šv. Jono Bosko parapijoje Vilniuje, nevaržomai pasirinkdamos tikėjimo raiškai savo kalbą ir tradicijas. Pirmasis šios parapijos klebonas iš Brazilijos atvykęs Izidorius Sadauskas daug dėmesio skyrė jos subūrimui, katalikiškoje spaudoje paskelbė straipsnių, kuriuose pateikė bendruomenės koncepciją bei perspėjo dėl galimų lyderiavimo klaidų¹³³. Jis, kaip ir po poros metų Vilniuje klebonauti pradėjęs, prisidėjęs prie Šv. Jono Bosko bažnyčios statybos ir sukaupęs nemažą parapijai prieinamą Vilniaus saleziečių namų biblioteką, salezietis kunigas Mykolas Petravičius (jam 2008 m. Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus įteikė Sausio 13-osios atminimo medalį už valstybinės svarbos dokumentų slėpimą 1991 metų pradžioje) apie save lietuvių parapijiečius teikė ne tik maldai, bet ir Bažnyčios, lietuvių tautos ir valstybės vienybę simbolizuojančiai tautiško manifestacijai, kurios ištakos siejosi su XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių nacionaliniu atgimimu, o sovietmečiu išreiškė naujo katalikiškos tautinės valstybės atgimimo siekį. Atkurtoje Šv. Jono Bosko bažnyčioje Lietuvos vėliava per valstybines šventes liudijo atnaujintą Bažnyčios ir Lietuvos valstybės ryšį, labai svarbų daugumai parapijos tikinčiųjų.

Vilniuje besibūriantys saleziečių bendradarbiai ne tik dalyvavo pamaldose, bet ir stengėsi kuo galėdami – aukomis bei konkrečiais darbais prisidėti prie liturgijos aplinkos estetinio sutaurinimo liaudies meno ir autoriniais dirbiniais, dalyvaujant adoracijose ir procesijose. Tarp jų pažymėtina tautodailininkų

133 I. Sadauskas, Tikėjimo sambūriai (pradžią), *Bažnyčios žinios*, 1997 liepos 15, Nr. 13-14; Tikėjimo sambūriai (pabaiga), 1997 rugpjūčio 15, Nr. 15

Saleziečių stovykla, apie 1997 m. Iš Zofijos ir Vitaliaus Valiukevičių šeimos albumo

Vitalijaus ir Zofijos Valiukevičių šeima. Z. Valiukevičienė iki šiol rūpinosi, kad adoratorės ir gelių barstytojos vilkėtų lietuvių tautiniais rūbais, Lietuvos liaudies kultūros centre aiškinosi, kokie jie turėtų būti, stengėsi išgyti tinkamas medžiagas ir daugelį drabužių pasiuvo pati, parūpino užtiesalų altoriui, jais buvo dekoruota koplyčios ir bažnyčios sakykla.

V. Valiukevičius prisidėjo skulptūriniais darbais, kuriuose lengvai atpažįstami lietuvių liaudies menui būdingi motyvai. Antai kankinimo ir nukryžiuojimo priemonės – kopėčios, ietis, vinyš, replės ir kt. iki pat XX a. vidurio buvo būdingi džiūkiškų kryžių elementai, jie buvo pavaizduoti Šv. Jono Bosko koplyčioje prie dailininkės keramikės Zofijos Savulionienės sukurtu skulptūrinio Kristaus karsto. Šventoriuje pastatyti trys liaudiški kryžiai (vienas iš jų – tautodailininko Ipolito Užkurnio), prie kurių meldžiamasi per Devintines. Moterys prie jų sodino gėles ir prižiūrėjo gėlynus¹³⁴.

Puošybai naudotos tautinės juostos ir jų raštai. Dailininkė Zofija Savulionienė kasmet savo darbais atnaujindavo Prakartėlę, puošdavo altorėlius gegužinėms ir birželinėms pamaldoms, Devintinių procesijai. Susibūrė ir veikė plačiai koncertuojantys trys lietuvių ir du lenkų bendruomenės chorai.

Savita su tautišku susijusia etnografiškumo raiška galima laikyti katalikiškų švenčių atributiką. Kasmet per Verbas Šv. Jono Bosko bažnyčios šventoriuje pardavinėjamos dekoratyvios dažniausiai vietinių meistrų lenkų nupintos Vilniaus verbos. Inicijuota prekyba tradicinėmis gyvomis verbomis – kadagių ir gluosnio šakelėmis, surinktas lėšas skiriant labdarai. Pirmiausiai jos ėmėsi saleziečių savanoriai. 2008 m. buvo nemažai ir kitų prekiautojų. Išliko lietuviškos ir lenkiškos savimonės žmonių verbų skirtumai: pirmųjų verbos trumpesnės, kartais papuoštos keliais kitų augalų žiedeliais, rečiau – nedidele Vilniaus verbele. Antrųjų – didesnės. Kilusieji iš Vilniaus ir aplinkinių kaimų vyrai kartais tradiciškai atsineša ir labai ilgas išsprogusias karklo vytis. Derinamos žalios šakelės su dekoratyviomis Vilniaus verbomis.

Žmonėms svarbus Velykų ugnies, vandens ir maisto, marmučiu, duonos, druskos, mėsos šventinimas. Tiek lenkai, tiek lietuviai maistą dažniausiai atsineša pintinėlėse. Per Atvelykį po vaikų mišių Šv. Jono Bosko koplyčioje ir lauke prasideda vaikų žaidimai, įvairus margučių ridinėjimas ir daužavimas.

134 Zofijos Valiukevičienės žodinė informacija.

Adoratorės su kun. Mykolu Petravičiumi (viduryje) Šv. Jono Bosko koplyčioje Vilniuje, 2005 m. Iš Zofijos ir Vitaliaus Valiukevičių šeimos albumo

Per šventes susipina salezietiško ir lietuvių mėgėjiško teatro tradicija, itališko ir lietuviško Užgavėnių karnavalo su persirengėliais ir Morės deginimu papročiai. Taip išlaikydama esminį bruožą – kalbą ir kai kurias kalendorinių švenčių etninius elementus, saleziečių įtakoje atsiderusių lietuvių ir lenkų katalikiška etninė kultūra įgyja tąsą ir išlaiko savitą tautiško mo raiškos bruožų modernioje universalumo pasižymintioje dabarties kultūroje.

Vilniuje išliko stiprūs ryšiai su lenkų saleziečiais ir Lenkija. Nuo 1996 metų Rybniko Tado Kosciuskos elektromechanikos mokyklų susivienijimo absolventas salezietis kunigas Jacekas Pašenda (Jacek Paszenda), baigęs studijas Krokuvėje, atvyko misiją į Lietuvą¹³⁵ ir Vilniaus Šv. Jono Bosko parapijoje prisidėjo prie vaikų ir jaunimo laisvalaikio centro veiklos, stengėsi sudominti sportu Vilniaus rajono lenkų jaunimą, mezgė jo ryšius su Lenkija¹³⁶. 2001 m. kardinolo Audriaus Juozo Bačkio paskiriamas vyriausiuoju kapelionu Lietuvos Tikėjimo ir šviesos bendruomenių, besirūpinančių žmonėmis su proto negalia ir padedančių jų artimiesiems¹³⁷. 2003 m. jam išimties tvarka suteikiama Lietuvos pilietybė, paskiriamas Šv. Jono Bosko parapijos klebonu ir nedelsiant imasi bažnyčios statybos užbaigimo bei vidaus įrengimo darbų, kuriuos vykdo nuosekliai ir su dideliu išmanymu. Suprantama, moderniam interjere nebelineka vietos tautinei simbolikai ir ją palaiko tik adoruojančių lietuvių moterų tautiniai drabužiai. Lenkaitės adoruoja pasipuošusios baltais rūbais, kaip įprasta Lenkijoje.

Jacekas Pašenda šalia tiesioginio pastoracinio darbo ypač rūpinosi savo tautiečiais. Šios pastangos 2005 m. buvo aukštai įvertintos dienraščio *Kurjer Wilenski* ir Lenkijos konsulato Vilniuje organizuotame Vilnijos Metų Lenko konkurse, kurio laureatu skaitytojų sprendimu tapo Jacekas Pašenda. Pasak iškilmes pristačiusio Lenkijos dienraščio *Dziennik zachodni*, siekdamas

135 Zespól szkoł Mechaniczno-Elektrycznych im Tadeusza Kosciuszki w Rybniku. www.zsme.pl/index.php?show=school&lang=pl&id=students - 27k - 2008 09 01

136 Rybnik.pl - Serwis Miejski - The Wilno Region (Lithuania), www.rybnik.pl/index.php?id=333 - 14k - 2008 09 02

137 Tarptautinės savanorių dienos paminėjimas 2006 m., Savanorių centras, www.savanoris.lt/lt/international_day.php, 23428 k., 2008 09 03.

Kun. Mykolas Petravičius ir Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus Sausio 13-osios atminimo medalio įteikimo proga. D. Gundos nuotr.

Zofija ir Vitalijus Valiukevičiai savo darbų parodoje prie Šv. Jono Bosko koplyčios Vilniuje. Iš šeimos albumo

Prekyba Vilniaus verbomis Šv. Jono Bosko bažnyčios šventoriuje Vilniuje, 1998 m., autorės nuotr.

Verbų sekmadienį grįžtant po lenkiškų pamaldų iš Šv. Jono Bosko bažnyčios Vilniuje. 2008 m., autorės nuotr.

pagerinti sąlygas lenkų mokykloje Egliskėse¹³⁸, Jacekas Pašenda inicijavo jos ryšius su gimtuoju Rybniku ir susilaukė Tarptautinio bendradarbiavimo susivienijimo Rybnikas–Europa paramos. Jame specialiai įsteigta Rytų sekcija keletą kartų suruošė dovanų siuntas Vilniaus rajono moksleiviams lenkams ir sudarė jiems sąlygas aplankyti Rybniką¹³⁹. Tais pačiais metais J. Pašenda pateikė ir įvykdė keletą tarptautinių projektų: dalyvaujant aštuoniems savanoriams iš Poznanės organizavo stovyklą Vilniaus apylinkių skurstantiems vaikams ir jaunuomenei bei Tverečiaus apylinkių evangelizaciją. Dar vienuolika savanorių iš Zabžo buvo pakviesti Šv. Jono Boskos bažnyčios statybos užbaigimui – išgrįsti priėjimą prie naujosios bažnyčios¹⁴⁰. 2006 m. tęsiant bendradarbiavimą J. Pašendos vadovaujama 20 jaunuolių grupė iš Lietuvos dalyvavo Rybniko miesto sporto ir rekreacijos centro akcijoje *Vasara vaikams 2006* Dobos apylinkėse Mozūruose¹⁴¹, pakartotinai lankėsi 2007 m.¹⁴², 2008 m. – grupė vaikų ir merginų dalyvavo tinklinio ir krepšinio rungtyse Saleziečių jaunimo regioninėse varžybose Suvalkuose¹⁴³. Be to, jis vadovauja parapijos jaunimo chorui, su juo koncertuoja Lietuvoje ir užsienyje.

Šie ryšiai su Lenkija yra vienas iš kelių ne tik sukurti palankias sąlygas vaikų ir jaunimo socializacijai katalikiškoje dvasioje, padėti socialiai remtiniams dalyvauti platesniuose salezietiškuose sociokultūriniuose renginiuose, bet ir ugdyti politiniame Vilniaus krašte moksleivių lenkišką savimone, savigarbą ir patriotizmą. Kita vertus, Palemonė ir Vilniuje saleziečių globojama lietuvių jaunuomenės dalis taip pat turi galimybę tobulėti, lavinti savo kūrybinius sugebėjimus, pažinti savo kraštą, bendrąsias humanistines vertybes ir kitas kultūras. Šiuo metu dauguma Lietuvos saleziečių vyrų nėra lietuviai, tačiau jų, kaip ir lietuvių seserų saleziečių, Šv. Jono Bosko idėjomis pagrįsta sociokultūrinė veikla prisideda prie lietuvių jaunuomenės fizinio, kultūrinio ir moralinio ugdymo. Tautiškumo manifestavimo apimtis ir turinys, etninių tradicijų pavidalai ir jų

138 „Kapłan od kilku lat aktywnie działa na rzecz poprawy warunków w polskiej szkole w Egliskach w Rejonie Wileńskim. Szkolnictwo polskie na Litwie jest zagrożone. Polskie szkoły są w opłakanym stanie, a obok nich budowane są nowe, świetnie wyposażone, litewskie“. Marcin Kasprzyk - POLSKA Dziennik Zachodni, Salezjanin wśród laureatów wileńskiej gali - Częstochowa, czestochowa.naszemiasto.pl/wydarzenia/442976.html - 20k - 2008 09 01.

139 *Pastaba* - vargiai galima sutikti su M. Kasprcyko teiginiu dėl lenkų ir lietuvių mokyklų būklės ir jų rėmimo. Plg.: Gediminas Zemlickas, Kelionė iš Vilnijos į Zanavykų kraštą, *Mokslo Lietuva*, Lietuvos mokslininkų laikraštis, mokslo-lietuva.com/comment/reply/1207?page=0%2C1 - 24k - 2008 09 03; Lietuvių švietimo draugija „Rytas“, rytas.puslapiai.lt/Naujienos.html - 19k - 2008 09 04; Mindaugas Klusas, Dienraštis Lietuvos Žinios, 2007 07 23, www.info.lt/index.php?page=naujienos&view=naujiena_arch&id=109512 - 126k - 2008 09 04; Vilniaus krašte lietuvių mokyklos primirštos, 2007-04-27, www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61724-64k - 2008 09 04 ir kt.

140 Ten pat.

141 Misje - Category Archive for 'Na misjach' at *Młodzi Świati*, swm.pl/category/missions/lang/en/page/24, 2008 09 01

142 Wiesław Sojka, Diariusz pracy Zarządu Głównego SBWS na rok 2007, www.sdb.krakow.pl/bws/diariusz07.htm - 49k - 2008 09 01.

143 Mirosław Hartung, Wyniki - Otwartych Regionalnych Igrzysk Młodzieży Salezjańskiej w Suwałkach, www.suwalki.salezjanie.pl/sdb/index.php?option=com_content&task=view&id=331&Itemid=118 - 18k, 2008 09 02

palaikymas kiek mažiau siejasi su Lietuvos saleziečių tiesiogine veikla. Tai yra saleziečių parapijų etninių bendruomenių veiklos sritis, priklausanti nuo parapijiečių ir parapijas globojančių saleziečių asmeninės iniciatyvos.

Išvados

Lietuvos saleziečiai – tai XX ir XXI a. pradžioje besidarbuojantys Lietuvoje lietuviai, baltarusiai, lenkai ir italai. Juos visus vienijo Saleziečių kongregacija su centru Italijoje ir prierašumas prie Šv. Jono Bosko idėjų, kviečiančių ypatingai rūpintis skurstančiu jaunimu. Pirmieji saleziečiai lietuviai išaugo Italijoje lenkų ir italų globojami, XX a. antroje pusėje – ir Lietuvoje. Visur – dirbdami misijose, tarp kitų tautų, kitose valstybėse ir žemynuose, saleziečiai gilinosi į vietines kultūras ir rūpinosi visuomenės, ypač jaunimo, sociokultūrinėmis reikmėmis, neužmirštant ir savos tėvynės, ir tautiečių. Lietuvių saleziečių tautiškumas pasireiškė kaip Lietuvos tautinio atgimimo epochos idėjos – aukoti laisvalaikį, kūrinius ir viso gyvenimo santaupas konsoliduoti savo tautai, siekti jos dvasinės ir socialinės gerovės, teisės mokytis ir melstis gimtąja kalba, didžiuotis tautos istorija ir daugiabriaune kultūra, padėti atkurti savo valstybę.

Saleziečių veiklos apimtis ir kryptys priklausė nuo besikeičiančių aplinkybių. Po Pirmojo pasaulinio karo Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje saleziečiai skleidė kunigo Jono Bosko idėjas per spaudą ir kuriamas saleziečių bendradarbių kuopeles. 1931 m. gavę oficialų Kauno arkivyskupo J. Skvirecko leidimą steigti Lietuvoje saleziečių provinciją, veikti ir kurti mokyklas, jie stengėsi atitraukti skurdžiai gyvenančių kaimo ir miesto jaunimo dalį nuo Europoje augusio socialinio susipriešinimo, platino visuomenės solidarumo idėją. Saleziečių bendradarbių ir stambiųjų Lietuvos pramonės įmonių paramą panaudojo jos švietimui, religiniam, doriniam, profesiniam, meniniam, sportiniam ir tautiniam ugdymui, o 1919–1939 m. Lenkijos okupuotą politinį Vilniaus kraštą grąžinus Lietuvai, lietuviai saleziečiai pradėjo jame į jų įtakos sferą patekusio prolenkiškai orientuoto įvairiaaučio jaunimo tautinius santykius balansuoti lietuvių naudai, suteikdami jiems galimybę mokytis ir melstis lietuviškai.

Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių okupacinės valdžios politika Kauno, Laurų, Vytėnų, Saldutiškio saleziečius paskatino teikti krikščionišką pagalbą pabėgėliams lenkų saleziečiams, rizikuojant savo gyvybe gelbėti nuo genocido žydu ir jų vaikus. Užsienyje saleziečiai stengėsi visapusiškai globoti lietuvių pabėgėlius.

Sovietinė okupacija Lietuvoje sunaikino saleziečių organizaciją, išskleidė jos narius, už ryšius su Lietuvos partizanais teisė ir baudė kalėjimu ir tremtimi. Nauja būsimoji saleziečių karta, tapatindama religijos laisvę ir Tėvynės nepriklausomybę, apie save telkė jaunimą ir visuomenę, pasirinkdama tuo metu prieinamą pastoracinį darbą, blaivybės platinimą ir kt.

Atkūrus Lietuvos Respubliką nedelsiant įregistruota Saleziečių kongregacija, gaudama valstybės, Saleziečių centro ir rėmėjų finansinę paramą, savo veiklą nukreipė į saleziečių namų ir bažnyčių statybą, vaikų ir jaunimo kūrybingumą, jų meninių ir sportinių sugebėjimų, pilietiškumo ir tautiškumo ugdymą per etninės tėvynės, jos kultūros ir istorijos pažinimą, socialiai remtinių ir turinčiųjų psichinę negalią adaptaciją oratorijose, dienos centruose ir vasaros stovyklose.

Okupacijų metais Lietuvoje susiklostęs poreikis ginti savo tautiškumą, bažnyčioje jį pabrėžti adoratorių vilkimais tauti-

niais drabužiais iki šiol išliko polietinėje aplinkoje ir siejasi su parapijos etninių bendruomenių narių ir pačių saleziečių asmenine iniciatyva. Tautiniu atžvilgiu mišrioje Vilniaus Šv. Jono Bosko parapijoje per šventes bažnyčioje ir jos aplinkoje manifestuojami įvairialypiai tautiniai ir etnografiniai ženklai. Universalių tarptautinių sociokultūrinių ugdymo priemonių, formų ir ženklų prisodrintoje dabarties kultūroje Lietuvos saleziečių įtakoje atsiderusios etninės ir lokalinės kultūros išlaikė savitą tautiškumo raiškos bruožų per gimtąją kalbą, kai kuriuos kalendorinių švenčių etninius elementus, susijusius su lokale pamaldumo raiška, tradicinėmis pramogomis ir tautinio atgimimo laikotarpiu sukurta tautinį tapatumą išreiškiančia simbolika, leidžiančia viešai patvirtinti savo tautinį tapatumą.

Gauta 2008 06 24

Šv. Jono Bosko koplyčioje altorėlis gegužinėms pamaldoms Vilniuje, 2001 m. Dailininkė Zofija Savulionienė

Lithuanian Salesians of Don Bosco: Sociocultural Activities and Nationality

Irena Regina Merkienė,
Institute of Lithuanian History

Summary

The article focuses on Roman Catholic religious order and on Salesians of Don Bosco (original Society of St. Francis de Sales with a centre in Italy). There is a discussion about a socio-cultural and national activity of Salesians, who had been born in Lithuanian or who had been working in Lithuania from 1902 to 2008, in this article. Salesian Society consolidated Lithuanians, Russians, Poles and Italians by affection to Saint John Bosco ideas, especially by taking care about children living in poverty and about destitute youth. The first generation of Lithuanian Salesians grew under the guardianship of Poles and Italians in Italy, and in the second half of the 20th century - in Lithuania too. They sincerely worked everywhere - in missions in other nations, in other states and in continents, but they did not forget their fatherland.

The national standpoint of Lithuanian Salesians closely connected with the ideas of epoch of Lithuanian national rebirth: it manifested as aspirations for national consolidation, for a right to speak, to learn and to pray in native language, to take a pride in their national history and in many-folded culture, to help to restore independent Lithuania's state. The ethnicity required from them to sacrifice themselves for welfare of their fatherland and people: the Salesians offered for them their own leisure, scientific works and all life savings.

The area and directions of social and cultural work of Salesians depended on changes of historical situations. After the World War I the Salesians propagated the ideas of a priest John Bosco in the Republic of Lithuania. They did that through press and through collaborators of small local groups. In 1931, the archbishop of Kaunas J. Skvireckas gave a permission for Salesians to establish a province, to act and to found schools in Lithuania. Salesians distributed social solidarity and strove to avert poorly living youth from the influence of Marxist ideas about a social conflict. Salesians used a support of collaborators and of large-scale companies of Lithuanian industry for education, religious, moral, professional, artistic, sporting and national training.

During 1919-1939 in the poly ethnic Vilnius region occupied by Poland, the Salesians had been supporting educational politics and national State politics, like in the other countries. In 1939, Vilnius region returned to Lithuania. The Salesians began to

Užgavėnės šv. Jono Bosko parapijos vaikams Vilniuje. Degina Morę. Centre kun. Aleksandras Barellis. 2007 m., autorės nuotr.

balance relationships between poly ethnic youth in favour for Lithuanians, providing them a possibility to learn and to pray in their native language in schools, orphanages and in oratories.

A politics of fascist German occupation regime during the World War II gave a push to Lithuanian Salesians to provide a Christian help for Salesian refugees from Poland and to risk their own lives in order to save Jewry and their children from genocide. Salesians strove comprehensively to patronize Lithuanian refugees abroad too.

The soviet occupation destroyed the Salesian organisation, dispersed their members. The soviet power judged, punished, sent to prison and deported to Siberia those Salesians, who kept in touch with Lithuanian partisans. The next new generation of Lithuanian Salesians identified a religious freedom with an independence of their fatherland, concentrated children and young people around themselves, made their job choices available in that time: a pastoral work, secret preparing for First communion sacrament, abstinence propagation.

In 1990 after the re-establishment of the Republic of Lithuania, the Salesian Society registered immediately and directed it's activity towards building Salesian houses and churches, especially towards establishing oratories, day centres and summer encampments, towards socialisation of children and youths, social adaptation of welfare recipients and of possessed mental trouble. Salesians were training their creativity, artistic and sporting capability, took them in notion about ethnicity and

nationality through knowledge of State, of ethnic fatherland culture and history.

The occupations of Lithuania brought up the need to defend ethnicity and nationality and to emphasize it in church through national costumes, wearied during adorations. The custom had survived in the poly ethnic environment until now. That depended on initiative of members of the parish ethnic societies and on personal initiative and interests of Salesians. In the parish of Don Bosco (in Vilnius), miscellaneous national and ethnographic signs are manifested in the church and in the churchyard during feasts in respect of mixed ethnicity.

The ethnic and local peculiarities have a place in the Salesian parishes in spite of universal international socio-cultural educational means, new cultural forms and signs in the contemporary culture. Native languages and some ethnic elements of the catholic calendar holidays, which were connected with local piety expression, and traditional entertainments with symbols of national identity were maintained there. They had been created during the period of national rebirth and they had been suitable to confirm openly ethnic and national identity until now. In parishes a size, area and forms of national, ethnic and local socio-cultural expressions depended on the activity and initiatives of members, of ethnic groups, on the individual standpoint, needs and possibilities of the Salesians and on the concrete opportunities.

Į anglų kalbą vertė Ingrida Mickevičienė

Vaikų žaidimai prie Vilniaus salaziečių namų per Atvelykį, 2008 m., autorės nuotr.

Lietuvių etnopedagogika: ugdymo tradicijų išliekamoji vertė

Prof. dr. Libertas Klimka,
Vilniaus pedagoginis universitetas

Įvadas

Lietuvių liaudies pedagogika kaip tyrinėjimo objektas turi nemenką bibliografiją. Esama ir solidžių apibendrinančių darbų [33]. Tačiau kaip ir kitose etninės kultūros srityse, tema išsemi sunku. Juk kiekvienas Lietuvos regionas ar jo dalis, kiekviena apylinkė vis skirdavosi papročiais, tradicijomis, istoriniu paveldu. Vaikų ugdymui kaimo šeimose būdavo skiriamas ypatingas dėmesys, nors išoriškai tai lyg ir nebūdavo pabrėžiama. Kaimo bendruomenė atidžiai stebėdavo jaunosios kartos elgesį ir adekvačiai reaguodavo į visus ekscesus. Didžiausia nelaimė šeimai – jos narys, nepritampantis prie bendruomeninio gyvenimo normų. Etninėje kultūroje esama daug išradingų būdų ir metodų, koreguojančių neteisingą elgseną.

Žinia, liaudies pedagogikos priemonės negali būti lyginamos su šiuolaikiniais pedagogikos metodais: iš esmės pasikeitė ir socialinė aplinka, ir gyvensena, ir pati visuomenė. Tačiau lieka viena ideologinio darbo sritis, kurioje etnopedagogika tikrai neprarado savo vertės. Tai tautinės tapatybės formavimas, kurio svarba tik dar labiau išryškėja sparčiai globalizuojamoje kultūros terpėje [16, p.18]. Todėl etninės kultūros elementai ir gali būti efektingai panaudojami ikimokyklinėse įstaigose bei mokyklose. Praskleidžiant vaikui tradicinės kultūros erdves savaimingai ir lengvai būdavo diegiamos dorovinės normos, teisingos vertybinės nuostatos, lavinamas grožio pojūtis, kūrybiškumas darbuose, pagarba gamtai ir gyvybei [18, p.105; 29, p.12; 32, p.38]. Šiandien tai puikiai galima derinti ir su moderniaisiais ugdymo metodais. Rezultatas dvigubas: ir pedagoginės siekiamybės bus įgyvendintos, ir tautinė savimone formuojama. O kur dar šeimos tradicijos, kurias būtina sugrąžinti bendrabučiuose užaugusiam kartai...

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti tuos liaudiškosios pedagogikos metodus, kurie susiję su pagarbos motinystei ir teigiamų vaiko asmenybės būdo savybių ugdymu. Kartu atskleidžiant jų galimybes tautinės tapatybės visokeriopo stiprinimo rūpesčiuose. Darbo metodai – aprašomasis, semantinės analizės, lyginamasis.

Esminiai žodžiai: etninė kultūra, ugdymas, etnopedagogika, tradiciniai papročiai.

Išauginti dorą žmogų

Tradicinė lietuvių liaudies pedagogika, sukaupusi daugelio kartų patirtį, ugdyti vaikus ragina meile ir atida. Pradedant nuo lopšio, baigiant vedybomis. Gerieji pradai vaikui būdavo diegiami per liaudiškus papročius, tikėjimus ir tam tikrus draudimus [3, p.90; 34, p.110; 40, p.205]. Bet pats veiksmingiausias liaudiškos pedagogikos instrumentas yra tautosaka – ten tiek gražių pamokymų ir pavyzdžių. Beje, be jokių nuobodžių moralizavimų, o veikiančių tiesiog į vaiko jausmus ir vaizduotę.

Kaime kūdikėlis iki vienerių metų būdavo išimtinai motinos globoje [2, p.67; 9, p.842; 15, p.5]. Jeigu jis pirmagimis, daug priežiūros patarimų jaunoji mama gaudavo iš anytos. Toji patarėdavo pernelyg vaikeliui nelepinti, nekreipti dėmesio į kiekvieną

jo suknirkimą. Bet ir neleisti išiverkti; reikia pasupti, palyliuoti, pažaidinti. Jeigu jau ypač išjautrino ir nenurimsta, tai motina jį peržegnodavo, sukalbėdavo poterius, pagaliau pasmilkdavo Devintinių žolelėmis, kadugio verba ar devindrekiu.

Kiek paaugęs vaikutis, ypač gausiose XIX a. pabaigos – XX a. pradžios šeimose, tarsi pasinerdavo į tautosakos pasaulį [17, p.205; 28, p.7]. Motinos dainuojamos lopšinės, močiutės sekamos pasakos, įvairūs žaidimai, menamos mįslės budino vaiko vaizduotę, lavino sumanumą, skatino domėjimąsi aplinka. Kupina jumoro liaudies išmintis, raiškus žodis gludindavo vaiko emocijas.

Žaisdami vaikai įsisavina suaugusiųjų pasaulio modelius, šitaip nuo mažens pamažėle ruošdamiesi savarankiškam gyvenimui. Didžiulę įtaką augančiojo dvasinei raidai daro ne tik gimtieji namai, bet ir juos supanti gamta [39, p.4; 42, p.128]. Šiltuoju metų laiku vaikučiai visą dieną kieme, ant žolės. Juos džiugina saulės spinduliai ir lapų šešėliai, vėjo ošimas medžių šakose, paukščių balsai, gėlių spalvos, bičių dūzėjimas liepų žieduose, naminių gyvulių meilumas – daugybė pojūčių, kuriuos žmogui gali duoti gamta. Ir kaip mažai iš jos šiandien gauna miesto vaikai...

Dviejų-trejų metų pipiras jau viską nori daryti kaip: ir apsiirengti, ir pavalgyti. Motinos pamokyta, sėkmingai kokį darbėlį įveikęs, įgyja savo vertės pajautą: „aš galiu, aš moku, aš pats“. Tai mėgdžiojimo amžius, tad labai svarbu, ką vaikas mato aplinkui: kaip tėvai elgiasi tarpusavyje ir su kitais šeimos nariais, kaimynais, svečiais [19, p.390; 37, p.107]. Šiuo amžiaus tarpsniu vaikui būdavo suteikiami ir pirmieji religinio ugdymo pradmenys [4, p.76; 11, p.101]. Jis kartu su visais ryte vakare sukalba malda, prašo angelą sargą jį pagloboti. Trejų metų jau mokomas „Tėve mūsų“. Beje, nereta, kad krikščioniškosios tiesos, perduodant jas vaikui, būdavo apipinamos mitologiniais įvaizdžiais. Kad lengviau suprastu... Pavyzdžiui, jam sakoma, kad už slenksčio esančios mirusiųjų vėlės, tad po saulės laidos negalima ten pilti šiukšlių.

Keturi-šeši metai – žaidybinis periodas, tada formuojasi vaiko iniciatyva ir noras save išreikšti [26, p.289; 36, p.64]. Šiuo tarpsniu didelę įtaką turėjo seneliai: motina prapuolusi darbuose arba su sesute ar broliuku ant rankų. Dabar reikia itin skatinti vaiko jautrumą, užuojautą, širdingumą, žodžiu, altruistinius jausmus. Ypatingai būdavo ugdoma pagarba gyvybei: visa, kas Dievo sukurta, turi teisę gyventi. Pagarbiam reikia išmokyti elgtis ir su visa aplinka. Vaikui sakydavo: „Nespjauk į vandenį – teks jį gerti“. Negalima pamazgomis gesinti ugnį, užgauti akmenį. Kaimo žmogaus sąmonėje gamtos duotybės yra sakralios. O pamokymai išpūdingi: „Kregždžiukus iš lizdo išimsi – paliksi strazdanotas“. Ir dar baisiau: „Jei išdraskysi paukštelio lizdą, ateityje tavo vaikai gims akli, nebyliai ar užaugę bus vagys“.

Senelės sekamose pasakose aiškiai ir įsimenamai pasakoma, kas yra gėris ir kas – blogis. Pasakos žadina atjautą ir gailėstį likimo skriaudžiamiesiems. Jos ragina nugalėti visus sunkumus. Kartais atrodo žiaurokos, bet teisybė ten visada nugali.

Minėto amžiaus vaikai jau mokosi padėti tėvams [30, p.10; 31, p.225]. Mergaitės pamokomos pašluoti aslą, sutvarkyti stalą. Eidavo ir ganyti: iš pradžių žasiukus, paskui ir paršiukus. Rimti ūkininkai samdydavo du piemenis: kokių 12 metų – galvijų kaimenei; 6–9 metų – kiaulėms ir avelėms. Vaikams jau įskiepytas pareigos jausmas: „Į ką mažas įprasi, tą senas rasi“. Šiame amžiuje darbai jau skirstomi į vyriškus ir moteriškus [8, p.520; 25, p.52]. Berniukai piemenaudami išmokdavo botagą nusivyti, krepšį nupinti; kuris turi meninę nuovoką – ir gražų daiktėlį išsidrožti. O svajonė – kad tėtis duotų vagą išvaryti. Metų dešimtį turinti mergaitė jau verpė ne tik pakulas, bet ir linus, mezgė ir siuvinėjo; kartais sėsdavosi ir į stakles austi dvynių.

Moralės normos diegtos paprastai: „Dievas viską mato ir už blogus darbus baudžia“. Ypatingai tėvai ir seneliai vaikams primindavo, kad reikia būti teisingiems, nemeluoti ir neliesti svetimo daikto, net nukritusio obuolio [24, p.85]. Liaudies išmintis išpėja: „Nuo adatėlės – prie kumelėlės“.

Pasitaikydavo, žinia, vaikų prasižengimų, už kuriuos reikdavo griežčiau bausti [14, p.108; 23, p.62]. Motina uždroždavo beržiniu žabu, vaikai sakydavo: „Toji tai beržo medaus gavo...“ Tėvas „pašventindavo diržiuku“. Tačiau jo ranka nesunki – fizinė bausmė ne tiek įskaudindavo, kiek sugėdydavo.

Apskritai vaikai dalyvaudavo visuose šeimos ir kaimo įvykiuose; ir jų elgesys būdavo visų matomas [6, p.105; 7, p.732; 35, p.185]. Taip etninė kultūra padoraus elgesio ir teisingų gyvenimiškų nuostatų išmokydavo tarsi savaime, be ypatingų pastangų. Daugelis iš čia sumintų liaudiškosios pedagogikos priemonių gali būti kūrybingai panaudotos ir šiandien.

Pagarba motinystei

Moteris – gyvybės nešėja; Dievas ir gamta ją sukūrė tobulai: iš grožio ir išminties... Tačiau žmonių visuomenė, vadovaujant vyriškajai pusei, pasinaudojusi moters prierašumu namų židiniui, apribojo jos teises spręsti bendrus genties, tautos, valstybės reikalus. Toks procesas vyko bemaž visose pasaulio kultūrose; jo suformuotos nuostatos tapo įtvirtintos religinėse ideologijose. Moderni visuomenė turi atstatyti istorijos raidoje padarytas skriaudas, neteisybes moteriai.

Tradicinėje lietuvių kultūroje pagarba motinai būdavo kasdien reiškiamą maloniausiais žodžiais ir švelniausiais jausmais. Motinėlyte, močiūžele, mamaite... Tokių malonybinių kreipinių tautosakos rinkėjas Vilius Kalvaitis savo 1910 m. išleistoje knygelėje „Lietuviškų vardų klėtėle“ surašė ar ne devyniasdešimt devynis. Ir štai kas svarbu: moteris lietuviškoje šeimoje buvo ne tik „trijų namų kerčių laikytoja“, bet ir pagrindinė tautos tradicijų saugotoja bei perteikėja. Nuo lopšinės kūdikėliui iki palaiminamo duonos kepalas... Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisyne, valstybės Statutas, kurio pirmoji redakcija buvo priimta 1529 metais, nustatė bausmes už moters skriaudą du kart didesnes, nei padarytas vyrui, - tai ryški paprotinės teisės įtaka.

Kaip gimties paslaptis būdavo suvokiama ir atspindima liaudiškuose papročiuose? Ogi ypatingu dėmesiu būsimajai motinai [10, p.24; 22, p.180]. Ir priešakais, ką jai galima daryti tuo laukimo laikotarpiu, ir ko – jokiais būdais ne. Senovinėse vestuviu apeigose būtina būdavo imamas maginių veiksmy, kad naujoji šeima susilauktų gražaus pulko vaikelių. Pavyzdžiui, atsisveikinant jaunajai su gimtaisiais namais ir vedant ją su palyda aplink stalą, pamergės vis timplėdavo nemačiomis staltiesė – vaikelių būsimoje šeimoje gims daugiau. Į jungtinių vežimų kas nors pažerdavo sauja uogu, o jaunojo namuose nuotaką apipildavo grūdais – tai vaisingumui pažadinti. Pirmasis jaunosios šokis – su pasilinkėjimu, – „kad bitutės gražiai spieštų“; mat kitados būdavo kreipiamasi į dievaitę Austėją, bičių ir šeimos globėją, prašant gausaus būrio vaikų. Šeimos laimė yra vaikuose - tokio būta supratimo.

Jaunamartė savo kūdikėlį pradėdavo auklėti dar negimusi, tik pajutusi sunkumą po širdimi. Toji moters būseną papročiuose nusakoma savitais tikėjimais, draudimais bei skatinimais [5, p.293; 21, p.398]. Apskritai tai gana sudėtingas socialinis bei kultūrinis reiškinys, kur susipynę mistiniai ir racionalūs dalykai, tapę žmonių bendrijos elgesio normomis. Žinia, čia bus išterpė ir krikščioniškosios moralės diegtos elgesio taisyklės. Kaime apie besilaukiančią moterį niekas nepasakys „nėščia“. O vis kažkaip paslaptinai, užuominomis – „yra sunkumoj“, „prtvinkusi“, „kojas pašalusi“, „šalnos pakasta“, „baliaina“. Ir šventai buvo tikima, kad laukiamo vaikelio išvaizda, charakterio bruožai bei polinkiai priklausys nuo motinos elgsenos. O kadangi vaikų mirtingumas tais senaisiais laikais buvo didelis, tai net ir jo gyvybė. Todėl besilaukiančijai negalima dalyvauti laidotuvėse; ji atsakydavo svočiauti, būti krikšto motina. Nėščijai negalima vežime atsisėsti atbulai, nugara į arklius, kad gimdymo metu virkštelė neapsisuktų apie vaikelio kaklą. Negalima jai lįsti pro spragą tvoroje – kūdikėlis gimsiąs negyvas. Manyta, kad visi būsimosios motinos nelabai geri poelgiai atsiliepsią vaiko būdui. Jeigu sumeluotų kad ir kokį menkniekį, vaikas užaugęs bus melagis. Jeigu uždrožtų ranka ar ryškė bet kuriam gyvam padarui, vaikas bus mušeika ir žiauruolis. Kiaulė koja paspirtų, vaikas gims šeriuotas. Apkalbės ką, vaikas išaugs liežuvautoju. Jeigu nėščioji smalsaudama stengtųsi nuklausyti, kas kalbama už uždarytų durų, pagimdytų kurčią vaikėlį. Ir jau gink Die, net obuolio iš svetimo sodo nesiklausus nevalia paimti, antraip vaikas užaugęs bus vagis, - didžiausia gėda motinai ir šeimai. Štai kiek etikos atodairų...

Ant mamos rankų Etnokino festivalyje

Arvydo Švirnicko nuotr.

Dar būta daugybės visokiausių tikėjimų [1, p.7-10; 41, p.70]. Antai besilaukiančioji turėjo stengtis kuo rečiau išeiti iš namų. Kad kas neišgašdintų, kad nesutiktų kokio negražaus ar luošo žmogaus. Nusistebės tuo, kūdikėlis jai gali gimti su lygiai tokiais trūkumais. O jei pamatytų gaisrą, turi saugotis prisiliesti ranka prie veido ar kitos rūbu nepridengtos kūno dalies, nes naujagimis toje vietoje turės raudoną dėmę, tarsi ugnies nudegintą. Negalima liesti savo kūno ir šiaip ko nusigandus, kūdikiui toje vietoje bus negražus apgamas. Prireikė, ko nėra namuose, eina pas kaimynus skolintis. Ir gali kartais taip nutikti, kad negaus pasąmo daikto. Tai pyktelėjusi tuos kaimynus ir apleidžia pelėmis bei žiurkėmis. Tokia tad bausmė už nepalankumą besilaukiančiajai. Tačiau yra priemonių, kaip tuos burtus galima panaikinti. Nagi reikia pavijimui sviesti kokią skiedrą, grūdų saujelę ar žemės grumstą. Bet tada kūdikis, būdamas mažutėlis, vis ims tą daiktą ar žemės į burną.

Būta kaime ir tikrai pikty žmonių, kurie bloga linkėdami ir nuodėmės nebijodami, išėjus nėščiajai, įkirsdavo kirvį į slenkstį, – jos vaikas gimdaves su kiškio lūpa. Arba mesdavo įkandin užrakintą spyną – vaikas gimdaves nebyliu. Štai kodėl besilaukiančiajai geriau apskritai sėdėti namuose. Tačiau ir čia reikia laikytis tam tikrų elgesio taisyklių; toli gražu ne viskas leidžiama. Negalima šventą dieną siūti drabužių, kad nebūtų prisiuštas vaiko liežuvelis. Negalima tokią dieną kojū baloje nusimazgoti – vaikui vanduo bus mirtinai pavojingas. Negalima prijuostėje neštis obuolių, kad votys neužpuolų naujagimio. Ir nevalgyti prie pravertos indaujos – vaikutis bus besotis. Šie keistoki, net kiek juokingi tikėjimai kilę iš mitinių atodairių ir didelio rūpesčio į pasaulį ateinančia naująja gyvybe.

Žinoma, manyta, kad ir visas gerąsias motinos būdo savybes kūdikis perims, ypač jos paslaugumą, malonų elgesį, geranoriškumą aplinkiniams. Lietuviški tradiciniai papročiai sako, kad dorovinga ir darbšti moteris deramai išauklės savo kūdikį jo paties bei visos bendruomenės labui.

Etninė kultūra nūdienos mokykloje

Šiandien bendrojo lavinimo mokyklose yra pilietinio ugdymo pamokos [27]. Tačiau etninės kultūros dalykus rekomenduojama dėstyti integraciniu principu [12]. Siekiant sustiprinti šią veiklą LR Seime neseniai priimta Švietimo ir mokslo ministerijos specialistų parengta Ilgalaikė valstybinė pilietinio ir tautinio ugdymo programa [13]. Tikėtina, kad ji taps gairėmis kryptingam ir organizuotam darbui. Mokykla turi būti tikru lietuviybės ir sąmoningo pilietiškumo lopšiu.

Reiktų pasiekti, kad etninės kultūros žinios būtų paminėtos ir išsilavinimo standartuose. Kaip papildomo ugdymo dalykas etninė kultūra pastaraisiais metais tebuvo dėstoma 116 mokyklų. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia apie penkis šimtus kraštotyros, beveik antra tiek amatų ir etnografijos būrelių. Optimizmo teikia 116 mokytojų konsultantų etninės kultūros srityje, kurie parengti Pedagogų profesinės raidos centro kursuose. Deja, jokios kritikos neišlaiko dauguma mokytojams skirtų leidinių – metodinių priemonių, kuriose aptariami etninės kultūros pateikimo klausimai, jos elementų panaudojimas ugdant jaunuomenę. Aprobuoti leidybai tokią literatūrą turėtų ekspertai, kad nebūtų platinama paviršutiniška, supaprastinta pažiūra į etninę kultūrą. Tik žala gali atnešti ir perdėti sentimentai senelių pavidui. Ir dar viena neišspręsta mokyklų problema – tautodailininkų, liaudies meistrų dalyvavimas ugdyme. Reiktų išlygos, kad ir neturintys pilno pedagoginio pasirengimo, bet gebantys savo pavyzdžiu „užkrėsti“ vaikus meile kūrybai, sudominti juos

etnokultūros raiška meistrai galėtų rasti vietą mokykloje, bent jau užimti vaikus tautodaile popamokinėje veikloje.

Etninė kultūra pradinio ugdymo pakopoje gali tapti puikia priemone doros, moralės normų, tikrųjų vertybinių nuostatų diegimui. Ugdymo įstaigose, jų darbo programose pernelyg mažai akcentuojama pagrindinė valstybės kūrimosi ir stiprinimo prasmė – tautos gyvasties išlaikymas. Kitos pedagoginės siekiybės – pagarba žmogaus darbui ir kūrybai, atjauta silpnam ir senam, tėviškės gamtos meilė, ekologinė elgsena – pasitelkus etnokultūrą taip pat lengvai įgyvendinamos be moralizuojančios didaktikos. Muzikos, dainavimo, šokio pradmenys itin lengvai įsisavinami iš folkloro kūrinių. Tautosaka yra paremta mitinių mąstymo būdu, kuris ir sudaro kūrybingos fantazijos pagrindą; įsijautimas į sakmių, legendų, pasakų mitines erdves aktyvina vaiko kūrybinius gebėjimus. Pažintis su tautodailės kūrinių semantika meninių polinkių ugdymui gali teikti papildomų motyvacijos impulsų. Išradinagai surengtos šventės mokykloje, panaudojus etnokultūros tradicijas, gali tapti efektyviu priešveiksniu pasipriešinant žiniasklaidos atkakliai brukamoms kitų šalių šventėms – Valentino, šv. Patriko, Helovyno, Padėkos dienos ir kt. Kartu tai ir papildomas stimulus keistis draugystės ir pažintiniais vizitais su kitų šalių mokyklomis. Labai gerai, kai mokyklų renginiai perauga į bendruomenės šventę.

Pilnai pajauti liaudies pedagogikos vertę ir jos teikiamus pranašumus ugdyme galima tik pačiam padirbėjus, renkant jos medžiagą. Ypač svarbu yra žinoti apie vietinius papročius. Tam reikalui galima pasinaudoti Petro Vėlyvio ir dr. Jono Mardosos anketomis (publikuotos: [20, p.95-98; 38, p.300-302]). Klausimai anketose nėra sudėtingi, tad jomis gali pasinaudoti ir moksleiviai, kalbindami savo senelius.

Išvada

Apibendrinant aiškėja, kad tradicinė liaudies pedagogika šiandien nėra vien tik etnologinių studijų objektas; daugelis jos elementų panaudotini šeimoje bei mokyklos pedagoginėje praktikoje, šalia kitų siekiamybių – ir kaip tautinės tapatybės formavimo priemonės.

Audronės Lampickienės nuotr.

Bendras darbas su jaunąja karta

Literatūra

- Balys J. *Vaikystė ir vedybos: Lietuvių liaudies tradicijos*. Siver spring, 1979.
- Brajinskienė E. Vaiks šeimo // *Liaudies kultūra*, 1997, nr.3, p.66-70; nr.4, p.64-71.
- Čepienė I. Šeimos tradicijos Kintų apylinkėje XX a. pirmoje pusėje // *Liaudies kūryba*. Vilnius: LLKC, 2002, t.5, p.86-92.
- Čepienė I. Vaikų religinis auklėjimas Lietuvos kaime XX a. pirmoje pusėje // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. Vilnius, t.11, p.75-82.
- Čilvinaitė M. Gimdyvės ir jų higiena // *Gimtasai kraštas*. 1940, nr. 3-4, p. 293.
- Diglys R. Liaudies pedagogika // *Mūsų kraštas*. 1993, nr. 1, p.105.
- Driskiuvienė Ž. Liaudies pedagogika // *Žagarė*. Vilnius, 1998, p.726-734.
- Driskiuvienė Ž. Šeima. Vaikų auklėjimas // *Širvintos*. Vilnius, 2000, p.518-531.
- Driskiuvienė Ž., Visockienė D. Šeima, jos papročiai // *Žiobiškis*. Vilnius, 2000, p.841-856.
- Germanavičiūtė G. Būsimoji motina ir liaudies pedagogika // *Socializmo laimėjimai Lietuvoje: Sariai ir Luokė*. Vilnius, 1979, p. 23-29.
- Gricius A. Vaikų auklėjimas senovėje // *Gimtasai kraštas*. 1942, nr. 30, p. 98-107.
- <http://www.tautinemokykla.lt>
- Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, patvirtinta LR Seimo 2006-09-19 // *Žin.*, 2006, nr.102-3939.
- Kėdaitis-Kėdavičius K. Vaikų ir piemenų bausmės // *Gimtasai kraštas* 1942, nr. 3, p. 107-109.
- Klybaitė D. *Kūdikų auginimas Biržų apskrityje*. Kaunas, 1938, 85 p.
- Klimka L. Pilietiškumas ir tautiškumas: dermės prielaidos // *Klasės vadovas nūdienos mokykloje*. Teorinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2006, p.17-19.
- Kriausa A. Vaikai ir jų auginimas Kupiškio apylinkėje // *Gimtasai kraštas*. 1943, nr. 31, p. 203-235.
- Lazauskienė M. Kai kurie lietuvių liaudies pedagogikos tyrinėjimo klausimai // *Pedagogika ir psichologija*. Vilnius, 1971, t. 11, p. 103-108.
- Maldeikis P. Tradicinis lietuvių auklėjimas // *Aidai*. 1954, nr. 9, p. 385-395.
- Mardosa J. Apie metodiką ir metodines priemones. Medžiaga etnografinėi praktikai. Vilnius: VPU, 2002, p.95-98.
- Paukštytė R. Gimtuvės // *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 1995, p.398.
- Račiūnaitė R. Moters socializacija Lietuvos kaime: XIX a. pab. – XX a. vidurys // *Darbai ir dienos*, 1999, t.11(20), p. 170-200.
- Sabaliauskaitė L. Skatinimai ir bausmės Joniškėlio apylinkės valstiečių šeimoje // *Ekonominė ir istorinė-etnografinė Joniškėlio apylinkės charakteristika*. Vilnius, 1980, p. 61-63.
- Stonkuvienė I. Dorinis vaikų auklėjimas lietuvių valstiečių šeimoje XX a. pirmoje pusėje // *Acta Paedagogica Vilnensia*. Vilnius, 2000, p.71-91.
- Stonkuvienė I. Mergaičių ir berniukų auklėjimo skirtumai lietuvių valstiečių šeimoje XX a. I-oje pusėje // *Lyčių skirtumai švietimo sistemoje*. Vilnius, 2000, p.49-60.
- Svidinskienė-Mickūnaitė E. Liaudies pedagogika // *Sintautai. Žvirgždaičiai*. Vilnius, 1996, p. 288-290.

- Totoraitis R. Švietimo ir mokslo ministerijos pilietinio ugdymo politika 1998-1999 m. // *Pilietinis ugdymas Lietuvoje*. Vilnius: ŠMM, 1999.
- Vaivada R. *Features of the Lithuanian Folk Pedagogics and their Reflection in Žemaitė's Social Activities and Literary Works: Summary of the Thesis for the Doctor's Degree*. Vilnius, 1994, 11 p.
- Vaivada R. Lietuvių liaudies pedagogikos samprata // *Tautinė mokykla*. Vilnius, 1991, nr. 1, p.12-13.
- Vasiliauskas R. Darbinio auklėjimo būdai valstiečių šeimoje (XIX a. pab.-XX a. pr.) // *Pedagogika*. Vilnius, 1980, t. 15, p. 3-23.
- Vasiliauskas R. Darbinis vaikų auklėjimas // *Kernavė*. Vilnius, 1972, p. 220-231.
- Vasiliauskas R. Liaudies pedagogika ir jos praktinė vertė // *Tarybinė mokykla*. Vilnius, 1972, nr. 8, p. 38-41.
- Vasiliauskas R. *Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*. Vilnius: VPU leidykla, 2006.
- Vasiliauskas R. Vaikų darbinio auklėjimo šaknys Lietuvos pedagogikos istorijoje // *Pedagogika ir psichologija*. V., 1973, t. 12, p. 107-119.
- Vasiliauskas R. Vaikų moralinis auklėjimas ir skatinimas prie darbo Varėnos rajono valstiečių šeimoje // *Dubičiai*. Vilnius, 1989, p. 182-187.
- Vasiliauskas R. Vaikų socializacijos pakopos lietuvių valstiečių šeimoje // *Individo socializacija ir šeima*. Vilnius, 1972, p. 59-67.
- Vėlyvis P. Liaudies pedagogika Valkininkų apylinkėse // *Kraštotyra*. Vilnius, 1967, p. 105-109.
- Vėlyvis P. Liaudies pedagogika // *Kraštotyra*, Vilnius, 1969, p.300-302.
- Vyšniauskaitė A. Gamtojauta lietuvių liaudies pedagogikoje ir papročiuose // *Liaudies kultūra*. 1996, nr. 6, p. 3-5.
- Vyšniauskaitė A. Vaikų auginimas XIX a. pabaigoje-XX a. // *Dubingiai*. Vilnius, 1971, p. 200-207.
- Vitauskas A. Vaikų gimdymas ir auginimas Padubysio valsčiuje // *Gimtasai kraštas*. 1937, nr.1, p.70.
- Vitauskas A. Vaikų auginimas Padubysio valsčiuje // *Gimtasai kraštas*. 1937, nr. 2/4, p. 126-132.

Audronės Lampickienės nuotr.

Vaikai Keramikos mokyklėlėje

Jaunimo etnokultūrinės orientacijos (2003, 2006 ir 2007 m. atliktų tyrimų pagrindu)

Doc. dr. Romualdas Povilaitis,
Lietuvos žemės ūkio universitetas

Įvadas

Šiandien susiduriame su globalizacija, kosmopolitinių vertybių plėtra, vis spartesniu miestų augimu kaimo, visų pirma žemdirbiškojo, sąskaita. Jeigu pripažinsime, kad Lietuvos žemės ūkio ir kaimo ateitis nėra aiški, nelengva bus prognozuoti ir mūsų etninės kultūros perspektyvą. Akivaizdu, kad deagrarizacija ir deruralizacija pakerta lietuvių etninės kultūros, suprantamos kaip tradicinė, agrarinė, žemdirbiškojo kaimo kultūra, pagrindus. Tautinė kultūra globalizuojasi, nyksta etnoso savitumas. Nors dabartinę lietuvių etninės kultūros potencialą – tradicijų, papročių, mentaliteto, kalbos, igūdžių ir kt. visumą – apskritai neturėtume pernelyg menkinti kitų deagraruotų Vakarų šalių etninių kultūrų fone; neretai jis atrodo visai nebloginai, nereikia pamiršti, kad šis potencialas matuojamas visų etnoso atstovų santykiu su savąja kultūra. Tačiau tarp miesto ir kaimo gyventojų ir tuo labiau tarp įvairių kartų atstovų santykis su etnine kultūra yra labai skirtingas. Vienaip žino, suvokia bei jaučia tradicijas šilinių dzūkų kaimų senutės, visai kitaip – Vilniaus gimnazistai. Net ir neturėdami išsamių tyrimų, galime daryti prielaidą, kad senosios kartos etnokultūrinis potencialas yra ženkliai aukštesnio lygio negu jų vaikų ar tuo labiau vaikaičių. Tai natūralu, tačiau tai tik išryškina problemą – o kas mūsų laukia nebūtinai išėjus senajai kartai? Tiesa, jaunimo skonis, pažiūros, vertybinės orientacijos taip pat kinta, bėgant metams supanašėja su savo tėvų ir senelių orientacijomis, tačiau vargu ar vien tai gali užtikrinti etninės kultūros gyvybingumą. Senoji, vidurinioji ir jaunoji kartos savo etnokultūrinėmis charakteristikomis gana ženkliai skiriasi, ypač kai kinta visuomenės gyvenimo sąlygos. Vaikystės ir jaunystės laikais susiformavę įpročiai, skonis, širdin įstrigusios vertybės yra labai pastovios, todėl vilčių, kad šiuolaikiniai roko, repo ar modernaus popso gerbėjai subrendę ims dainuoti liaudies dainas ar iš esmės pakeis vis labiau amerikonišantį savo gyvenimo stilių į senojo Lietuvos kaimo gyvenimą, vargu ar realu.

Jaunimo santykio su etnine kultūra analizė leidžia prognozuoti, kas laukia mūsų etninės kultūros, o tuo pačiu ir lietuvių tautos, ateityje. Todėl iširti jaunimo vertybines etnokultūrinės orientacijas, jų žinių apie savo tautos kultūrą bagažą, prielaidumą prie gyvosios etnokultūrinės tradicijos yra labai aktualu.

Tyrimo objektas

Kaimo jaunimas – Marijampolės apskritys (Marijampolės, Kazlų Rūdos, Vilkaviškio, Šakių savivaldybių) ir Kauno rajono bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai bei Lietuvos žemės ūkio universiteto (toliau – LŽŪU) studentai. Mūsų manymu, taikant tokį kriterijų, kaip gyvenimo stiliaus ypatumai, prie kaimo vietovių galima priskirti ne tik kaimų ir vienkiamų, bet ir miestelių, mažų ir vidutinių miestų, įskaitant Marijampolę, gyventojus. LŽŪU yra kaimo teritorijoje, jo studentai dažniausiai nėra kilę iš didžiųjų miestų, universiteto studijų programos taip pat skirtos parengti specialistus darbui kaime. Todėl iš esmės LŽŪU studentus irgi galime laikyti kaimo jaunimu.

Tyrimo metodas

Pagal autoriaus su kolegomis parengtą originalią anketą 2003 metais buvo atliktas pirmasis Kauno rajono moksleivių ir studentų tyrimas. Buvo apklausti 768 respondentai – 526 mokiniai (280 šeštokų, 246 vienuoliktokai-dvyliktokai) ir 242 LŽŪU žemės ūkio ekonomikos ir inžinerinio fakultetų studentai (daugiausia pirmakursiai). Toks tyrimas Kauno rajone buvo pakartotas 2006 metais. Šį kartą buvo apklausta 821 respondentas: 566 mokiniai iš dešimties vidurinių mokyklų ir gimnazijų, iš jų 293 šeštokai ir 273 vienuoliktos-dvyliktos klasių moksleiviai bei 255 LŽŪU žemės ūkio ekonomikos ir vandens ūkio-žemėtvarkos fakulteto studentai. 2007 metais, naudojant tą pačią anketą, jaunimo santykis su etnine kultūra buvo tiriamas gretimoje Marijampolės apskrityje. Buvo apklausta 710 respondentų: 103 Marijampolės profesinio rengimo centro ir 64 Marijampolės kolegijos studentai bei 122 Marijampolės, 214 Kazlų Rūdos, 207 Šakių ir Vilkaviškio savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklų penktų ir vienuoliktų klasių mokiniai. Gauti duomenys leidžia palyginti Marijampolės apskritys ir Kauno rajono jaunimą, mokinius ir studentus, vyrus ir moteris.

Tyrimo tikslas

Atskleisti kaimo vietovių jaunimo santykį su etnine kultūra.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti studentų ir moksleivių žinias lietuvių etninės kultūros srityje.
2. Išsiaiškinti jų igūdžius (mokėjimus) vadovautis etnokultūrinėmis tradicijomis savo veikloje.
3. Atskleisti studentų ir moksleivių vertybines orientacijas savo tautos etninės kultūros, kaimo, žemės ūkio ir savo šalies atžvilgiu.
4. Sužinoti, kokią vietą kaimo jaunimo gyvenimoje užima gyvoji etnokultūrinė tradicija.

REZULTATAI

Jaunimo žinios apie savo etnokultūrinę tradicijas

Norėdami išsiaiškinti, kaip jaunimas žino svarbiausias etnokultūrinės tradicijas, respondentams pateikėme 19 klausimų su keliais atsakymų variantais. Atsakymai parodė, kad jaunimas apskritai nebloginai žino populiariausias lietuvių tradicijas, visų pirma Kalėdas, Kūčias, Velykas, Užgavėnes. Didžioji dalis atsakymų (80-95 procentai) buvo teisingi. Šia prasme didesnių skirtumų, lyginant 2003, 2006 ir 2007 metų tyrimų duomenis, pastebėta nebuvo.

Kita vertus, net ir teisingai apibūdinami tradicijas, respondentai neretai akcentuoja ne esmines, o antrailes jų charakteristikas. Pvz., atsakydamas į klausimą „Kas yra Velykos?“ (buvo pateikti 5 atsakymų variantai, iš jų dalis daugiau ar mažiau teisingi), kas ketvirtas 2007 m. ir 2006 m. tyrimų respondentas

šią šventę siejo su pavasario pradžia, o daugiau kaip 70 proc. akcentavo Velykas kaip „margučių šventę“. Užgavėnes 45,2 proc. 2007 metų tyrimo respondentų supranta kaip „žiemos palydas“, o 41,7 proc. kaip „blynų valgyką“. (2006 m. tyrimo metu tikslesnių atsakymų buvo daugiau: atitinkamai 52,0 proc. ir 35,4 proc.). Rasas (Kupoles) kaip „ilgiausios metų dienos šventę“ nurodė 47,2 proc. 2007 m. tyrimo respondentų (panašiai ir 2006 m.), antra tiek (48,7 proc.) jas įvardino kaip „paparčio žiedo paiešką“. Atsakydami į klausimą „Kas yra Verbos?“, 73,2 proc. 2007 m. tyrimo dalyvių atsakė, kad tai yra kadagio šaka, o 15,5 proc., kad tai tautodailės kūrinys. Tai leidžia manyti, kad jaunimo etnokultūrinės orientacijos nemažą įtaką daro modernioji kultūra bei, tikėtina, vartotojiška pasaulėžiūra. Tai rodo gana svarbius reiškinius etnoso pasaulėžiūroje apskritai.

Kai kurios tradicijos (pvz., Jurginės, Trys Karaliai ir ypač Ilgės) yra žinomos silpniau. Nors didesnė pusė 2007 m. apklaustų respondentų Jurginės įvardijo teisingai, tačiau kas penktas (20,5 proc.) mano, kad tai „šienapiūtės pradžia“. Kad tai yra Trijų Karalių šventė, mano 18,3 proc. apklaustųjų (2006 m. taip manė net 19,9 proc.). Dalis respondentų Trijų Karalių šventę sutapatina su valstybės diena. Ilges su Vėlinėmis tapatina tik 36,7 proc. respondentų (2006 m. dar mažiau, tik 23,4 proc.). Gavėnia arba Šeštinėmis jas įvardija po 13,8 proc. respondentų (2006 m. atitinkamai 22,3 proc. ir 8,3 proc.), 12,2 proc. mano, kad tai yra Kupolė, 11,2 proc., kad Žolinė.

Nors esminių skirtumų įvairių gyvenamųjų vietovių respondentų atsakymuose nebuvo, į daugelį šios anketos dalies klausimų kiek teisingiau atsakė Šakių ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai (Marijampolės ir Kazlų Rūdos mokiniai arba studentai kiek blogiau).

Paaiškėjo, iš kur jaunimas sužino apie etnokultūrinę tradicijas. Dažniausiai iš savo šeimos. Daugiau kaip trečdalis respondentų svarbiausius šių žinių šaltinių laiko tėvus. Pažymėtina, kad tai nurodė visų trijų tyrimų respondentai (2007 m. 35,9 proc., 2006 m. 35,7 proc.), kiek mažesnė apklaustųjų dalis šių žinių šaltiniu nurodė savo senelius (2007 m. 29,2 proc., 2006 m. 28,4 proc.), kas ketvirtas respondentas etnokultūrinės žinias gavo, jų teigimu, visų pirma mokykloje (2007 m. 25,0 proc., 2006 m. 25,4 proc.). Kultūros įstaigos, lyginant su tėvais, seneliais ir mokykla, yra labai nereikšmingas šių žinių šaltinis. Šioms įstaigoms prilygsta žiniasklaida, draugai ar kiti šaltiniai. Labai panašūs rezultatai buvo gauti ir 2003 m. atlikto tyrimo metu.

Jaunimo mokėjimai, susiję su tradicine etnokultūrine veikla

Kitas klausimų blokas atskleidė jaunimo mokėjimus, susijusius su etnine kultūra: mokėjimą šokti tradicinius lietuvių šokius, dainuoti tradicines lietuvių liaudies dainas, groti tradiciniais lietuvių muzikos instrumentais, sekti lietuvių pasakas, žaisti tradicinius lietuvių judriuosius žaidimus, marginti margučius, pasigaminti Užgavėnių kaukę. Tyrimo rezultatai parodė, kad šokti moka: 42,1 proc. (2007 m.) ir 44,5 proc. (2006 m.) tyrimų dalyvių. 2003 m. mokančiaisiai šokti save nurodė 58 proc. šeštokų, 54,1 proc. 11-12 klasių mokinių ir 52,1 proc. LŽŪU studentų. Gebančiaisiai dainuoti nurodė: 2007 m. 51,7 proc., 2006 m. 53,1 proc., 2003 m. atitinkamai 71,6 proc., 56,1 proc. ir 52,7 proc. visų apklaustųjų. Kur kas mažiau buvo mokančių groti tradiciniais lietuvių muzikos instrumentais: 2007 m. mokančiaisiai nurodė 18,6 proc., 2006 m. 23,4 proc.; 2003 m. atitinkamai 38,8 proc., 24,3 proc. ir 11,3 proc. respondentų. Sekti pasakas sugebėjo: 2007 m. 57,1 proc., 2006 m. 65,7 proc., 2003 m. atitinkamai 76,3 proc.,

58,5 proc. ir 40,0 proc. jaunimo. Žaisti tradicinius judriuosius lietuvių liaudies žaidimus mokėjo: 2007 m. 48,7 proc., 2006 m. 49,3 proc.; 2003 m. atitinkamai 89,3 proc., 73,1 proc., 85,8 proc. visų apklaustųjų. Marginti margučius mokėjo: 2007 m. 88,6 proc., 2006 m. 88,4 proc.; 2003 m. atitinkamai 89,3 proc., 73,1 proc., 85,8 proc. respondentų.

Paaiškėjo, kad šie jaunimo mokėjimai yra žemesnio lygio negu jų žinios apie etnines tradicijas. Be to, atskirų veiklos sričių mokėjimai labai skiriasi. Jeigu pagaminti Užgavėnių kaukę ar marginti margučius moka absoliuti dauguma mokinių ir studentų, tai šokti, dainuoti, sekti pasakas, žaisti, o ypač groti – daug mažesnė jų dalis. Svarbu ir tai, kad minėti jaunimo mokėjimai turi, nors ir nežymią, tendenciją menkėti. Įdomu ir tai, kad kai ką geriau moka vaikai, o ne vyresnio amžiaus jaunimas (čia turima mintyje tiek apklaustieji 2003 m., tiek 2006 ir 2007 m.). Galbūt tai rodo, kad tai, kas išmokstama vaikystėje, vėliau menkėja, jeigu netampa gyvąja tradicija.

Kai kurie klausimai buvo pateikti tik merginoms. Iš jų paaiškėjo, kad 2007 m. paruošti Kūčių stalą mokėjo 90,2 proc. (2006 m. ir 2003 m. buvo gauti panašūs duomenys), megzti mokėjo 79,0 proc. (2006 m. tiek pat, 2003 m. mokėjo kiek daugiau), austi tautinę juostą 10,4 proc. (2006 ir 2003 m. kiek daugiau) merginų. Tenka pastebėti ir tai, kad kai kurie mergaičių mokėjimai, pvz., austi tautinę juostą, atskirose mokyklose labai skiriasi: kai kuriose mokyklose tai daryti mokėjo beveik visos mergaitės, o kitose – beveik niekas.

Žymiai skiriasi mergaičių/merginų ir berniukų/vaikinų mokėjimai. Tas veiklos rūšis, apie kurias buvo klausiami tiek vaikinai, tiek merginos, moteriškos lyties atstovės nurodė moka kančios viską geriau negu vyriškos lyties respondentai. Kai kurie abiejų lyčių mokėjimai skiriasi nežymiai (pagaminti Užgavėnių kaukę moka 91,5 proc. merginų ir 87,0 vaikinių, marginti margučius 90,8 proc. ir 84,7 proc.), kiti mokėjimai skiriasi kur kas daugiau. Jeigu sekti pasakas moka 65,4 proc. moteriškos lyties atstovių, tai tik 42,4 proc. vyriškos lyties atstovų seka pasakas. Moka groti atitinkamai 21,9 proc. ir 12,8 proc., dainuoti 61,3 proc. ir 34,9 proc., šokti 51,8 proc. ir 25,0 proc. Kadangi panašūs rezultatai buvo gauti ir 2003 m. tyrimo metu, akivaizdu, kad etninių tradicijų puoselėtojos ir perdavėjos, visų pirma esti moteriškos lyties atstovės. Palyginus 2003-2006-2007 metų tyrimų rezultatus, pasitvirtina aukščiau minėta tendencija: mergaičių/merginų, kaip ir berniukų/vaikinų, mokėjimai nuo 2003 iki 2006-2007 m. turi neryškią tendenciją mažėti.

Jaunimo vertybinės orientacijos

Trečioji ir plačiausia tyrimo dalis buvo skirta jaunimo vertybinių orientacijų tyrimui. Daug dėmesio tyrimo metu buvo skirta muzikai – reiškiniai, labai populiariam tarp jaunimo. Norėta nustatyti, kokie jos žanrai yra jaunimo labiau mėgstami, o kokie ne. Paaiškėjo, kad tradicinė lietuvių muzika pagal savo populiarumą tarp kitų muzikos žanrų atsiduria priešpaskutinėje vietoje. Mažiau už ją jaunimui patinka tik džiazas. Lietuvių tradicinę muziką lenkia kiti žanrai: klasikinė muzika, repas, rokas ir ypač popas (populiarioji muzika). Popsui pirmą pagal reikšmę vietą skyrė ¾ 2007 m. apklausto jaunimo, 12,0 proc. jam skyrė antrą, 6,2 proc. trečią vietą. Iš viso 1-2-3 vietas popsui skyrė 92,9 proc., rokui 77,5 proc., repui 70,5 proc. respondentų. Tuo tarpu tradicinei lietuvių muzikai pirmą vietą skyrė tik 10,7 proc., antrą – 15,1 proc., trečią – 22,7 proc. Tarp nurodytų pirmoje vietoje pagal jos reikšmę respondentams tarp muzikos žanrų tradicinė lietuvių muzika užėmė tik 4,3 proc. (popsas

53,7 proc., rokas 14,5 proc., repas 9,0 proc.) Tarp nurodytų paskutinėje vietoje lietuvių tradicinei muzikai teko net 35,6 proc. Lyginant su kitais žanrais, ji ten buvo nurodoma dažniausiai. Labai panašūs rezultatai buvo gauti 2003 m. ir 2006 m. tyrimu metu. Atskirų muzikos žanrų populiarumas taip pat priklauso nuo respondentų amžiaus, tačiau tradicinė lietuvių muzika nepopuliari visose amžiaus grupėse.

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kokios šventės jaunimui yra pačios reikšmingiausios. Dauguma respondentų tokia laiko gimtadienį. Kiek mažesnė reikšmė skiriama Naujųjų Metų sutikimui ir Kūčioms. Tarp švenčių, nurodytų pirmoje pagal reikšmę vietoje, gimtadienį nurodė 33,3 proc., Naujuosius Metus – 19,9 proc., Kūčias – 17,1 proc., Valentino dieną – 12,5 proc., Jonines – 6,8 proc., Velykas – 5,6 proc., Vėlines – 2,7 proc., Rasas – 2,0 proc. respondentų. Didėsnių skirtumų tarp vyrų ir moterų, tarp 2003-2006-2007 metais atliktų tyrimų rezultatų nėra, nors gimtadienio reikšmė 2007 m. buvo kiek didesnė negu anksčiau. Rasos ir Vėlinės „lyderiauja“ tarp švenčių, nurodytų paskutinėje (8-oje) vietoje. Tai rodo, kad tradicinės lietuvių šventės jaučia labai stiprią konkurenciją su palyginti naujomis (Naujieji Metai, gimtadienis) ir visiškai naujomis (Valentino diena). Čia vėlgi galima išvelgti tendenciją į individualizmą ir pragmatizmą (gimtadienio populiarumas). Tai sietina su Vakarų pasaulėžiūros įtakos didėjimu ir tuo pačiu tradicinės bendruomeninės pasaulėžiūros silpnėjimu.

Jaunimas savo gimtąją lietuvių kalbą vertina aukštai. 51,4 proc. 2007 m. apklaustų respondentų nurodė, kad ji turi jiems labai didelę reikšmę, o 32,6 proc., kad didelę. Nedidelę reikšmę lietuvių kalbai skyrė tik 4,7 proc., dar 4,9 proc. nurodė, kad ji jiems apskritai jokios reikšmės neturi. Lyginant su 2006 ir 2003 m. tyrimu, rezultatai yra labai panašūs, tačiau galima išvelgti vos pastebimą žemesnio lietuvių kalbos vertinimo tendenciją. Truputį didesnę reikšmę savo gimtajai kalbai skiria moteriškos lyties respondentės.

Etninės kultūros gyvybingumo prasme svarbu sužinoti jaunimo požiūrį į senąsias lietuvių tradicijas. Atsakydami į klausimą, ar jas verta išsaugoti, 69,1 proc. 2007 m. apklaustų mokinių ir studentų nurodė, kad verta. 20,0 proc. mano, kad „ko gero, verta“. Kad „ko gero, ne“ galvoja 2,6 proc., kad neverta – 1,6

proc. Lyginant gautus rezultatus su 2006 m. tyrimu, skirtumų nepastebėta, tačiau 2003 metais pasisakiusių už senųjų lietuvių tradicijų išsaugojimą buvo kiek daugiau, o už jų nesaugojimą – mažiau. Tai taip pat galėtų reikšti nežymią tendenciją palaipsniui atsikvėpinti senųjų tradicijų. Tai, kad senąsias tradicijas kiek labiau vertina moteriškos lyties atstovės, gali reikšti didesnę merginų ir mergaičių prisirišimą prie savo etninės kultūros.

Atsakymai į klausimą „Kokia veiklos rūšis būtų jums įdomi?“ taip pat atskleidė respondentų vertybines orientacijas. Tarp 10-ies nurodytų veiklos rūšių buvo tiek tradicinės (tautiniai šokiai, tautodailė, folkloras), tiek modernios (naršymas internete, kompiuteriniai žaidimai, šiuolaikinės muzikos klausymas), tiek pažintinės (kraštotyra, kelionės po Lietuvą arba užsienį) bei sportas. Tiek 2007 m., tiek ankstesnių tyrimų rezultatai sutapo: jaunimas tradicinėms, su etnine kultūra labiausiai susijusioms veiklos rūšims skyrė paskutiniąsias (7-10) vietas. Jas lenkė modernios kultūrinės veiklos formos. Mažiausiai populiarus yra folkloras, už jį ne ką populiarenesnė tautodailė ar tautiniai šokiai. Populiariausia veikla jaunimas laiko keliones po užsienį, tačiau nuo jų populiarumu nedaug teatsilieka ir kelionės po Lietuvą (3 vieta pagal populiarumą). Labai populiari (2 vieta) klausytis šiuolaikinės muzikos ir naršyti internete (4 vieta). Kiek mažiau populiarus sportas (5 vieta). Žaidimus kompiuteriu jaunimas nurodė 6-oje pagal reikšmę jiems vietoje, tačiau vyrams tie žaidimai kur kas įdomesni nei moterims. Kita vertus, gana aukštai vertinama kraštotyra. Nors jai buvo skirta tik 7 vieta, tačiau ją „įdomia“ arba „tikriausiai įdomia“ laiko 41,2 proc. respondentų. Kadangi keliones po Lietuvą tokiais laiko 87,8 proc. apklaustųjų, galima manyti, kad jos ir aktyvi kraštotyra gali padėti efektyviai saugoti etnokultūrinės tradicijas.

Didėsnių skirtumų tarp 2007, 2006 ir 2003 metų tyrimų rezultatų nepastebėta. Pažymėtina, kad visos veiklos formos, susijusios su lietuvių tradicijomis, o labiausiai tautiniai šokiai, tarp moteriškos lyties respondentų yra kur kas populiarenesnės negu tarp vyrų. Kadangi pagal savo populiarumą dominuoja pasyvios veiklos formos, vėlgi galime išvelgti šiuolaikinės visuomenės reiškinį - jaunimas atsikvėpina judrios veiklos.

Jaunimo vertybines orientacijas atskleidžia požiūris į savo kraštą, miestą ir kaimą. Tiek vyrai, tiek moterys į gyvenimą

„Kukumbalio“ jaunimas švenčia Rasą su dr. Žilvyčiu Šakniu

Lietuvoje ir užsienyje yra orientuoti vienodai. Lietuvoje pasilikti po mokyklos baigimo norėtų dauguma 2007 ir 2006 m. tyrimų respondentų. Užsienyje gyventi norinčių tiek 2007, tiek 2006 m. buvo 26,0 proc. Kad jiems nesvarbu kur gyventi, 2007 metais nurodė 9,2 proc. jaunimo, apytikriai tiek pat nurodžiusių buvo 2006 ir 2003 m. Dar 13,0 proc. 2007 metais nurodė nežinantys, kur jie nori gyventi. Šia prasme skirtumų tarp 2007, 2006 ir 2003 m. tyrimų taip pat nėra.

Gyventi mieste norėtų 71,0 proc., kaime – 15,7 proc., nežino kur norėtų – 13,3 proc. 2007 m. respondentų. Šie duomenys beveik nesiskiria nuo duomenų, gautų 2006 ir 2003 m. tyrimų metu. Moteriškoji lytis į gyvenimą mieste yra labiau orientuota nei vyrai. 2007 m. mieste gyventi norėtų 74 proc. moteriškių bei 65,6 proc. vyriškių, kaime atitinkamai – 14,0 proc. ir 18,8 proc. Tarp vyriškių buvo kiek daugiau nežinančių, kur jie norėtų gyventi. Respondentai nenurodė kokio nors svarbesnio gyvenimo mieste pranašumo, tačiau jie randa jų visą kompleksą. 14,2 proc. respondentų į miestą traukia tai, kad ten daugiau pramogų, 12,4 proc., – kad ten lengviau siekti karjeros, kas dešimtas pažymėjo šiuos miesto pranašumus: didesnę uždarbį, daugiau jaunimo, daugiau mokslo įstaigų, įvairesnį darbą, patogesnę gyvenimą. Jeigu miestas jaunimui patrauklus įvairiapusiškai, tai to negalima pasakyti apie kaimą. Kaimas jaunimui patrauklus tuo, kad jis arčiau gamtos (ši jo pranašumą nurodė 32,7 proc. respondentų), jame mažiau šurmulio (28,3 proc.), kad gyventi kaime yra įprasta (10,8 proc.). Svarbu, kad motyvą gyventi kaime, nes „patinka žemės ūkis“, nurodė tik 2,6 proc. respondentų. Kad yra labiau įpratę gyventi kaime, dažniau teigė vaikinai negu merginos (13,0 proc. ir 9,5 proc.) Tai rodo, kad merginos labiau dinamiškos ir, tikėtina, labiau siekia tęsti mokslą mieste. 2006 m. tyrimo rezultatai buvo labai panašūs.

Jaunimas ir gyvoji etnokultūrinė tradicija

Paskutinioji tyrimo dalis – apie realią jaunimo veiklą praeityje ir dabartyje bei jos santykį su gyvąja etnokultūrine tradicija. Labiausiai norėta išsiaiškinti, kokias šventes dažniausiai švenčia (ir kaip jas vertina) jaunimas. Paašikėjo, kad dažniausiai švenčiama šventė – Naujųjų metų sutikimas. Šią šventę 97,4 proc. 2007 m. respondentų šventė visada. Panašūs duomenys buvo gauti ir 2006 bei 2003 m. tyrimų metu. Kalėdas ir Kūčias šventė 97,2 proc., (2006 m. – 98,4 proc. respondentų, 2003 m. – 100 proc. šeštoku, 99,6 proc. vienuoliktojų/dvyliktojų ir 99,2 proc. LŽŪ studentų). 2007 m. Kalėdų ir Kūčių nešventė tik 0,3 proc. respondentų. Velykas 2007 m. šventė 93,8 proc. respondentų (2006 m. 97,3 proc.), o nešventė 0,4 proc., Vėlines šventė 64,3 proc. (2006 m. 81,7 proc.), nešventė 12,8 proc. Valentino dieną šventė 61,0 proc., (2006 m. 65,0 proc.), nešventė 7,7 proc., Jonines/Rasas švenčia 56,7 proc. (tiek pat kaip 2006 m.), nešvenčia 8,2 proc. Užgavėnes švenčia 41,7 proc. (2006 m. 46,9 proc.), nešvenčia 9,4 proc., Tris Karalius švenčia 19,4 proc. (2006 m. 23,8 proc.), nešvenčia 38,4 proc. Žolinę švenčia 19,2 proc., (2006 m. 30,9 proc.) nešvenčia 39,8 proc.

Jeigu Kalėdos/Kūčios ir Velykos yra labai populiarios ir visuotiniai švenčiamos, tai rečiausiai švenčiamos šventės yra Trys Karaliai ir Žolinė. Jas nešvenčiančių yra kur kas daugiau negu švenčiančių. Beje, šios šventės jaunimui mažiausiai žinomos ir laikomos mažiausiai reikšmingomis. Išimtis yra Vėlinės. Nors ši šventė jaunimui nėra patraukli, tačiau dauguma respondentų ją švenčia, tikriausiai įtakojami šeimos narių, giminių. 2007 m. švenčiančių visas tradicines šventes, ypač Vėlines, Tris Karalius, Žolinę (išskyrus Jonines/Rasas), lyginant su 2003 ir 2006 m.

buvo kiek mažiau. Visas šventes apskritai kiek dažniau švenčia moteriškos lyties respondentės. Vienų švenčių atžvilgiu tas skirtumas mažai pastebimas, kitų – ryškesnis. Didžiausias skirtumas pastebimas Vėlinių atžvilgiu. Vėlines visada švenčia 68,7 proc. mergaičių/merginų ir 56,6 proc. berniukų/vaikinų.

Nors svarbiausios tradicinės šventės (Kalėdos, Kūčios, Velykos) lieka labai populiarios, tačiau tradicinių švenčių ratas apskritai siaurėja. Žinoma, kad seniau buvo švenčiama kur kas daugiau tokių švenčių. Šiandien jų vietą palaipsniui užima naujos, savo forma jaunimui patrauklios šventės. Lygindami Vėlines su Helovynu, 2007 m. net 72,2 proc. respondentų nurodė, kad jiems Helovynas yra patrauklesnis už Vėlines. Priešingai manė 27,8 proc. jaunimo arba 2,6 karto mažiau. Helovyną kiek labiau vertino vyriškos lyties respondentai. Tam tikrą etnokultūrinę tradicijų mažėjimo tendenciją rodo tai, kad 2007 m. Helovyno populiarumas buvo kiek didesnis negu 2006 m. Tada jį patrauklesniu už Vėlines laikė 60,9 proc. apklaustųjų. 2003 metais visi respondentai, išskyrus tik 6 klasių mokinius, Helovyną taip pat vertino žemiau, negu jaunimas, apklaustas 2007 metais.

Išvados

1. Jaunimo etnokultūrinėms orientacijoms labai reikšminga šeimos – tėvų, senelių, kiek mažiau mokyklos įtaka. Iš artimiausių vyresniųjų žmonių jis gauna žinias apie etnokultūrinės tradicijas, kartu švenčia tradicines šventes. Ar jaunimo tarpusavio aplinka būtų palanki gyvąjai etnokultūrinei tradicijai tarpti, jeigu jaunimas nebendrautų su vyresniaisiais, klausimas hipotetinis. Didelis kai kurių švenčių (Helovyno, gimtadienio, Naujųjų Metų sutikimo) populiarumas rodo, kad tuo galima abejoti. Šiuolaikinėje visuomenėje, mažėjant šeimos narių skaičiui ir ryšiai tarp kartų, ypač svarbu išlaikyti šį ryšį. Tam galėtų padėti bendruomenių, klubų pagal interesus ir kitų susivienijimų, jungiančių įvairaus amžiaus žmones, plėtra ir neformalaus ugdymo mokyklose stiprinimas.

2. Merginos ir mergaitės yra kiek labiau negu vyriškos lyties respondentai prisirišusios prie etnokultūrinių tradicijų. Tai leidžia tikėtis, kad šį prierašumą jos perduos savo vaikams. Kita vertus, kadangi merginos labiau negu vaikinai orientuotos į gyvenimą mieste, kurio aplinka mažiau negu kaimo palanki etninėms tradicijoms tarpti, šios galimybės nereikėtų pervaldinti.

3. Palyginti didelis Joninių ir Užgavėnių populiarumas tarp jaunimo (šios šventės tarp vyresnio amžiaus žmonių nėra populiariausios) rodo, kad jaunimui yra svarbi švenčių forma, jų išorinis patrauklumas. Tačiau vartojimo ir pramogų kulto propaganda, būdinga šiuolaikiniam Lietuvos visuomenės raidos etapui, neskatina daugelio etninių tradicijų gyvybingumo arba keičia jas pramogų linkme.

4. Galima teigti, kad įvertinus jaunimo žinias apie etnokultūrinės tradicijas, mokėjimus, vertybines orientacijas ir santykį su gyvąja tradicija, jaunoji karta nėra nutraukusi ryšio su etnine kultūra, nors ne visos jos formos jam yra vienodai artimos.

5. Globalizacijos procesai, deagrarinizacija ir deruralizacija, sustiprėję Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, daro vis didesnę poveikį lietuvių tautos gyvenimui ir mąstymui. Tai silpnina etnokultūrinės tradicijas. Dėl tos priežasties reprezentatyvūs jaunimo santykio su etnine kultūra tyrimai turėtų būti vykdomi reguliariai ir tapti nuolatinių jaunimo etnokultūrinę orientacijų monitoringu. Tai leistų rasti priemones, stabdančias negatyvų aplinkos poveikį jaunimui, ir mažintų jo atotrūkį nuo etninės kultūros.

Jaunimo nuostatos etnokultūrinių tradicijų tęstinumui

Inija Trinkūnienė,
Socialinių tyrimų institutas

Kiekviena tradicija siekia pratęsti savo gyvavimą, išlaikyti tapatumą, būti atpažįstama ir save atgaminti. Tačiau turbūt nėra ir negali būti tradicijos ar tradicijų, kurios išvengtų pokyčių. Dėl pokyčių pradeda rūpintis tuomet, kai manoma, kad jie yra per greitai ir per staigūs. Ne išimtis ir etnokultūrinė tradicija. Ji šiuolaikinės kultūros kontekste išskyla kaip ypatingas reiškinys. Ypatingas, nes jos gyvavimas susijęs ne tiek su kaita, kiek su pastovumu – ir turiniu, ir formomis, ir raiškos būdais. Pats žodis „tradicija“ reiškia pastovumą, laikymąsi įprastų elgesio, gyvenimo būdo, požiūrių ir įsitikinimų normų. Galima sakyti, kad iki dvidešimtojo amžiaus pradžios kaitos ir pastovumo dinamika derėjo, inovacijos mažai pakeisdavo tradicinės etninės kultūros esmę ir turinį. Greitesni pokyčiai buvo pastebėti antrajame XX a. dešimtmetyje. Dar labiau jie pastebimi šiandien, kai dėl globalizacijos vyksta sparti kultūros ir gyvensenos kaita. Ypač smarkiai pokyčiai paliečia kiekvienos tautos savitumus, pasireiškiančius jos etnokultūrinėje tradicijoje, kurios ypatingumas, palyginti su kitomis kultūros formomis, yra tai, kad etninė kultūra sudaro kiekvienos tautos kultūros pagrindą ir savitumą, kuriuo remiantis formuojamas ir tautos, ir kiekvieno asmens tapatumas.

Todėl aktualėja tradicijos tęsimas, išsaugojimo ir raiškos problemos. Kiek dabarties modernūs žmonės yra linkę tęsti tradicijas, būti tradicijų puoselėtojai ir nešėjai?

Demokratijos procesai šalyje lėmė ir kultūrinių procesų demokratizaciją bei liberalizaciją. Modernios raiškos formos nebepriešinamos senosioms, nebeteigiama, kad pastarosios yra atgyvenusios. Susidarė palankios sąlygos ir galimybės reikštis įvairioms tradicijoms, kultūroms; atsirado sąlygos ir vienodėjimui, ir išskirtinumui. Esant daugialypiam pasirinkimui vis didesnės svarbos įgauna asmens apsisprendimas ir pasirinkimas. Svarbus tampa „homo eligens“ (lot.) – besirenkantis žmogus.

Ką gi renkasi „homo eligens“? Remdamiesi paskutiniųjų metų Socialinių tyrimų instituto atliktais tyrimais, galime pastebėti, kad mažėja, nyksta tradicinės kultūros perdavimas visais būdais. Mažėja moksleivių, nurodžiusių, kad liaudies dainų išmoko šeimoje, iš draugų, iš televizijos ir kitur. Per dešimt

Repeticija su tautodailininko Adomo Kvaso sukurtomis lėlėmis

metų nurodžiusių, kad išmoko liaudies dainų iš tėvų, sumažėjo nuo trečdaliao iki ketvirtadaliao. Taigi šeimos, kaip etnokultūrinės tradicijos perdavėjos, vaidmuo menkėja. Suprantama, kad tuomet vis didesnės svarbos įgauna kiti socializuojantys veiksniai – mokykla, žiniasklaida, bendraamžių aplinka, kurie galėtų skleisti etnokultūrinę tradiciją, formuoti pozityvias nuostatas etninės kultūros atžvilgiu.

Remdamiesi 2005 metų reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenimis, galime teigti, kad negatyviausias nuostatas etnokultūrinės tradicijos atžvilgiu išreiškia jaunimas. Socialinių tyrimų instituto atliktas Lietuvos gyventojų tyrimas parodė, kad respondentų amžius yra svarbus veiksnys, lemiantis nuostatas, vertinimus, pasirinkimus įvairių kultūros ir socialinių reiškinų atžvilgiu. Amžius taip pat turi įtakos ir etninės kultūros raiškos formoms. Pastebėta aiški tendencija, rodanti, kad kuo jaunesni respondentai, tuo jų nuostatos tradicinės kultūros atžvilgiu prastesnės ir etnokultūrinė raiška menkesnė.

Dėmesį patraukia jauniausios mūsų tirtos amžiaus grupės – aštuoniolikos-dvidešimties metų – respondentai. Net 73 procentai jų pasakė neklausą lietuvių liaudies muzikos, dainų. Šeši iš dešimties 21–30 metų respondentai taip pat nelinkę klausytis liaudies muzikos. Tuo tarpu vyresnio amžiaus respondentų reakcija tradicinės muzikos atžvilgiu gerokai palankesnė, tad liaudies muzikos populiarumas proporcingai didėja su amžiumi: lietuvių liaudies muzikos, dainų klausosi 27 procentai 18–20 metų, 39 proc. – 21–30 metų respondentų ir daugiau kaip šešiasdešimt procentų respondentų, sulaukusių 31–40 metų.

Kiek įvairūs socializacijos institutai gali tapti bendruomenėmis, palankiai nusiteikusiomis etninės kultūros atžvilgiu? Žinia, tradicinės kultūros išlikimui svarbiausias yra betarpiškumas, tie bendravimo momentai, kurie patvirtina, emociškai sustiprina išgyvenimą ir tokiu būdu įtakoja tradicinės kultūros perdavimą. Kaip jau sakytą, šeimos vaidmuo vis mažėja, lieka mokykla. Ar ji gali tapti ir ar tampa bendruomene, prisidedančia, inicijuojančia etnokultūrinės tradicijos tęsimą? Tyrimai liudija, kad mokyklos nėra ta palanki terpė etninės kultūros raiškai. Čia reiktų pabrėžti, kad iki šiol nėra kompleksinio integruoto etninės kultūros dėstymo bendro lavinimo mokyklų programoje, kad aukštųjų pedagoginių mokyklų absolventai negauna tradicinės kultūros žinių. Iš Etninės kultūros globos tarybos užsakymu Gailos Kirdienės atliktos ekspertizės bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose, apklausus pedagogus 2002 m. pabaigoje, paaiškėja, kad „nuslūgus tautinio atgimimo bangai, etninės kultūros ugdymo padėtis bendrojo lavinimo įstaigose nuolat blogėjo ir dabar ją galima vertinti kaip kritišką, kadangi nesukurta valstybinė etninės kultūros ugdymo sistema“.

2002 metais Lietuvos vidurinėse mokyklose Tarybos užsakymu buvo atlikti etninės kultūros raiškos tyrimai. Mokyklos, kuriose buvo atliekamas tyrimas, skyrėsi palankumo etninei kultūrai lygiu. Vienose buvo sudarytos palankios sąlygos etninės kultūros sklaidai ir raiškai (veikė folkloro būrelis, klubas, ansamblis ar buvo etninės kultūros pamokos), kitose – tų sąlygų buvo mažiau arba visai nebuvo. Mūsų atlikti

tyrimai parodė, kad tose bendro lavinimo mokyklose, kur yra nors nedidelė etnokultūrinė veikla užsiimanti bendruomenė, t.y. veikia bent vienas folkloro būrelis, ansamblis ar grupė, kur daugiau etnokultūrinės veiklos, įtraukiančios bent dalį mokyklos bendruomenės, ten tarp moksleivių vyrauja pozityvesnis požiūris į etninę kultūrą. Gauti duomenys parodo išraiškingus skirtumus. Štai vakaronių pageidautų 78–88 proc. abiturientų iš etnokultūriškai veiklių mokyklų ir 13–17 proc. abiturientų, kurie mokosi etnokultūriškai pasyviose mokyklose. Tokios pat tendencijos pastebimos ir moksleivių pageidavimuose mokytis etnokultūros dalykų: liaudies dainų, šokių, amatų, mitologijos. Taigi ten, kur yra veikli etnokultūrinė bendruomenė, esti ir daugiau moksleivių, nusiteikusių aktyviai etnokultūrinei veiklai, tradicinės kultūros perėmimui ir įsisavinimui. Tiesa, tokios bendruomenės nėra skaitlingos, todėl jų daroma poveikį galėtume pavadinti kultūrine homeopatija: net ir būdamas nedidelės, jos veikia ir daro įtaką savo aplinkai, formuodamos pozityvias nuostatas savo tautos kultūros atžvilgiu.

Net tradicinė aplinka ir terpė nebėra tas faktorius, kuris palankiai veiktų etnokultūrinį tapatumą ir raišką. Gyvenimas kaime jau nebeapsaugo nuo įtakų ir vis rečiau tradicinė kultūra perduodama ir perimama pirminės socializacijos metu. Tą patvirtina ir tyrimai, parodantys, kad gyvenamosios vietos (kaimo-miesto) vaidmuo etninės kultūros raiškos ir vertinimų aspektu nėra reikšmingas. 2002 metais atliktame moksleivių tyrime etnokultūrinės veiklos intensyvumą bandyta nagrinėti žvelgiant, ar yra skirtumų tarp miesto ir kaimo mokyklų. Buvo kelta hipotezė, kad kaimo mokyklose, kur palankesnė terpė etninei kultūrai, kur šalia dar gyvena dainas, papročius menantys žmonės – etninės kultūros subjektai, bus ir daugiau galimybių pagyvinti mokyklos gyvenimą, pasikviesti dainininkus, muzikantus, kurie padėtų surengti vakaronę ar kitų renginių ir taip prisidėtų prie etninės kultūros sklaidos. Tačiau apžvelgus duomenis, matyti, kad

gyvenamoji aplinka (kaimas, miestas, miestelis) neturi arba turi mažai įtakos etnokultūrinės veiklos mokyklose pobūdžiui. Taigi globalizacijos procesai veikia ir kaimo žmones, tik ten globalūs kultūros reiškiniai gal dar labiau idealizuojami, sureikšminami ir priešpastatomi savos kultūros reiškiniams manant, kad tai, kas slypi (prigimtinėje etninėje kultūroje), gali būti ne taip reikšminga ir svarbu nei „atneštiniai“ dalykai.

Etninė kultūra, kaip ir kitos kultūros sritys, šiandien atsideria konkurencinėje aplinkoje. Egzistuoja mažiausiai dvi sąlygos, kurios lemia tradicijos tąsą, – tai visuomenės požiūris ir sukurta palanki raiškos terpė. Jei visuomenės dėmesys nėra palankus, jei nėra pozityvios nuostatos tradicijos tąsai, tuomet sunku tikėtis, kad tradicija bus tęsiama, kad ji tarsi upelis atras tą vagą, kuria turėtų veržtis kaip gyvoji versmė.

Taigi, silpnėjant natūraliai etninės kultūros perdavimo tradicijai, šeimai ir bendruomenėms, jų vaidmens neperėmė valstybės remiamos institucijos – nacionalinis radijas, televizija ir mokykla. Remdamiesi savo tyrimų ir ekspertinių tyrimų duomenimis, galime konstatuoti, kad per pastaruosius bent penkiolika nepriklausomybės metų valstybė nepakankamai naudojo savo galimybes paskatinti gyvosios etnokultūrinės tradicijos tąsą.

Tik pastaraisiais metais susivokta, kad tautiškumo ir patriotizmo skatinimas yra būtinas formuojant pozityvias nuostatas savo šalies atžvilgiu, ir tam turi būti priimta ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa.

Etninės kultūros, kaip vertybinio veiksnio, vaidmuo ryškėja esant realiam ar menamam globalizacijos pavojui. Etninė kultūra pasitelkiama kaip atsvara masinei kultūrai, kuomet atsiranda grėsmė prarasti savo kultūrą. Tuomet vėl pradeda aiškėti etninės kultūros gynybinės ir tapatumą įtvirtinančios funkcijos svarba.

Didysis rudens gėrybių ir linksmybių turgus Telšiuose

Sigitos Daclienės nuotraukos

Liaudies menas – sudėtinė kultūros dalis

Prof. habil. dr. Vytenis Rimkus,
Šiaulių universitetas

Liaudies menas – sudėtinė bendrosios kultūros dalis, tačiau tos kultūros panoramoje jo lyginamasis svoris ir mastas nėra pastovus, jis kinta dėl daugelio priežasčių: nuo ekonominės, politinės ir socialinės padėties ir jų kaitos laike, nuo vidinių liaudies meno transformacijų ir liaudies meno sampratos kaitos. Šiuo aspektu problema svarstyta nuo XIX amžiaus pabaigos iki mūsų dienų, t.y. nuo to laiko, kai liaudies menas apskritai išsikristalizavo į savarankišką meninės būties faktorių.

Liaudies menas yra tarsi medžio kamienas, iš kurio plėtojasi įvairūs meno reiškiniai, šakos ir šakelės. Kamienas stovėjo, stovi ir stovės, jis yra visos nacionalinės kultūros pagrindas ir stabilumo garantas. Bet tai nereiškia, kad jis sustabarėjęs, suakmenėjęs ar net sudžiūvęs darinys. Net jo šaknys gali pasiekti ir gretimų teritorijų syvus ir išleisti atžalas, vienos šakos nuo oro atmainų suklesti ir pražįsta naujais žiedais, kitos – vysta ir nubyra. Kinta ir pati liaudies meno samprata bei apibrėžimai. Tradicinė (dar laikoma ir klasikine) liaudies meno samprata buvo apibrėžta kaip anoniminė žemdirbių, ūkininkų taikomojo pobūdžio meninė kūryba, einanti iš kartos į kartą, susiklostydama į pastovius meninius ir funkcinis parametrus ir įgydama tradicijos statusą. Taip susiklostė tradicinis liaudies menas, jo šakos, žanrai, medžiagos, funkcionavimo formos. Bet ir tas tradicinis menas, nors ir lėtais tempais, tačiau vystėsi, kito. Paminėsime keletą faktų. Lietuviškomis, žemaitiškoms tapusios medinės klumpės Lietuvoje, Rietave, atsirado tik XIX amžiaus viduryje, atkeliavusios iš Olandijos per Prūsiją. Plačiai paplitusios Žemaitijoje jos tapo vienu iš charakteringiausių lietuvių liaudies meno objektų. Spalvoti mūsų rūbai, žemaitiški sijonai, suvalkiečių margosios prijuostės paplito, išvirtino tik atsiradus ir pradėjus plačiai vartoti anilino dažus. Tas spalvingumas egzistavo ir dabar tebeegzistuoja lygiagrečiai su švelnių spalvų lino audiniais, prislopinta vilnos spalva. Į liaudies meno erdves veržiasi naujos medžiagos: šilkas, sintetika, modernios technologijos. Antkapiniai kaltos geležies paminklai atsirado pradėjus Lietuvoje geležinkelių tiesimą ir atpigus geležiai. Ypač ryški tradicijų ir naujųjų sankirta puodininkystėje. Žemės ūkio sistemos kaita lėmė ir puodų gamybos kaitą: nykstant primityviajai pienininkystei, kai moliniai indai buvo pagrindinis inventorius, atsirado paklausa dekoratyvinei, parodinei, suvenyrinei keramikai. Puodžių Radeckų didelės interjero vazos iš pradžių buvo aštriai kritikuojamos kaip netradicinės, tačiau palaipsniui įsitvirtino tautodailės parodose, buityje.

Ypatinga vieta lietuvių tautodailės raidoje tenka medžiui, kuris per ilgus šimtmečius tapo ne tik pagrindine materialine medžiaga, bet ir dvasingumo, gyvybingumo laidu. Mes gyvename šalia medžių, su medžiais, medžių apsuptyje. Medžiai gyvena drauge su mumis, jie taip pat gimsta, auga, serga, miršta sava ir prievartos mirtimi. Galų gale žmogus lyg ir susitapatina su medžiu, net gali pavirsti juo ir tada jau svyruoti kaip baikščioji dukrelė Epušė ar iškilmingai rymoti kaip Eglė, ar tvirtai stovėti prieš audras kaip Uosis ir Beržas, net pasirinkti dieviškąjį Ažuolo būvimą.

Apie lietuvių ryšį su giria ir su atskiru medžiu liudija tautosaka („augo girioj ažuolėlis...“, „augo kieme klevelis...“, „augo kieme liepužėlė...“), papročiai, gyvenimo būdas. Statė lietuviai medines pilies, trobesius, iš medžio gamino rakandus, iš jo atsirado ir vieni pirmųjų meno kūrinių.

Štai kryždirbystė – aukščiausia mūsų liaudies meno raiškos viršūnė. Perėjusi ilgą ir sudėtingą raidos kelią nuo pagoniškių memorialinių stulpų, nuo Pamario figūrinių krikštų, patyrusi draudimus ir naikinimus tapo kūrybinių tautos galių simboliu. O materialinis kryžių pagrindas – vis tas pats medis, medžio kamienas, jo šakos ir šakelės, inspiruojančios žiedų, žvaigždžių ir saulės įvaizdžius. Kryždirbystėje sutelpa skulptūros, Dievo ir žmonių vaizdai, o bendrai – tai kondensuotas pasaulio vaizdas.

Lietuvių liaudies drožyba ir skulptūra – daugiasluoksnis ir daugiareikšmis kultūros reiškinys, kurio visapusiškam pažinimui reikalingi ne tik tradiciniai tyrinėjimo metodai, bet ir naujų išieities pozicijų paieškos. Taip antropomorfinių ir zoomorfinių vaizduojamųjų motyvų paieškos archeologiniuose radiniuose leidžia lietuvių apimtinės ir siužetinės plastikos pradžia ir kilme nukelti į pagoniškąją epochą. Tradicinės liaudies skulptūros suklestėjimo laikotarpis – XVIII ir XIX amžiai. Ypač sudėtingus pokyčius liaudies skulptūra patyrė XX amžiuje, kai vidiniams kultūros dėsniams veikiant stagnaciją ir nuosmukį pakeitė monumentaliosios liaudies skulptūros atgimimas.

Medis per visą lietuvių liaudies meno plastikos raidą buvo ir yra pirminė medžiaga, kurioje formavosi ir formuojasi pagrindinės raiškos formos. Gintariniai Juodkrantės amuletai – žmonių figūrėlės – akivaizdžiai byloja apie jų medinius prototipus. Geležinės kopyltstulpių viršūnės-saulutės taip pat daug ką perėmė iš buvusiųjų medinių saulučių. Jau XIX amžiaus viduryje Steponas Gailevičius sukūrė pirmuosius monumentalius akmeninius kryžius, kurių konstrukcija ir bendras vaizdas vėlgi primena medinius prototipus. Turi praeiti tam tikras laikas ir įgyta praktinė patirtis, kad būtų suvoktos naujos plastinės medžiagos savybės ir raidos galimybės. O medis išlieka tam tikra jungiamąja grandimi ir metalo, ir akmens, ir kitų medžiagų meniniame buvime.

Plastinės kalbos bendrybės ir savitumai, kai kurių siužetų bei jų meninio vaizdo analizė, meninių individualybių iškilimas ir apskritai liaudies meno individualizacijos problema – neišsamiama tyrinėjimų erdvė. Tyrimai parodė prieštarinę įvykių eiga: vaizduojamojoje liaudies dailėje autorystės išvirtinimą ir, antra vertus, kolektyvinio kūrybos prado naujas reiškimosi erdves liaudies skulptūros ansambliuose. Autoriškumas, kolektyviškumas ir net anonimiškumas vystosi greta, persipina tarpusavyje.

Liaudies meno raidai vystyti rengiami seminarai, kurių metu meistrai ne tik įgauna naujų žinių, tobulina meistrystę, bet ir praturtėja dvasiškai. Liaudies meno seminarų pobūdis susiformavo veikiamas gilių tradicijų, istorinės liaudies kūrybos patirties ir šiuolaikinės liaudies dailės poreikių. Atidžiau pažvelgę į praeiti,

rasime nemažą reiškių, kuriuos galima laikyti seminarų, amatų dienų ir kitų šiandieninių liaudies meno renginių užuomazgomis. Tai įvairių liaudies meno dirbinių turgūs, mugės, idomūs amatininkų ir jaunimo suejimai. Praeitame amžiuje atsirado kursai, rateliai. Visi šie renginiai tapo svarbia sudėtine kultūrinio gyvenimo dalimi nuo eilinio pasilinksminimo ir laisvalaikio praleidimo iki reprezentacinio pobūdžio faktorių.

Žengiant į XXI amžių daug charakteringų tautodailės reiškių sparčiau vystosi regionuose. Tautodailininkai pastaruoju metu aktyvina savo veiklą, šalia parodinės veiklos atgyja kūrybinės stovyklos, seminarai. Zoninėse tautodailės parodose dalyvauja nuo 100 iki 300 autorių, vyksta šakinės parodos-konkursai: medžio drožėjų – Rokiškyje, tapytojų – Joniškėje. Tarp šių didelio masto renginių – daug įvairiausių personalinių parodų parodėlių, neretai tautodailė lyg ir susilieja su moksleivių, vaikų kūryba. Galima tvirtinti, kad liaudies menas – tautodailė – mėgėjų kūryba ne tik tebėra gyva, bet ir po stichiško rinkos ekonomikos išiveržimo į menų pasaulį pagimdyto nuosmūčio rodo plėtros tendencijas.

Tautodailės parodos išsiskiria keliais požūriais: tai pačios lankomiausios ekspozicijos. Jų lankomumą inspiruoja tai, kad kūriniai artimi daugumai lankytojų, jie suvokiami kaip ne itin nutolę nuo žmogaus savo atlikimo formomis, siužetais, turiniu, idėjomis. Tos parodos sukelia diskusijas, ginčus, labai platus jų vertybinis diapazonas. Ekspozicijos atspindi išorinius ir vidinius poslinkius: iš anoniminio kolektyvinės kūrybos objekto ji tampa individualiu, autoriniu, šalia taikomiosios dailės sparčiai plėtojasi vaizduojamoji, ypač tapyba. Nenutrūksta ryšiai ir su profesionaliaja dailė – tai paliudija nuolatinis profesionalų dailininkų dalyvavimas Tautodailininkų sąjungos veikloje, žiuri komisijose, pvz., 2004 metų Adomo Varno premijos laureatė tautodailininkė Elena Kniukštaitė yra reprezentavusi Lietuvos tapybą užsienyje kartu su profesionaliais tapytojais bendrose ekspozicijose. Bendravimo, savitarpio ryšių pavyzdžių esama nemažai.

Pažymėtina, kad tokie reikšmingi kultūros renginiai, kurie apskritai išreiškia šiuolaikinės tautodailės būseną, dažnai bazuojasi periferijoje. Jiems suteikiamos geriausios, prestižinės salės, atidarymuose dalyvauja valdžios atstovai, renginiai tampa tikromis šventėmis. Tuo požūriu tautodailė atlieka vieną iš svarbiausių meno funkcijų – žmonių suartėjimo ir bendravimo funkcija.

Tautodailės erdvėje esama visko – ir menkaverčių darbėlių, ir kičo apraiškų, bet svarbiausia, kad yra veiksmas, procesas, raida. Ir vėl į pirmą vietą iškyla liaudies skulptūra ir jos viršūnė – kryždirbystė, pripažinta pasaulio paveldo meno vertybe.

Liaudies meno ir ypač monumentalistikos suklestėjimas – savita kultūrinės rezistencijos forma. Prisimintina, kad nelaisvės metais tai buvo galingas nacionalinių kūrybinių jėgų protrūkis, kurio rezultatai plačiai nuskambėjo tiek tuometinės Tarybų Sąjungos viduje, tiek ir užsienio šalyse, išvedė lietuvių liaudies meną į tarptautinę areną.

Liaudies skulptūra laiko tėkmėje pergyveno gimimo, buvimo ir mirties momentus. Ji dažnai buvo puolama ir naikinama, tačiau ir vėl atgimdavo. Skulptūros, ypač memorialinės ir sakralinės, gyvenimas adekvatus žmonių, liaudies, tautos gyvenimui. Liaudies skulptūros gyvybingumą lėmė ir tebelemia jos dvasingumas, glaudus ryšys su pavienių žmonių ir visos tautos istorinės atminties poreikiais, dabarties ir ateities siekiais.

Tautodailės panoramoje ne mažiau svarbi ir architektūros problematika. Ji savo istorinėje raidoje patyrė keletą lūžių. XIX-XX amžių sandūroje formavosi pagrindiniai stilistiniai

valstiečių sodybų, atskirų pastatų bruožai, sodybų planinė ir funkcinė struktūra, kaimų tipai. Ilgainiui į architektūros erdvę buvo įtrauktos medinės bažnyčios, pastatai iš molio ir akmens, cerkvės, sinagogos, ūkiniai dvarų pastatai, atkreiptas dėmesys į priemiesčius. Pirmojoje XX a. pusėje, ypač nepriklausomybės metais (1818-1940), kaimai buvo skirstomi į vienkiamius, senoji klasikine tapusi valstiečio sodyba nyko ir buvo naikinama, o naujosios sodybos buvo kuriamos pagal tipinius projektus ir iškrito iš liaudies architektūros erdvės. Tarybiniais metais vyko atvirkštinis procesas: visuotinė melioracija, naikinami vienkiamiai ir senieji išlikę kaimai, kuriamos didelės kolūkinės gyvenvietės. Plito nuomonė, kad liaudies architektūros raida nutrūko, senosios, klasikinės jos formos gali išlikti tik muziejuose, o pastangos išsaugoti etnografinius kaimus kaip gyvybingus, funkcionuojančius objektus nepasiteisino.

Vis tik su liaudies architektūra susijusių reiškių būta, nors tai dažnai virsdavo diskusijų objektu. 1960-1980 metais platų mastą įgavo savavališkų pirčių pirtelių statyba, kuriose dar L.Šepetys įžiūrėjo liaudies kūrybos elementų. Didelį postūmį svarstymams davė vadinamųjų kolektyvinių sodų kūrimasis. Visi Lietuvos miestai ir net miesteliai apaugo ištaisais kvartalais sodelių su namais nameliais, kurių dalis tapo neregamentuotos kūrybos objektais. Prie liaudies architektūros sąlyginai galima buvo skirti naujai statomų pagal sankcionuotus projektus namų, sodybų savadarbius priedus: tvoras, vartus, sienų ir stogų puošmenas, neretai pasirenkant senosios architektūros elementus.

Naujai vertintini ir unikalūs, lyg ir vienietiniai kūrybos reiškiniai, atsidūrę tradicinės klasikos pakrastyje ar net už jos ribų. Apie jų buvimą praeityje labai mažai težinoma, bet jų būta. Tai XIX a. pabaigoje Juozo Gedmino kurtas sodyba su automatiškai atsidarančiais varteliais, medyje įrengtu nakvynės nameliu ir, žinoma, įžymiuoju Nirtaičių kalneliu su gausybe akmeninių skulptūrų. Tik vėliau kalnelyje pradėta laidoti ir jis tapo žinomas kaip Nirtaičių kapinaitės. Tarybiniais metais stichiškai susikūrė tokie dariniai kaip Nevidansko sodas, Kučinskių sodyba, Intos akmenų parkas, K.Gendvilo sodyba – „Maironio laivas“, Orvidų sodyba ir daugelis kitų. Dalis jų jau sunyko, o kai kurie išaugo, įgijo visuomeninio ar valstybinio muziejaus statusą. Šių objektų raida ir buvimas tebevertinami labai prieštaringai – nuo visiško atmetimo iki entuziastingų pagyrų. Į tuos reiškius ypač įtariai žiūrėjo tuometinė valdžia, imdamasi net represinių priemonių, baudų, griovimo (kaip buvo su Orvidų sodyba). Net tuo metu prasidėjusiame liaudies skulptūrų ansamblių kūrimo vajuje (Ablingos, Čiurlionio kelio, Raganų kalno) įžiūrėta priešiškuo valdžios ideologijai elementu. Šiandiena, jau iš tam tikros perspektyvos žvelgiant į tuos lyg nuošalės, nesankcionuotus reiškius, galima teigti, kad juose slypėjo tyliosios, kultūrinės, tautinės rezistencijos tendencijos. Tokios sodybos ir „ansambliai“ buvo tartum priešprieša unifikuotam standartizavimui, deklaruojama asmens kūrybinės materialinės ir dvasinės raidos laisvė. Skulptūrų ansambliai buvo istoriškai sąlygota užmaskuota tarpinė grandis kryždirbystės raidoje, kryždirbystės, kuri, kaip minėta, šiuo metu įtraukta į UNESCO pasaulinio kultūros paveldo sąrašą.

Atgavus nepriklausomybę liaudies menas pergyveno nelengvus pirmuosius metus, maždaug iki 1993 metų. Visuotinė komerciacija daugelį meno šakų pastūmė buitinės tiražuotos gamybos linkme ir tik palaipsniui jis vėl pradėjo grįžti į šiuolaikinės kultūros panoramą kaip sudėtinė jos dalis, pastebimi išvirtinimo požymiai. Įtikinantys to pavyzdys – tautodailės parodos, ypač regionuose. Su liaudies architektūra situacija

klostosi nuoseklia eiga – tiek savo materialine raiška, tiek ir funkcionavimo parametrais klasikinė valstiečio sodyba su visais savo pastatais yra jau užbaigtas reiškinys, kultūrinio paveldo vertybė, kuri, aišku, tebėra tyrinėjama.

Dabar atsirado naujos liaudies kūrybos raiškos formos, kurias vėl su tam tikromis išlygomis galėtume priskirti liaudies architektūrai. Pirmoji statinių grupė – tai buvusių gimtųjų sodybų atnaujinimas ir atstatymas poilsiui. Tai atminties įtvirtinimas ir savotiškas žmogaus susidvejinimo reiškinys: darbinis gyvenimas mieste modernioje aplinkoje įgijus aukštą kvalifikaciją (mokytojas, inžinierius, tarnautojas, verslininkas...) ir poilsis „savoje“ gamtoje, bylojančioje apie praeitį, bet nestokojančioje ir šiuolaikinių patogumų. Kaip pavyzdį galima paminėti Utenos rajone Toleikių kaime esančią Stasės Bukelskienės sodybą, kuri 2003 metais pripažinta gražiausia Lietuvoje. Jos kūrėjai „niekuomet neprrašė profesionalių architektų idėjų – savo namuose labiau pasikliaujama intuityva“, joje organiškai susijungė „etnografija ir modernumas“.

Antrai grupei priklausytų statiniai ir įrenginiai, susiję su kaimo turizmu. Vienu atveju tam tikslui panaudojamos išlikusios senosios sodybos, kitu – statomos ir įrengiamos naujos. Pirmuoju atveju vyksta modernizacija, įrengiami modernūs patogumai, antruoju – naujiems statiniams suteikiamas senumo vaizdas (tradicinės medžiagos, tradicinės formos). Autentiškumo požymių daugiau išlieka senose sodybose, bet apskritai kaimo turizmo materialinė bazė kaip visuma yra reprodukcinių pobūdžio. Tokios paskirties objektai kuriami neretai atokiose vietose, prie ežerų ir upių, pamiškėse ir miškuose, plačiam visuomenei menkai težinomi, todėl stinga visapusiškesnių vertinimų, teorinių apibendrinimų. Daugiau pasitaiko reklamos, bukletų, ekonominio pobūdžio informacijos.

Trečiai grupei priskiriami labiau pastebimi statiniai ir įrenginiai – pakelių užėigos (pavadinimas sąlyginis, nes įrenginiai pavadinami ir karčėmomis, kavinėmis, restoranais ir kitaip). Jos kuriasi prie transporto magistralių, kryžkelių, priemiesčiuose, poilsio zonose, prie automobilių aikštelių, degalinių. Pradžioje buvo kluksios kioskai, pastogės. Gausėjant privataus transporto priemonėms, keliautojų skaičiui, patogiose strateginėse vietose plėtėsi statybos, iškilio konkurencija ir svarbiu tos konkurencijos faktoriumi tapo užėigos vaizdinis patrauklumas, praeities, senovės ekspozicija, o daugumai lankytojų – vėlgi lyg ir sugrįžimas į pergyventus laikus ar jau iš pasakojimų ir literatūros pažintos kaimiškosios aplinkos būvį. Dalis tų užėigų išaugo į grandiozinius kompleksus, tokius kaip prie Palangos besiplėtojanti užėiga „Pas Juozą“, Kretingos „Vienkiemis“. Šiose užėigose ir kompleksuose esama visko: mūrinių ir medinių pastatų (tokie kaip buvę vandens ir vėjo malūnai), buvusių vietoje, atkeltų, naujai pastatytų iš medžio ir skaldytų lauko riedulių. Renkamos ir eksponuojamos senienos ar šiaip nebereikalingi daiktai, dažniausiai susiję su žemės ūkiu. Lauke ir patalpose rikiuojasi vežimai ir rogės, ypač ratai, kurie, tenka pripažinti, turi savyje nemažą dekoratyvumą. Surandama žemės ūkio padargų: sveikų ir aplūžusių, surūdijusių dalgių, šakių, plūgų, visokių variklių, net traktorių, automobilių ir jų dalių, sveikų ir apdaužytų puodų, lygintuvų, žvakidžių, šiaip neaiškios paskirties dirbinių. Tai lyg ir savotiški etnografiniai muziejai. Atgimsta apvalių raštų statyba, šiaudų ir nendrių stogai, įrengiamos vaikų žaidimų aikštelės, kuriose galima susipažinti ir net pažaisti senuosius piemenų žaidimus. Kuklesnė užėiga aptvarėlyje laiko šerną, kitur – egzotiškų paukščių kolekcija. Šiuos aprašymus ir išskaičiavimus galima tęsti ir tęsti.

Minėti reiškiniai priskiriami prie šiuolaikinio meno raidos formų su visa teigiamų ir abejotinių bruožų įvairove. Teigiama, kad seni, reliktiniai daiktai suranda egzistavimo terpę, atkuriami seni statybos būdai ir medžiagos atlieka nors ir ribotą, bet vis tik tautinio savitumo vaidmenį.

Abejotinos kičo apraiškos, nors pati kičo samprata nuolat kinta. Abejonių kelia modernių įrenginių ir reliktinių daiktų nesaikinga kaimynystė, tiesiog skonio stoka. Visa tai susiję su pasirinkimo teise ir galimybėmis, tiek iš šeiminių, tiek iš lankytojų pusės.

Išvada būtų tokia: reiškinys egzistuoja, plėtojasi, kaupiama informacija ir pirmieji teoriniai samprotavimai. Atstatytos ir kaimo turizmo sodybos, pakelės užėigos savo visuma laikytinos šiandieninės liaudies architektūros objektu, vienu nenutrūkstamo proceso etapu.

Šiandieninis liaudies menas yra toli gražu ne vien valstiečių, ne vien kaimo žmonių kūryba: tik kas dešimtas tautodailininkas yra kaimietis (dažniausiai – rajono centro gyventojas). Kone kas trečias, ketvirtas tautodailininkas turi aukštąjį išsilavinimą. Visa tai būtina turėti omenyje aptariant kriterijus, uždavinius, formuojant požiūrį į nūdienos reiškinis. Ir dar: jei mes liaudies meną vertinsime tik kaip senąją tradicinę kūrybą, griežtai laikysimės kanonų, pasmerksime jį eksponuoti vien muziejuose, jis bus atplėštas nuo realaus gyvenimo. Be įtakų, be fantazijos, be kičo, be įvairovės (Orvidų, Kosto Gendvilo sodybos) neįmanoma gyvybinga liaudies meno raida.

Nauji laikai išryškina kitus liaudies meno bruožus, ypač kelia jo funkcionavimo problemas. Dauguma parodų yra įdomios ne tik dėl geresnių ar menkesnių kūrinių gausos, bet ir dėl jų įvairovės. Lyg ir neliko skiriamosios linijos tarp kaimiškojo ir miestiečio folkloro, tarp primityviosios, meistriškosios ir profesionaliosios raiškos, tarp pripažintų, įsitvirtinusių tradicinių formų ir naujovių paieškų.

Aktualus lieka liaudies meno ir tautodailės terminijos klausimas, klasifikacinės problemos. Čia galimos įvairios išeities pozicijos: pagal šakas ir žanrus, medžiagas ir technologijas, tradicijas ir naujoves, pagal kūrėjus (valstiečiai, miestiečiai-darbininkai, inteligentai, savamoksliai, turį įvairaus laipsnio išsilavinimą), individualios ir kolektyvinės kūrybos, pagal funkcionavimo pobūdį (taikomasis, dekoratyvinis, vaizduojamasis, parodinis, muziejinis, suvenyrinis), komercinis-nekomercinis ir kt.

Galima konstatuoti tokias liaudies meno egzistavimo slinktis: nuo kolektyvinės kūrybos link individualios, o tuo pačiu ir nuo taikomios dailės link vaizduojamosios-paveikslinės dailės. Net atgyvenę savo utilitarinę paskirtį dirbiniai tampa „paveikslais“, pvz., sena medinė klumpė miestiečio salone, sekcijoje už stiklo. Tai yra ir suvenyrizacijos slinktis: dažnas gaminytis, kūrinių tampa suvenyru, vystosi savita suvenyrų liaudies meno pagrindu gamyba. Pakitus liaudies meno kūrinių ar kūrinių funkcijai išskyla naujų problemų. Pirmiausia suvenyro kaip tautinės būties reprezentavimo pobūdis ir ribos, jo estetiški kriterijai. Praktika rodo, kad ir šioje srityje pirmiausia lemia kūrėjo meistriskumas, taip pat savotiškas susitarimas tarp kūrėjo ir vartotojo – visuomenės. Be to, šiandienos tautodailininkas privalo būti ne tik savojo žanro meistras, bet ir plataus akiračio žmogus, suvokiąs ne tik materialiąsias, bet ir dvasiškąsias tautines vertybes.

Kiekvienas liaudies meno kūrinys, pradėdamas suvenyrais ir baigiant monumentaliją skulptūra, tradicinės ir neįprastos jo formos liudija apie lietuvių tautos buvimą, jos kūrybinį potencialą ir materialines bei dvasines galimybes.

Šermenys ir laidotuvės Pagurnių kaime – kaip prieš šimtą metų

*Aušra Žvinakevičiūtė,
„Alytaus naujienų“ laikraščio korespondentė*

Giedras šeštadienio rytas žadėjo puikią poilsio dieną. Tačiau operatoriaus Gintaro Galbuogio nuo ankstumos plieskianti saulė nedžiugino – itin nepalankios sąlygos filmuoti trumpametražio filmo „Dzūkikiškios laidotuvių apeigos“ pagrindinius ir baigiamuosius epizodus. Iš anksto planuodamas svarbius reikalus, dežurą oro neužsisakysiu. Filmavimo nebuvo galima atidėti: gegužės 5 dieną festivalyje „Etnokinas 2007“ Balkūnuose, Antano Zmuidzinavičiaus muziejuje, jis bus rodomas nekonkursinėje programoje. Filmo idėjos autorius, režisierius, scenarijaus autorius, Alytaus rajono kultūros centro vyriausiasis etnografas Robertas Šarknickas sumanė filme parodyti apie 1920-uosius Alovės apylinkėse gyvavusias šermenus, laidotuvių tradicijas. Tad besifilmuojantieji – Alovės folkloro ansamblio „Susiedai“ nariai, Pagurnių kaimo gyventojai, Alovės bažnyčios choro giesmininkės – labai atsakingai rengėsi pagrindiniam filmavimui: moterys iš skrynių ištraukė senovines kantičkas, savo spintose ar pas pažįstamus ieškojo palaidinukių, skarūčių, puspalčių, ant pečių gobiamų didelių skarų – tokių raštų ir audimo, kokių būta populiarių praėjusio šimtmečio trečiojo dešimtmečio pradžioje. Vyrų skolinosi, pirkto ar džiaugėsi patys turį ilgaaulių batų, senovinio kirpimo švarkų, marškinių, kai kurie puikavosi su galifė kelnėmis.

Rūnkdamiesi ano meto aprangą filmo dalyviai ir kūrėjai pasitelkė senas nuotraukas, vyresnių žmonių patarimus. Režisierius Robertas Šarknickas konsultavosi su žinomu etnologu profesoriu Libertu Klimka.

Velioniu sutiko būti sodybos šeimininkas

R. Šarknickas ir G. Galbuogis kelis filmo epizodus susuko dar kovo mėnesį. Filmavo šermenis paauktos kiaulaitės skerstuves. Kamera įamžino ir karsto dirbimą (jį per vieną dieną pagamino aloviškis Romas Damkauskas, šio amato kadaise išmokęs iš savo tėvo; pasak Romo, lig šiol jam tekę padaryti keturis karstus, du iš jų – tarnaujant armijoje).

Filmo kūrimo epizodai

niai moteris drabužiai taip pakeitę. Ir pats klebonas rengėsi filmavimui: susirado paprastutę, medvilninio audinio kamžą, siuvinėtą adinukės kiauraraščiu (juk sintetiniai audiniai, siūlais anais laikais arnotų nepuošė), prie jos derančią stulą. Pasiėmė ir seną, 1931 metais aprobutą ir išleistą grigališkojo giedojimo giesmyną – kancionalą. Žurnalistams S. Stankevičius sakė: „Klebonas nevaicina, viską natūraliai daro“, tiesa, paminėdamas, kad ligonių patepimo sakramentas „mirštančiajam“ iš tikrųjų nebuvo suteiktas. Klebono nesutrikdė vienos žurnalistės klausimas, ar vaidinti laidotuves, mirtį, nėra šventvagystė: „Šio filmo kūrimas – tai labai rimta ir prasminga. Juk filmuota medžiaga apie senąsias laidotuvių apeigas paliekame ateičiai, būsimoms kartoms“.

Susirinkusiuosius į paskutinę kelionę palydėti „velionio“ graudino Alovės bažnyčios choro narių Elenos Sakavickienės, Veronikos Balčiūnienės, Monikos Laukevičienės, Zitės Sabonienės, Albinos Sakalauskienės, Albinos Jurevičienės giedamos giesmės. Tačiau skaudžiausiai į širdį rėžėsi raudotojos alytiškos Anelės Markevičienės rypavimai – nesuvaidinti, išjausti. Poniai Anelai buvo sunku „sutilpti į vaidmenį“. Moteris nepaprastai jaudinosi raudodama iš anksto į Anapilį iškeliavusio brolio, ją sukrėtė kartu su raudos žodžiais iš praeities atklydę skaudūs prisiminimai, netektys. Anelė, beje, kadaise – viena geriausių Valentino Kirlio teatro artistų, būdama 12 metų neteko motinos, apraudojo dešimt savo brolių, beveik prieš ketvirtį amžiaus palaidojo vyrą. Filmo režisieriui teko prašyti prašyti Anelę nusiraminti, nes antraip tikrai teksią nutraukti filmavimą, mat moteriai prisireikė ir vaistų...

Išlydėjimas

Kai visi gedėtojai susirinko kieme atsiveikinti su „mirsiuoju“, kamžomis vilkintys vyrai į rankas paėmė gedulo vėliavas, ant dviejų suolų pastatytame atidengtame karste gulėjo „velionis“, regėjos, kad tai, kas vyksta toje vaizdingoje, saulės nutviekstoje vietoje – tikrų tikriausia. Sunkiai valdomu grauduliu persmelkianti atsiveikinimo akimirka, kai į susikaupimo tylą keistai sminga džiugus pavasariškas paukščių čirškėjimas, o ištiktosios netekties raudą gabalais plėšo vėjas ir neša tolyn...

Iš lėto, iškilmingoje rimtyje procesija pajudėjo į laukus, kur jau žiojėjo iškasta duobė. A. Stasiulevičius nuo saulės delnu prisidengęs akis, stovėdamas atokiai nuo filmavimo vietos, žvelgė (įdomu, kokių jausmų ir minčių apimtas?) į šalia kapo sustojusius žmones ir į duobę leidžiamą karstą, kuriame ką tik pats gulėjo.

Sunkios molingos žemės dunksėjimas į karstą, vienamarškinių vyrų švysčiojimas kastuvais, skausmo paženklintas „se-sers“ veidas, į aukštą balandžio dangų kylanti giesmė „Marija, Marija“...

Po trumpo atokvėpio darbas tęsėsi – buvo filmuojami gedulingų pietų epizodai. Tik po geros valandos režisierius Robertas ir operatorius Gintaras dar kartą padėkojo besifilmavusiems, sveitingai priėmusiems sodybos šeiminkams, pakvietė į „Etnokino“ festivalį. Abu filmo kūrėjai palaimingai išsėtis ir džiaugtis nuveikto darbo rezultatais dar negalėjo – laukė kitas labai atsakingas etapas – montavimas. O premjera – jau čia pat!

Kadrai iš filmo

Jurginės Alovėje – konkursui ir pramogai

*Aušra Žvinakevičiūtė,
„Alytaus naujienų“ laikraščio korespondentė*

2007 m. balandžio 2-ąją, sekmadienį, Alovėje, Ramunės ir Juozo Miškauskų sodyboje, vyko smagi Jurginių šventė. Tai buvo ne vien šaunus pasibuvimas Alovės meno mėgėjams, jų bičiuliams, visiems nepatingėjusiems atvykti. Jurginės Alytaus rajono kultūros centro (ARKC) Alovės filialo vadovė Danutė Janukaitienė, meno vadovai Henrikas Janukaitis ir Ramunė Miškauskienė, jų vadovaujami kolektyvai – folkloro ansamblis „Susiedai“ ir vaikų folkloro ansamblis „Susiedukai“ – pristatė kaip renginį, dalyvaujantį respublikinėje konkursinėje apžiūroje „Tradicija šiandien“. Pasižiūrėti, įvertinti šventės atvyko konkursinės apžiūros komisijos pirmininkas etnologas, Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas profesorius Libertas Klimka, nariai – Kultūros ministerijos Profesionalaus ir mėgėjų meno skyriaus vedėja Irena Seliukaitė, Lietuvos liaudies kultūros centro papročių ir apeigų poskyrio vadovė Nijolė Marcinkevičienė, Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Dainyno skyriaus mokslo darbuotojas Povilas Krikščiūnas, žurnalo „Liaudies kultūra“ vyriausiasis redaktorius ir savaitraščio „Šiaurės Atėnai“ skyriaus redaktorius Juozas Šorys.

Išginta karvutė, apeiti laukai

Saulėtą sekmadienio rytą sodybos, kurioje vyko Jurginių šventė, šeiminkė R. Miškauskienė piemenukus (vaikų folkloro ansamblio „Susiedukai“ narius) pakvietė kartu pirmą kartą šį pavasarį į laukus išginti karvutę. Su vyru Juozu stabtelėjusi prie tvarto, šeiminkė tarė po šiuo slenkščiu pakasianti porą margintų Jurginių kiaušinių – kad karvutės būtų pieningos per visą ganiavą. O paskui tuos margučius atkasianti ir atiduosianti pirmam sutiktajam bėdžiui. Po tvarto slenkščiu padėsianti spyną – kad nedorėliui vilkui, besigviešiančiam gyvulėlių, nasrus užrakintų. Ir karvukę, ir susirinkusiuosius Ramunė apšlakstė švėstu vandeniu, riestaragė juodė dar ir šventinta kadagio verba aprūkė – „kad akių nepabotų“. Su visa smagia palyda karvutė buvo išlydėta skabyti šviežios žolytės, o šventės šeiminkų, jų pagalbinkų laukė kiti svarbūs ritualai. Kartu su Ramune, pasiėmusia šventintą verbą laukams aprūkyti (kad amarai, ligos pasėlių nepultų), ir Juozu, nešinu naminės duonos kepalu, piemenukai ir suaugusieji („Susiedų“ ansamblis) patraukė apeiti laukų.

Vaišinosi visi, kad šiemet nebūtų vargšai

Laukus apėjusiems piemenukams šeiminkė padovanojo po margutį – „kad drūci būt per visų ganiavų“, kvietė visus prie Jurginių vaišių stalo – pasivaišinti būtinai reikėjo, antraip būsiantys neturtingi visus metus. Ragindamos gardžiuotis, tiesdamos lėkštes su paprastais kaimiškais skanumynais vos spėjo suktils jaunosios šeiminkės – tikra Miškauskų atžala Kristina ir šventėje šeiminkų „dukra“ tapusi Viktorija Stanevičiūtė. Pasisotinti tikrai buvo kuo – ne tik sodybos šeiminkų keptos paucienės su spirgais, bet ir „Susiedų“ puikių kulinarių pagamintos naminės giros, didžiulio sūrio, gardžios naminės duonos, džiūkiškų bandų su daryciniu ir spirgūčių padažu.

Pasistiprinus ir daina smagiau skambėjo, ir šokti ūpas buvo. Dainą šauniai traukė, pamiklinti kojų kvietė „Susiedai“. Skambia

daina džiugino ir į svečius atvykusio Eičiūnų laisvalaikio salės folkloro ansamblio „Vieversas“ (vadovė Dalia Jusienė) jaunimas. Alovės kultūrininkų surengta švente džiaugėsi ir Alytaus rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir sporto skyriaus vedėja Virginija Mačiulienė, ARKC vyriausiasis etnografas Robertas Šarknickas ir renginių organizatorė Alma Purvinytė.

Linkėta ateityje atskleisti dar daugiau Jurginių papročių

Konkursinės apžiūros „Tradicija šiandien“ vertinimo komisijos pirmininkas L. Klimka sakė: „Džukų kraštas mus labai dažnai nudžiugina išlaikytomis senomis tradicijomis ir meile joms. Čia tradicija gyva, vis dar skamba senos gražios džukų dainos, kurias – ypač džugu – šiandien perima ir jaunimas. Tai teikia viltį, kad išlaikysime etninę kultūrą, kartu – ir mūsų savitumą. Dar studentiškais laikais esu užsidavęs programą pėsčiomis apeiti visą Lietuvą, tad kadais būvau užsukęs ir į Alovę. Nuo tada daug laiko praėjo – Alovėje atsirado naujų namų, kalasi naujo gyvenimo daigai. Bet dainos skamba tos pačios – ir tai labai džiugina. Nuostabi aplinka, tos nepakartojamos kalvelės – visada miela čia sugrįžti“.

Paklaustas, ar aloviškiai šventės organizatoriai ir dalyviai gerai atspindėjo Jurginių papročius, profesorius atsakė: „Jurginių tradicijos yra labai gilios, labai turiningos, turtingos senų papročių. Manau, kitais metais, dar kai ką iš senų žmonių sužinojus, bus galima jas plačiau atskleisti. Man, kaip etnologui, norėtųsi, kad būtų kuo daugiau išeksponuota tai, kas likę tik senuosiuose raštuose, – tai galima po truputį restauruoti ir gražinti. Juk Jurginių papročiuose labai daug įdomumo, žaismės – ypač jaunimui“.

P. Krikščiūnas ir J. Šorys minėjo, jog jiems ypač patinka renginiai labai konkrečioje, natūralioje aplinkoje – tai labai arti tradicinių švenčių. J. Šorys sakė Jurginėse dalyvaujant jau antrą kartą – dar buvęs surengtose Šiaulių rajone ūkininkų sodyboje, tačiau Alovėje, pašnekovo nuomone, ši šventė vyko natūraliau, buvo mažiau vaidybos. Abu komisijos nariai akcentavo, kad šiandien rengiant šventes neapsieinama be tam tikrų vaidybos elementų – juk tradicijos jau nebėra natūralus gyvenimas, apeigos – aktualizuotos. Kita vertus, tai visiškai dėsninga, nes gyvenimas keičiasi. Ir jei bet koks paprotys, tradicija ar kultūros reiškinys apskritai neis drauge su gyvenimu, jis apmirs.

Folkloro ansamblis „Susiedai“ su dainomis apėjo laukus

Roberto Šarknicko nuotr.

Apie kunigą Teodorą Brazį ir jo lobius

Ona Rasutė Šakienė,
Elektrėnų literatūros ir meno muziejus

Teodoras Brazys gimė 1870 m. lapkričio 20 d. netoli Bauskės Latvijoje, kur jo tėvas Biržų apskrities Pabiržės valsčiaus Daudžgirių dvare, laisvas nuo baudžiamos dar prieš jos panaikinimą, turėjo dvigubą pavardę Brazys-Frey, o tai reiškė „laisvas“. Tuo metu jis buvo apsigyvenęs Latvijoje.

Teodoras keturis metus mokėsi vokiečių mokykloje. Vėliau tėvai grįžo gyventi į Lietuvą, į Daudžgirus. Čia Teodoras mokėsi muzikos pas vietos vargonininką. Kunigas, pastebėjęs neeilinius vaiko gabumus, savo lėšomis išsiuntė jį į Kauną mokytis pas katedros vargonininką Juozą Kalvaitį. Vėliau, kelis metus pavargonavęs, išvyko mokytis į Vilnių ir įstojo į Vilniaus dvasinę seminariją, kurią baigė 1900 metais ir tapo kunigu. Dirbdamas Baltstogėje pasižymėjo neeiliniais muzikiniais gabumais, apie tai išgirdęs vyskupas Ropas išsiuntė jį į Regensburgo bažnytinės muzikos mokyklą, kurią baigęs 1907 metais buvo paskirtas Vilniaus kunigų seminarijos bažnytinės muzikos profesorium, Arkikatedros vikaru, choro vadovu ir orkestro dirigentu. 1917 metais kartu su daugeliu pasauliečių ir keturiais Lietuvos dvasininkais (J. Kukta, J. Bakšiu, J. Stankevičium, A. Varnu) pasirašė memorandumą dėl bažnytinių pamaldų atlikimo lietuvių kalba. Tuometinis Vilniaus vyskupijos valdytojas lenkas kunigas Michalkievič visus pasirašiusius memorandumą kunigus nubaudė, tad ir kunigas Teodoras Brazys neteko darbo ir šešerius metus gyveno Dzūkijoje.

1918–1919 metus T. Brazys praleido Kietaviškėse, kur tuo metu klebonavo kunigas K. Čepanas, su kuriuo kartu mokėsi kunigų seminarijoje. Su kunigu K. Čepanu T. Brazį siejo bendri interesai – meilė lietuvių, liaudies kūrybai, dainai.

„Tiktai vienoj Kietaviškių parapijoj esu užrašęs 400 žmonių dainų gaidų, kurių 232 padainavo viena dainininkė, būtent Magdalena Baranaukaitė iš Piktakiemio sodžiaus“, – rašė T. Brazys savo studijoje „Apie tautines lietuvių dainų gaidas“.

1923 metais T. Brazys buvo pakviestas dėstyti Kauno kunigų seminarijoje, vėliau – ir Kauno universitete. Čia jis vadovavo bažnytiniam chorui ir redagavo žurnalą „Muzikos aidai“.

Kai 1926 metais Kaišiadoryse susikūrė vyskupija, vyskupas J. Kukta T. Brazį pasikvietė kapitulatos pirmuoju prelatu. Čia darbuojantis ėmė smarkiai šlubuoti jo sveikata. 1930 metų atostogas praleido Italijoje, grįždamas mirė Miunchene. Rugsėjo 17 d. buvo atvežtas į Kaišiadoris, 18 d. palaidotas prie katedros.

Prie katedros sienos prikaltas marmurinė lenta, ant kurios užrašyta: „Pirmasai Kaišiadorių kapitulatos prelatas Teodoras Brazys, Lietuvos universiteto profesorius, didelis mylėtojas ir kompozitorius bažnyčios ir liaudies giesmių“.

T. Brazys yra parengęs pirmuosius lietuviškus muzikos vadovėlius: „Giedojimo mokykla“ (1920 m.), „Muzikos teorija“ (1922 m.), „Harmonija“ (1926 m.), „Choralo mokykla“ (1926 m.). Daudžgiričio slapyvardžiu parašė daug straipsnių folkloro, muzikos teorijos temomis. Yra sukūręs muziką ketverioms mišioms, daug bažnytinių giesmių, keturis sąsiuvinius „Mūsų dainelių“, harmonizavęs liaudies dainas chorams: „Tykiai tykiai Nemunėlis teka“, „Aušta aušrelė“, „Vai tu diemed diemedėli“, „Oi toli toli“, „Jau saulutė leidos“, „Ir išaugo ažuolėlis“, „Aš atsikelsiu“ ir kitas. Paminėtinos išplėtotos liaudies dainos mišriam chorui:

„Vai tu sakal sakale“, „Tu berželi, tu žalias medeli“, „Putinėli raudonasai“, „Vai gūdžiai barė motulė dukrelė“.

Prieš keletą metų Kietaviškių pagrindinės mokyklos mokytoja kraštotyrininkė Danutė Gudeliene folkloro ansamblio „Runga“ vadovams padovanojo T. Brazio knygą „Lietuvių tautinių dainų melodijos“. Tai 1927 metų Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, kuriame sudėtos docento T. Brazio Kietaviškių parapijoje surinktos liaudies dainos, jų tekstus redagavo profesorius Vincas Krėvė-Mickevičius. Rinkinyje 200 liaudies dainų, surinktų Kietaviškių parapijos kaimuose.

Daugiausia – net 78 jų užrašytos iš Magdalenos Baranaukaitės Piktakiemio kaime. Po 27 dainas užrašyta Kietaviškių kaime iš Michalinos Gudelytės ir Mijaugoniuo kaime iš Emilijos Gudeliauskaitės. Dabartinėje Elektrėnų teritorijoje buvusiose Anykštos ir Kakliniškių kaimuose iš dainininkių Emilijos Ščerbavičiūtės, Domicelės Janavičiūtės ir Salomėjos Janulevičiūtės užrašyta 21 daina. Daugiausia jų – jaunimo, meilės, vestuvine tematika: „Ši rudenėli“, „Pakirsiu berželi“, „Per šilėlių joiu“, „Čiulba vilba volungėlė“ ir kt. Nemaža dainų, apdainuojančių moters dalia: „Oi, ko verki“, „Anksti rytą kėliu“ ir kt. Ypatingai reta daina „Oi vakaras“, kurioje kalbama apie sūnelio gimimą. Nemažai karinių – „Džiaugias tėvas“, našlaičių – „Ūžia žeria“, darbo – „Gieda gaideliai“ ir kt.

Tai labai brangus ir vertingas palikimas, kuriuo savo repertuaruose turėtų remtis savivaldybės etnografiniai ir folkloro ansambliai, nes nežinau, ar kas nors anksčiau už kunigą T. Brazį mūsų apylinkėse yra užrašinęs liaudies dainas.

Tautos dvasinis paveldas – liaudies daina, dar taip neseniai natūraliai skambėjusi kaimo bendruomenėse, neturi būti užmiršta, nuo jos ištabaus veido nubraukime užmaršties dulkes, aprenkime ją nauju rūbu, jeigu to norisi gabiam jaunimui, tik neleiskime jai sudulėti senų saugyklų lentynose. Tikiuosi, to troško, apie tai svajoję ir mūsų kaimus pėsčiomis išvaikščiojęs šviesios atminties kunigas, bažnytinės muzikos ir muzikos istorijos specialistas, folkloristas, Lietuvos universiteto profesorius Teodoras Brazys.

Ilgai įvairiuose archyvuose ieškojusi T. Brazio palikimo, pagaliau nudžiugau, Kultūros darbuotojų seminario metu sutikusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotoją Bronę Stundžiene, gavau taip laukta teigiamą atsakymą ir nudžiugusi nuvažiauvau į institutą atsišviesti nors keletą dainų. Kai pradėjau skaityti ir užrašinėti, negalėjau sustoti – visų man reikia, jos tokios gražios ir mielos. Tada ir kilo klausimas – o kodėl jos iki šiol nėra išleistos?

Pradėjau ieškoti bendraminčių ir man labai pasisekė, nes su radau žmones, kurie iš karto mane suprato ir puolė gelbėti rašant projektą Kultūros ministerijai. Tekstus redaguoti, paruošti spaudai ėmėsi Konstantinas Aleksynas, natas užrašinėti – Živilė Ramoškaitė. Dėkoju šioms šviesiems žmonėms, suprantantiems būsimo leidinio reikšmę. Dėkoju komisijai, sprendusiai šį klausimą.

Taiigi ledai pajudėjo, bet dar reikės kantrybės ir tęstinio projekto, gal net rėmėjų pagalbos, kol knyga pagaliau atsistos greta kitų dainynų mūsų bibliotekose, mokyklose ir Elektrėnų, Kietaviškių apylinkių dainomis papildys mūsų krašto etninę kultūrą savo lobiais.

Patrauklus kraštotyros būdas

Gražina Noreikienė,
Trakų viešosios bibliotekos Bibliografijos ir informacijos skyrius

Vienas svarbiausių dalykų, susiejantių žmogų su gimtuoju kraštu, – sąmoningas, domėjimasis krašto istorija. Žmogus tarsi medis turi savo šaknis – tai šeimos, giminės, jo gimtojo krašto praeitis ir patirtis. Kuo daugiau žinosi apie kraštą, kuriame tu gyveni, tuo tvirtesnės bus tavo šaknys. Dažnai dėl laiko stokos informacija, kaupiama ir saugoma bibliotekose, muziejuose, daugumai žmonių yra nepasiekiamą. Trakų viešojoje bibliotekoje saugoma Trakų krašto periodinė spauda nuo 1946 metų. Tai vertinga informacija, liudijanti šio krašto daugiau nei pusės amžiaus gyvenimo aktualijas. Norėdami informaciją paskleisti, paversti ją labiau prieinama, nusprendėme ją suskaitmeninti. Tai buvo pirmasis mūsų bibliotekos bandymas išleisti leidinį apie Trakų kraštą elektroninėje laikmenoje. Siekdami kuo išsamiau atskleisti informaciją, sukauptą per 60 metų mūsų krašto periodinėje spaudoje, sumanėme ją skaitmeninti atskiromis temomis. Taip gimė projektas „Karaimų gyvoji istorija: publikacijos Trakų rajono spaudoje 1946-2005 m.“, kurį finansavo LR Kultūros ministerija ir Trakų rajono savivaldybė.

Projekto eigoje buvo peržiūrėti visi mūsų bibliotekoje saugomi rajono periodikos komplektai: „Galvė“ (1989-2005), „Pergalės vėliava“ (1951-1961), „Reklama ir informacija“ (1996-1998), „Senoji sostinė“ (1994), „Spartuolis“ (1962-1988), „Trakiečių rūpesčiai“ (1991-1993), „Trakiečių šūkis“ (1946-1950), „Trakų žemė“ (1999-2005). Iš visų šių leidinių atrinkome publikacijas, atspindinčias karaimų gyvenimą. Straipsniai buvo skenuojami ir išsaugomi skaitmeniniame ir tekstiniame pavidaluose. Tai buvo viena svarbiausių detalių, atitinkančių mūsų būsimo elektroninio leidinio viziją. Siekėme išleisti leidinį, patrauklų ir įdomų įvairaus amžiaus informacijos vartotojui. Norėjome, kad kompaktiniame diske būtų įdiegta patogiai straipsnių paieškos sistema bei visa informacija gražiai apipavidalinta. Taip pat labai svarbu, kad vartotojui būtų lengvai įskaitomas tekstas ir nesudėtinga paieška, todėl turėjome išsaugoti straipsnius ir tekstiniame variante. Pasirinktos publikacijos autentišką vaizdą (kaip atrodė pirminiame šaltinyje - laikraštyje) vartotojas matys jos atvaizde. Informacijos paiešką šiame diske galima atlikti

keliais būdais. Vartotojų patogumui sukurta vidinė paieškos duomenų bazė, suteikianti galimybę rasti straipsnį ne tik pagal leidinį, atskirus leidimo metus, bet ir atlikti paiešką pagal nurodytą bet kokį žodį (panašiai kaip www.google.lt paieškos sistemoje).

Kurdami kompaktinio disko vidaus dizainą kreipėmės į kraštiečius, fotografijos meno mylėtojus, prašydami leisti publikuoti jų fotografijas. Nuoširdžios kraštiečių pagalbos dėka vartotojas, paleidęs kompaktinį diską, pirmiausia pamato vaizdinę panoramą, atspindinčią mūsų leidinio temą: Trakų miesto iš paukščio skrydžio, Salos pilies – Trakų simbolio, Karaimų gatvės, karaimų kinesės ir kiti Trakų vaizdai tarsi kaitaliojasi laike: matome, kaip atrodo šie objektai šiandien ir kaip atrodė prieš kelis dešimtmečius. Šiame leidinyje buvo panaudotos nuotraukos iš Trakų istorijos muziejaus, Nadeždos Zajančkovskajos archyvų bei Danos Buinickaitės-Zacharevičienės, Kristijono Kanclerio, Gražinos Noreikienės nuotraukos.

Elektroninį leidinį „Karaimų gyvoji istorija: publikacijos Trakų rajono spaudoje 1946-2005 m.“ pristatėme visuomenei 2007 metų vėlyvą rudenį. Į renginį sugužėjo gausus būrys karaimų bendruomenės atstovų bei Trakų gyventojų. Trakų viešosios bibliotekos direktorė Danguolė Banevičienė pristatė projekto esmę, nupasakojo kompaktinio disko rengimo darbų sudėtingumą, pasidžiaugė kraštiečių noru padėti, su pasididžiavimu pastebėjo, kad neturint patirties tokioje leidyboje ryžtis šiam darbu buvo drąsus žingsnis, bet projektas pavyko.

Mūsų bibliotekos darbuotojams, įgyvendinusiems šį projektą, buvo malonu matyti nuoširdų susidomėjimą šiuo leidiniu. Kompaktinio disko demonstracijos metu pamatėme malonią susirinkusių nuostabą, po kurios sekė daugybė šiltų padėkos žodžių, o nuoširdi ir jaudinanti Lietuvos karaimų religiniam bendruomenės valdybos pirmininko pavaduotojo Juzefo Firkovičiaus padėkos kalba patvirtino atlikto darbo svarbą. Šio vakaro nuotaikos ir pasakytos kalbos dar kartą patvirtino, kad neklydome – atlikome tikrai vertingą ir svarbų mūsų kraštui darbą.

„Karaimų gyvoji istorija: publikacijos Trakų rajono spaudoje 1946-2005 m.“

Regiono etninė kultūra ir jos aktualizavimo galimybės viešosios bibliotekos sektoriuje

Dalia Vladislava Užpelkienė,
Fridricho Bajoraičio viešoji biblioteka

Sociologų, politikų, kaip ir filosofų dialogų, monologų ar diskusijų tema vis dažniau tampa neraminantis klausimas: „Koks likimas laukia lietuviškos etninės kultūros ir paveldo, ypač sparčiai kintant gyvenamosios kultūros, mažėjant žmonių imlumui savo papročiu, istorinės praeities bei tradicijų atžvilgiu“¹.

Lietuvos Etninės kultūros globos tarybos narys, rašytojas Marcelijus Martinaitis retoriškai klausia: „Ar mūsų etninės kultūros nepasiglemš vien komercija, pramogos, tik atvykstantiems turistams gaminamas ir rodomas tautinis kičas, tik jiems atkurtoji ir pritaikyta kaimo sodybos?“² Kita vertus, kas yra etninė kultūra arba etnosas, kai kalbame apie viešųjų bibliotekų sektorių ir jų didėjančią vaidmenį žiniomis grįstos ir nuolat besimokančios regiono bendruomenės kontekste? Natūralu, kad viešosios bibliotekos pagal savo prigimtines misiją yra tradiciškai pašauktos kaupti, saugoti ir skleisti į išorę arba iš aplinkos paimti ir vėlgi kaupti, saugoti ir skleisti informaciją apie kultūrinį paveldą, taigi ir etnosą, kurio esminės kryptys galėtų būti: gyvosios kalbos puoselėjimas, su knyga ir raštu susijusių vietų ženklinimas, etnokultūrinio paveldo leidinių, ikonografijos, istorinė išliekamąją vertę turinčių rankraščių pateikimas tradicinėje aplinkoje ir virtualioje erdvėje.

Panašu, kad materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo sąvokose, kurios yra įteisintos Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 1 skyriuje, viešosios bibliotekos gali sėkmingai rasti savo nišą veiklai ir integruoti ją į bendrą regiono etnosą kultūros bei kultūros paveldo lobyną. Kodėl? Juk bibliotekininkystės skeptikai, o ir patys bibliotekininkai darbo specialistai etnokultūrinę veiklą priskiria išimtinai kultūros centrų ar muziejų funkcijoms. Būtų teisinga taip ir manyti, jei viešosios bibliotekos nebūtų „peržengusios šimtmečio raidos laikotarpio“, „apaugusios gyvybingomis tradicijomis ir sukūrusios savitą, globalią viešosios bibliotekininkystės kultūrą“³. Kita vertus, jei neužmiršime, kad viešųjų bibliotekų sektorius informacinėje visuomenėje yra „vis dar aktualus ir pakaitalų neturintis teisės į informaciją ir intelektualinę laisvę garantas, prisiminsime, kad bibliotekai patikimas platus socialinis užsakymas, apimantis demokratijos ir pilietiškumo, ekonominės ir socialinės raidos, mokymosi visą gyvenimą ir kultūrinės įvairovės uždavinius“⁴. Taigi etnokultūros kaupimo ir tyrimo sričių kontekste bibliotekininkai turi ką veikti.

Viešosios bibliotekos veiklą neabejotinai įtakoja regiono istorinė demografinė padėtis, vietos tradicijų sanklodos, bendruomenės formuluojami iššūkiai ir socialinių kultūrinių grupių aktyvumas, savivaldos institucijų strateginiai ilgamečiai dokumentai, orientuojantys į regiono išskirtinumą, plėtrą ir raidą.

Šilutė yra Vakarų Lietuvos regione, kurio dalis XVI–XIX a. įėjo į Prūsijos valdytą Mažąją Lietuvą, istoriškai davusią pradžią Didžiosios Lietuvos kultūrai rasti. Rajono centras Šilutė susiformavo iš senųjų Verdainės, Šilokarčemos, Cintjoniškių ir Žibų kaimų. 2011 metais Šilutės miestas žymės savo 500 metų jubiliejų nuo to laiko, kai Klaipėdos komitetas patvirtino teisę J. Talatui šiose vietose įsteigti smulkę ir valdyti aplinkinius miškus bei pievas. Viešoji biblioteka įsikūrusi senajame Žibų kaime, prieškariniu garsėjusiame senosiomis knygraišyklomis, spaustuovėmis ir knygų leidybos įmonėmis. Pamarį garsina jos istorinė praeitis, senoji architektūra, knygos ir rašto kultūra, ryškios XVII–XX amžiaus rašytinio paveldo ir dabarties asmenybės. Su Šilute susijęs XVII a. lietuviško giesmyno parengėjas ir Baltramiejaus Vileto raštų redaktorius bei leidėjas Lozorius Zengštokas, pirmosios lietuviškos gramatikos kūrėjas Danieliaus Kleino bendradarbis Vilhelmas Martinijus, raštijos darbuotojai Jonas Kristupas Cintijus, Mykolas Gaidys, kalbininkas ir pirmasis Biblijos lietuviško leidimo redaktorius Fabijonas Kalau, protestantiškos literatūros leidėjas ir laikraščio „Alyvų lapai“ redaktorius Teodoras Gustavas Strukas, laikraščio „Mūsų gyvastis“ leidėjas gydytojas Jurgis Šeklys. Šilutės spaudos pradininku laikomas A. Umlaufas, 1861 m. įkūręs pirmąją spaustuovę Šilokarčemoje. XIX a. pabaigoje ir XX a. pirmojoje pusėje senajame Žibų kaime, kur dabar įsikūrusi viešoji biblioteka, veikė Frydricho Vilhelmo Zybarto spaustuovė, šeiminė Karlo, Oto, Artūro ir Oskaro Sekunų knygų prekybos ir leidybos įmonė, Rudolfo, Adolfo ir Marijos Štal knygynai. Iš Macikų kaimo kilęs garsus vokiečių rašytojas ir dramaturgas Hermanas Zudermanas. Istorikai teigia, kad Jonaičiuose ar netoli jų gimė filosofas, rašytojas ir dramaturgas Vyduanas. Lemtinga, kad 1889 m. Šilutėje dvarą nupirko tautosakininkas, etnografas, pirmojo muziejaus (su biblioteka) Šilutėje įkūrėjas dvarininkas Hugo Šojus. Stemplėse, netoli Švėkšnos, gyvena ir kūrė lietuvių literatūros klasikas Simonas Stanevičius, kuris, manoma, yra palaidotas Švėkšnos kapinėse. Vainuto miestelyje raštininko padėjėju dirbo lietuvių poemos „Anykščių šilelis“ autorius Antanas Baranauskas. Per Pamarį kraštą spaudos draudimo laikotarpiu ejo knygnešių keliai. Šilutėje Herderio gimnazijoje mokėsi būsimoji teorinės bibliotekininkystės kūrėja, šviesos atminties Vilniaus universiteto profesorius Levas Vladimirovas. Brandžiausią savo kūrybos tarpsnį su Šilute siejo bibliofilas, krašto istorikas ir kraštotyrininkas, vienas iš prieškarinių veikusių „XVII knygos mylėtojų draugijos“ narių šviesos atminties Petras Jakštas. Su krašto XVI–XX a. rašytiniu paveldu vienaip ar kitaip susiję 148 knyginių asmenybės. Jų vardai, istorinėmis gijomis persipynę su Mažosios Lietuvos tautiniu sąjūdžiu ir kova už lietuvių, dabarties kartoms išliko paveldosauginės knygos, rankraščių ar ikonografijos pavidalu.

Šio rašinio tikslas – pristatyti bendrąsias Šilutės rajono savivaldybės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos, kaip vieno iš buvusio Mažosios Lietuvos etnografinio regiono etnokultūros archyvinio originalo savininkės, etninės kultūros paveldo sklei-

dėjos ir patelkėjos integruotą veiklą, turinčią aiškų etnokultūrinį kodą – knygos ir rašto paveldas, jo kūriniai, vietovių žymos su knyginių ištakomis, vietos tradicijų laikysena, senosios lietuvininkų kalbos prigimtinės globos ir išlikimo teisių apsauga. Biblioteka sėkmingai partneriauja su 12 NVO asociacijų. Patys bibliotekininkai susibūrę į 2 savarankiškas nevyriausybinių sektoriaus organizacijas: Šilutės rajono bibliotekininkų draugiją bei Šilutės raštijos ir knygų draugiją. Partnerystė nevyriausybiniame sektoriuje bibliotekininkams padeda rengti jungtinius projektus, parodose rodyti bibliofilų ir ekslibrininkų kolekcijas. Geri ryšiai su šešiais Pamarį krašte veikiančiais etnokultūros centrais leidžia lietuvininkų kalbai skirtus renginius praturtinti gyvąja etnologine medžiaga – folkloru, muzikavimu ar žvejų krašto dainų atlikimu. Knygos ir rašto paveldo kaupimo ir sklaidos turinyje praveria bičiulystė su 14 mokyklų įkurtais muziejais. Bibliotekininkai kooperuojasi rengdami integruotus pamokas ar realizuodami mokomasias šviečiamąsias idėjas.

Platus patikimų akademinio lygio ar užsienio nevyriausybinių sektoriaus organizacijų partnerių tinklas leidžia šilutiškiams bibliotekininkams realizuoti mokslinių paveldosauginių konferencijų, istorinių parodų, susitikimų su mokslininkais idėjų akademiniam ar besimokančiam jaunimui ir aukšto intelekto vartotojams su specialiaisiais poreikiais.

Nedidelio regiono bibliotekininkystė sėkmingai gali tarpiti ne tik atradusi savo nišą regiono sociokultūrinio gyvenimo aplinkoje. Svarbu yra patraukti ilgalaikę institucinę viziją ir misiją, aiškiai apibrėžta nuosekli bibliotekininkystės specialistų profesinė laikysena, kaip patikimos žymos bendrame regiono etnokultūros ir paveldosauginę veiklą vykdančių institucijų kontekste.

Etninio Mažosios Lietuvos ir Mažosios Lietuvos sandūros su Didžiąja Lietuva kultis visiems rašytinės etninės kultūros paveldo medžiagos kaupimo ir sklaidos dalyviams sukuria prielaidą integruotis į regiono etnokultūrinę veiklą per savo institucinę prigimtį ir vietą sociokultūrinėje erdvėje. Tokiu atveju viešoji biblioteka, iš vienos pusės, turi realią galimybę veikti knygos, rašto ir kalbos etnokultūrinės išlikties srityje, suburdama institucinių, pavienių ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų partnerių tinklą, iš kitos – nuosekli ir įvairiaplanė viešosios bibliotekos etnokultūrinė, knygos ir rašto paveldosauginė veikla užtikrina pačios bibliotekos sėkmingos plėtros bendruomenėje garantijas, išplečia bendradarbiavimo, partnerystės, gerų idėjų mainų galimybes ir padeda kurti tarpinstitucinio bendradarbiavimo infrastruktūrą. Gerina vietos valdžios ir bibliotekinių ben-

Literatūrinio rudens „Prisijaukinkim žodį, paukštį, debesį...“ dalyvių sutiktuvių svečiai – Šilutės folkloro ansamblis „Ramytė“. 2007 m. spalio 9 d.

druomenių santykius, teigiamai įtakoja bibliotekų finansavimą ir išlaisvina vartotojams paslaugas iš mokamų ir nemokamas. Kuria vietose aukščiausios bibliotekininkystės profesijos standartus ir patrauklų institucinį įvaizdį turinčią viešąją biblioteką. Teigiamai įtakoja visos regiono bendruomenės, individualių ir potencialių vartotojų požiūrį į biblioteką, didina paslaugų vartosenos aktyvumą ir efektyvumą, motyvuoja bibliotekininką, ugdo jo prestižą, mobilizuoja nuolatinei profesinei kaitai ir tobulėjimui. O tai itin svarbu, kai valstybė dėl žemo apmokejimo už darbą vis dar tebėra kreditoriškai išskolinusi bibliotekininkystės profesijos žmogui.

F. Bajoraičio viešoji biblioteka yra etninio ir kultūros paveldo archyvinio originalo savininkė. Tai išskiria Pamarį biblioteką iš Lietuvos bibliotekininkystės konteksto ir suteikia jai etnopažintinio bei paveldosauginio išskirtinumo. Prieš metus Pamarį biblioteka įsikūrė naujai rekonstruotame urbanistinio paveldo paminklinėje zonoje esančiame pastate. Pastato fasade išsaugoti ir užkonservuoti autentiški prieškarinio gyventojų rašmenys. Simboliška, kad biblioteka pavadinta lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjo, poeto, Mažosios Lietuvos lietuviškų bibliotekų steigėjo Fridricho Bajoraičio vardu, tad tapo patikima nuoroda į rašytinio ir gyvojo etnosą santaiką po didžiausių Pamarį knygų namų stogu. Galbūt todėl 1990 metais bibliotekoje atidarytas pirmasis Lietuvoje senosios knygos muziejus, orientuotas į buvusio Klaipėdos krašto senąją knygą, Šilutėje veikusias spaustuves, knygos veikėjus ir jų istorinę aplinką. Muziejuje sukaupta ir parodose aktualizuojama per tris tūkstančius senų ir retų spaudinių, periodikos. Įrengta nuolatinė senosios Klaipėdos krašto knygos ir rašto ekspozicija su atpažintais dokumentais yra noriai lankoma mokyklinio ir akademinio jaunimo, istorikų ir miesto svečių bei atvykstamojo turizmo mėgėjų.

Partnerystės principu su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto profesoriumi Domu Kaunu šimet surengta bibliofilinė paroda iš asmeninio profesoriaus knygų rinkinio „Hermanas Sudermannas savo ir mūsų knygoje“. Paroda palydėta išpuilingu leidykloje „Valstybės žinios“ išspausdintu bibliofiliniu katalogu, kuris tapo puikia pažintinė su paroda praeitimi ir iškilų knyginių pristatančių priemonė. Šiandien šis katalogas dar nėra archyvinis originalas, tačiau netruks jį tapti. Knyga gyvena šimtmečius, pralenkdama savo amžiumi ją kūrėjus ir kelionę į skaitytoją palaiminčius.

Knygos muziejuje kaupiami rankraščių originalai ir kopijos. Didžioji jų dalis – susirašinėjimo medžiaga su šalyje bei užsienyje gyvenančiais knygais. Sukauptas personalinis šviesos atminties bibliofilo ir istoriko Petro Jakšto, dailininko Archibald Bajorat, išėivęs iš Šilutės poetės ir dailininkės Aldonos Gustas (Vokietija), lietuvininkės Evos Labutytes ir kitų su krašto knyga susijusių žmonių laiškų, ikonografijos, mažosios poligrafijos leidinių originalai, kurie saugojami tik Pamarį bibliotekoje. Informacijos ieškotojai šių rankraščių nerastų Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Nuo 1983 metų kaupiami, saugojami ir parodose rodomi dedikuotų ir autografojų knygų rinkiniai, turintys išliekamąją knygotylinę vertę. Dažniausiai tai Pamarį svečių – rašytojų, poetų, mokslininkų, politikų dovanoti dokumentai, atspindintys bibliotekos intensyvų ryšį su aplinka. Autografojų knygų rinkinyje yra 153 knygos. Dalis jų sugrįžę iš prieškarinių veikusių Šilutės bibliotekų ar asmeninių šilutiškių knygų rinkinių.

Atskiro etnokultūrinio tyrimo objektu galėtų būti vaizdo ir garso dokumentų rinkinys, kaupiamas jau dešimtmetį. Rinkinio vertingoji dalis – Lietuvos ir užsienio rašytojų, apsilankusių

1 Marcelijus Martinaitis. Įžanginės mintys // *Etninė kultūra*. V., 2006, p. 4.

2 Ten pat.

3 Ramunė Petuchovaitė. *Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenėi plėtra*. Vilniaus universiteto leidykla, 2004.

4 Ten pat.

Pamario bibliotekoje, balso įrašai. Prieš du metus saugos sumetimais knygos veikėjų balso įrašai perrašyti į naujas laikmenas. Puikia knygos ir rašto paveldo medžiaga gali tapti bibliotekos svečių knyga, kurioje priskaičiuojama per tūkstantį įrašų.

Savita etninio kultūros paveldo dalis, pagal kurią biblioteka gali būti priskirta prie archyvinio originalo savininkų, yra dailės kūrinių kolekcija, jau viršijusi tūkstančio eksponatų ribą. Vertingiausia jos dalis – garsių Lietuvos ir užsienio dailininkų Šilutei sukurti ekslibrisai, dailininkų Marinos Maksutovos (Latvija), Evos Labutytės (Lietuva), Archibald Bajorat ir Aldona Gustas (Vokietija), kitų autorių bibliotekai padovanoti dailės darbų originalai. Jų vienintelė saugojimo vieta Lietuvoje taip pat yra F. Bajoraičio viešoji biblioteka. Rinkinių papildo originalių šandienos Lietuvos menininkų Arvydo Stanislovo Každailio, Alio Balbieriaus, Lino Julijono Jankaus, kitų autorių dovanoti dailės ir foto darbų originalai. Senujų dokumentų fondo arba ateityje kultūros paveldu tapsiančių knygos ženklų, dailės darbų originalų aktualizavimas per bibliotekininkų jėgomis parengtus leidinius yra sudėtingas ir leidybinės kompetencijos reikalaujantis darbas. Tačiau šilutiškiai tam jau turi patirtį. Netolimoje ateityje vertingiausi ekslibriso rinkinio ženklai turėtų sugulti į naują leidinį „Šilutės knygos ženklas“.

Bibliotekininkai – leidėjai jau yra savarankiškai paruošę ir išspausdinę solidų enciklopedinį žodyną „Šilutės kraštas“, informacinį pažintinį leidinį „Po Šilutės kultūros pastogę“, yra talkinę išleidžiant „Istorijos terminų žodyną“ ir kitas knygas. Šiuo metu leidykloje „Petro ofsetas“ savo eilės spausdinimui laukia fotografijų ir tekstų albumas „Šilutė. Potvynis ir jo žmonės“. Visuose šiuose etnokultūrinių žinių turinčiuose leidiniuose talpinama išsami bibliografija, išplečianti pažinties su Pamario krašto etnokultūriniu paveldu galimybes.

Vertingą Knygos muziejaus dalį sudaro ikonografija. Per pastarąjį dešimtmetį ikonografinis fondas pasipildė šimtais naujų eksponatų. Be ekslibrisų ir originalių dailės darbų, įtraukta ir netradicinė ikonografija: Lietuvos kino studijos dokumentinis filmas „Tamsoje būti šviesa“ (apie šilutiškio filosofo ir dramaturgo Vydūno - Vilhelmo Storostos palaikų perlaidojimą Bitėnų kapinaitėse), Lietuvos kino studijos dokumentinio filmo „Viskas pasilieka žmonėse“ originalas (apie kraštotyrininkę, ilgametę šviesos atminties nusipelnusią kultūros darbuotoją, naumiestiškę Jadvygą Verpečinskienę), garso dokumentai su žymaus knygyninko Petro Jakšto balso įrašų „Prisiminimai apie

Autorės nuotraukos

Šilutės kraštiečių sueigos „Šviesos parnešti, gera padaryti“ dalyvių sutiktuose bibliotekoje. 2007 m. gegužės 11 d.

Vydūna“, kita autentiška tik F. Bajoraičio viešajoje bibliotekoje saugojama ir knygos renginiuose naudojama paveldosauginė žymą turinti medžiaga.

Lietuvos savivaldybių viešųjų bibliotekų sektoriuje nėra įprasta kaupti, sisteminti, saugoti ir atskleisti senosios knygos bei rašto paveldo ir etnokultūros archyvinę medžiagą. Turime tik pavienius tokius atvejus. Tačiau vakarietiška ir europinė patirtis liudija, kad tam tikroms vartotojų grupėms (besimokantiems, istorikams, atvykstamojo turizmo mėgėjams) biblioteka, orientuota į regiono senosios knygos paveldo akcentus, yra gerokai patrauklesnė. Šiandienos Lietuvos modernių stiklo ir metalo viešųjų bibliotekų komforte sudėtingiau atpažinti savastį, vietos regiono istorinę ar istorinės knygos pirmtakų dvasią. Kita vertus, akivaizdu – yra grėsmė supanašėti su muziejais. Tačiau išpažįstant, kad viešoji biblioteka yra lankomiausia regiono kultūros institucija, atvira pomėgiams, poreikių ir interesų realizavimui, modernių komunikacijos technologijų ir viešų paslaugų bibliotekininkų kompetencijai, akivaizdu, kad kiekviena Lietuvos regiono biblioteka tradiciškai turi savitą veidą. Vienas iš Pamario viešosios bibliotekos savasties bruožų yra kryptinga veikla kaupiant, saugojant ir skleidžiant rašytinį knygos paveldą ir etninę vertybę – krašto lietuvininkų kalbą.

Bibliotekininkai ženklina minėtinas su krašto knygyninkų veikla susijusias vietas atminimo lentomis. Taip pažymėti memorialiniais tapę senojo Žibų kaimo, kuriame įsikūrusi viešoji biblioteka, pastatai. Juose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje veikė garsių Mažosios Lietuvos knygryšių, knygų fabrikantų Sekunų ir Štalių dinastijų knygynai. Pietinėje miesto dalyje susiformavus naujam gyvenamųjų namų kvartalui, biblioteka pasiūlė jų pavadinimuose įprasminti Mažosios Lietuvos knygų Fridricho Bajoraičio, Sekunų ir Štalių dinastijų bei lietuvių kultūrinio sąjūdžio veikėjo, poeto Mikelio Hofmano vardus. Tikėtina, kad rasis skeptikų, manančių, jog biblioteka vėlgi dubliuoja muziejininkų ar savivaldybės paminklosaugininko funkcijas. Bet būdama viešojo sektoriaus institucija, biblioteka ir gali, ir privalo kontaktuoti su aplinka taip, kad visa, kas susiję su knygos ir rašto paveldu, patektų į aplinką ir iš aplinkos grįžtų į biblioteką. Ne paslaptis, kad atpažinti ir eksponuoti (ar kitaip pateikti) istorinio paveldo archyvinį vienetą ar jo darbinę kopiją reikia specialaus knygotyrinio profesinio pasirengimo ir žinių. Jeigu kalbame apie etnines kultūros vertybes arba kraštui reikšmingą užfiksuotą rašytinę medžiagą, natūralu galvoti, kad yra kategorija viešųjų bibliotekų vartotojų, kurių poreikis informacijai ir žinioms orientuotas būtent į krašto istoriją arba į istorinio palikimo tam tikrą dalį.

Kalbant apie materialaus, kraštui reikšmingo knygos, rašto ar ikonografinio dokumento tyrimus, akivaizdu, kad tobuliausia jų forma yra kartu su mokslo institucijomis rengiamos mokslinės konferencijos. Talkinant Lietuvos mokslų akademijai ir Vilniaus universitetui Šilutėje surengta tarptautinės konferencijos „Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas“ išvažiavimoji dalis. Konferencijos medžiaga išleista atskiru solidžiu leidiniu. Bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutu bei su generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Vilniuje ir Šilutėje vyko kraštotyryninių etnografinių renginių dekada, skirta žymiam knygyniui Petriui Jakštui, išleista bibliografinė rodyklė „Majoras Petras Jakštas“, pristatyta nauja prof. Domo Kauno monografija „Knygos kultūros karininkas“.

Pamario plėtros strategija orientuota į turizmą. Todėl bibliotekininkai parengė du „Šilutės krašto literatūrinių lankytinų vietų maršrutus“ su aprašymais atvykstamojo ir vietinio

turizmo mėgėjams. Taigi maršrutų savininkė yra biblioteka. Tačiau turistus aptarnauja VšĮ Šilutės turizmo ir verslo informacijos centro vadybininkai. Išpūdingame lankstinuke „Šilutės rajono kultūros paveldo maršrutai“ fiksuotos lankytinos su knygyninkų gyvenimu ir veikla susijusios vietos. Literatūrinis maršrutas po Šilutės rajoną, skirtas turistui vykstančiam dviračiu arba automobiliu, nukreipia smalsuolį į Rusnės, Macikų, Mažių, Jonaičių, Metirkviečių, Laugalių, Švėkšnos, Stemplių gyvenvietes, susijusias su Mažosios Lietuvos knygos veikėju Hermano Zudermano, Vydūno, Mikelio Hofmano, Kristupo Lekšo, Simono Stanevičiaus, dvarininko K. Pliaterio ir knygnešių memorialinėmis vietomis. Šiuo atveju biblioteka vykdo Lenkijos Gdanko – Prūsėje savivaldybės, Šilutės rajono savivaldybės bei Šilutės turizmo ir verslo informacijos centro partnerio misiją. Bibliotekinė veikla integruota į Europos Sąjungos finansuojamą projektą „Pietinio Baltijos jūros regiono pasienio kultūrinio turizmo trasų populiarinimas ir paveldo objektų atstatymas“.

Šilutės kraštas – istoriškai įdomus regionas. Todėl, ko gero, labai svarbu knygos renginiuose naudoti gyvą lietuvininkų kalbą, folklorą, menininkų kolektyvų atliekamas programas, pristatančias krašto papročius ir tradicijas. Literatūriniai pašnekesiai „Prakalbinink liepa, žeme, žole“ dalyvaujant paveldosaugininkams, klaipėdiško fotožurnalistu Bernardo Aleknavičiaus parodos „Iš Pamario kultūros paveldo skrynios“ pristatymas, šilutiškių tarptautinės kraštiečių sueigos „Šviesos parnešti, gera padaryti“ ir kituose renginiuose naudojami žvejų krašto etnografiniai žaidimai ar lietuvininkų krašto religinės knygos, naudotos ritualinėse apeigose, akcentai sukuria stiprų emocinį knygos renginių atspalvį. Kuriant vietinę muziejų, bendrojo lavinimo mokyklų, viešųjų įstaigų, etnokultūros centrų infrastruktūrą, bibliotekos pozicija yra pripažinta, tad bibliotekininkai turi aukštą pasitikėjimo bendruomenėje koeficientą. Taip yra dar ir todėl, kad diegiant modernias komunikacijas, technologijas didinamas paveldosauginės informacijos sklaidos greitis.

Dvidešimt viename iš 23 kaimo filialų veikiantis nemokamas greitaigis internetas atveria galimybę bendruomenių gyventojams ir atvykstamojo turizmo mėgėjams naudotis specializuota bibliotekininkų administruojama svetaine www.silutesknygyninkai.lt. Joje susisteminti ir paskelbti duomenys apie 99 knygyninkų personalijas. Dabar jau nieko nenustebinsime pasakydami, kad kaip ir visų Lietuvos viešųjų bibliotekų vartotojai, taip ir besinaudojantys F. Bajoraičio viešosios bibliotekos paslaugomis gali naudotis LIBIS elektroninės duomenų bazės įrašais neateidami į biblioteką. Nuo 2003-ųjų biblioteka į Nacionalinės bibliografijos duomenų banko Analizinės bibliografijos posistemį perdavė 24 463 bibliografinius įrašus, fiksuojančius ir etnokultūros bei paveldo būklę regione.

Pamario biblioteka yra viena iš institucijų, besidarbuojančių dokumentų skaitmeninimo ir jų virtualaus pateikimo vartotojui srityje. Tradicinės paveldosauginės tematikos dokumentai ir ikonografija, skelbiami bibliotekos tinklapyje www.silutevb.lt, sudaro palankesnes sąlygas paveldosaugos ir etnokultūros ištekliais naudotis platesniam vartotojų ratui. Šiuo metu internetinėje svetainėje patalpinta šilutiškių bibliotekininkų parengto ir išleisto informacinio leidinio „Po Šilutės kultūros pastogę“, enciklopedinio žodyno „Šilutės kraštas“ ir pirmosios šilutiškių poezijos antologijos „Dvidešimt ir vienas Šilutės užburtas“ elektroninės versijos. Visi šie dokumentai yra vienaip ar kitaip susiję su paveldosauginėmis bei etnokultūros žymomis.

Virtualios informacijos mėgėjai www.silutevb.lt ras keletą meno galerijų. Ekslibrisų galerijoje „Šilutei 480“, „Vydūnui – 125“ rodome Lietuvos ir užsienio dailininkų bibliotekos organizuotų tarptautinių knygos ženklo konkursų metu sukurtus kūrinius. Biblioteka yra ir šių ekslibrisų konkursų, kurių didžioji darbų dalis etnokultūrinės tematikos, archyvinio originalo savininkė. Virtuali iš Šilutės krašto kilusių ar kitaip su kraštu susijusių šiandienos kultūros menininkų galerija suteikia ne tik autentiškų biografinių duomenų, bet ir Lietuvos bei užsienio vartotojams pristato kūrybines Šilutės krašto išmėgusių biogramas, darbus, susijusius su mokslinė tiriama kūrybine ar filantropine veikla.

Šilutė dažnai vadinama potvynių sostine. Todėl virtualios potvynio fotogalerijos lankytojas ras bibliotekos ir vilniečių Lietuvos spaudos fotografų klubo bendro projekto „Šilutė. Potvynis ir jo žmonės“ fotografijose įamžintus krašto šviesuolius, išskirtinį gamtos paveldą, etnokultūros objektus. Virtualios galerijos sukurtos ir tradiciniams tarptautiniams bibliotekininkų renginiams pristatyti bei bibliotekinėms įdomybėms skleisti: šilutiškių sueiga „Šviesos parnešti, gera padaryti“, vaikų knygos mugė „Rimtai ir žaismingai metų knygos ratu“ ir literatūrinio rudens šventė „Prisijaukinkim žodį, paukštį, debesį...“ Šių renginių nuolatiniai partneriai yra Latvijos, Estijos ir Rusijos bibliotekininkai, kviesiniai svečiai – Kroatijos, Čekijos ir Švedijos bibliotekų specialistai.

Akivaizdu, kad bibliotekinių paslaugų Šilutės krašte sėkmės garantas yra nuolatinė jų plėtra, orientuota į aktyvią kaitą. Asmuo, fiksuojantis ir kaupiantis etnines kultūros vertybes Šilutės krašto kalbos ir rašto sektoriuje, yra bibliotekininkas. Profesionalus, nuolat besimokantis, motyvuotas ir komunikabilus. Tai ne vizija, o realybė. Internetiniame tinklapyje www.mazojilietuva.lt talpinama Mažosios Lietuvos bibliografija. Duomenų teikėjais šiam tinklapiui yra F. Bajoraičio viešosios bibliotekos specialistai. Biblioteka yra aktyvi bibliografijos duomenų teikėja visiems Šilutės krašte leidyba užsiimantiems asmenims, Mažosios Lietuvos knygos ir rašto bibliografijos sandaros bei jos sklaidos klausimais naujuose leidiniuose. Ir dar. Būdami istorinės Mažosios Lietuvos paribio su buvusio Karaliaučiaus (dab. Kaliningradas, Rusija) krašto knygos ir rašto paveldo tradicijų skleidėjais, Pamario bibliotekininkai patys dažnai keliauja literatūrinių ekspedicijų keliais. Šimet viduvasarį 50 bibliotekininkų vyko senosios Karaliaučiaus krašto knygos ir rašto vietomis nuo Tilžės (dab. Sovietskas) iki Tolminkiemio (dab. Čistyje prudy). Literatūrinės ekspedicijos metu Kaliningrado A. Gaidaro sritinėje vaikų bibliotekoje surengta konferencija „Mažosios Lietuvos rašytinis kultūros paveldas“, Kaliningrado lietuviškoms mokykloms perduotos akcijos metu surinktos lietuviškos knygos.

„Mažojoje Lietuvoje susiklosčius istorinėms aplinkybėms beveik nebeliko svarbiausios gyvosios etninės kultūros elemento – jos nešėjų“⁵. Akivaizdu, kad bibliotekininkai, jei ir nėra etnonešėjais, tai bent skleidėjais tikrai gali tapti. Nes vargu, ar kuriai nors kitai, kad ir pačiai aktyviausiai regiono institucijai, magės ieškoti neatrastų tiesų knygos, rašto ir kalbos lobyne. Tai puikiai dera su institucine viešosios bibliotekos prigimtimi ir besikeičiančiomis funkcijomis, reaguojant į bendruomenės ar atskirų jos narių bei nevyriausybinių sektoriaus paveldosaugai ir etnokultūrai formuojamus iššūkius.

5 G. Kimbrienė, R. Jokūbaitytė. Mažoji Lietuva // Etninė kultūra. V., 2006, p.27.

Edukacija Lazdijų krašto muziejuje

Dalė Juknevičienė,
Lazdijų krašto muziejus

Tuščias muziejus primena degtukų dėžutę, kurioje tvarkingai suguldyti eksponatai. Šviesa joje sužimba tik tada, kai čia užsuka lankytojai, ir ypač, kai aidai jaunatviški mokslievių balsai.

Kad muziejus taptų traukos centru, jis nebūtinai tarsi chameleonas turi keisti spalvas. Provincijos muziejui tai būtų neįmanomas dalykas, nes šiam tikslui, be to, reikalingos ir didžiulės lėšos.

Viena iš prioritetinių darbo krypčių turėtų tapti edukacinė veikla. Lapkričio mėnesį LR Seime vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Muziejus XXI amžiuje – muziejus visiems“ taipogi pabrėžta edukacijos svarba. Kaip teigė Virginijus Domarkas, Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas, „ne mažiau svarbus turėtų būti muziejų vaidmuo sudarant sąlygas Lietuvos gyventojams mokytis visą gyvenimą. Specialios edukacinės programos suaugusiems turėtų tapti muziejų kasdienybė. Regioniniai ir vietos muziejai turi puikią galimybę tapti aktyviais vietos bendruomenių centrais, savo rengiamomis parodomis ir edukacinėmis programomis patraukdami vietos bendruomenes ir šeimas“.

Lazdijų krašto muziejuje kasmet parengiama vis daugiau naujų edukacinių programų, jose apsilanko vis didesnis būrys mokslievių, suaugusiųjų. Stengiamės ieškoti įdomesnių užsiėmimo temų, jų pravedimo formų. Pagrindiniai muziejaus edukacinių užsiėmimų lankytojai – pradinį klasių mokslieviai, kurie tikrai yra labai žingeidūs, viskuo domisi, noriai lankosi muziejuje ir su entuziazmu atlieka įvairias praktines užduotis. Deja, vyresnis jaunimas į muziejų užsuka kur kas rečiau.

Galime pasidžiaugti, kad muziejų noriai lanko, dalyvauja įvairiuose edukaciniuose užsiėmimuose Lazdijų Motiejaus Gustaičio gimnazijos, Švėtežerio vidurinės mokyklos, Lazdijų vaikų darželio-mokyklos „Kregždutė“, „Vyturėlis“, Lenkijos Respublikos Punsko Dariaus ir Girėno pagrindinės mokyklos ir gimnazijos mokslieviai, pedagogai. Tai ištikimaisi mūsų draugai, su kuriais tikimės bendradarbiauti ir ateityje. Taip pat planuojame į aktyvesnę edukacinę veiklą įtraukti ir atokesniuose rajono kampeliuose įsikūrusias mokyklas. Jau parengtas spaudai lankstinukas, kuriame muziejaus edukacinė veikla pristatoma rajono švietimo įstaigoms.

Lazdijų krašto muziejuje vedami edukaciniai užsiėmimai mokslieviams „Svečiuose pas Salomėją Nerį“, kurių metu jie supažindinami su poetės gyvenimu ir kūryba Lazdijuose. Suskirstyti į komandas dalyviai gauna įvairias užduotis. Pradinių klasių mokslieviams siūlome edukacinę programėlę „Iliustruojame S. Nėries eiles“.

Edukacinės programos „Motiejaus Gustaičio gyvenimo takais“ dalyviai klausosi pasakojimo apie M. Gustaitį. Jo memorialiniame kambarėlyje pagal pateiktus klausimus ir esančius eksponatus jie atlieka įvairias užduotis, sudaro M. Gustaičio gyvenimo ir kūrybos žemėlapi.

XX a. pradžios laikmečio dvasią geriausiai atspindi muziejuje įrengta „Senoji gimnazijos klasė“. Šioje klasėje edukacinio užsiėmimo dalyviai tarsi sugrįžta į tų laikų mokymosi aplinką: sėdi senuosiuose suoluose, rašo žąsies plunksna, skaičiuoja pagaliukais ir mediniais skaitliukais, lygina to laikotarpio ir šių dienų

vadovėlius. Muziejuje edukacinių programų dalyviai mokomi marginti margučius vašku ir skutinėti, pasigaminti gamtinius dažus, susipažįsta su kaupiama margučių kolekcija, Velykų papročiais, margučių marginimo būdais, simboliais, ornamentais, mokomi papuošti Velykų stalą. Taip pat organizuojami žvakių liejimo, popieriaus gamybos ir kiti edukaciniai užsiėmimai.

Laisvės kovų muziejuje (vadovė Asta Bagdanavičienė) edukacinių užsiėmimų „Žaislai tremtyje“ metu demonstruojami žaislai, kuriuos grįždami iš tremties parsivežė mūsų kraštiečiai. Užsiėmimų metu mokome pasisiūti skudurinę lėlę, nulipdyti iš molio angelėlius. Dalyviai supažindinami su žaidimais, kuriuos jaunimas žaidė tremtyje.

Edukaciniuose užsiėmimuose „Pilietiško mokykla“ mokslieviai supažindinami su laisvės kovomis Lazdijų krašte, demonstruojama filmuota Kalniškio mūšio minėjimų medžiaga, mokomasi dainuoti tremtinių bei partizanų dainas. Susitikimų su laisvės kovų dalyviais metu klausomasi jų pasakojimų, diskutuojama.

Kapčiamiesčio Emilijos Pliaterytės muziejuje edukacinių užsiėmimų dalyviai mokosi gaminti senolių žaislus (siūti lėles, daryti brūzgulius, oželius ir t.t.), Užgavėnių kaukes, karpinių menų. Pasikvietus į pagalbą liaudies dainininkes, mokomasi jų vaikystės dainų, klausomasi pasakojimų. Vedami užsiėmimai skirti smulkiajai tautosakai populiarinti.

Etnografinėje Prano Dzūko sodyboje kiekvieną vasarą veikia 7 dienų etnografinė vaikų stovykla, kurios metu vaikai susipažįsta su dzūkų senaisiais amatais, kulinariniu paveldu. Kiekvieną dieną su vaikais užsiima liaudies meistrai: drožėjai, pynėjai, bitininkai, verpėjos, audėjos, gaspadinė. Mokomasi velti veltinukus, žiesti ir išdegti molio puodynėle. Vakaraus rengiamos pasakorių varžytuvės. Mokomasi senovinių liaudies ratelių ir dainų. Vaikai supažindinami ir su vaistažolėmis. Iš surinktų gydomųjų žolelių verdama arbata.

Veisiejų krašto muziejuje edukacinė programa „Vilnos kelias“ siekiame vaikams parodyti vilnos apdirbimo procesą ir jos panaudojimo galimybes. Taipogi mokoma lieti žvakes, gaminti popierius.

Pynėjas Arvydas Rinkevičius (kairėje) nešykštėjo patarimų pradedantiesiems

Lazdijų krašto muziejuje bei jo padaliniuose kasmet stengiamasi sukurti naujų edukacinių programų, siekiant į jas įtraukti suaugusiųsius ir jaunimą. Šiomet sukurtos šios naujos edukacinės programos: „Ar rasim mes į meilę kelią“, kurios dalyviai – vyresniųjų klasių mokslieviai – susipažins su piršlybų papročiais, atliks praktines užduotis. „Žibintų dirbtuvė“ – šio edukacinio užsiėmimo dalyviai supažindinami su apšvietimo priemonėmis, naudotomis Dzūkijoje. Mokslieviai mokysis karpymo meno, išmoks pasigaminti popierinius žibintus. Etnografinėje Prano Dzūko sodyboje norintys galės dalyvauti edukaciniame projekte „Žilvičio dūdelė“, kurios metu vaikai išmoks pasigaminti piemenėlio dūdelę. Jiems bus rodomi senieji dzūkų muzikiniai instrumentai, kuriuos bandys atskirti pagal garsą.

Projektai seniesiems kaimo amatams išsaugoti

Simono Daukanto senovės lietuvių charakteristika aiškiai parodo, kokie lietuviai buvo senovėje – užsigrūdinę, darbštūs, tvirtos valios. Pasak S. Daukanto, vaikelis, kaip pėdelis, tėvui aunantis vyžą paduodavo, mažieji vaikai su bočiu ar bobute vilnas kedeno, gijas vijo, patys svaidykles ir saidokus (lanko strėlių dėtuves) dirbo, vylyčias (strėles) drožė, plunksnas plėšė ar vyženas vyžo didiesiems.

Deja, šiuolaikinė karta nepajėgi išsaugoti senųjų kaimo amatų, kurie Lietuvoje sparčiai nyksta. Anksčiau, beveik kiekvienoje kaimo troboje dūzgė ratelis, pokšėjo audimo staklės, prie savo kūrinių palinkę plušėjo kryždirbiai, puodžiai, medžio meistrai, žvakių liejikai. Dabar tokių amatininkų rajone tenka ieškoti jau ne su žiburiu, o su ryškiai degančiu fakelu. Jeigu nepuoselėsime ir nepropaguosime, nemokysime senųjų amatų jauniosios kartos, greitai jų gali visai nebelikti, kaip tai atsitiko ne vienoje Vakarų Europos ar kitose pasaulio šalyse.

Mūsų rajone jaunimui siūlomos senųjų amatų mokymo galimybės dar mažai panaudojamos, todėl Lazdijų krašto muziejus, siekdamas užpildyti šias spragas, parengė du projektus, kuriems finansavimą skyrė Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijos. Muziejus tris mėnesius vykdė Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojamą pilietinio ir tautinio ugdymo projektą – edukacinę senųjų amatų programą „Ką išmoksi, ant pečių nenešiosi“.

Lazdijų rajono bei Lenkijos Respublikos Punsko Dariaus ir Girėno gimnazijos mokslieviai dalyvavo edukaciniuose užsiėmimuose „Keramikos dirbiniai, jų gamyba“, kuriuos vedė keramikai Rita Vaickelionienė ir Valdas Dumbliuskas. Jie mokslievius supažindino su šukine ir virveline keramika, glazūra, puošybos ornamentais bei molio paruošimo ir lipdymo pagrindais.

Lina Valutkevičienė mokslieviams atskleidė velykaičių marginimo vašku paslaptis

Senovėje žmonės keramikos dirbinius gamino rankomis, todėl mokytojai mokslievius pakvietė iš peties paprakaituoti ir visus gamybos procesus atlikti patiems. Išminkę molį rankomis, projekto dalyviai vėliau darbavosi kočėlais. Tada molio ruošinį dekoravo įvairių faktūrų medžiagų išpaudais. Po to – mėtė per petį. Tokiu būdu ruošinys susiraitė įvairiomis formomis: gyvūno, žuvies, fantastinio sutvėrimo. Galiausiai liko tik priklijuoti trūkstamas detales. Jaunieji keramikai iš molio gamino puodynėles, švilpukus ir kitus dirbinius. Mokslievių keramikos darbų paroda buvo eksponuojama Veisiejų krašto muziejuje.

Prieš Vėlinės programos dalyviai mokėsi senoviniu būdu lieti vaškinės žvakes. Sužinojo, kokių tam darbui reikia įrankių, iš kokių siūlų gaminama dagtis. Susipažino ir su kitomis apšvietimo priemonėmis, įvairiais laikotarpiams naudotomis Dzūkijoje, bei su Vėlinių papročiais.

Vaškas ir medus buvo senosios Lietuvos „valiuta“, gaunama iš tarptautinės prekybos. Vašką naudojo netgi liejant patrankas. Mokslieviams buvo įdomu tai sužinoti bei susipažinti su kitais bičių produktais: bičių pieneliu, pikiu, duonele, žiedadulkėmis.

Mokiniai gilinasi ir į popieriaus atsiradimo bei gamybos paslaptis. Edukacinės programos dalyviai turėjo progos „paprakaituoti“ ir patys pasigaminti popieriaus lapą. Jų kūrybiškumo dėka šis virto originaliu paveikslėliu, atviruku.

Etnografinėje Prano Dzūko sodyboje vyko Lazdijų krašto muziejaus vykdomo Kultūros ministerijos finansuojamo projekto „Pynimas iš vytelių ir šiaudų“ užsiėmimai. Juose dalyvavo didžiulis būrys Šeštokų vidurinės mokyklos mokslievių, mokytojų bei pynėjas iš vytelių Arvydas Rinkevičius. Kūrybingi meistrai lazdiškiečiai Danutė Liaukevičienė ir Algimantas Dapkūnas iš Rudaminos edukacinių užsiėmimų dalyvius mokė pinti iš šiaudų skrybėles ir „vestuvių sodus“.

Vykdamas šį projektą Lazdijų krašto muziejuje organizuoti edukaciniai užsiėmimai „Pynimas iš vytelių“. Juose dalyvavo nemažas būrys jaunimo bei suaugusiųjų, tarp jų Šiaulių dramos teatro aktorius Juozas Bindokas su šeima, Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenanti Viktorija Jastiuginova, trumpam parvykusi pasisvečiuoti pas savo senelius. Susirinkusiuosius pynimo amato paslapčių mokė pynėjas Arvydas Rinkevičius iš Gegutės kaimo. Užsiėmimų dalyviai, dirbdami kartu su Arvydu, išitikino, kad šis amatas yra nelengvas ir reikalaujantis kruopštumo, atidumo, pirštų lankstumo bei tvirtumo. Kaip daugelis tvirtino, dabar, nuėję į turgų, tikrai nesiderės, kad pynėjas sumažintų kainą savo dirbiniui, nes patys nuosavu kailiu patyrė, kiek reikia įdėti pastangų, kad galėtume džiaugtis savo triūso vaisiais.

Šiaulių dramos teatro aktorius Juozas Bindokas teigė nesmerkiantis žmonių, kurie išvažiuoja į Airiją ar Ameriką, ieškodami geresnio gyvenimo. Tai – jų reikalas. Tačiau sakė besizavintis tokiais kaip Arvydas, sugebantiais pragyventi Lietuvoje, turinčiais entuziazmo užsiimti liaudies amatais, jų mokytis ir kitus. Aktorius susirinkusiems pristatė poeto Albino Žukausko kūrybą. A. Žukauskas poetas, prozininkas, vertėjas, 1974 m. „Poetijos pavasario“ laureatas, gimė Lazdijų pašonėje esančiame Bubelių kaime (Seinų aps., Lenkija). Poeto posmuose gausu etnografinių motyvų, aprašomos kai kurios Lazdijų krašto vietos.

Senųjų amatų programoje dalyvavo ne tik didžiulis būrys rajono mokyklų, bet ir Lenkijos Respublikos Punsko Dariaus ir Girėno gimnazijos, Marijampolės apskrities mokslievių. Jie igijo vertingų žinių, įgūdžių, galimybių kūrybinei raiškai, praplėtė savo akiratį. Ši veikla, tikimės, skatins kartų suartėjimą ir tradicijų perimamumą, pakeis mokslievių požiūrį į senuosius amatus, tradicijas.

Etninės kultūros tradicijų propagavimas tarp vaikų ir jaunimo

Nijolė Černevičienė,
Šakių rajono folkloro ansamblių vadovė

Daugiau kaip dešimtmetį organizuojame vaikams renginius, šventes (Sekminės, Advento vakarus, Trijų Karalių, Užgavėnių, Kalėdų, Atvelykio ir kt.), siekdami jų metu kuo daugiau perduoti informacijos apie mūsų krašto tradicijas, papročius, jų unikalumą. Su vaikų folkloro ansambliu, kuriame dalyvauja 18 vaikų, esame parengę „Lino kelio“ programą, su kuria dalyvavome 2007 metų Pasaulio lietuvių dainų šventėje.

Noriu pristatyti dar vieną šios krypties veiklos formą – jaunųjų kanklininkų stovyklos organizavimą. Vasaros vaikų užimtumo stoka paskatino jiems rengti stovyklas. Kadangi mūsų krašte yra gimęs kanklių muzikos atgaivintojas Pr. Puskunigis, kuris davė pradžią skambinti koncertinėmis kanklėmis, o tradicinis kankliavimas yra išlikęs iki šių dienų, todėl nesunku buvo rengti jaunųjų kanklininkų stovyklas. Stovykla – ne tik gyvuojančių tradicijų palaikymas, bet, svarbiausia, vyksta perimamumo iš kartos į kartą procesas, užtikrinantis kultūrinio paveldo išlikimą, papročių unikalumo bei savitumo išlaikymą.

1-oji stovykla „Pažinsiu aš, pažins ir mane“ – 80 dalyvių, iš jų vaikų ir jaunimo – 72 (2004 m.).

2-oji stovykla „ Olimpiada: Patašinė 2005“ – 101 dalyvis, iš jų vaikų ir jaunimo – 87 (2005 m.).

3-oji stovykla „ Jaunųjų kanklininkų stovykla Rygiškiai 2006“ – 85 dalyviai, iš jų vaikų ir jaunimo – 62 (2006 m.).

4-oji stovykla „ Jaunųjų kanklininkų stovykla“ – 85 dalyviai, iš jų vaikų ir jaunimo – 64 (2007 m.).

Stovyklų veikloje dalyvauja: kultūros centru, sporto klubų, muzikos mokyklų, bendrojo lavinimo mokyklų, švietimo ir kultūros skyrių bei muziejų specialistai, įvairūs vaikų ir jaunimo kolektyvai, jaunimo organizacijos, etnokultūros specialistai, tautosakininkai, folkloro ansamblių vadovai ir kt. Vykdomas bendradarbiavimas Sūduvos regiono mastu.

Pirmosios dvi stovyklos buvo daugiau orientuotos į sportinį pramoginį žanrą, įterpiant įvairias etninės kultūros formas. Šiuo metu stovyklos išaugo į etninės pakraipos stovyklas, įvedant ir sportinį pramoginį žanrą. Stovyklos yra dienos, todėl vakarai organizuojami laisva forma.

Informacija, kuri skirta jaunimo švietimui, – išvykos, seminarai, mokymai

Ekskursija „Kanklininko Pr. Puskunigio keliu“ – jaunimas susipažino su kanklių instrumentine muzika, jos kilme bei svarba mūsų etninėje kultūroje, aplankė vietas, susijusias su žymaus kanklininko gyvenimu ir kūryba.

Ekskursija „Žymių kraštiečių keliu“ – vaikai susipažino ir aplankė šių žinomų žmonių gimtines: Petras Rimša – skulptorius, medalininkas; Juozas Rimša – knygnešys; Jonas Basanavičius, jo brolis Vincas – tautosakininkas; kanklininko Prano Puskunigio anūkas Eigintas Puskunigis; Antanas Tatarė – kunigas, istorikas; Jonas Jablonskis – kalbininkas; A. Povilaitis – laisvės gynėjas ir kt.

Susitikimai su senoliais, kurie dar skambina suvalkietiškomis kanklėmis, su kankliadirbiais. Tai sudarė galimybę vaikams tiesiogiai prisiliesti prie etninės kultūros.

Seminaro „Mokykimės skambinti suvalkietiškomis kanklėmis“ tikslas buvo kankliavimo mokymo bei igūdžių tobulinimas.

Pamokos, kurios skirtos vaikams mokytis kankliuoti stovykloje. Konsultacijos vadovams, mokytojams teikiamos išstisus metus.

Stovykloje vaikai kartu su tautodailininkais žymių kraštiečių bei įvykių įamžinimui sukūrė ir pastatė:

- Pr. Puskunigio gimtinėje – akmenį, žymintį sodybos vietą;
- J.Jablonskio tėviškėje – medžio skulptūrą-rodyklę;
- J. Totoraičio 135-ųjų metinių proga – koplytstulpį J.Jablonskio tėviškėje;
- Patašinės kaimo žmonių sumanymu – Kryžių Patašinės kaime;
- Kanklininkų stovyklai įamžinti – kanklininkų stogastulpį.

Stovyklose organizuojami įvairūs susitikimai su šokių grupėmis, ansambliais, jų vadovais, gitaristų klubu, sportininkais, etnografiniais ansambliais, tautodailininkais, dailininkais, kalviais, su dramos, dailės studijų nariais. Šių susitikimų – užsiėmimų metu vaikai turi galimybę išbandyti save ir patikrinti savo gebėjimus įvairių sričių ir krypčių meno žanruose, visapusiškai save realizuoti. Taip pat įgauna žinių apie savo krašto tradicijas ir papročius, susipažįsta su kalvystės, medžio drožimo amatais, su kulinariniu paveldu.

Stovyklų uždarymo metu rengiami koncertai bendruomenėi. Tai puiki galimybė vaikams parodyti tėveliams, plačiajai visuomenei, ko išmoko stovyklos metu.

Stovykloje dirbanti komanda:

Projekto autorės: Nijolė Černevičienė. Audronė Adomaitienė.

Kanklių mokytojai: Jaunius Vylius, Romutė Upitienė, Dalia Venskienė.

Vadovai: Reda Konteikienė, Eglė Černauskienė, Eglė Bernotienė, Nemyra Gardauskienė.

Problemos, su kuriomis susiduriame organizuodami tokio pobūdžio veiklą

Norėčiau trumpai paanalizuoti LR Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų ĮSTATYMA, kuris priimtas 1999 m. rugsėjo 21 d.

LR Seimas, suvokdamas, kad etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė bei nacionalinės kultūros pamatas, konstatuoja, kad įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms, ir ypač jos gyvavimui tradicijai, gresia akivaizdus sunykimo pavojus, priėmė LR etninės kultūros valstybinės globos pagrindų ĮSTATYMA.

Tai yra labai svarbus žingsnis mūsų etninės kultūros išlikimui. Pacituosiu šiuos įstatymo straipsnius:

Įstatymo 4. straipsnis numato etninės kultūros valstybinės globos uždavinius; 4.4. užtikrinti galimybę visiems visuomenės nariams giliau pažinti etninę kultūrą, jos reiškinį įvairovę, laiduoti archyvinės etninės kultūros medžiagos prieinamumą;

Įstatymo 4.6. ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą; 4.9. remti etninę kultūrą populiarinančius renginius; 8 straipsnis numato etninės kultūros testinumą ir populiarinimą. 8.6. valstybė skatina ir remia kalendorinių švenčių, amatų, sporto šakų, žaidimų bei kitų etnine kultūra pagrįstų veiklos formų gavimą bei populiarinimą. 9. straipsnis numato etninės kultūros ugdymą.

9.1.1. integruoja etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas; 9.1.2. sukuria sąlygas etninės kultūros kursui bendrojo lavinimo mokyklose įvesti; 9.1.3. skatina įvairiapusę etninės kultūros veiklą papildomo ugdymo srityje.

Kaip matome, šie ir kiti įstatymo punktai numato etninės sklaidos funkcionavimą, bet ar užtikrina galimybę vaikams ir jaunimui giliau pažinti etninę kultūrą, ar pilnai etninė kultūra integruota į švietimo sistemą, ar pakankamai remiami etninės kultūros renginiai, ar pakankamas skatinimas ir rėmimas etninės kultūros veikloje, ar etninė kultūra pakankamai integruota į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas, ar yra įvedami etninės kultūros kursai bendrojo lavinimo mokyklose, ar papildomo ugdymo užtenka, kad per jį vaikai pakankamai gautų žinių? Devynerius metus veikia įstatymas, bet manau, kad kaip buvo grėsmė įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvavimui tradicijai, taip akivaizdus sunykimo pavojus

ir išliko. Manau, būtina imtis veiksmų, kad įstatymas veiktų produktyviai.

Iš pirmo žvilgsnio labai gražu: per projektinę ar per užklasinę veiklą kai kurios mokyklos jau yra įdiegusios etninės kultūros kursus ir dirba ta linkme, bet to nepakanka. Dirbdama praktiškai pastebėjau, kad vaikai ir jaunimas nemotyvuoti šios pakraipos veiklai, mokyklose trūksta specialistų, nepakankamai skirta valandų, vadovai, mokytojai dažniausiai dirba tik iš entuziazmo. Norintys bendradarbiauti rengiant tokio pobūdžio stovyklas vasaros metu praktiškai neturi galimybių, nes už darbą nėra tinkamai atsiskaitoma, lieka tik entuziazmas. Manau, kad vaikams ir jaunimui nepakankamai sudarytos sąlygos gauti reikiamų žinių natūraliai kultūrinių tradicijų raiškai čia ir dabar. Projektinė veikla dažniausiai trumpalaikė, net neturi tęstinumo, užklasinėje veikloje rinktis etninę sritį taip pat vaikai mažai motyvuoti, mieliau renkasi šventes, renginius, kurie yra „svetimkūniai“.

Darbo patirtis rodo ir tai, jog nuolatinis darbas su vaikais duoda teigiamų rezultatų. Vaikai yra imlūs, vis daugiau atsiranda norinčių dalyvauti stovyklose, ir jau nėra galimybių priimti visus norinčius. Problema yra ir tai, jog stovyklos dienos, o etninės pakraipos renginius dažniausiai organizuoja kultūros įstaigos, kurios labai mažai įtraukia vaikų ir jaunimo, dažniausiai renginiai skirti tik brandžiajai visuomenei.

Siūlymas: Švietimo, mokymo, kultūros institucijoms sustiprinti bendradarbiavimą, o bendrojo lavinimo mokyklose įvesti privalomą etninės kultūros kursą, kad vaikai nuolat gautų jiems reikalingų žinių, nes geras pamatas – geras ir statinys.

Etninės kultūros ugdymo patirtis ir raiška Kauno „Šilo“ pradinėje mokykloje

Gražina Kepežinskienė,
Kauno „Šilo“ pradinė mokykla

Šiame straipsnyje pristatoma Kauno „Šilo“ pradinės mokyklos etninės kultūros ugdymo, kaip sėkmingo integravimo į mokomąsias programas bei popamokinę veiklą, raiška.

Etninės kultūros ugdymo sistema. Mokykla, ypač pradinė, atlieka lemiamą vaidmenį perduodant etnokultūros vertybes vaikams. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosiose programose etnokultūra suvokiama kaip gyvoji dabartinė kultūros tradicija. Etnokultūros būtis ir gyvybingumo esmė sudaro žmogaus kūrybinę išraišką, gaivinama praeitimi, pasireišianti dabartimi, tikinti ateitimi.

Kauno „Šilo“ pradinė mokykla, įsikūrusi vaizdingame aukštosios Panemunės kampelyje, Panemunės šilo prieglobstyje, pirmą kartą duris atvėrė 1993 metais. Mokykla pasirinko etninės kultūros ugdymą.

Pirmas veiksnys, lėmęs šį pasirinkimą, – tai unikali mokyklos aplinka. Supratome, kad šis gamtos prieglobstis padės formuoti santykį su gyvąja gamta, ugdyti ekologinę sąmonę: aplinkos tvarkymą ir saugojimą, augmenijos ir gyvūnijos globos igūdžius, pagarbą viskam, kas gyva.

Antras veiksnys – bendras vadovų bei visos mokyklos bendruomenės noras. Visi vieningai nutarėme dirbti šia linkme, suprasdami, kad bus keliamas ypatingas uždavinys – saugoti savo kultūros paveldą, įpinant jį į šiuolaikines gyvenimo formas. Dažnas mokytojas šiandien prisipažintų, kad pradėjęs dirbti iš naujo mokėsi: vartė ne vieną leidinį, dainyną, studijavo lietuvių mitologiją, lankė etninės kultūros seminarus bei kursus.

Akcentuojant mokyklos etnokultūrinę patirtį, svarbu pristatyti parengtą etninės kultūros ugdymo sistemą, kuri pasireiškia formaliu ir neformaliu ugdymu.

„Etninės kultūros programa I-IV klasioms“. Pati svarbiausia sistemos dalis, koordinuojanti etninės kultūros ugdymą, tenka šiai programai. Ją teko parengti man pačiai, kaip etninės kultūros specialistei (tuo metu dirbau vaikų bei suaugusių folkloro ansamblių vadove). 1994 m. šią programą patvirtino miesto Švietimo ir ugdymo skyrius. Mokyklai buvo suteiktas etnokultūros ugdymo profilis (iki 1996 m.). Vėliau etninės kultūros ugdymas buvo perkeltas į popamokinę veiklą. Šiuo tikslu programą teko koreguoti pagal bendrojo lavinimo mokyklų bendruosius reikalavimus. 2004 m. programa kartu su pratybų sąsiuviniais

ir renginių scenarijais (įvertinta Etninės kultūros globos tarybos ekspertų grupės) išleista leidinių, pagal kurį dirba ne tik miesto, bet ir respublikos mokyklos. Programą sudaro keturios edukacinės programos: „Iš tautosakos lobių skrynelės“, „Lietuvos kaimo darbai ir šventės“, „Senovės lietuvių pasaulėžiūra“ bei „Lietuvio sodyba ir jo gyvenimo būdas“. Šias programas vykdo mokykloje veikiantys keturi etninės kultūros būreliai.

Integruoto ugdymo patirtis. Formaliame ugdyme „Etninės kultūros ugdymo I-IV klasėse“ edukacinės programos siejamos su bendrojo lavinimo ugdymo turiniu ir vykdomos teminės integracijos principu. Mokykloje dirba vienuolika pradinio ugdymo mokytojų, kurios pagal sudarytą etninės kultūros ugdymo programą pačios veda etnokultūros užsiėmimus popamokinėje veikloje bei integruoja įvairias temas į mokomąsias programas (lietuvių kalbos, pasaulio pažinimo, dailės, technologijų, muzikos, kūno kultūros ir kt. dalykus). Taip gimsta integruota veikla, parodos, projektai, šventės, renginiai. Norėčiau pristatyti keletą pavyzdžių.

Vaikų veiklos vertinimui naudojamos įvairios patarlės, ugdančios dorines bei vertybines nuostatas. Pavyzdžiui: „Darbas meistrą giria“, „Darbas gėdos nedar“, „Gera pradžia – pusė darbo“, „Kas skaito, rašo, duonos nepraso“, „Devynis kartus pamatuok, dešimtą – kirpk“, „Mandagumas nieko nekainuoja“, „Gerumas puošia“, „Draugą bėdoje pažinsi“, „Geri vaikai – tėvams džiaugsmas“ ir kt. Ypač vaikų mėgstamas rudens laikotarpio renginys „Simajudo turgus“, kurio metu mokiniai supažindinami su senelių papročiais pasibaigus rudens darbams. Švento Simono ir Švento Judo dieną visi rinkdavosi į turgų žmonių pamatyti, save parodyti, purvyno paklampoti, alaus išgerti, pasilinksinti, apie nuveiktus darbus papasakoti, derliumi pasigirti, pasivaržyti. Mokiniai, susipažinę su šiais papročiais, stengiasi visa tai atkartoti renginyje, ruošdami varžytuves, atlikdami praktines užduotis, dainuodami, šokdami, pirkdami ir parduodami rudens gėrybes.

Renginys „Tarmių popietė“ skirtas Europos kalbų dienai. Tą dieną netradiciškai vykstančiose pamokose mokiniai supažindinami su Europos tautų kalbomis, mokosi pasisveikinti tomis kalbomis ir tuo pačiu pristatoma mūsų gimtoji kalba bei supažindinama su senosiomis lietuvių tarmėmis.

Užgavėnės švenčiame visa mokykla. Mokyklos etnografinis muziejus organizuoja edukacinę programą „Šalta žiema šalin aina“, kurios metu puošiamas mokyklą, gaminamos kaukės, mokomės Užgavėnių dainų, ratelių bei šokių. Na, o Užgavėnių dieną pamokos nevyksta. Visi mokyklos mokiniai persirengia Užgavėnių personažais ir mokyklos kieme surengiame šventę: renkame gražiausias kaukes, šokame ratelius bei šokius, dainuojame dainas, kepame blynus, deginame Morę, vyksta Lašininio ir Kanapinio kova. Po šventės mokykloje aplankome Panemunės Senelių namų gyventojus, jiems surengiame šventę.

Mokyklos etnografinio muziejaus veikla. Mokyklos etnografinis muziejus įkurtas 1994 m. Jame visos bendruomenės bei kraštotylinės veiklos dėka sukaupta per 200 vertingų lietuvių tautos medžiaginės kultūros objektų. Tai veikiančios audimo staklės, jų detalės (skietai, ritės, šaudyklės, mestuvai, sprąščiai ir kt.), verpimo ratelis, linų apdorojimo (šukos, brauktuvės), bičių kopinėjimo, darbo įrankiai (pjautuvai, grėblys, naščiai, spragilas, piesta ir kt.), namų apyvokos daiktai (kultuvės, lygintuvai, geldos, sviesto muštuvės, ližės, puodai, puodynės, rečiai ir kt.). Čia sukaupta nemažai namų puošybos elementų, įvairių audimo pavyzdžių, senovinių spaudinių, Užgavėnių kaukių, margučių ir kt. pavyzdžių. Muziejaus eksponatai naudojami

supažindinant su tautos medžiaginio bei dvasinio gyvenimo sritimis. Muziejuje vedami etnokultūros būrelių užsiėmimai, vykdomos edukacinės programos, eksponatai panaudojami įvairių kalendorinių švenčių, vakaronių, integruotų pamokų metu.

Muziejaus edukacinės programos „Auskim, sesutės, drobėles“ metu vaikai turėjo galimybę pabandyti austi. Austi juos mokė mokyklos būdėtoja – audėja Janina Baranauskienė. Visi mokyklos mokiniai, mokytojai, bendruomenės nariai surengė tautodailės parodą „Močiutės skrynių pravėrus“. Parodos atidarymo šventėje dalyvavo muziejininkė Kazimiera Galaunienė bei tautinių juostų audėja Antanina Didžgalvienė, kuri taip pat pristatė savo puikių tautinių juostų parodą, mokė jas pinti.

Popamokinė veikla orientuota į meninį ugdymą, etninės kultūros puoselėjimą. Mokykloje saugoma ir branginama tradicinė kultūra: puoselėjant tautos papročius ir tradicijas, švenčiant lietuvių tautines bei kalendorines šventes. Šioje veikloje aktyviai dalyvauja popamokinės veiklos būreliai, meniniai kolektyvai. Tai etninės kultūros, keramikos, tautodailės, dramos būreliai, folkloro ansamblis „Šilinkai“, tautinių šokių kolektyvas „Šilelis“.

Pirmųjų klasių etnokultūros būrelio programa „Iš tautosakos lobių skrynelės“ per tautosakos kūrinius padeda mažiesiems mokinukams suvokti, kas yra etninė kultūra, skatina pažinti, gerbti ir mylėti savo gimtąjį kraštą ir jo žmones, supažindina su senovės lietuvių darbais ir šventėmis.

Antrųjų klasių etnokultūros būrelio programa „Darbelį dirbau, gražiai dainavau“ giliau apžvelgia senovės lietuvių gyvenimą, supažindina su įvairių metų laikų darbų ir švenčių papročiais, su liaudies žaidimais, šokiais, dainomis, mišlėmis, patarlėmis, burtais, oro spėjimais.

Senovės lietuviui visas jutiminis pasaulis buvo toks gyvas, jog beveik kiekviename žingsnyje žmogus matė bloguosius dievus ar dievus globėjus. Todėl labai svarbu mokinius supažindinti ir su lietuvių tautos mitologija. III klasių programa vaikams prieinamais būdais ir metodais supažindina su esminiais lietuvių mitologijos bruožais.

IV klasių programa supažindina su Lietuvos etnografiniais regionais, tarmėmis, lietuvių sodybos trobesiais bei pirkios baldais, pirkioje atliekamomis apeigomis, tautiniu kostiumu, muzikos instrumentais, mažąja architektūra ir skulptūra.

Būrelių veiklos metu siekiama kuo didesnio kūrybiškumo ir vaikų saviraiškos laisvės. Mokiniai žaidžia, dainuoja, šoka, inscenizuoja, susipažįsta su tautodaile.

Per keturiolika mokyklos gyvavimo metų susidarė kasmetinių tradicinių renginių kalendorius, pagal kurį organizuojamos agrarinės, kalendorinės bei tautinės šventės. Šių švenčių forma mokytojui suteikia galimybę ne tik perteikti etninės kultūros žinias, bet ir asimiliuoti jas į dabartį, suteikti joms naujų atspalvių ir išraiškų. Mokyklos renginiuose aktyviai dalyvauja visa mokyklos bendruomenė (mokytojai, mokiniai, tėvai, darbuotojai) bei svečiai (miesto folkloro ansambliai, mokyklų bei ikimokyklinių įstaigų vaikai ir mokytojai, etninės kultūros viktorinų, seminarų dalyviai, mikrorajono atstovai, Panemunės Senelių namų gyventojai ir kt.).

Kauno „Šilo“ pradinės mokyklos etninės kultūros ugdymo sistema, vienijanti integruotą ugdymą, edukacines programas, etnografinio muziejaus veiklą, popamokinės veiklos būrelius, išvykas, ekskursijas, ekspedicijas ir kitą veiklą, formuoja vaikų dorines bei vertybines nuostatas, stiprina ištikimybę gimtajam kraštui, tėvų ir protėvių vertybėms.

Pirmojo pašto trakto 170-metė sukaktis

Prof. dr. Libertas Klimka,
Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

Keliai sujungia žmones ir tautas; jie padeda valdyti šalį. Štai iki šiol gyvuoja posakis: „Visi keliai veda į Romą“. Išties senovėje į pasaulio sostinę nutiesta daug kelių, kuriais būdavo aprūpinamas šis milijoninis antikos miestas. Pabandykime išsivaizduoti, kokį stulbinantį išpūdį pasiuntiniui iš tolimos Baltijos pakrantės, atvykusiam mainikauti gintaru, turėjo padaryti šis miestas. Romėnai skyrė daug dėmesio keliams, nes jais žygiuodavo legionų kohortos plėtoti imperijos valdomų žemių, malšinti laisvės siekiančių pavergtųjų šalių tautų. Visų imperijų, ar buvusių senovėje, ar netolimoje praeityje, politinė elgsena yra panaši. Romėnai pasakytų: „Nihil nove sub sole“ (lotyniškai: „Nieko naujo po saule“)... Tad ir pirmojo trakto, nutiesto prieš 170 metų Lietuvos teritorija poreikis buvo ne vien ekonominis, bet ir politinis. Tai buvo kelias iš imperijos sostinės Sankt Peterburgo į maištingos provincijos centrą Varšuvą, turėjęs tapti integracijos laidu.

Kelio atkarpos Peterburgas – Kaunas per Daugpilį projektas buvo patvirtintas 1828 m. liepos 16 d. įsaku. Tiesiamo kelio plotis buvo 6 sieksniai arba 12,78 metro – kad lengvai prasilenktų dvi karietos ar keleiviniai diližanai. Ilgis matuotas varstais; nuo Zarasų iki Kauno jų – 193 (205 km). Tai kelias su kieta danga, ištiesintas, gerai nužvyruotas, apsaugotas nuo išplovimo polaidžio metu giliais grioviais, pavėsiui apsodintas beržais. Aukštaitija – kalvotas ir vandeningas kraštas, tad kelią ištiesinti, darbus atliekant rankomis, būtų neįmanoma. Trasoje palikta nemažai gana staigių posūkių, aplenkiant šlapias vietas. Darbai prasidėjo 1830 m., tačiau išliepsnojus sukilimui, turėjo sustoti. Juolab buvo skubama nuslopinti tautos laisvės troškimo proveržį. Apskritai trakto statyba buvo strateginis ir politinis sumanymas,

siekiant kuo kiečiau prijungti maištingąjį kraštą prie imperijos. Kelias ėjo per Zarasus, Uteną, Ukmergę, Kauną, Marijampolę, Kalvariją, Suvalkus, su atšaka nuo Marijampolės, per Vilkaviškį, Kybartus į Karaliaučių. Statyba kainavusi net 1 225 000 rublių. Todėl kelionės pašto traktu buvo apmokestintos – po 3 kapeikas už varstą. Neaišku, kodėl nuošalyje buvo paliktas Vilnius: ar sąmoningai senąją sostinę nutolinant nuo Europos, ar taupant kelio varstus.

Šiame ruože buvo pastatytos 25 pašto stotys. Zarasų – Kauno ruože jos buvo Zarasuose, Degučiuose, Daugailiuose, Utenoje, Laužadziuose, Staškūniškyje, Ukmergėje, Pageležiuose, Jonavoje, Turžėnuose ir Kaune. Tolesnės – Veiveriuose, Ažuoluų Būdoje, Marijampolėje, Kalvarijoje, Vilkaviškyje. Jos būdavo pirmos ir antros klasės: vienoje tik keičiami arkliai ir trumpai ilsimasi, gurkšnojant arbatą iš virdulio; kitose – ir pietaujama, ir nakvojama. Didžiosios Utenos, Ukmergės, Jonavos, Kauno ir Kalvarijos stotys išliko iki mūsų dienų. Tai nemaži pastatai su fligeliais, nes čia turėjo tilpti korespondencijos skirstymo patalpos, poilsio ir nakvynės kambariai keleiviams bei vežikams, traktierius, arklidės, ratinė, pašarų sandėlis. Pamainai kiekvienoje stotyje privalu laikyti 48 arklius; o Ukmergėje, esančioje kelių sankirtoje, – net 84. Iš dalies išlikusios ir Degučių, Staškūniškio, Veiverių stotys.

Stočių kompleksai būdavo statomi maždaug 10-15 metrų nuo kelio linijos. Akmenimis grįstus keliukus puošdavo gėlės. Kiemai gana erdvūs – 35X60 m. Išskirta žemės ir pašto tarnautojų daržams. Dar pagal traktą kas 7-10 kilometrų (valanda kelio) bolavo mūrinės pussotės, sargybinės, kelio prižiūrėtojų nameliai. Ar karietos ašis lūžtų, ar arklis apšlubtų, – pašto pristatymas neturi

Kęstučio Musteikio skulptūra „Pasaga-žaltys“

Skulptūra „Vežimo ratas“

užtrukti. Lėkdavo kariatės linksmai varpeliu tilindžiuodamos, kad visi trauktųsi iš kelio.

Traktas buvo tikrai gerai prižiūrimas ir nuolat remontuojamas. Maža to, jis ir kareivių saugomas. Žinia, ne tiek nuo plėšikų, kiek prisimenant nesenus 1831-ųjų sukilimo prieš Rusijos okupaciją įvykius. Važiuojantys tokiu svarbiu traktu privalėjo turėti valdžios išduotą leidimą, vadinamą „podorožną“. Tad keleivius tikrindavo ne tik muitininkai, bet ir kariškiai. Sargybinių buveines anuomet vadino „stražarkomis“. Gi kelių prižiūrėtojų ir remontininkų kuklūs mūrinukai vadinti „košarkomis“. Įdomus žodis, kilme iš Rytų, iš Vidurinės Azijos. Mat Pamyro ir Tian Šanio piemenys bandas gano vasaros kalnų ganyklose – „košuose“. Ten iš akmenų pasistato būstus – „košarkas“. Štai kokia žodžio kelionė!

Visi šalia trakto statyti pastatai buvo vieningo architektūrinio stiliaus. Jie neaukšti, šviesūs, grakščiu klasicistinių formų. Įdomu, kad juos projektuoti buvo leista Varšuvos universiteto architektūros profesoriumi Vaclovui Ričeliui (1794-1872); tad laikytasi europietiškos statybos tradicijos. Ir netgi tam tikrų vietinių tradicijų: šių pastatų prieangių portikai primena kaimo trobų gonkas, ūkinei trobesio daliai panaudoti skaldyti akmenys. Tik Kauno stotis – nedidelė išimtis; iš seno pastato ją perstatė gubernijos architektas Ž. Pusbė. Trakto priežiūros pastatai atsirado kiek vėliau nei pats kelias ir pašto stotys; jų projektai tvirtinti 1841-1842 metais. Statybos darbus prižiūrėjo inžinieriai Jokūbas Visockis, Andrius Žakintas, Simonas Belkevičius, Mykolas Petcoldas, Teodoras Kurnickis ir architekto padėjėjas Liudvikas Frejeris.

Traktas Sankt Peterburgas–Varšuva kartu buvo ir Rusijos langas į Europą. Štai kodėl jo atidarymo iškilnėse 1836 metais dalyvavo patsai caras Nikolajus I su sūnumi Aleksandru. Ta proga ir Zarasai tapo „perkrikštyti“ į Novoaleksandrovską; čia perkeltas apskrities centras. Traktu keliaudavo imperijos pasiuntiniai, diplomatinės misijos. Ir daug kitų garsių vardų susiję su šiuo keliu: 1843-siais juo keliavo rašytojas Onore de

Balzakas; 1858-siais Antanas Baranauskas išvyko studijų į Dvasinę akademiją; 1893-siais į Italiją vyko tapytojas Ilja Repinas, o jo mokinė Marija Veriovkina – ne kartą į savo dvarelių prie Jurbarko. Keleiviai nedideliais atstumais būdavo vežiojami furgonais, kuriuose tilpdavo iki 15 žmonių. Į furgoną kinkydavo keturis, o blogu oru – net šešis arklius. Tolimesnei kelionei patogesni diližanai, kuriais būdavo gabenamas ir paštas. Tačiau greičiausiai traktu skriedavo fajetonai ir fiakrai. Daug ką matė pakekės beržai...

Tokio svarbaus trakto nutiesimui įamžinti 1845 m. Zarasuose buvo pastatytas 11,1 m aukščio ketinių plokščių obeliskas. Paminklą išliejo Piotras Šteinkelis Žarkuose, tai liudija įrašas postamento apačioje. Obelisko priekyje buvo pritvirtintas naujas metalinis miesto herbas Rusijos dvigalvio erelio fone. Žemiau – metalinė lenta su užrašu: „Sooružena nasypnaja doroga ot Kovno do Dinaburga“. Ir dar žemiau nurodytas kelio ilgis – 193 varstai bei trakto nutiesimo data – 1836 m. Šios metalinės lentos dabar saugomos Zarasų krašto muziejuje. Paminklas vis tik buvo pastatytas traktui, o ne imperijai. Beje, paminklas buvo pavaizduotas senajame miesto herbe. Jis yra unikalus savo epochos liudytojas, todėl turėtų atgauti savo pirmąją išvaizdą.

Kelio prižiūrėtojų nameliai išliko iki nūdienos prie Daugailių, taip pat netoli Zarasų Asavytuose; sargybinė – Galminių kaime. Saugotini šie pastatai, nes tai istorinė mūsų krašto atmintis. Jonavos pašto stotyje šiandien įsikūręs Krašto muziejus, Kauno – Ryšių istorijos muziejus, Utenos – Dailės mokykla. Gaila tik, kad beržų alėja nebeužima asfaltu padengto senojo trakto...

Literatūra

1. *Zarasai laiko vilnyse* (sud. L. Raubiškienė). Utena: Indra, 2006.
2. Nemanis J. Peterburgo – Varšuvos traktas ir jo istoriniai statiniai // *Tarybinė žemė*. 1988-09-29.
3. Miškinis A. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*. II t. Vilnius, 2005.

Senoji Utenos pašto stotis

Autoriaus nuotrauka

Pažymint Kultūros dieną

Libertas Klimka,

Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

2006 metų liepos 19 d. LR Seimas įtraukė Kultūros dieną į Lietuvos Respublikos atmintinų dienų sąrašą. Šiomet balandžio 15-sios kalendoriaus lapelyje ji įrašyta jau antrą kartą. Kultūros diena yra visai ne tokia, kaip sovietmečio Kultūros darbuotojo diena, kai raudonais garbės raštais būdavo apdovanojami uoliausieji kultmasinio darbo planus vykdę kultūros namų specialistai. Tad kokia jos kilmė ir kodėl būtent ši data pasirinkta kultūros reikalų sureikšminimui?

Kultūros dienos istorija jau netrumpa. 1935 metais Jungtinės Amerikos Valstijos ir dauguma Centrinės bei Pietinės Amerikos valstybių balandžio 15-ąją pasirašė paktą, saugantį karo atveju kultūros vertybes. Abi kariaujančios pusės turi aiškiai žinoti, kad istorija kultūros naikinimo niekam neatleis... Paktas buvo pasirašytas Vašingtone, labai iškilmingoje aplinkoje. Prezidentas Teodoras Ruzveltas (Roosevelt) kreipėsi ir į kitas pasaulio šalis, kviesdamas pasekti Amerikos valstybių pavyzdžiu. Jo žodžiais, „šios sutarties esmėje glūdi kur kas didesnė dvasinė reikšmė, negu tai matyti iš paties sutarties teksto. Pagrindinė doktrina – tai kontinentinė atsakomybė ir solidarumas, tokie svarbūs dabarčiai ir ateičiai. O ši iniciatyva bus didis Amerikos nuopelnas civilizacijai“.

Žmogiškojo genijaus kūrybą saugančio dokumento idėja iškelė dailininkas, keliautojas, archeologas, mąstytojas ir visuomenės veikėjas Nikolajus Rerichas (1874-1947). Paktas dažnai ir vadinamas jo vardu. Sakoma, kad tai pats humaniškiausias XX a., atnešusio baisiausius sugriovimus ir praradimus per visą žmonijos istoriją, dokumentas. Jo leitmotyvas: „Per kultūrą į taiką“. Reikėjo milžiniškų pastangų, tiesiog titaniškos veiklos, kad politikai suvoktų tokių principų įgyvendinimo reikšmę. Įtikinėjant tartis dėl kultūros paveldo apsaugos, dažnai būdavo atsigręžiama į Raudonojo Kryžiaus patirtį. Keista, bet kuriant ir šią aukščiausios humanizmo prabos organizaciją netrūko skeptikų. Raudonasis Kryžius gelbsti žmogaus gyvybę, N. Rericho paktas – žmogaus kūrybą, jo dvasią. Dailininkas manė, kad kultūros paminklų karo metu be kitų priemonių galėtų apsaugoti ir iškelta Taikos vėliava. Išrinko jai labai apibendrintą simbolių, sutinkamą bene visose epochose, visose pasaulio kultūrose bei religijose. Tai raudonas apskritimas baltame fone

su trimis įpieštais tos pačios spalvos taškais. Ženklas tikrai turi ne vieną prasmę, įtvirtinančią amžinąsias žmonijos vertybes ar svarbiausias kategorijas: mokslą, religiją, kultūrą, arba meilę, grožį, išmintį, arba švenčiausiąją Trejybę amžinybės rate, arba praeitį, dabartį, ateitį.

Tarpukariu ir Europoje kaskart radosi vis daugiau pakto šalininkų, vykdavo konferencijos, steigėsi įvairių šalių komitetai, N. Rericho draugijos. 1936 metų lapkritį Lietuvos N. Rericho draugija kreipėsi į Užsienio reikalų ministeriją su memorandumu, kuriame buvo siūloma ratifikuoti Kultūros vertybių apsaugos paktą Baltijos šalyse. Išties blaškomos politikos skersvėjų, kryžkelėje tarp didžiųjų agresyvių nusiteikusių valstybių Baltijos šalis turėjo pasirūpinti savo kultūros, kurtos tūkstantmečiais, likimu. Geopolitinė padėtis vertė tai daryti neatidėliotinai. Memorandumą pasirašė septyniolika iškilnių Lietuvos mokslo, meno ir visuomenės žmonių. Tačiau Europoje tuo metu subjuojusioms militaristinėms galioms nebuvo galima net užsiminti apie kažkokią kultūros paveldo apsaugą. Politikų demagogija tuokart numarino Rericho pakto ratifikaciją. Bet idėja nepražuvo: pokariu, 1954 metais buvo priimta Hagos konvencija, įpareigojanti ginkluoto konflikto metu gerbti ir saugoti kultūros vertybes, esančias tiek savo, tiek ir prieš teritorijoje; draudžianti kilnojamas ir nekilnojamas kultūros vertybes išvežti iš okupuotos teritorijos. Asmenys, pažeidę arba įsakę pažeisti konvenciją, turi būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Hagos konvencija, kuri yra tiesioginė Rericho pakto tęsia, ratifikavo dauguma pasaulio šalių, taip pat ir Lietuva.

Dėmesio kultūrai nebūna per daug... Todėl Lietuvos Respublikos Seimas ir nusprendė į minėtinių dienų sąrašą įtraukti Kultūros dieną. Balandžio 15-oji pasirinkta Rericho pakto atminimui. Tą dieną derėtų aptarti esmines kultūros vyksmo ir sklaidos problemas Lietuvoje, numatyti kelius jos plėtrai, konsoliduojančiai visuomenę, stiprinančiai ir visą valstybės rūmą. Pirmą kartą pažymint Kultūros dieną, LR Seimas pasitarimui į konferenciją sukviė atsakingus rajonų kultūros darbuotojus. Kultūros diena – puiki dingstis įvairioms visuomenėje randančioms atgarsį akcijoms. Juolab kad pavasaris, naujų darbų pradžia...

Alovės folkloro ansamblis „Susiedai“

Roberto Šarknio nuotr.

Lietuvos ir Latvijos tradicinio ir šiuolaikinio folkloro šventė „Kur aisiau aisiau“. Dainuoja Rokiškio folkloro ansamblis „Gastautė“ (vadovė Nida Lungienė)

Sigito Daščoro nuotr.

Suvenyrų specifika Lietuvoje

Dr. Vytautas Tumėnas,
Lietuvos istorijos institutas

Viena iš specifinių tautinio paveldo produktų bei tautodailės rūšių yra suvenyrų kūryba arba kartojimas ar tiražavimas.

Suvenyro samprata paprastai siejama su vietovės, krašto, šalies, žmonių bendruomenės savitumo, tapatumo simboliškai išraiška. Tai į simbolio lygmenį pakylėti taikomosios dekoratyviosios dailės, dizaino kūriniai, neretai atitrukę nuo savo pirminės paskirties, funkcijos, ištakų, autentiškos tradicijos. Jie skirti žadinti prisiminimus, sentimentus, asociacijas apie šalį, jos reikšmingus istorinius įvykius, šventes, kitus renginius. Jie puoselėja valstybinius, tautinius, bendruomeninius idealus. Globalizacija, turizmo plėtra, besiplečiantis tautų bendravimas ir bendradarbiavimas didina tokių suvenyrų paklausą. Lietuvoje ypač trūksta meniškesnių, kokybiškesnių suvenyrų. Skurdokas ir vadinamųjų tautinių simbolių, atsiradusių dar tarpukario Lietuvoje, pasirinkimas.

Suvenyrai, kaip valstybės, regiono, etninės kultūros simboliai, yra itin susiję su ekonomikos raida, politikos aplinkybių savitumais bei miesto požiūriu į kaimą. Lietuvoje atkūrus Nepriklausomybę visi šie faktoriai patyrė esmines permainas ir tapo itin dinamiški. Didžioji dauguma anksčiau įkurtų stambesnių dailiųjų amatų dirbinių įmonių (dailės kombinatai „Tulpė“, „Žilvytis“, „Minija“ ir kt.) bankrutavo arba pakeitė gamybos pobūdį, o jų vieton į rinką atėjo smulkios įmonės. Iš esmės kito poreikiai, paklausa, kadangi atsivėrė anksčiau nepažinti gausūs importinių prekių srautai. Sugriuvo ir įprastas valdžios įstaigų užsakymų suvenyrams poreikis. Kitaip tariant, nepaprastai didelių pokyčių sąlygomis sugriuvo įprastoji užsakymų ir jų vykdytojų, poreikių ir paklausos realizavimo sistema. Prie pasimetimo suvenyrų kūrybos srityje prisidėjo ir savotiška demokratijos samprata, pagal kurią bet koks visuomeninių idealų puoselėjimas, tapatybių iškelimas atrodė negatyvus, nes priminė ideologijos vaidmenį sovietmečiu. Kadangi esminiai šalies renginiai, konsoliduojantys visuomenę, išliko susiję su etnine kultūra, būtent etninės kultūros puoselėtojų požiūris į šią suvenyrų sritį yra lemtingas. Tuo tarpu visą Nepriklausomybės laikotarpį svarbiausias etninės kultūros puoselėtojų dėmesys sutelktas į tradicijų autentiškumą, „grynumo“ puoselėjimą ir atkūrimą. Tai, žinoma, sveikintina, tačiau paaiškėja, jog šios srities intelektualų įtaka visuomenei yra itin didelė. Visiškai nekreipiant dėmesio ir nepuoselėjant suvenyro, šiuolaikiškai stilizuotos aktualiai simboliškos tautodailės suvenyrų kūrybos, ši sritis visiškai apmirė. Šiuo metu galima konstatuoti, jog demokratiška laisvė reikštis šioje srityje kūrėjams atvėrė visišką laisvę, tačiau kūrybinė mintis, fantazija suvenyrų srityje kūrėjus liovėsi lankyti.

Šiuolaikiniame suvenyrų pasaulyje, deja, iš esmės vyrauja simboliai, kurie susiformavo dar tarpukario laikotarpiu. Pavyzdžiui, gintaro dirbiniai kaip lietuviškas suvenyras iškilo būtent tarpukariu, nors jų ištakos siekia neolitą, bronzos amžiaus laikus. Gintaro dirbiniai buvo reikšmingi mūsų žmonėms, iš jų buvo gaminamos įkapės (miniatiūriniai verpstukai moterims), taigi gintaras buvo simboliškai ypač sureikšmintas būtent baltų tautose, tai buvo išskirtinis baltų požymis. Mokslo dėka XX a. tai buvo suprasta ir įvertinta. Taipogi ir dabartinės nepriklausomybės laikais

gintaro kaip suvenyro reikšmė didėja. Jeigu panagrinėsime tautinius ženklus, tokius, kaip tulpės, lelijos, ažuolo lapai, žvaigždės, tai visi šie simboliai buvo iškelti taip pat tarpukario laikotarpiu. Kai kurie simboliai jau apmirė, išnyko, pavyzdžiui, Palangos Juzė arba meška su alučio bačka. Anksčiau buvo paplitę suvenyrai su miestų simboliais: Vilniaus – su Gedimino vilku, Kauno – su stumbru. Pastaruoju metu šv. Kristoforas tapo lyg ir svarbesniu Vilniaus simboliu, tačiau nei šio, nei ankstesnių simbolių suvenyrų, reprezentuojančių šiuos miestus, niekur negausime.

Šiuolaikiniam Lietuvos gyvenimui aktualių suvenyrų su žiburiu neraskime. Ar yra simbolizuojančių Lietuvos valstybingumo tūkstantmetį arba tą faktą, jog Lietuva yra geografiname Europos centre? Kur rasti sostinės ar jos įkūrėjo suvenyrų? Kur gauti Vilniaus amžių nusakančių atributų-simbolių? Iš Paryžiaus turistai vežasi Eifelio bokšto suvenyrus, o Lietuvoje nieko atitinkamo neturime, rasime tik naudingus tradiciškus dirbinius, menkai susijusius su nūdienos simbolinėmis aktualijomis.

Suvenyrų specifika tokia, kad ne visada jie tęsia gamybos tradicijas, perduotas iš kartos į kartą. Daugelio jų esmė kitokia – jie naudoja modernias gamybos priemones, jų dizainas, žaliavos ir funkcija visada yra šiuolaikiški, pritaikyti šių dienų visuomenės poreikiams, atitinka šiuolaikinės gamybos pasiekimus ir galimybes. Tautiniuose suvenyruose atpažįstame dizaino, technologijos kilmę iš etninės kultūros ilgaamžės tradicijos, perduotos iš kartos į kartą, tačiau tos sąsajos su tradicija dažniausiai būna tik asociatyvios, netiesioginės. Svarbiausia jų ypatybė – simboliškas tradiciškumo, regioninio tapatumo, etninės kultūros, tautiškumo įprasminimas.

Pavyzdžiu gali būti šilkinės tautinės juostos, juostelės su miestų įrašais arba šilkinės kaklajuostės: autentiškoje tradicijoje niekada nėra buvę kaklajuosčių, o juostelės su įrašais pasirodė tik labai vėlyvais laikais, ir galima teigti, kad jos jau buvo pirmieji (XIX a. pab. – XX a. pr.) lietuviški suvenyrai. Sintetinio šilko siūlai, taip būdingi lietuvių tautinėms juostoms ir folklorui, – taip pat yra moderniška žaliava (senovėje buvo naudojama vilna ir linas). Netgi žakardinės audimo staklės, kuriomis audžiamos tautinės juostos, – taip pat moderniškasis reiškinys, atsiradęs iš poreikio masiškiau gaminti modernią, suvenyrinę tautinę tekstilę. Tautinių juostų raštai – smarkiai stilizuoti ir labai nutolę nuo tradicijos. Nežiūrint to, tautinių juostų dizainas ir technologija atitinka vartotojų skonį, gamybos pigumo reikalavimus ir yra tapę tautiškumo simboliu, tautiniu suvenyru. Visuose suvenyruose raštai tampa paprastesni, ne tokie sudėtingi, jų estetizacija primityvesnė nei autentiškuose pavyzdžiuose. Suvenyrai gali tapti ir masinės gamybos objektu, juos atlikti gali būti panaudota mažiau rankų darbo. Kai kurie suvenyrai gali ir visai neturėti rankų darbo pėdsakų.

Taigi suvenyrų asociatyvus ryšys su etninės kultūros tradicija, keliant jų gamybai mažesnius autentiškumo reikalavimus, gali būti pakankamu pagrindu tam, kad juos galėtume priskirti tautinio paveldo produktams. Suvenyrų kilmė gali būti ir mažiau susijusi su tautodailės tradicija, tačiau pačios liaudies dailės istorija byloja kūrybišką įtakų perdirbimą, pritaikymą,

miesto kultūros įtakos neretai tapdavo postūmiu tautodailės plėtrai. Todėl, pavyzdžiui, daugelis pintų dirbinių asortimento rūšių yra kilę iš šiuolaikinės buities, tačiau tradicinė technika ar dirbinio estetika, išlaikanti tautodailės dvasią, leidžia ir šiuolaikinius dirbinius priskirti etninės kultūros sričiai. Panašiai ir dekoratyvios lėkštės, kuriose vaizduojami pastatai ir talpinami įrašai, susiję su regioninės ar nacionalinės reikšmės objektais, įkūnijantys vietinio tapatumo simboliką (pvz., įvairios lėkštės su miestų pavadinimais), yra atsiradę naujaisiais laikais. Jeigu pažiūrėtume į šių suvenyrų ištakas, aptiktume, kad jų būta jau ir gotikos, viduramžių, renesanso laikais, juos tiesiogiai įtakojo šiuolaikinė profesionalioji dailė. Taigi ši tradicija perimta iš profesionaliosios dailės, tačiau tokių dirbinių stilizacija, koncepcija, idealai ir paskirtis išlieka susijusi su etninės kultūros tradicija.

Kita vertus, dėl rinkos ypatybių šiuo metu suvenyrų bei stilizuotų dirbinių gaminama daugiau nei autentiškos tradicijos gaminių. Daugelis autentiškos tradicijos dirbinių šiais laikais prarado savo paskirtį (prievertę, rankšluosčiai, puodynės) ir iš taikomosios dailės srities pasitraukia į dekoratyviosios dailės sritį, o kai kurie grynai ūkinių, taikomųjų amatų dirbiniai (pvz., vežimų ratai, rogės), nebeteikę ankstesnės funkcinės paskirties, šandieną tampa estetiniu objektu, dekoratyviu tautiniu, etnokultūrinio simboliu restoranuose. Daugelis etnografinių amatų transformavosi, prisitaikydami prie miestiečių butų interjero

kolorito, šiuolaikinės aprangos madu, kitaip tariant, prie šiuolaikinio pasaulio estetikos (interjero tekstilė, gintaro bižuterija, lino dirbiniai). Tai reikia vertinti kaip privalumą, nes kitu būdu jų gamybos (kūrybos) atlikimo tradicija apskritai būtų išnykus. Tačiau galvojant apie tolimesnę amatų raidą, reikia ieškoti būdų ne tik išlaikyti esamą suvenyrų gamybą, bet ir plėtoti autentiškos tradicijos atgaivinimą bei rekonstrukciją. Deja, dauguma amatininkų turi tik apytikrą supratimą apie tradicinių dirbinių dizainą ir technologiją. Todėl, kuriant tautinio paveldo produktų plėtoti, puoselėjimo ir autentiškos tradicijos atgimimo skatinimo.

Apie suvenyrą kaip kultūros problemą reikėjo pradėti kalbėti ir ieškoti išeičių gerokai anksčiau, bet, matyt, būta aktualesnių uždavinių. Pastaruoju metu televizijos laidose jau susidomėta ir susirūpinta šalies tapatybės simboliais, tam tikrą veiklą šioje srityje mėgina skatinti institucijos, besirūpinančios šalies įvaizdžio klausimais, tačiau man atrodo, kad ši sritis merdės tol, kol autoritetingos valdžios instancijos nesiims konstruktyviai mąstyti apie visuomenę konsoliduojančius, šalį ir jos vietoves, vertybes reprezentuojančius idealus ir simbolius. Be abejo, pati visuomenė, įvairios bendruomenės taip pat turėtų imtis iniciatyvos, tačiau žinant lietuvių uždara būdą ir atsiribojimą sunku tikėtis, kad šios mažos bendruomenės savo pavyzdžiu galėtų padaryti lemtingą įtaką suvenyro atgimimui šalies mastu.

Suvenyrai Velykoms

Liberto Klimkos nuotr.

Mintys apie lietuvišką suvenyrą

Dr. Asta Venskienė,
Vytauto Didžiojo universitetas

Džiugu, kad plečiasi diskusijos apie lietuvišką suvenyrą, vyksta geriausio suvenyro konkursai. Jų metu siekiama išrinkti suvenyrus, geriausiai reprezentuojančius visą Lietuvą ar atskirą etnografinę sritį, miestą. Šiuo metu suvenyras dažniausiai siemas su turizmo industrija, lietuvių verslo ar kitokio pobūdžio kelionėmis į užsienio šalis. Taigi šiame kontekste suvenyras tampa ne tik prisiminimu, bet ir šalį ar tam tikrą vietą reprezentuojančiu objektu. Žiūrint į kitų šalių praktiką, nesunku pastebėti, kad suvenyrai paprastai kuriami remiantis stereotipizuotais, susimbolintais šalies kultūros elementais, reikšmingais istorijos momentais. Suvenyrais gali tapti natūralaus dydžio arba sumažinti senoviniai nebeegzistuojantys ir dar tebe naudojami tipiškausi buities objektai, architektūrinių statinių kopijos, materializuoti mitologiniai vaizdiniai ir pan. Per suvenyrus atskleidžiami ir krašto gamtos turtais, technologijų vystymasis. Vietos gyventojų tradiciniai maisto produktai, gėrimai, apranga atspindi būdingas ūkininkavimo formas. Taigi suvenyrai yra informatyvūs, ženklūs, simboliniai.

Jeigu mes suvenyrus suvokiame kaip prekę turistams, tuomet liaudies menininkams reiktų glaudžiau bendradarbiauti su turizmo centrais, turistinėmis agentūromis. Komercine prasme toks bendradarbiavimas būtinas. Minėtų institucijų darbuotojai tiesiogiai bendrauja su turistais ir vienaip ar kitaip juos supažindina su lietuvių kultūra, šalies specifika, dažnai konsultuoja, ką savito galima parsivežti iš svetimo krašto. Tačiau lietuviškas suvenyras nebūtinai turi būti orientuotas vien tik į turistus. Tam tikri dirbiniai, lietuvių tradicinės kultūros simboliai gali būti sėkmingai pritaikomi šiuolaikinėje lietuvių butyje, kaip praktiški, ekologiški ir reprezentatyvūs ar naudojami kaimo turizmo sodybose ir pan.

Lietuviško suvenyro kūrimas remiantis tradicinio lietuvių liaudies meno pagrindu atitiktų pasaulines tendencijas. Tokio pobūdžio suvenyrai rodo tautos istorinį, kultūrinį testinumą, mentaliteto ypatumus, savitą buities ir meno raidą. Lietuviški suvenyrai turėtų būti daugiau ar mažiau „tipiški“, būdingi mūsų šaliai objektai, reprezentuojantys kultūrą, atskleidžiantys tautos pasaulėžiūrą, rodantys jos tapatumą.

Neretai susidaro vaizdas, kad suvenyras visuomenėje suvokiamas kaip nenaudingas išmetimui arba interjero puošybai skirtas nuotaikingas niekūtis (būtent tokie dirbiniai ir vyrąja įvairiose mugėse bei suvenyrų paruošėse). Kuriant lokalų suvenyrą ar simbolių dažniausiai nueinama lengviausiu keliu – ant lėkštės ar modernaus dizaino peleninės nupaisomas kokio vietinio upelio vingis arba kitoks peizažas, apsiribojama vietovės pavadinimo vizualia interpretacija (pvz., Kupiškio ir Rokiškio atstovų noras savo „simboliu“, „laimės ženklu“ laikyti kiškį ar medžiotojo Roko skulptūrėlę su nušautu kiškiu). Manau, kad tiek kupiškėnai, tiek Rokiškio gyventojai gali rasti daug prasmingesnių savo krašto, savos kultūros simbolių ir pateikti juos meniškų suvenyrų pavidalu. Pati idėja konkrečiai vietai, etnografinė sričiai turėti savo suvenyrą – simbolių yra labai graži ir pagirtina. Jį kuriant galima būtų prisiminti ir tame krašte paplitusias sakmes, legendas bei jų herojus, reikšmingus istorinius įvykius, toje vietoje ar etnografinėje srityje vyravusius amatus, specifinius buities reikmenis ir pan. Suvenyrų-simboliu gali

būti tiek nefunkcionalūs interjero puošmena, tiek ir praktiškas, šiuolaikinėje butyje pritaikomas daiktas ar net specifinis vietinis maisto produktas, gėrimas, pagamintas pagal senovines technologijas (nebūtinai alkoholis). Funkcionaliais suvenyrais gali tapti ir atskiros tautinio kostiumo dalys (pvz., riešinės, pirštinės, juostos). Jeigu iš Indijos kaip suvenyras vežamas saris, tai kodėl iš Aukštaitijos turistai negalėtų parsivežti nuometo? Na, šiuo metu tikriausiai todėl, kad dauguma turistų paprasčiausiai nežino, jog nuometas buvo tradicinis moterų galvos apdangalas ir jį pamatę tiesiog nežinotų, kas tai per drobės gabalas. Taigi čia vėl reiktų grįžti prie savo tradicinės kultūros pažinimo ir populiarinimo klausimo.

Šiandien dauguma tradicinės kultūros elementų jau yra išnykę iš mūsų buities ir tapę muziejiniiais eksponatais. Dalį tokių eksponatų liaudies menininkai galėtų prikelti antram gyvenimui jiems suteikdami suvenyro statusą. Muziejų rinkiniai, tradicinio liaudies meno katalogai tautodailininkams galėtų pasitarnauti ir kaip idėjų šaltinis didinant lietuviškų suvenyrų įvairovę. Tuo pačiu būtų atliekama ir švietėjiška misija – parodyti lietuvių tradicinei kultūrai būdingi dirbiniai visuomenei ne muziejinėje aplinkoje, pateikiamos idėjos apie šių dirbinių funkcionalumą šiuolaikinėje aplinkoje bei formuojamas pirkėjų estetinis skonis. Mat šiuo metu visuomenės estetinį skonį dažniausiai formuoja masinė kultūra. Dėl ekonominių priežasčių tautodailininkai dažnai taikosi prie vartotojų skonio, gamina žemo estetinio lygio

Laivininkų šventėje Rusnėje galėjome pasirinkti Vytauto ir Angelės Raukčių pagamintų tradicinių žaislų

Liberto Klimkos nuotr.

kičinius gaminius. Pvz., ištyrę įvairių užsienio šalių turistų estetiškes nuostatas, liaudies meistrai gamina „tradicinius lietuvių“ margučius, verbas, keramikos dirbinius ir kt., skirtus vokiečiams, lenkams, rusams ir pan. išpuošdami juos lietuviams visiškai nebūdingais raštais, spalviniiais deriniais, gamindami nebūdingas dirbinių formas. Taip iškraipomi, klastojami tradicinio liaudies meno vaizdiniai, apgaudinėjami pirkėjai.

Šiuo metu populiariais lietuviškais suvenyrais tapo įvairūs kosmopolitiniai gaminiai (rašikliai, kepuraitės, puodeliai, marškinėliai ir pan.) su valstybine simbolika. Nesakau, kad tai blogai. Žinoma, tai prisiminimas apie valstybę, tačiau šie suvenyrai menkai ką pasako apie jos gyventojus, jų estetinį skonį, kultūrą. Tokius suvenyrus galima pavadinti kosmopolitiniiais, nes ant tų pačių marškinėlių, puodelių ir pan. piešiami įvairių šalių simboliai. O lietuviški suvenyrai turėtų būti pagaminti Lietuvoje iš tradicinių žaliavų – medžio, molio, lino, vilnos, geležies ir kt. Tačiau vien tradicinės žaliavos nesuteikia gaminiui „lietuviškumo“.

Kosmopolitinio stiliaus lininis drabužis, pagal užsienietiško žurnalų pavyzdžius nunerti nėriniai, skandinaviško stiliaus molinės žvakidės ir pan., nors ir pagamintos Lietuvoje bei iš vietinių žaliavų, tačiau tai nėra lietuviška savastis. Gamindami kosmopolitinius ar kitų kraštų tradicinius gaminius mes popu-

liariname tų kraštų kultūrą, niveliuojame liaudies dirbinius ir vis labiau pamirštame savas lietuviškas tradicijas.

Šiandieniniai liaudies menininkai patiria labai stiprų spaudimą tiek iš profesionalaus meno, tiek iš masinės kultūros pusės ir ne visi sėkmingai su šiais iššūkiais susidoroja. Tačiau įvairiais istoriniais laikotarpiais lietuvių amatininkai, meistrai irgi patirdavo kitų tautų kultūrų poveikį. Vienos atsineštinės formos laikui bėgant nunyko, kitos – buitiškai, simboliškai buvo susietos su mūsų kultūra ir tapo savomis. Greičiausiai taip atsitiks ir su šiandieninių liaudies menininkų darbais, tačiau naujas liaudies meno formas dar turi „patvirtinti“, „atrinkti“ laikas. Visi liaudies meno dirbiniai, tiek vietiniai, tiek atsineštiniai turi teisę egzistuoti, tačiau pastarieji neturėtų būti pristatomi kaip lietuvių tradicijas atspindintys suvenyrai.

Lietuviškas suvenyras turėtų būti ne tik iš vietinių žaliavų, ne tik pagamintas lietuviams įprastu būdu, bet ir tradicinių formų, spalvų, ornamentų. Jis ir be užrašų ar heraldinių ženklų turėtų būti lengvai atpažįstamas, nes pats suvenyras yra lietuviškos kultūros ženklas, simbolis. Lietuva, nuosekliai pristatydamas pasauliui save, savo kultūrą, gali sukurti tokių suvenyrų (-us). Žinoma, pirmiausia mes patys turime susivokti, apsispręsti, kokius kultūros elementus, „tipiškus“ objektus mes iškelsime, kaip juos pateiksime.

Lietuviškas suvenyras

Valentinas Jazerskas,
Lietuvos tautodailininkų sąjungos Kauno bendrijos pirmininkas

Prieš keletą metų drauge su Kauno tautinės kultūros centru surengtas suvenyro konkursas patvirtino mūsų, kaip rengėjų, nuogaštavimus apie prastą reprezentuojančio Lietuvos suvenyro situaciją ir būtinybę aktyvinti diskusiją suvenyro klausimais visuose visuomenės sluoksniuose (mokyklose, kūrybinėse organizacijose, savivaldybių kultūros skyriuose, Kultūros ir Ūkio ministerijose) spaudoje, radijuje ir televizijoje.

Per pastarąjį dešimtmetį vis dažniau rengiamos miestų šventės, kurių privaloma sudėtinė dalis – amatų mugės, jose dalyvauja bene visų Lietuvos etnografinių kraštų tautodailininkai ir amatininkai. Dauguma tokių mugių etnografinių kraštų savitumą neišryškina. Mugių dalyviai orientuojasi į komerciją. Aukšto meninio lygio tautodailė iš mugių išstumiamas, nes jai sunku konkuruoti su pigesniais, nūdienos vartotojo skonį ir perkamumo galimybes atitinkančiais atvežtais ar vietiniais amatininkų dirbiniais.

Nuo metų pradžios įgyvendinamas projektas „Lietuviškas suvenyras“ – tai kompleksinis parodų visuomenei ir seminarų pedagogams, kultūros skyrių ir centrų darbuotojams, tautodailininkams ir amatininkams ciklas. Surengtos parodos ir seminarai Znanavų krašto muziejuje Šakiuose, Žyplių dvare Lukšiuose, Jurbarko ir Prienų kultūros centruose, Kauno tautinės kultūros centre, Marijampolės kolegijoje. Didžiąja dalimi tai edukacinis ir populiarinimo projektas, skatinantis suprasti „Suvenyro“ reikšmę ir savoką, paskatinti simbolio paieškas, atkreipti dėmesį į mūsų manymu aktualią problemą, inicijuoti diskusiją.

Daugelį metų „suvenyro“ sąvoka lyg ir aiški bei suprantama, tačiau ir šiandien kelia daug klausimų. Apsižiūrėjome

neturį ne tik lietuviško suvenyro, bet ir aiškesnio supratimo. Nebežinome, ką vežti vykstant į užsienį, nebežinome ir ką „lietuviško“ pasiūlyti svečiui iš kitos šalies. Dažnai suvenyras suprantamas, kaip mažas niekūtis – niekur nepritaikomas „rankdarbis“. Todėl turime iš naujo sugrįžti prie pirmąsias ir vienintelės „suvenyro“ žodžio reikšmės ir sąvokos. Prancūzų kalbos žodis „souvenir“ – prisiminimas – tik tokią reikšmę ir turi. Taigi suvenyras – tai dažniausiai materializuotas prisiminimas apie šalį, tautą, regioną, miestą, įvykį. Suvenyras – tai koncentruotas, iki simbolio reikšmės pakylėtas ženklas – žinia, dažnai be jokio tekstinio paaiškinimo charakterizuojantis kraštą, tautą, įvykį... Suvenyro spektras labai platus, apimantis tiek materialiąją, tiek ir nematerialiąją kultūrą: folklorą ir tautinius šokius, teatro ir muzikos festivalius, tradicinius krašto patiekalus, mugės, tautodailę ir tradicinius amatus, miestų ir kaimų architektūrą.

Žinoma, neuzurpuojame visos „suvenyro“ erdvės, tačiau dirbame toje, kurią geriausiai išmanome ir neignoruodami ar nuvertindami miestų ar dvarų kultūrų, siūlome vieną iš suvenyro grupių kurti remiantis etninės kultūros gyvąja tradicija – tautodailę ir tradiciniais amatais. Europos dailės srovės, dvarų ir miestų kultūra su nedidelėmis išlygomis bendra visam žemynui, o tradicinė kultūra, besiremianti etnine kultūra, dar ir šiantien labai ryškiai charakterizuoja Europos šalis, regionus, tautas, etnines grupes, todėl ir tampa labai tinkamu ir informatyviu aplankyto krašto „prisiminimu“.

Kas turėtų ir ar turėtų kurti materializuotus prisiminimus, t.y. suvenyrus, – dailininkai, tautodailininkai ar amatininkai?

Tai nuolatinė dilema tarp profesionalumo ir mėgėjiškumo. Kalbant apie dailę, terminas profesionalas tapatinamas su dailininku, baigusiu Dailės akademiją, o visi kiti – nebaigę? Kas – mėgėjai? Labai klaidingos, tačiau iki kaulų smegenų įaugusios sąvokos, kurių, atrodo, nenorime ar neturime kuo pakeisti. Gal dėl to, kad iki gėdingo lygio nuvertinti amatininko, meistro titulai. Todėl gal nereikėtų stebėtis visuomenės neišprusimu puoselėjant ar vertinant etninę kultūrą, jeigu ir specialistai tautodailę vertina akademinės ar modernistinės dailės kanonais. Betgi folkloro juk nevertiname bel canto mokyklos kriterijais. Gal tai dar tarpukario palikimas, kai dailės mokslus baigę mūsų dailininkai leido sau „tobulinti“ tradicinę liaudies dailę. Ta pati praktika vyravo ir sovietmečiu – tautodailės ir tradicinių amatų palikimą stilizuojant ir adaptuojant jį visasajunginiam suvenyru.

Rankdarbis – tai dar vienas įprastas, tačiau klaidinantis ir nieko nepasakantis terminas, dažnai taikomas nedideliams tekstilės dirbiniams – servetėlėms, takeliams, didžiąja dalimi dar XX a. pradžioje su žurnalais ir kitais leidiniais atkeliavusiais iš Vakarų Europos, tačiau savo raštais neturinčių nieko bendra su lietuviškaisiais nėrinų raštais ir technikomis. Taigi ir šiuos tekstilės dirbinius derėtų vadinti tikraisiais vardais – meziniais, nėriniais, siuviniais, besiremiančiais tradiciniais patalynės išiuvų ar tautinio kostiumo nėriniais ar siuviniais.

Aukšto lygio tautodailės kūrinių ir tradicinių amatų dirbinių sutinkame kasmetinėse regioninėse ar respublikinėse parodose, tačiau mugėse ar suvenyrų salonuose vos vienas kitas. Beveik dešimtmetį rengiamose mugėse „Kauno diena“, kur prekystaliai tęsiasi keturis kilometrus, lietuviškiems suvenyrams suskaičiuoti pakanka vienos rankos pirštų. Kodėl taip yra? Juk gaminti „teisingą“ suvenyrą ar dirbinį, neturintį nieko bendra su lietuviškąja kultūra, sunaudojama tiek pat žaliavų, laiko ir kūrybinės išmonės. Galbūt tai irgi sovietinio laikotarpio palikimas ar kūrybinės savirealizacijos ambicijos – padaryti „kad ir nežmoniškai – bele ktoniška!“, ar pataikavimas pirkėjo skonui, kurį formuojant prisidėjo tie patys kūrėjai, praėjusį dešimtmetį vykdę užsakymus Vokietijos, Šiaurės šalių užsakovams ir dalį dirbinių realizuodami mugėse Lietuvoje.

Prieš keletą metų kalbėdami apie suvenyrą akcentavome, kad tai turi būti nedidelis, nebrangus, galbūt tiražuojamas dirbinėlis. Šiandien reikėtų konstatuoti, kad varžyti suvenyro tiek apimties, tiek kainos požiūriu nederėtų. Suvenyrų reikia visokių – ir pigių dirbinių suvenyrų ar oro uostų parduotuvėse, ir vaizdinės ar taikomosios dailės kūrinių arba ištisu kolekcijų ar ansamblių.

Vienas iš tautodailės žanrų – liaudies skulptūra, kuri yra sudėtinė kryždirbystės dalis, „išimta iš koplytėlės“ pastarąjį šimtmetį ekspozuojama parodose kaip savarankiška kamerinė skulptūra. Tai labai ryškus ir reprezentuojantis Lietuvą vaizdinės liaudies dailės kūrinys. Jeigu Lietuvos kryždirbystės gyvoji tradicija kraštovaizdyje jau naudojama reprezentuojant šalies kultūrą, tai pats kryždirbystės palikimas „suvenyrinamas“ per mažai, t.y. mažai turime sumažintų tiek medinės, tiek kalviškosios kryždirbystės dirbinių. Tai pasakytina ir apie kitus tradicinius krašto amatus: puodininkystę, drožybą, tekstilę, tradicinių liaudies baldų sumažinimą, t.y. pavertimą suvenyru. Nors ne visuomet to reikia, mat molinis angobu ar glazūra dekoruotas ašotis, puodynė ar dubuo, turintis ryškius regioninius ypatumus, puikiai tinka buičiai ar šiuolaikiniam interjerui, jeigu ne pagal tiesioginę paskirtį, tai kaip vaza šiuolaikiniam eklectiškam interjerui. Sumažintas ašotėlis ar

puodynėlė – puikus mažas ir pigus suvenyras skubantiems turistams. Iki šiol pamirštas „molinukas“ – molinis dekoruotas švilpukas. Tai pasakytina ir apie natūralaus dydžio liaudies baldus: spintos, kraitinės skrynios, dažnai puoštos polichromija ir turinčios išskirtinius etnografinių kraštų bruožus, jos ir sumažintos kaip skrynelės – dar laisva lietuviško suvenyro niša. Tautinis kostiumas, įgaunantis vis daugiau regioninių ypatumų, išgyvena pakilimą, tačiau pasigendame tautinio kostiumo naudojimo kaip tarptautinio reprezentacinio apdaro. Tautinės juostos, išsivadavusios iš tautinio kostiumo, tampa savarankišku, kiekvieną etnografinį kraštą reprezentuojančiu suvenyru. Juolab kad ir ekspozuoti joms tautodailininkai sukūrė juostines, išsivysčiusias iš tradicinių rankšluostinių. Megztos raštuotos spalvingos pirštines – išskirtinis tradicinės kultūros simbolis, apskritus metus pasirenkamas ir atpažįstamas užsienio turistų. Medžio drožiniai, kuriuos galime naudoti ir pagal tiesioginę paskirtį, – druskinės, žemaitiškos klumpės, nors ir kilusios iš Olandijos, tačiau per kelis šimtmečius igavusios savitą raižytą dekorą, ar suvalkietiški medpadžiai retai besutinkami net tautodailės parodose.

Kiek komplikuočiau žuvėlyriko žanras; archeologiniai žalvario papuošalai Europoje tapatinami su vikingų kultūriniais palikimais, todėl reikia nuolatinių pastangų juos populiarinant kaip lietuviškus. Dar labiau prieštaringas gintaro kaip „Lietuvos aukso“ simbolis. Gal dėl to, kad išstisus šimtmečius buvome praradę priėjimą prie jūros, nesusiformavome gintaro papuošalų kūrimo ir dėvėjimo tradicijų. Iš neolito laikų mus pasiekę archeologiniai radiniai – galvos apdangalų ir drabužių puošybai panaudoti lešio formos gintarai, apeiginę reikšmę turėję gintariniai amuletai – tai ir viskas, ką turime tradicisko. Prie tradicinio tautinio kostiumo dar ir dabar dažnai dėvimi gintariniai karoliai yra tarpukario patriotizmo ir tautinio simbolio paieškų išdava, nes tradicinis moterų tautinio kostiumo papuošalas buvo raudoni koralų karoliai.

Paprotinė liaudies dailė – ne tik labai specifinė, bet ir turinti labai ryškius regioninius savitumus. Vilniaus krašto verbos, nors dabar rišamos visoje Lietuvoje, lieka ryškiausiai Verbų sekmadienio ir Kaziuko mugės akcentu Vilniuje, velykiniai murgučiai, aukštaičių vestuviniai sodai, kurių konstruktyvinės dalys naudojamos kalėdinės eglutės puošybai, žemaičių Užgavėnių kaukės – tai dar vienas puikus prisiminimas apie kiekvieną etnografinį Lietuvos kraštą.

Įgyvendindami šį projektą, siekiame sukelti diskusiją tautinių simbolių tema, visuomenės domėjimąsi tradicine regionine liaudies dailė, skatinti etninės kultūros, kaip Lietuvos vizitinės kortelės, propagavimą ir sklaidą, naujai atrasti tautodailę šiuolaikinės kultūros terpėje. Įrodyti tautodailės gyvybingumą ir universalumą. O kadangi suvenyro tema yra ir bus aktuali nuolat, planuojame projektą rengti kasmet, rengti ne tik parodas konkursus, bet ir teorinius seminarus bei konferencijas, diskusijas žiniasklaidoje, radijuje ir televizijoje.

Lietuviško suvenyro kokybė ir gausa priklausys nuo aktyvios viešos diskusijos tarp tautodailininkų ir amatininkų, smulkiųjų verslininkų, pedagogų, etnologų, menotyrininkų, kultūrologų, turizmo vadybininkų ir plačiosios visuomenės. Rengiamos parodos konkursai padės išryškinti lietuviškus simbolius, populiarinti taikomąją liaudies dailę. Naujo ir ryškaus impulso tradicinių amatų gaivinimui ir suvenyro plėtrai tikimės nuo 2008-ųjų įsigaliosiančių Tautinio paveldo produktų įstatymo sąlygotų paramos ir skatinimo programų.

Keramikos amatas – jaunoms rankoms

Jau treji metai, kai Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyrius organizuoja senųjų lietuvių amatų mokymus vaikams. 2005 metais pradėtas projektas auga – vasaros atostogų metu nuo 2006 metų dirbama ne su viena, o su keliomis vaikų grupėmis.

Šiais metais jaunimas turėjo puikią galimybę pažinti ir išmėginti keramikos amatą. Meistrai Romualda ir Stasys Galistai atsigabeno visas medžiagas ir priemones kūrybiniam darbui: molį, irankius, sunkiasvoro žiedimo stakles, degimo krosnelę. Taip pat dekoravimui paruoštų vazelių bei ašotėlių.

Pirmajame mokymų etape dalyvavo Alytaus pradinės mokyklos „Sakalėlis“ mokinukai. Nuo pat pirmos dienos susidraugavo su meistrais. Entuziazmą sutelkę su tautodailininkų igūdžiais, bendromis pastangomis minkė, kočiojo, lipdė, glaistė. Noriai naudojo vasaros privalumus – rinko lauko gėles, žolynus, jų pagalba puošė nužiestus dubenėlius ir lėkšteles. Nuostabiausias įvykis buvo degimo krosnies atvėrimas – vaikai apstulbo pamatę iki raudonumo įkaitusius savo molinukus. Ir vis klausinėjo, ar galės kūrinius pasiimti į namus. Labai norėjosi parodyti tėveliams... Paskutinį dieną buvo surengta išpūdinga paroda ant žolės – moliniai dirbiniai puikavosi popieriniuose ramunių žieduose.

Antroji mokinių grupė buvo iš Alovės (Alytaus rajonas) pagrindinės mokyklos. Pagal projektą turėjo dalyvauti 20 mokinių. Tačiau antrąją dieną, po miestelį pasklidus gandui apie keramikos įdomybes, į mokymus susirinko per 30 vaikų. Abu meistrai plūšėjo be atokvėpio, nes tokiai grupei smalsulių nebuvo lengva padalinti dėmesį.

Prie sekmingo pastarojo projekto įgyvendinimo labai daug prisidėjo Alytaus rajono viešosios bibliotekos Alovės filialo vyr. bibliotekininkė Birutė Jarusevičienė. Prieš prasidedant praktiniams užsiėmimams, bibliotekoje buvo surengta spaudinių paroda „Buvo puodynėlė molio“. Pristatyti žymiausiai Lietuvos

keramikai, surasti ir išeksponuoti lietuvių liaudies kūriniai apie puodininkystę. Taip pat medžiaga apie tradicinius puošybos simbolius, senuosius molio dirbinius. Būtent bibliotekoje rugsėjo mėnesį lankytojus pasitiko paroda, kuriai savo kūrinius pateikė amatų mokymų dalyviai.

Galutinis jaunųjų puodžių projekto akcentas buvo ekskursija į garsųjį Vytauto Valušio keramikos muziejų Leliūnuose, Utenos rajone. Ten vaikai išvydo visą molinių dirbinių evoliuciją nuo pačių seniausių, primityviausių iki labai modernių ir šiuolaikiškų. Muziejus turtingas ne tik moliu, vaikai žavėjosi ir tapyba, medžio drožiniais keramikos tema.

Audronė Lampickienė,

Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus pirmininkė

Alytaus pradinės mokyklos „Sakalėlis“ mokinė Stasio Galistos padedama mokosi keramikos amato gudrybių

Autorės nuotr.

„Amatų mokyklėlė“ Merkinėje

Dzūkijos etnokultūrinių tradicijų ir amatų išsaugojimas yra vienas iš svarbiausių Dzūkijos nacionalinio parko uždavinių. Taigi jau tradicija tapo septintus metus iš eilės organizuoti „Amatų mokyklėlė“ Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centre. Parkui bendradarbiaujant su rajono Kultūros, švietimo ir sporto centru, buvo rašoma programa šiai mokyklai įgyvendinti. Bendromis jėgomis su Merkinės Kultūros centro darbuotoja Laima Jakštienė suorganizavome šią mokyklėlę, pakvietėm į ją aktyvius, amatais ir etnokultūra besidominčius vaikus.

Per septynetą metų išmėginome įvairių amatų, susipažinome su daug meistrų, amatininkų, tautodailininkų. Buvo pinami krepšiai, iš pušies šaknų – dzūkiški gorčiai, rišamos verbos, pinami šiaudiniai sodai, lipdoma juodoji keramika, karpomi karpiniai ir kt. Šiais metais nusprendėme išbandyti simegrafijos siuvinėjimo ant popieriaus techniką ir vaškinių žvakių liejimą. Į pagalbą atėjo šių amatų žinovės – mokytojos Irena Kašėtienė ir Virginija Pugačiauskienė.

Pirmąsias dvi dienas Irena mokė vaikus įvairiais žiedeliais, figūrėlėmis siuvinėti atvirukus ir paveikslėlius. Kitas dvi dienas Virginija aiškino, kaip nulieti naminio vaško žvakelę. Juokavom, kad visa Merkinė pakvipo medumi. Vaikai dirbo labai kruopščiai

ir susidomėję, tad rezultatai gavosi tikrai geri – žvakės labai „ašaringos“ ir paveikslėliai visai nekreivi.

Pasimokę darbėlių, keliavome po Dzūkijos nacionalinio parko lankytinas vietas, dainavome dainas, rinkom pievoje žolynus „Vasaros žolynų“ parodai.

Savaitė pralėkė nepastebimai greitai. Išeksponavę savo darbelius ir žolynus, laukėme į Merkinės lankytojų centrą ateinančių svečių. Vaikų darbais grožėjosi ne tik mamytės, aplankė ir Kultūros centro darbuotojos – Marytė Stoškutė ir Lina Būdienė bei kiti svečiai. Nepasididžiavo mūsų šventėje eiles skaityti ir aktorė Olita Dautartaitė. Dainas dainavo patys „Amatų mokyklėlės“ dalyviai. Justina Turauskaitė pagrojo fleita. O apie augalus labai įdomiai pasakojo Gamtos mokslų daktaras Mindaugas Lapelė ir Dzūkijos nacionalinio parko biologas Henrikas Gudavičius.

Prisilietimas prie vieno ar kito amato, žinios apie šiame nacionaliniame parke puoselėjamas tradicijas, gamtos vertybes skatina jaunąją kartą mylėti mūsų kraštą ir gerbti jo tradicijas.

Laima Saviščevičienė,

Dzūkijos nacionalinio parko vyr. specialistė informacijai

Mažosios Lietuvos etninės muzikos tyrimai

Lina Petrošienė, *Lietuvininkų etninė muzika: Tapatumo problemos.*

Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007. 382 p.: iliustr.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę nemažai nuveikta iš naujo „atrandant“ Mažąją Lietuvą ir jos kultūrinį paveldą. Suvokta, kad ypač trapi dvasinio kultūrinio paveldo dalis – garsų meno raiška – gyvas ir tęstinis procesas baigia visiškai nutrūkti. Todėl apie muziką Mažajoje Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį buvo parašyta ne viena studija. Daugiausiai tai Klaipėdos universiteto dėstytojų Daivos Kšanienės¹, Rimanto Balsio², Rimanto Sliužinsko³ darbai.

Solidžių darbų sąrašą neseniai papildė Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros docentės Linos Petrošienės monografija, skirta Mažosios Lietuvos lietuvininkų etninei muzikai. 2003 m. Vytauto Didžiojo Universitete autorė apgynė humanitarinių mokslų etnologijos krypties daktaro disertaciją, kuri ir tapo šios knygos pagrindu. Jos parengimą ir leidybą rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas bei Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija. Monografiją gražiai apipavidalino dailininkas Algis Kliševičius.

Knyga turėtų sudominti ir etnomuzikologus, ir etnologus, nes iš trijų joje esančių skyrių du skirti dainų melodikos analizei, o trečiajame skyriuje gvildenami etnokultūrinio tapatumo klausimai, apžvelgiama istorinė, politinė, ekonominė, konfesinė įtaka lietuvininkų dainavimo tradicijos raidai. Tarpdisciplininį požiūrį į lietuvininkų etninio tapatumo tyrimų problemą atskleidžia jau įvadas, kuriame iškeliamas tikslas: „Išnagrinėjus lietuvininkų dainų melodijų stiliškumą ir ypatybes, palyginus jas su kitų Lietuvos regionų ir vokiečių bei dalies lenkų (mozūrų ir kašubų) dainų melodikos bruožais, nustatyti lietuvininkų etninės grupės etninį ir kultūrinį tapatumą, <.....> apžvelgti lietuvininkų dainavimo tradicijos raidą ir susieti ją su šios etninės grupės etninio tapatumo

transformacija, nurodant pagrindines šio proceso priežastis ir padarinius“ (p.9).

Monografijoje lyginamoji dainų melodikos analizė atlikta remiantis išpūdingu 5411 lietuvių ir kitų tautų melodijų skaičiumi. Autorė savo tyrimą iliustruoja beveik 200 melodinių pavyzdžių.

Pirmajame knygos skyriuje mokslininkė, išanalizavusi virš 700 lietuvininkų dainų, jų melodijas suskirstė į mažorinių, minorinių ir kintamųjų dermių melodinių tipų klases. Nustatė tokį šių dermių santykį: 72% mažorinių, 13,6% minorinių ir 14,4% kintamųjų dermių (p. 262.). Tokiu būdu buvo paneigta iki šiol vyravusi nuostata, kad Mažajoje Lietuvoje dainose vyrauja minorinės ir kintamosios dermės. Šių tyrimų medžiaga pateikiama išsamiose lentelėse. Tuo tarpu pateiktose schemose trūksta konkretumo. Nors autorė jas ir vadina žemėlapiais, pavyzdžiui, „Mažosios Lietuvos dainų melodijų užrašymo vietovių žemėlapis“ (p. 48.), prašyte prašosi pažymėti, kur yra Baltijos jūra, Mažoji, Didžioji Lietuva, taip pat bent jau pagrindinius Mažosios Lietuvos miestus – Karaliaučius, Tilžę ir pan. Jei Lietuvos skaitytojas ir gali šioje (o ir kitose) schemoje šiaip taip susigaudyti, tai užsieniečio akims tai terra incognita.

Antrajame skyriuje L. Petrošienė analizuoja panašumus ir nemenkus skirtumus, išryškėjusius lyginant lietuvininkų ir kitų Lietuvos regionų bei dalies lenkų (mozūrų, kašubų), latvių, vokiečių dainų melodiką. Autorė daro išvadą, kad lietuvininkų dainos pagal savo melodijų stiliškumą ir sandarą daugiausiai bendrumų turi su veliuniškių, suvalkiečių ir dzūkų dainomis, o labiausiai skiriasi nuo mažorinių daugiabalsių žemaitiškų dainų. Skyriaus pabaigoje teigiama, kad lenkų ir vokiečių melodijų panašumai su lietuvininkų melodijomis yra minimalūs. Čia norėtųsi autorę paklausti: jei Mažajoje Lietuvoje užrašytos dainos išsiskiria savo stilistiniu margumu (p. 184.), o pietrytinėje jos dalyje aptikta

pakankamai daug nelietuviškos kilmės melodinių elementų (sekvencijų, prieštakčių, plačios intervalikos, paauskštinto vedamojo laipsnio kadencijose, trijų dalių metrikos ir kt.), tai kodėl visgi daroma tokia atsargi išvada, kad visa tai tik „galėjo“ būti perimta iš vokiečių arba lenkų etninės muzikos? Juk natūralu, kad beveik 500 metų trukusi Mažosios Lietuvos germanizacija negalėjo nepalikti savo ženklų ir šio krašto etnomuzikinėje kultūroje. Daiva Kšanienė pastebi, kad ne tik dalis lietuvininkų dainų yra artimos vokiškosioms, bet ir „viena seniausių ir svarbiausių Mažosios Lietuvos muzikinės kultūros sluoksnių – dainoje išryškėja reikšminga abipusė lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika“⁴.

Nė vienas Lietuvos etnografinis regionas, išskyrus Mažąją Lietuvą, nėra praradęs beveik visų senųjų etninių gyventojų. Jei kituose regionuose etnomuzikinės lokalinės tradicijos ir šiuo metu yra tęsiamos – esama pateikėjų, išlikęs kartų perimamumas, tai lietuvininkų atveju muzikinis etnokultūrinis paveldas ir pati muzikavimo tradicija, – praktiškai nelikus senųjų vietinių gyventojų, yra užgesusi. Todėl trečiajame monografijos skyriuje autorė pagrindinį dėmesį skiria lietuvininkų etnokultūrinio tapatumo raiškai, atskleidžia šios etninės grupės tapatumo formavimosi raidą. Apžvelgdama bendrą socialinį, kultūrinį kontekstą, ji gilina etnologijos mokslui aktualius klausimus. Analizuojama lietuvininkų muzikavimo vieta ir reikšmė šeimos šventėse, kalendorinių ir darbo papročių metu. Krašto istorinė raida, institucijos ir religija lietuvininkus dažnai vertė pasijusti kad ir ne vokiečiais, tai bet jau Vokietijos piliečiais⁵. Ypač didelę įtaką etniniam muzikavimui darė evangelikų bažnyčia bei surinkimai. Kaip pastebi L. Petrošienė, nors bažnyčia ir surinkimai buvo tos vietos, kur ilgiausiai išsilaukė lietuvių kalba, bet jų nuos-

tata prieš lietuviškas dainas yra viena svarbiausių priežasčių, kodėl lietuvininkai beveik nebedainuoja senųjų dainų, o serieji šokiai bei instrumentinė liaudiška muzika ir visiškai išnyko (p. 261). Dar iki XX a. pradžios šiame krašte per vestuves dainuota, šokta, žaista įvairūs žaidimai⁶. Monografijos autorė pastebi, kad lietuvininkų dainingumas ypač atsiskleisdavo per vestuves, kaip ir visoje Lietuvoje, daugiausiai yra užrašyta būtent lietuvininkų vestuvinių dainų (p. 206.). Tuo tarpu, remdamasi XX a. etnografinė medžiaga, autorė teigia, kad per laidotuves ypač svarbios buvo evangeliškosios giesmės. Kokį poveikį evangelikų bažnyčia darė Mažosios Lietuvos gyventojų mąstysenai, savi-monei, papročiams ir tradicijoms, L. Petrošienė trumpai aptaria paskutiniame labai kukliame knygos poskyryje. Norėtųsi, kad jis ateityje išsiplėstų į išsamią studiją, juk lietuvininkų, kaip etninės grupės, etnokultūriniam tapatumui susiformuojant, bažnytinių giesmių giedojimo reikšmė kasdieniame ir šventiniame gyvenime pervertinti sunku.

Tyrimą autorė apibendrina išvadomis, o knygos pabaigoje pateikiama labai išsami (24 puslapių) santrauka vokiečių kalba, tai įgalina su šiuo darbu susipažinti ir užsienio skaitytojus. Nauja ir reikšminga tai, kad lietuvininkų etninio kultūrinio tapatumo raiška yra tirama remiantis etninės muzikos (daugiausiai liaudies dainų) etnomuzikologine ir etnologine analize. Reikia pažymėti, kad nuveiktas didžiulis ir kruopštus darbas, neabejotina mokslinė monografijos vertė, todėl ji yra svarbus įnašas į Mažosios (ir, žinoma, Didžiosios) Lietuvos etnokultūrinius tyrimus. Knyga turėtų patenkinti tikrai platų skaitytojų ratą – nuo etninės muzikos tyrėjų, etnologų iki kultūros darbuotojų, mokytojų ir visų etnokultūra besidominčiųjų.

6 A. Vyšniauskaitė. Šilutiškių lietuvininkų vestuvės // *Mūsų kraštas*, 1995, Nr. 1 (6), p. 102–107.

Dr. Aušra Zabielenė,
Lietuvos istorijos institutas

Kelmės krašto unikumai

Alfonso Motuzas, *Kelmės krašto katalikiška etninė kultūra.*

Monografija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, 344 p.

Sulaukėme dar vienos prof. Alfonso Motuzo lokalinės monografijos, skirtos etninių kultūrinių pamaldumo formų ir vietinio etninės kultūros savitumo persipynimo, išsaugojimo ir globos problemoms tirti. Ji bus naudinga tiek etnologams ir teologams, tiek kiekvienam skaitytojui, besidominčiam etninės kultūros istorija ir jos raiškos formomis. Vietinių pamaldumo formų apibūdinimas, o ypač gausūs liaudies pamaldumo praktikų muzikos – natų ir tekstų pavyzdžiai sudaro galimybę atkurti bei moderniai panaudoti apnykusius papročius ir taip gaivinti parapijų autentiško etninio kultūrinio tapatumo tęstinumą, miestelių ir bažnytikaimių katalikiškos kultūros unikalumą bei patrauklumą.

Katalikų bažnyčios ir vienuolynai visada buvo ne tik katalikybės platintojai, bet ir liaudies pamaldumo praktikų įtvirtintojai pridėtinai pamaldų dėka. Šios virto gražia vietine tradicija, suteikusia išskirtinumo Kelmės krašto katalikiškoms parapijoms. Knygos autorius nuosekliai ir detalai, pateikdamas

lenteles ir žemėlapius, išanalizavo, kaip glaudžiai buvo susipynusi katalikų pamaldumo išraiška su vietine etnine muzikine kultūra, atsiskleidusia giesmėmis, muzikavimu per pamaldas specifiniais muzikos instrumentais, ir įvairiais etnografiniais apeiginiais veiksmais.

Lietuvos vakaruose tarp miškų išsiskleidusio Kelmės krašto gyventojai drąsiai gali pasigirti XVI–XX a.a. čia veikusiomis katalikiškomis šventovėmis, prie jų įkurtomis visai Lietuvai svarbiomis švietimo įstaigomis ir išlikusiu katalikiškos kultūros paveldu. 1416 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas įsteigė katalikų parapiją ir pastatė bažnyčią Kelmėje. Ji, kaip ir pirmoji 1555 m. katalikų koplyčia Tytuvėnuose, buvo perimta evangelikų reformatų, vėliau perstatyta. 1609 m. Mato Vainos pastangomis iškilo Užvenčio bažnyčia. Kražiuose 1616 m. įsteigta Kražių Jėzuitų kolegija, o 1621 m. pastatyta bažnyčia. 1655 m. antra Jėzuitų kolegija atidaryta dabar jau sunykusioje Pašiaušės parapijoje.

1 D. Kšanienė. *Muzika Klaipėdos krašte*, Kaunas, 1996; D. Kšanienė. *Muzika Mažajoje Lietuvoje. Muzikinis gyvenimas iki 1939 m.*, Klaipėda, 2003; D. Kšanienė. *Muzika Mažajoje Lietuvoje. Lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*, Klaipėda, 2003.

2 R. Balsys. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*, Klaipėda, 2003.

3 R. Sliužinskas. Lutheran Hymn Singing of the Klaipėda Region Tradition and its Interaction with Lithuanian Folk Singing Style // *Spiritual Folk Singing. Nordic and Baltic Protestant Traditions*, Copenhagen, 2006, p. 67–84; R. Sliužinskas. Christiano Barčo „Dainų balsai“ ir Klaipėdos krašto liuteroniškosios giesmės (lyginamieji melodijų tyrimai) // *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra – II*, Žurnalo „Tiltai“ priedas Nr. 16, Klaipėda, 2003, p. 166–191; R. Sliužinskas. Christiano Bartscho ir Viliaus Kalvaičio liaudies dainų rinkiniai: istorinės ir tautosakinės paralelės // *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra – III*, Žurnalo „Tiltai“ priedas, Nr. 24. Klaipėda, 2004, p. 203–218; R. Sliužinskas. Lietuvių tautosakos ir etninės muzikos publikacijos spaudos draudimo metais (1864 – 1904) // *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864 – 1904)*, *Acta Historica Universitatis Klaipėdensis*, vol. 10, Klaipėda, 2004, p. 62–69; R. Sliužinskas. Klaipėdos apylinkių liuteroniškosios giesmės šiandien: tradicijų ir inovacijų sąsajos // *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*, Vilnius, 2006, p. 260–268.

1633 m. Tytuvėnuose pirmąją bažnyčią pastatė ir vienuolyną įsteigė Andriejaus Valavičiaus kvietimu dar 1613 m. pradėję kurtis bernardinai. 1736 m. jau veikė bernardinų noviciatas, kuriame mokėsi besiruošiantys pereiti į dvasininkų luomą vienuoliai pasauliečiai ir klierikai. 1717 m. popiežius Klemensas XVI patvirtino Tytuvėnų šv. Barbaros broliją.

XVIII a. konsekruotos bažnyčios Kolainiuose, Kražiuose, Lioliuose, Maironiuose, Verpenoje ir pirmoji vėliau sudėgusi medinė koplyčia Kiaunoriuose. 1771-1780 m. Tytuvėnų bernardinų bažnyčios medinėse arkadose įrengtas Kryžiaus kelias, didingumu ir meniškumu neturintis lygių Europoje. 1774-1775 m. naujai pastatytųjų mūrinių arkadų centre su tapytomis vėliau ir gipsinėmis Kryžiaus kelio stotimis iškilo Kristaus laiptų koplyčia, kurioje Šv. Jono Bazilikos Laterane pavyzdžiu įrengtas 31 marmurinis laiptas, simbolizuojantis Kristaus kančią. XIX a. pastatytos naujos bažnyčios Užventyje, Karklėnuose, Pašilėje, Pakražantėje, XX a. – Stulgiuose, Žalpiuose, Vidsodyje, Šaukėnuose. Dar yra Palendrės bažnyčia, dabar priklausanti benediktinų vienuolynui.

Knygoje parodyta, kaip šie katalikišką etninę lietuvių kultūrą formavę židiniai aplink save telkė tikinčiųjų bendruomenes ir skatino liaudišką pamaldumą. Jame susijungė Švč. M. Marijos, šventųjų ir katalikiškų šventenybių ikultūrintas gerbimas su tradicinėmis vietinėmis etnokultūrinėmis pagarbos reiškimo formomis. Antai Kelmės Švč. M. Marijos ėmimo į dangų parapijoje susiformavo tradicija advento metu per „Rarotas“ giedoti Švč. Mergelės Marijos valandas, per šv. Jurgį ir šv. Antaną – šiems šventiesiems skirtas giesmes, per gavėnią, šermenis ir laidotuves – Žemaičių Kalvarijos Kalnus, per Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventę – giesmę „Mylimoji Karalienė“, pritariant dūdų ir įvairiausių liaudies muzikos instrumentų kapeloms. Nemaža dalis melodijų turėjo atitiktiniais vietiniame muzikiniame folklore.

Kražiuose Švč. Mergelės Marijos parapijoje per adventą ir Rarotus būdavo sukviečiama būgno garsais. Po pamaldų jaunimas kurioje nors miestelio troboje giedojo advento rimties netrikdantis savitas pasaulietinio turinio dainas-giesmes. 1618 m. jėzuitų kronikose „Annuae Littera S. Iesu“ minima, kad apsikrikštiję ir katalikais tapę žemaičiai perėmė vaidilų muzikos instrumentus: kankles, birbalus, lamzdžius, medinius trimitus.

Vietinėje pamaldumo muzikinės raiškos tradicijoje ypatingą vietą užėmė vargetos. Elgetos ir špitolių gyventojai pirmieji pradėjo mokyti parapijiečius katalikiškų giesmių liaudies dainų melodijomis ir ėmė jas groti liaudies instrumentais. Jie, įsitaisę Kražių bažnyčios prieangyje – „bobinčiuje“, užvesdavo Švč. Mergelės Marijos valandas; giesmėms dažniausiai pritarėdavo armonika per Šv. Roko atlaidus, o Tytuvėnuose – prie vienuolyno ar bažnyčios ir kitu metu. Kartais grojo balalaikomis, vamzdeliais, mušė mažus būgnelius. Per Švč. Mergelės Marijos Aplankymo atlaidus giedant „Kalnus“ pritarėdavo kanklėmis. Jomis apie 1927 m. paskutinį gegužės sekmadienį per Švč. Mergelės Marijos Maloningosios (Loskavos) šventę grota ir Žalpių Šv. Benedikto parapijos bažnyčioje bei šventoriuje.

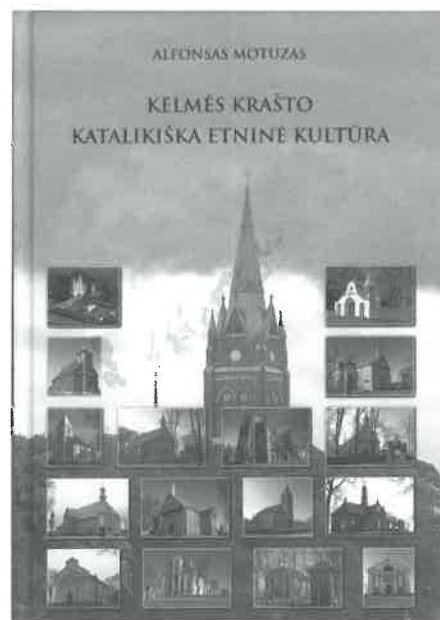
Autoriaus nuomone, bažnyčiose per laidotuves ir procesijų metu kankliavimo, grojimo dūdomis ir trimitais tradicija palaikė styginių ir pučiamųjų instrumentų paminėjimai Šventajame Rašte, o „grojimo lietuvių liaudies (kanklės) ir kitais muzikos instrumentais religinėse apeigose paprotys taip pat buvo kovos už religinį tautiškumą simbolis“ (p. 154).

Knygoje atkreiptas dėmesys į savitas katalikiško pamaldumo išraiškas, persipynusias su liekanomis vietinių ikirikščioniškų

tikėjimų, susijusių su akmenų, medžių, vandens telkinių garbinimu. Užvenčio Šv. Marijos Magdalietės parapijoje Plikšilio kaime prie Martyno pušies (šis gamtos paminklas siejamas su Šv. Martynu ir vertėjo ją taip pristatyti skaitytojui) iki šiol vyksta gegužinės pamaldos su giesmėmis. Paskutinę jų dieną būdavo minimas Marijos apsilankymas pas Elžbietą ir atliekamos savitos pamaldumo praktikos: maldininkai eidavo keliais apie pušį, ją bučiavo, padėdavo ar pakabindavo aukas. Ypač sudėtingai pamaldumas išreiškiamas Saudininkų (Maironių) Švč. Mergelės Marijos parapijoje. Per Šv. Onos atlaidus iškilmingą procesiją aplink bažnyčią mušant būgnams vesdavo jaunutė graži už padorumą žmonių gerbiama mergina. Per Kryžiaus dienas, gegužines pamaldas, Sekmines, Šilinių atlaidus einama keliais apie Stebuklingąją (tarmiškai Cudauna) arba Maloningąją (tarmiškai Loskava) vadinamą Švč. Mergelės Marijos koplytelę, geriamas stebuklingo šaltinio vanduo, juo prausiamos akys ir veidas, meldžiantis bučiuojamas koplyčios pamatų akmuo, šalia jos statomi padėkos kryžiai. Dabar Sekminių antrąją dieną apie koplyčią apeina ir šaltinį aplanko klebono ir parapijiečių procesija iš Maironių bažnyčios. Su vėliavomis mušant būgnus atneštas Liolių bažnyčios procesinis rožinis išskleidžiamas ir einama apie jį ratu, pasimeldžiant prie kiekvieno karoliuko.

Autorius nustatė, kad iš šešiolikos Kelmės dekanato parapijų tik dešimtyje fiksuotos liaudies pamaldumo praktikos su apeiginiais papročiais ir muzika. Jos daugiau susietos su Švč. Mergelės Marijos gyvenimo slėpiniais negu Kristaus gyvenimo, kankinių ir šventųjų dienų paminėjimu. Ne veltui septynios parapijos tituluojamos Švč. Mergelės Marijos titulais ir iš devyniolikos liaudies pamaldumo formų vienuolika skirta jai pagarbinti.

Konkrečių pridėdamųjų maldų kilmė siejama su konkrečiomis vienuolijomis. Daromos prielaidos, kad advento Rarotinių mišių šventimas su Švč. Mergelės Marijos valandų giesmėmis ir maldomis, kaip ir Graudžių verksmų pamaldumo praktika, buvo įkvėpta Tytuvėnų bernardinų vienuolių, o Šv. Barbaros šventė Tytuvėnuose yra Šv. Barbaros brolijos religinis kultūrinis palikimas. Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo šventė Kražių parapijoje siejasi ne tik su bažnyčios titulu, bet ir su vietinių jėzuitų, benediktinų, marjavičių vienuolių kultūra, atspindinčia katalikybės ir stačiatikybės požiūrių priešpriešą.

Švč. Mergelės Marijos valandų maldų ir giesmių giedojimo antfoniniu būdu ir instrumentinio pritarimo tradicijos ištakos gali būti kildinamos iš Kražių ir Pašiaušės jėzuitų kolegijų kultūrinio gyvenimo, kuriame giedojimui ir muzikavimui buvo skiriama daug dėmesio. Jų įtakoje Kelmės krašte formavosi ir Kalnų giedojimas namuose gavėnios Didžiąją savaitę, per šermenis, laidotuves, mirusiųjų paminėjimus. Prie procesijų kaip teatralizuoto reginio susiformavimo nemažai prisidėjo jėzuitai, vienuoliai bernardinai ir vietinės Šv. Onos brolijos.

Ypatingą vietą Kelmės krašte užima Italijos pranciškonų ir bernardinų kultūroje kilusios, per Lenkiją Lietuvą pasiekusios Kalvarijų tipo Kryžiaus kelių ir „gradusais“ vadintų šventųjų laiptų apvaikščiojimo pamaldumo praktikos. Per gavėnią ir penktadieniais jas lydėdavo grojimas liaudišku muzikos instrumentu – kleketu. Švč. Jėzaus rožinio pamaldumo praktikos taip pat laikomos bernardinų maldų ir giesmių reliktu.

Šios ir kitos autoriaus išvalgos paremtos gausiais bažnyčios istorijos ir lyginamaisiais Lietuvos ir Kelmės krašto etnografiniais duomenimis, atsižvelgiant į politinę ir konfesinę krašto situaciją bei pastangas atremti stačiatikybės plitimą. Jų tyrimas autorių paskatino padaryti išvadą, kad „Kelmės krašto katalikiška etninė kultūra buvo ir šiandien tebėra šio Lietuvos etnografinio regiono unikumai, atsiskleidžiantys geopolitikoje, teologijoje, religijos etnologijoje bei muzikinėje kultūroje“ (p. 256). Ši unikalumą patvirtina šešiasdešimt penkos bažnyčių, jų interjero, aplinkos, atliekamų apeigų ir kitos nuotraukos bei scheminiai brėžiniai, kurie gražiai papildo knygos analitinę tekstą.

Prof. habil.dr. Irena Regina Merkienė,
Lietuvos istorijos institutas

Kurtuvėnų užgavėnių istorija

Užgavėnės Kurtuvėnuose. The Shrove Tuesday in Kurtuvėnai

(sud. V. Lopeta, S. Kulevičius, R. Budrys; Tekstų autoriai: L. Klimka, V. Lopeta). Kurtuvėnų regioninio parko direkcija; Kurtuvėnai, Šiaulių r. 2008, 213 p.

2008 metų liepos 25 dieną Šiaulių rajono Kurtuvėnų regioninio parko direkcija buvusios Kurtuvėnų dvaro sodybos teritorijoje esančiame restauruotame svirne surengė parko direkcijos išleisto fotografijų albumo „Užgavėnės Kurtuvėnuose. The Shrove Tuesday in Kurtuvėnai“ pristatymą. Albume pateikiama per 200 nuotraukų, atspindinčių Užgavėnės Kurtuvėnuose nuo XX a. trečiojo dešimtmečio per sovietmetį iki dabar. Leidinys ypač pradiugino Lietuvos etnografus, etnologus, folkloristus bei menotyrininkus, nes yra pirmasis, pristatantis lokalinio etnokultūros reiškinių raidą.

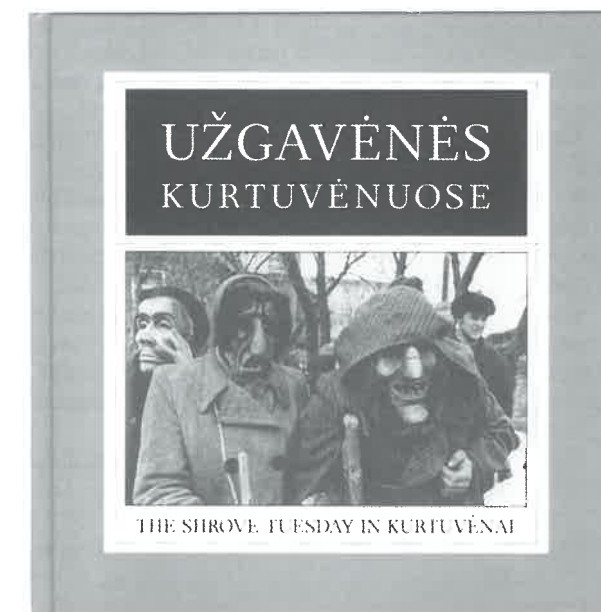
Prof.dr. Libertas Klimka ir Vidmantas Lopeta čia išnagrino Užgavėnių prasmę, šios šventės išsaugojimo bei jos atgaivinimo problematiką, pristatė personažus. Apskritai etnografiniams, etnologiniams, folkloristiniams tyrinėjimams žemaičių krašto kalendorinių švenčių srityje, lyginant su kitais Lietuvos regionais, dėmesio buvo skirta nemažai. Tačiau Kurtuvėnų kaip vieno etnovieneto Užgavėnių etninio ir kultūrinio tapatumo klausimas, jį siejant su vizualine medžiaga, anksčiau pristatytas nebuvo.

Leidinyje pristatytas Užgavėnių Kurtuvėnuose kultūrinis fenomenas. Visa, kas užsimota atlikti, tarnauja galutiniam teiginiui patvirtinti: „Kurtuvėnų Užgavėnės pripažintos viena iš gyvybingiausių ir geriausiai senuosius papročius išlaikiusių tradicinių švenčių Lietuvoje“ (12 p.).

Skyriuje „Užgavėnių prasmė“, remdamasis etnografu, etnologu teoretiku darbu, prof. dr. L. Klimka atskiria lygiagretes tarp ikirikščioniškosios ir krikščioniškosios kultūrų: „Užgavėnių papročius akivaizdžiai išpynę ir senosios agrarinės magijos elementai, susiję su žemės žadinimu naujajam gyvybės ciklui. Krikščioniškame kalendoriuje Užgavėnės skiria pokalėdinių laikotarpį nuo priešvėlykinio“ (6 p.). Šią tezę pagrindžia leidinio sudarytojų pateikiamos nuotraukos, kuriose matomi ikirikščioniškųjų ir krikščioniškųjų simbolių sąlyčiai.

Krikščionybės simboliai - kryžius, koplytelė, „davatka“, bažnyčia ir jos vadovas – sutinkami šešiuose pavyzdžiuose (9, 13, 14, 94, 138, 169 p.).

Kitame leidinio skyriuje pristatoma tradicijų atgaivinimo problema. Lyginimams pateikiami faktai iš pokario laikų, kai Kurtuvėnų mokyklos mokytojams buvo liepta budėti, kad net vaikai neitų su kaukėmis. „1948-aisiais Užgavėnių persirengėlių vaikštinės virto gaudynėmis, kai mokytojai užklupo „žyduku“ būrį“ (16 p.). „Draudimas turėjo didelę reikšmę, kuo daugiau draudė, tuo atkakliau priešinosė. Prieš Užgavėnės mane

kviesdavo į partijos komitetą ir grasindavo, kad už antitarybinę veiklą galiu netekti darbo“, – prisimena mokytoja Janina Čepulytė-Lukoševičienė. Kartą Užgavėnių antradienį vietos valdžia netgi pakvietė miliciją ir neleido Janinai išeiti iš mokyklos. Bet šventė vis tiek įvyko. Kalbos apie neužgnaužiamas Kurtuvėnų Užgavėnės sklido po visą Lietuvą. Į šventę suvažiuodavo ne tik kurtuvėniškių giminės, draugai, bet ir nemažai krašto inteligentų, aukštųjų mokyklų studentų (18 p.). Albumo pristatymo metu tai patvirtino ir Šiaulių universiteto prof. habil. dr. Vytenis Rimkus. Taigi Užgavėnės Kurtuvėnuose sovietmečiu buvo ir pasipriešinimo sovietinei ideologijai kultūrinė forma. Šiandien Lietuvos istorijos, religijotyros ir etnologijos mokslams šis etnokultūrinio reiškinio aspektas gana originalus ir naujas.

Kitame leidinio skyriuje atskleidžiama Užgavėnių Kurtuvėnuose persirengėlių simbolika. Jį sudaro vienuolika poskyrių; tai plačiausia ir išsamiausia leidinio dalis. Pirmajame poskyryje „Kaukės“ konstatuojama, kad persirengėlių kaukės pirmiausia skirtos tam, kad „Nė vienas Užgavėnių vaikštynių dalyvis nenori būti atpažintas, tad didelis dėmesys skiriamas kaukių (Kurtuvėnuose jos vadinamos lėčynomis) gamybai“ (34 p.). Leidinio sudarytojai tai gražiai iliustruoja dvidešimt penkiomis nuotraukomis.

Poskyryje „Užgavėnių žydai“ kalbama apie „žydų“ kaukes, aprangą, išvaizdą, gyvenimo būdą, charakterį. Poskyryje „Užgavėnių čigonai“ (kurtuvėniškai taria „cigonai“), teigiama, kad šie persirengėliai kaip ir žydai, šventėje simbolizuoja „svetimus“. Jokio mitologiško „čigonuose“ nematyti, tai rodo vėlyvą šių personažų kilmę (58 p.).

Kitas poskyris – „Užgavėnių daktarai“. „Užgavėnių daktarai kieminėja baltai apsirengę ir visokiais skysčiais bei tepalais „gydo“ nuo įvairių ligų <...> „Daktarai“ Užgavėnių šventėje pamažu pakeitė „vengrus“. „Vengrai“ nevilkdavo daktariškų drabužių, bet taip pat turėdavo įvairių buteliukų su „vaistais“, siūlydavosi gydyti bobas, dažniausiai nuo „alopatijos“. Vyrams „vengrai“ pardavinėdavo senus laikraščius“ (70 p.).

Tektų stabtelėti prie poskyrio „Užgavėnių ubagai“. Gana įtaigiai aprašomas šis reiškinio aspektas, kalbama apie kurtuvėniškių dvasinius gyvenimo momentus, kurių raišką įtakojo vietos Bažnyčia, politika bei ekonomika (76 p.).

Mitologijos tyrinėtojams Šiaulių universitete būtų naudinga pasiremti šio leidinio tekstų autorių ir sudarytojų pateikiama medžiaga poskyryje „Mitologiniai personažai“ (82, 84 p.), kur gana išsamiai pristatomi mitologiniai personažai bei jų veikla. Trys nuotraukos puikiai pristato Užgavėnių raganų tipus.

Kitas poskyris „Toteminės kaukės“ pratęsia ankstesnįjį. Teigiama, kad „žvėris ir paukščius vaizduojančios Užgavėnių kaukės yra pačios seniausios. Jos kilusios iš gyvūnų toteminių savybių garbinimo <...> Užgavėnių gervė Žemaitijoje žinoma nuo vyskupo Motiejaus Valančiaus laikų“ (98 p.). Šešiolikoje nuotraukų pristatomos gervės, arklio, ožio, meškos bei elnio kaukės.

Etnologijos ir folkloristikos programų vykdytojams Lietuvos universitetuose reiktų atkreipti dėmesį į leidinio sudarytojų ir tekstų autorių pateikiamų poskyrių „Užgavėnių gražuolės“, „Kuotrė“, „Kanapinis ir Lašininis“, „Užgavėnių vestuvininkai“ ir „Užgavėnių muzikantai“ medžiagą.

Poskyris „Užgavėnių gražuolės“ įdomus tuo, kad vaizduoja gal tik Kurtuvėnuose sutinkamas tokias kaukes. Poskyryje „Kuotrė“ pristatomi ir sinonimai Katrė, Morė, Magdė (120-130 p.). Skirtingai nei kituose Lietuvos etnografiniuose regionuose, Kuotrė Kurtuvėnų Užgavėnėse visuomet sudeginama. „Čia ji tarsi vaisingumo, gyvybės dievybė, sunaikinama su mintimi,

kad atgims. Kartu su Kuotre sudega ir senųjų metų negandos, žiemos dvasia“ (120 p.). Nuotraukos vizualiai atskleidžia jos sudeginimo apeiginius papročius, tai etnologijos mokslui turi išliekamąją mokslinę vertę. Kanapinis ir Lašininis, kuriuos kurtuvėniškai vadina Kanapinskiu ir Lašinskiu, simbolizuoja Mėsiedo laikotarpį, sotumą, persivalgymą, žiemos tingulį ir saikingą valgymą (130 p.).

Kurtuvėnuose per Užgavėnės vaidinamos vestuvės. Jau-nasis – smulkus vyrukas, o jaunoji – stambi moteris. Seniau vaidindavo vien tik vyrai, kadangi moterims dėl krikščioniškųjų dorovės nuostatų toks vaidmuo buvo nepriimtas (136 p.).

Kokios vestuvės, kokios Užgavėnių šventės be muzikantų? Tad kitas poskyris skiriamas Kurtuvėnų Užgavėnių šventės muzikantams. „Seni kurtuvėniškiai pamena, kaip prieš karą Užgavėnių muzikantai buvo apsirengę žvėrimis, kaukes iš kailio turėjo <...> Užgavėnių muzikantai groja ne tik įprastais instrumentais, bet ir per tarkas brauko, dėžikes barškina ...“ (148 p.). Ši medžiaga ypač reikšminga etnomuzikologijos ir etnologijos mokslams.

Leidinyje baigiamas skyriumi „Šventė“. Jo turinį sudaro trys poskyriai: „Žydukų vaikštynės“, „Užgavėnių eitynės. Kieminejimas“ bei „Kuotrės sudeginimas. Ubagų balius“. „Žydukų vaikštynės“ pristato ne tik kaukes, vaikštynių įrankius (lazdas), aprangą, bet ir deklamavimų tekstus: „Mes žydukai iš Paltavos, norim blynų ir kakavos ...“ (160 p.). Pateikiama unikali etnologinė medžiaga, rodanti, kad „žydukų“ eitynės – tai tarsi repeticija prieš pagrindinį Užgavėnių kieminėjimą. Vaikai iššniukština, kuriuose namuose persirengėlių laukiama, o kuriuose ne. Suau-gusijųjį ėjimas „žydais“ prasidėdavo pavakarę. Tuomet vaikai jau nebedrįsdavo maišytis (160 p.).

Kiti apeiginiai papročiai atskleidžia poskyryje „Užgavėnių eitynės. Kieminejimas“. Eitynių ir kieminėjimo tradicijos Kurtuvėnuose per daugelį metų mažai tepasikeitė. Leidinio sudarytojai tai parodo pateiktose trisdešimt dviejose nuotraukose. Tai unikali medžiaga, prašyte prašanti išsamesnio tyrinėjimo.

„Ubagų baliumi“ užbaigiamas Mėsiedo, linksmybių laikotarpis ir pradedamas priešvėlykinio susitelkimo metas – gavėnia. Šio poskyrio unikali medžiaga ypač naudinga etnologams.

Leidiniui mokslškumo ir tarptautinio pripažinimo galimybes suteikia anglų kalba pristatoma tekstų medžiaga.

Skaitant leidinį kilo keletas diskusinių pastebėjimų. Poskyrio „Užgavėnių žydai“ tekste teigiama, kad Užgavėnių simboliškoje žydai simbolizuoja greit artėjančią pavasarį (46 p.). Su tuo tenka

Knygos pristatyme dalyvavo ir Užgavėnių veikėjai

Liberto Klimkos nuotr.

nesutikti. Jeigu autorių traktuojama, kad atvykstantysis yra naujo įvykio raiškos atspindys ar atnešamos naujos žinios išraiška, tad simboliškai gali būti sietinas su gamtos virsmu, nes žydai ne tik prieš Velykas keliaudavo ir silkėmis bei apyvokos reikmenimis prekiaudavo. Tad šis teiginys lieka atviras diskusijai. Antras – poskyryje „Užgavėnių daktarai“ tekstų autoriai išsamiau nepristato Užgavėnių Kurtuvėnuose „vengrų“ personažų kilmės. Trečias – poskyryje „Mitologiniai personažai“ (82, 84 p.) nei tekstuose, nei fotonuotraukose išsamiau neatskleidžiama „malpos“ personažo kiltis (84, 96-97 p.). Poskyryje „Toteminės kaukės“ nuotraukose fiksuojamas elnio kaukės personažas

(102 p.). Gaila, kad nėra komentaro apie Elnio kaukės vietą ar kilmę Kurtuvėnų Užgavėnių šventėje. Gal tai sietina su vietine medžioklės kultūra, mat Kurtuvėnų miškai nuo seno garsėja gausiomis elnių bandomis?

Šie diskusiniai pastebėjimai nesumenkina leidinio mokslinės vertės. Šio fotoalbumo pasirodymas teikia vilčių, kad jame pateikta medžiaga sudomins Lietuvos etninės kultūros tyrinėtojus ir taps raktu naujiems tyrinėjimams.

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas,
Vytauto Didžiojo universitetas

Leidinyje apie bajorišką sodybą

Juozas Mickevičius, Bajoro sodyba. Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, 2004, 102 p.

Žemaitijos nacionalinis parkas išleido Juozo Mickevičiaus studiją „Bajoro sodyba“. Šis žymaus mūsų etnografo, ilgamečio Kretingos kraštytos muziejaus direktoriaus paveldo kūrinyje – bene vienintelis taip išsamiai aprašantis vienos etnoarchitektūros rūšies objektą – bajoro sodybą. Ji yra nacionalinio parko teritorijoje Šarnelės kaime, Žemaičių Kalvarijos seniūnijoje, Plungės rajone. Įsikūrusi ant gražaus kalnelio, senų medžių apsuptyje, galingo ažuolo paunksmėje. Apsidairant aplinkui – kalvos bangų bangėlėmis bėga iki pat už poros kilometrų nutolusios Žemaičių Kalvarijos. Labai vaizdingos apylinkės! Iškilų žmonių išaugino ši žemė – poetą Vytautą Mačernį, kraštotyrininką Konstantiną Bružą, visuomenės veikėją Jackų Sondeckį. Studijos autorius Juozas Mickevičius (1800-1984) turėjo galimybę sodybą tyrinėti kuo kruopščiausiai ir neskubant, nes joje gyveno jo sesuo. Tikėtina, kad tai – atostogų Šarnelėje darbas.

J. Mickevičiaus studija aktuali tiek teoriškai tyrinėjantiems kaimo statybos paveldą, tiek suinteresuotiems tokių statinių restauracija, išsaugojimu (pastarųjų, deja, labai nedaug). Studija pradedama Šarnelės bajorkaimio istorijos bruožais bei juos papildančiais apylinkių vietovardžiais. Įdomūs iš senųjų kaimo gyventojų lūpų užrašyti pasakojimai apie Šarnelės piliakalnį ir „pilę“, velnių malūną, vaikščiojusias Varduvo pakrantėmis klystžvakes. Išties, archeologų radiniai kaimo laukuose byloja apie žmones čia gyvenus labai nuo seno. Studijoje kuo kruopščiausiai surinktos žinios apie bajorkaimio gyventojus, jų giminystę, palikuonis. Aprašomoji sodyba, seniau vadinta Mantvidiškių dvareliu, priklausė Gegrėnų dvarininkui Antanui Venslauskui, kuris ją už gerą tarnybą padovanojo Juozapui Barakauskui. Šio sūnus Pranciškus darbavosi valsčių sekretoriumi. Valdišką algą sudėjęs su nemažu žmonos atsineštu kraičiu, ūkį pavyko išplėsti iki 77 ha, pasistatyti naujus trobesius.

J. Mickevičiaus studijoje etnografiškai tiksliai aprašyti Pranciškaus Barakausko ūkio sodybos pastatai. Tai gyvenamasis namas, svirnas („klėtis“), tvartai („kūtės“), jaujos („rėjos“), tvarteliai („kūtelės“), pirtis („perenė“), ūkinis pastatas. Labai svarbios žinios apie pastatų konstrukcijas, statybos technologiją. Pateikti ir jų planai. Jie pagrindinai nubraižyti 1979 m. žymaus Kretingos kraštotyrininko inžinieriaus Igno Jablonskio ranka. Labai darbo vertė didina smulkiai aprašyta sodybos raida, joje vykę visi ūkio darbai, ir net istorinių įvykių aidai... Pluoštelis sodybos vaizdų ir gyvenamojo namo vidaus nuotraukų labai

pagyvina pasakojimą. Toks detalus bajorkaimio sodybos aprašas yra bene vienintelis mūsų etnoarchitektūros tyrinėjimuose.

Pasidžiaugus leidinio išskirtine moksline verte, tenka tik apgaildestauti dėl labai neprofesionalaus jo parengimo. Knygelė neturi nei anotacijos, nei įžangos, o jos paskutinis puslapis – baltas. Išnašų šriftas pernelyg smulkus, sunkiai išžiūrimas. Nenurodytas nė tiražas; tikėtina ji bus nedideliu, nes per keletą metų leidinyje plačiau nepaplito, netapo žinomu visiems besidomintiems etnoarchitektūra. Pirmajame skirsnyje pateikta Juozo Mickevičiaus biografija ir veiklos apžvalga, tačiau nenurodyta jų autorystė. Po to seka išsamūs ir gerai archyviniais dokumentais (Lietuvos valstybinio istorijos archyvo, Vilniaus universiteto Rankraščių skyriaus, Žemaičių „Alkos“ muziejaus) paremta Mantvydiškių dvarelio istorijos apžvalga. Nenurodytas ir šios vertingos leidinio dalies autorius; tik iš santrumpų išsif-ravimo galima atsekti, kad tai Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos istorikas Edmundas Mickūnas. J. Mickevičiaus tekste palikta nemaža korektūros klaidų. Apmaudu, kad tokios vertingos medžiagos publikavimui pristigo elementarios leidybinės kultūros...

Prof. dr. Libertas Klimka,
Vilniaus pedagoginis universitetas

Vaclovas Strimaitis ir jo artimieji

Stasė Matulaitytė ir Ciprijonas Strimaitis,
„Istorikas kunigas Vaclovas Strimaitis ir jo artimieji“. Vilnius, 2007, 579 p.

Knyga skirta iškiliam sūduviui kunigui Vaclovui Strimačiui bei jo artimiesiems. Įžangoje „Genealogija – gyvenimo vertės įprasminimas“ aptartas genealogijos istorinis aspektas, jos prasmingumas. Knygą sudaro keturi pagrindiniai skyriai: I. Vaclovo Strimačio žvilgsnis į giminės istoriją. Strimačių, Katilių, Varanų, Olekų giminės genealogija; II. Vaclovas Strimaitis: gyvenimo vingiai, svarbiausios gyvenimo ir veiklos datos; III. Strimačių šeima. Seserys ir broliai; IV. Vaclovo Strimačio biblioteka ir archyvas; ir Priedai: 1) Šunskų parapijos kronika ir 2) Šunskų pasakojimai ir atsiminimai.

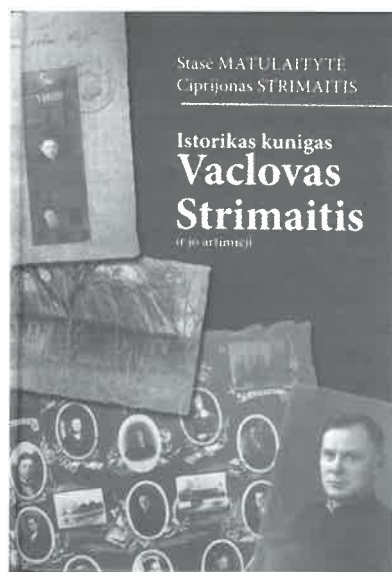
Knygos struktūra logiška, gerai atspindi istoriko ir kunigo gyvenimą bei veiklą. Labai vertinga yra minimų giminų genealogija. Joje naudingų duomenų ras ne vienas skaitytojas. Tie, kurie domisi buvusių kalinių ir tremtinių gyvenimu, knygoje ras unikalios to pobūdžio medžiagos – V. Strimaitis užrašė savo seserų ir brolių kalinimo bei tremties atsiminimus. Tremties gyvenimą vaizdžiai apibūdina ir čia pateikti kunigo sesers Elžbietos laišakai iš Sibiro.

Knyga vertinga ir dar vienu aspektu – joje gausu etnografinės medžiagos ir liaudies kūrybos; ypač tai pasakytina apie „Giminės istorijos“ bei „Šunskų pasakojimų ir atsiminimų“ skyrius. Juose rasime nemažai ir istorinės medžiagos. Šiuo atžvilgiu svarbūs yra istoriko Jono Reitelaičio laišakai. Istorikus, bibliografus bei knygos mylėtojus sudomins V. Strimačio bibliotekos knygų aprašai, šių knygų dedikacijos. Nors jo biblioteka nebuvo labai didelė, bet joje nemažai retų knygų, kurių autoriams nepavyko aptikti Vilniaus bibliotekose. Tarp archyvinės medžiagos didele

jos dalį sudaro V. Strimačio parašytos parapijų istorijos – šaltinis, kuriuo galės pasinaudoti istorikai.

Taigi darbas vertingas ir naudingas įvairių specialybių, įvairių interesų skaitytojams, turi išliekamąją vertę.

Prof. dr. Libertas Klimka,
Vilniaus pedagoginis universitetas

Pirmasis DVD filmų rinkinys „Lietuvių animacija. Šventės ir sėkmės“

Studija „Filmų štrichai“ išleido pirmąjį DVD filmų rinkinį „Lietuvių animacija. Šventės ir sėkmės“, sukurtą 2003–2007 metais. Trumpai pristatomi filmai, kuriuos žiūrovai gali pamatyti šiame DVD rinkinyje.

„Paparčio žiedas“ – tai animacinis filmas apie Joninių šventę, pačią paslaptįgiausią vasaros naktį, kai jaunimas nemiega, vainikus pina, mylimąjį buria, kai pražysta stebuklingas paparčio žiedas. Kas tą žiedą suras, tas bus laimingas. Žiedą surasti sunku, nes kai tik jis pražysta, tuoj nukrenta, o čia jo tyko velniai.

„Užgavėnės“ – kitas rinkinio animacinis filmas apie žiemos palydų šventę, kurioje karnavalų ir linksmybių pagalba stengiamasi pabudinti Gamtą ir Žemę, išvaromi Žiemos demonai ir tinginystė bei pradedamas naujas gyvenimas. Šis animacinis filmas sudėtingas savo grafiniu ir meniniu sprendimu: montažo pagalba jungiami gyvai nufilmuoti personažai ir ant popieriaus pieštuku nupiešti veikėjai, jame atgyja senovinės nuotraukos su praeito šimtmečio vaizdais, ant autentiškų staltiesių senovinėse

trobose šoka karpyti ir piešti personažai. Visos šios meninės priemonės suteikia filmui nenusipėjimą karnavalo koloritą.

Animacinis filmas „Marti iš jaujos“ – tai archajinė lietuvių liaudies sėkmė apie moters ir vyro meilę. Laumės pagrobta mažytė mergaitė ir ją dvidešimt metų augina jaujoje. Užkeikimas dingis, kai bernelis ją pamils ir ves. Šiame filme panaudotas žymaus lietuvių grafiko Viktoro Petravičiaus 1938 metais Paryžiuje sukurtas medžio raižinių ciklas. Grafinėmis priemonėmis stengiamasi išsaugoti dailininko kūrinių autentiškumą. Filmas „Marti iš jaujos“ skirtas dailininko V. Petravičiaus 100-ųjų gimimo metinių sukakčiai.

„Margučių rytas“ – animacinis filmas, skirtas Velykų šventėms. Maža mergaitė su močiute margina velykinius kiaušinius. Močiutė pasakoja mergaitei daugybę įdomių istorijų: apie pasaulio atsiradimą iš kiaušinio, apie Velykų bobutę ir jos burtus, apie kiaušinių marginimo raštus ir Gėrio leliją, pražystančią Velykų rytą. Filme galima pamatyti kolekciją autentiškų lietuviškų

velykinių margučių, organiškai įkomponuotų į stebuklingą, stilizuotą meninį filmo sprendimą.

Tai animacinių filmų dailininkės ir režisierės Jūratės Leikaitės animaciniai filmai. Jie apkeliavę daugybę pasaulio šalių, tarptautinių animacinių ir kino festivalių. Festivaliuose jie laimėjo prizus ir diplomus, susilaukė žiūrovų pripažinimo ir dėmesio.

Šiame rinkinyje pamatysime ir Valento Aškino dokumentinius filmus: „Joninės Kernavėje“, „Filmas apie filmus“, „Apie dailininką Viktorą Petravičių“, „Viktoro Petravičiaus kūryba“, kuriuose apie liaudies menininkus, tradicijas ir kitus dalykus stengiamasi kalbėti žaisminga forma, įpinant trumpus animacinius intarpus, juokingas nuotraukas ar švenčių fragmentus.

Dokumentiniuose filmuose galima išvysti ir interviu su filmų kūrybine grupe, animatoriais, dailininkais fonistais, kompiuterių dizaineriais ir „Filmų štrichų“ studijos darbuotojais. Taip pat juose galima susipažinti su sudėtingu animacinių filmų gamybos procesu, pamatyti juodraštinus animacijos bandymus, režisierės Jūratės Leikaitės kūrybinius ieškojimus.

Filme „Po margučių ryto“ užfiksuoti interviu su tautodailininkais, Velykų kiaušinių margintojomis, taip pat Velykų šventė Rumšiškėse liaudies buities muziejuje ir 2006 metais Vilniaus

Mokytojų namuose veikusi velykinių kiaušinių paroda. Filmų autoriai kalba apie liaudiškų švenčių tradicijas ir kitus rimtus dalykus linksmai, pokštaudami. Rinkinio dokumentinių filmų režisierius Valentas Aškinis, operatorius Viktoras Proškys.

Jūratė Leikaitė,
animacijos dailininkė ir režisierė

Istorinis Kristupo Mikalojaus Manvydo veikalas

Kristupas Mikalojus Manvydas Dorohostaiskis, *Hipika arba knyga apie arklius*. Iš lenkų kalbos vertė Alina Baravykaitė. 400-oji „Saulės deltas“ knyga, 2008, 133 p.

Knyga „Hipika arba knyga apie arklius“ pirmą kartą buvo išleista 1603 m. Krokuvėje lenkų kalba. Ne kartą ji buvo išleista pakartotinai. Ir tik dabar – 2008-aisiais, pasirodė pirmasis lietuviškasis knygos leidimas.

Graikų kalba *hippos* reiškia žirgą, tad tai yra leidinys apie žirgininkystę. Jį parašė garsus karvedys ir politikos veikėjas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis maršalka Kristupas Mikalojus Manvydas. Tai pirmasis šios srities vadovėlis ne tik mūsų krašte, bet ir visoje Rytų Europoje.

Veikalas susideda iš keturių dalių, iš viso 133 puslapių. Pirmojoje dalyje išdėstyta arklio kūno sandara, jo fiziologija, aprašytos pasaulyje išvestos arklių veislės, jų savybės, arklių auginimas ir veisimas. Antrojoje dalyje aprašomas žirgų dresiravimas, mankštinimas, meistriško jėjimo paslaptys. Pačioje didžiausioje trečiojoje dalyje pateiktos žinios apie įvairiuose kraštuose vartojamus pakinktus: apynasrius, žašlus, žaboklius, brizgilus ir t.t. Todėl ir iliustracijų čia daugiausia. Ketvirtoji leidinio dalis skirta arklių gydymui. Hippikos“ veikalo stilius būdingas baroko epochai, tekste daug citatų, atpasakojimų ir polemikos su kitais autoriais. Knyga parašyta gyvai, įdomiai, teksta pajavairina įterpti Vergilijaus eilių posmeliai. Joje atsispindi anų laikų diduomenės gyvenimo, kultūra, pasaulėžiūra.

Knygą puošia 45 piešiniai, išraižyti vario lakštuose kunigaikščių Radvilų dailininko ir kartografo Tomo Makausko (Makowski, 1575-1630) ranka. Žirgų piešiniai veikale dažniausia pateikti perspektyviniuose peizažuose, kuriuose vaizduojamos įvairios krašto vietovės, pilys. Arba laigantys gėlėtose pievose.

Šiandien K.M. Manvydo „Hipika arba knyga apie arklius“ vertinama kaip svarbus LDK istorinio paveldo šaltinis.

Šio vertimo publikavimo tikslas – plačiau reprezentuoti visuomenei Lietuvos mokslo ir kultūros ištakas, įnašą į Europos kultūrą.

Ingrida Mickevičienė,
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Muziejaus leidiniai – Lazdijų krašto visuomenei

Lazdijų krašto muziejus šiemet į gyvenimą palydėjo du „naujųjų metų“ – dėmesio vertus leidinius – „**Mane močiutė taip išmokė**“ ir „**Lazdijų rajono kraštotyrinių darbų katalogas**“. Leidybą, muziejui laimėjus du projektus, finansavo LR Kultūros ministerija ir Lazdijų rajono savivaldybė.

Muziejininkės, vykdydamos projektą „Lazdijų krašto tradicinės kultūros vertybių sąvadas“, bei joms talkinusi Vėsių regioninio parko kultūrologė Lina Klimavičiūtė aplankė didžiulį būrį nagingų, balsingų ir kūrybingų močiūčių, kurios yra ne tik puikios gospadinės, bet ir audėjos, siuvėjos, margučiu margintojos, siuvinėtojos, na ir, žinoma, neapsnūdusios, nosių nenukabinusios moteriškaitės – šaunios dainininkės, šokėjos, pasakorės. Iš viso apklausta apie 500 pateikėjų.

Gaila, kad nemažai jų visgi liko „už borto“, nes parengta medžiaga paprasčiausiai nebetilpo į knygos puslapius.

Kaip sakė muziejaus direktorė Daina Pledienė, šio leidinio redaktorė ir sudarytoja, darbas truko trejus metus. Tiek laiko rinkta ir sisteminta medžiaga apie Lazdijų rajone gyvenančias tradicinės kultūros pateikėjas bei tradicinės kultūros įvykius. Knygelė „Mane močiutė taip išmokė“ skirta moterų darbams. Didžiausias skyrius – audimui. Leidinyje skelbiama trumpa informacija apie pateikėjas, o spalvingos nuotraukos atskleidžia nepakartojamą jų darbų grožį.

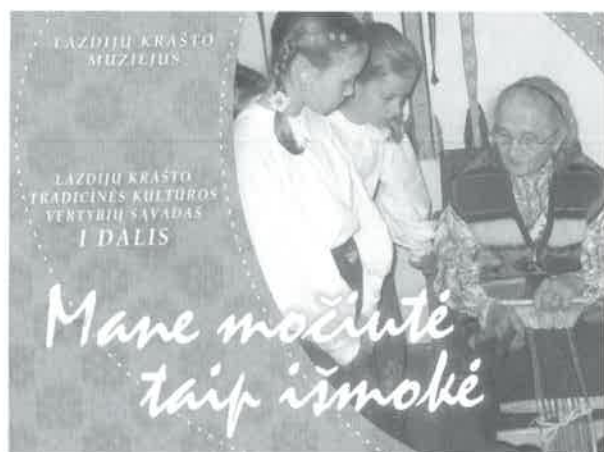
Daina Pledienė pažadėjo, kad nebus nuskriausti ir vyrai. Kitais metais planuojama išleisti antrą dalį, kurioje atsispindės jų darbai, nes dzūkų vyrai irgi ne iš kelmo spirti, tarp jų apstu liaudies muzikantų, kalvių, drožėjų, siuvėjų, pynėjų ir kitokių amatų puoselėtojų.

Antroji knyga – „Lazdijų rajono kraštotyrinių darbų katalogas“ – taipogi naudingas leidinys ir jaunam, ir senam, visiems, besidomintiems kraštotyra.

Leidinyje sudarytas bibliografiniu principu. Tai mokyklų, bibliotekų, muziejų, kitų įstaigų sukaupta kraštotyrinė medžiaga apie mūsų krašto istoriją, tautosaką, etnografiją. Ypač daug surinkta medžiagos apie įvairias apeigas, simbolius, tam kraštui būdingus papročius. Gausu ir kalendorinių bei šeimos švenčių aprašymų. Galima rasti nemažai informacijos apie žymius mūsų krašto žmones, jų indėlį į rajono istoriją, kultūrą ir meną. Vienas skyrius skirtas žymiausiems rajono kraštotyrininkams, daugiausia surinkusiems ir sukaupusiems vertingos kraštotyrinės medžiagos. Šio leidinio sudarytoja – muziejaus fondų saugotoja Daiva Mikalauskienė.

Šios knygos su dideliu pasisekimu pristatytos Lazdijų krašto visuomenei. Lazdijų Viešojoje bibliotekoje organizuotame renginyje dalyvavo tradicinės kultūros pateikėjos, daug garbingų svečių, tarp jų – Alytaus kraštotyros muziejaus direktorė Audronė Jakunskienė, Dzūkijos etninės kultūros specialistas Arvydas Švirnickas, rajono valdžios atstovai, kurie pasidžiaugė Lazdijų krašto muziejaus nuveiktais darbais ir jų iškalbingais rezultatais.

*Dalė Juknevičienė,
Lazdijų krašto muziejus*

Nauji žemaičių muziejaus „Alka“ leidiniai

2005 m. Žemaičių „Alkos“ muziejus išleido pirmą katalogą „**Mažosios architektūros paminklų viršūnės ir antkapių kryžiai**“. Sudarytoja Elvyra Spudytė, fotografas Žilvinas Baltmiškis, maketuotoja Rasa Dedelienė. Į anglų kalbą vertė Benedikta Beniušytė, į vokiečių kalbą – Gregor Fischer. Katalogą spausdino Telšių A. Baltmiškio firma „Spaudos lankas“. Tiražas 500 egzempliorių.

Kataloge pristatoma visa rinkinio kolekcija, saugoma „Alkos“ muziejaus fonduose. Katalogas sudarytas iš trijų smulkesnių dalių: mažosios architektūros paminklų viršūnės, antkapių kryžiai ir kryždirbystės tradicijos tąsa Telšių apskrityje. Katalogo įžangoje pasakojama apie rinkinio formavimo istoriją, pateikiamos viso rinkinio fotografijos su tiksliu metrika. Tekstas iliustruotas fotografijomis su koplytelių vaizdais, kurių viršūnės puošė vadinamosios „saulutės“. Rinkinyje saugomos 155 viršūnės-kryžiai ir 41 antkapių kryžiai. Jie datuojami XIX – XX a. pirmąja puse. Seniausia viršūnė-kryžius paženklinta 1835 m., ji iškalta mėnulio pjautuve. Viršūnių-kryžių geometriniai, augaliniai, dangaus kūnų ornamentai sudaro unikalias kompozicijas: saulės formos, širdies ir daugiakryžmes. Taip pat jie puošti tiesiais ir vingiuotais spinduliais, užsibaigiančiais žvaigždutėmis, lapeliais, tulpių-lelijų žiedeliais, kryželiais. Penkios viršūnės-kryžiai turi Dievo Motinos Marijos vardo santrumpą, 23 – Jėzaus vardo santrumpą. Kai kurios viršūnės turi išlikusius vėjarodžius, kurie buvo tvirtinami po kryžma, rečiau – virš kryžmos. Antkapių kryžiai pagal konstrukciją suskirstyti į vienastiebius ir rėminius – ažūrinius. Jie nukalti iš geležies strypų ir puošti S, C įvairiai interpretuotos formos ornamentais, kurie išdėstyti kryžmos vertikaloje ir horizontaloje. Žinomos pavardės tik keturių senųjų kalvių, kurie vertėsi šiuo amatu. Trečiojoje dalyje pristatomi dabar Telšių apskrityje kuriantys kalviai, sėkmingai tęsiantys tradicijas Telšių, Plungės ir Mažeikių rajonuose. Pateikiama žinių apie kiekvieną kalvį ir pristatoma po keletą jų darbų kryždirbystės tema. 2007 m. išleista knyga „**Žemaičių muziejus ALKA**“, sudarytoja Elvyra Spudytė, fotografas Kęstutis Stoškus, dailininkė Vida Kuraitė, redaktorė Nijolė Deveikienė. Į anglų kalbą vertė Medeivė Tribinevičiūtė. Išleido Lietuvos nacionalinis muziejus. Tiražas 1000 egzempliorių. Leidinys prestižinis. Knygoje pasakojama apie muziejaus kūrimą

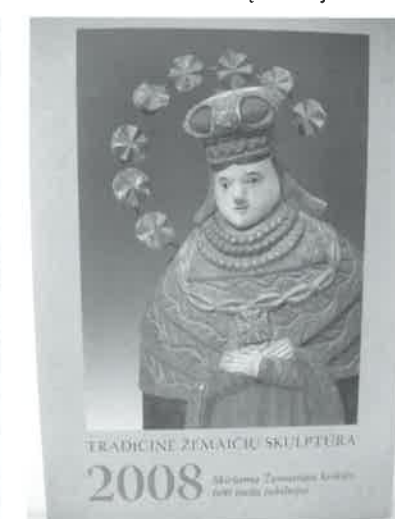
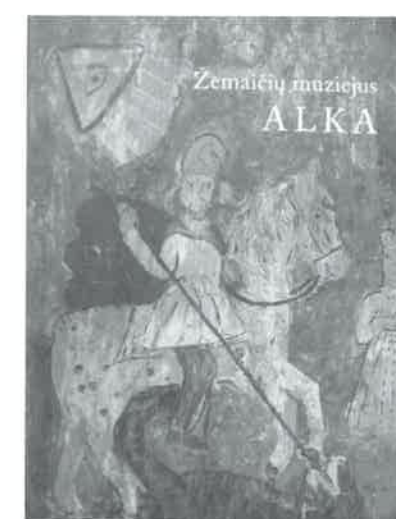
ir eksponatų rinkinių formavimą. Spalvotų iliustracijų pagalba pristatomi muziejaus rinkiniai, kurie suskirstyti į šias dalis: etninės kultūros pavyzdžiai, ryškiausiai atsispindintys muziejaus rinkiniuose (liaudies tapyba ir grafika, liaudies skulptūra ir kai kurių dievadirbių fotografijos, dailininko Juzefo Perkovskio koplytelių piešiniai, viršūnės-kryžiai, kai kurie tarybinio laikotarpio medžio darbai); etnografijos skyriaus žemaičiams būdingi eksponatai (kraičio skrynios, lovatiesės, skaros, rankšluostinės, rankšluosčiai, kiti audiniai, kultuvės, kočėtuvės, prieverpstės, įvairūs buities ir namų apyvokos daiktai, liaudiški muzikos instrumentai, Užgavėnių kaukės ir fotografijos su persirengėliais, dailininko J. Perkovskio piešiniuose užfiksuoti pastatai); dvarų kultūros palikimas (kai kurių Žemaitijos dvarininkų fotografijos, tapyti jų portretai, dvarų buities daiktai – žvakidės, vazos, taurės, baldai, skulptūra, paveikslai); istorinė medžiaga (archeologinių radinių iš Žemaitijos kapinynų pavyzdžiai, monetos, medaliai ir žetonai, dokumentai, reti spaudiniai, istorinių asmenybių fotografijos ir biustai).

2007 m. pabaigoje išleistas 2008 m. kalendorius „**Tradicinė žemaičių skulptūra**“, skirtas Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejui. Kalendoriaus sudarytoja Elvyra Spudytė, fotografas Kęstutis Stoškus, dailininkas Arūnas Prelgauskas, redaktorė Skaidrė Urbonienė. Išleido Lietuvos Nacionalinis muziejus. Tiražas 1000 egzempliorių.

Kalendorius spalvotas. Vienoje pusėje pateikiamos liaudies skulptūrų rinkinio, saugomo Žemaičių muziejuje „Alka“, fotografijos. Jos atitinkamai parinktos kiekvienam mėnesiui pagal populiariausią to mėnesio šventojo minėjimo dieną. Toje pačioje lapo pusėje pateikiamos mėnesio dienos ir išvardintos svarbiausios to mėnesio valstybinių švenčių ir atmintinos dienos. Kitoje lapo pusėje pateikiamas trumpas kiekvieno šventojo gyvenimo aprašas, jo tradicinio vaizdavimo mene aprašas ir tradicinės liaudiškos apeigos, kurios buvo susijusios su šventuoju ir kurias liaudis tradiciškai vykdė tą dieną.

Kalendoriaus įžangoje – Telšių vyskupo Jono Borutos įžanginis straipsnis, pabaigoje – sudarytojos Žemaičių muziejaus „Alka“ skulptūrų rinkinio trumpas pristatymas.

*Elvyra Spudytė,
Žemaičių muziejus ALKA*

Jubiliejinis Biržų krašto muziejaus „Sėla“ leidinys

Pažymint Biržų krašto muziejaus „Sėla“ 80-ąsias įkūrimo metines išleistas jubiliejinis leidinys „Biržų krašto muziejus „Sėla“, kurį sudarė Jadvyga Kriščiūnienė ir Snieguolė Kubiliūtė. Knygą puošia labai daug nuotraukų, susijusių su muziejaus istorija ir saugomais eksponatais. Jų pagrindinis autorius – Remigijus Timukas, kai kurios nuotraukos – Zenono Meškausko ir iš muziejaus foto rinkinių.

Snieguolė Kubiliūtė įžanginėje dalyje išsamiai pristato Biržų krašto muziejaus priešistorę ir visą istorinę raidą, jame dirbusius ir nusipelnčius žmones. Oficialus muziejaus atidarymas įvyko 1928 m. vasario 16 d., minint 10-ąsias Lietuvos nepriklausomybės metines. Biržų muziejaus steigimo iniciatoriai – to meto visuomenės šviesuoliai ir apskrities viršininkas Vladas Rozmanas. Kasmėt vis didėjantis lankytojų skaičius rodė muziejaus populiarumą ir reikalingumą. Ikariniu laikotarpiu Biržų muziejus turėjo apie 18-19 tūkst. įvairių muziejinių vertės daiktų. Žinoma, karo metai buvo sudėtingi muziejaus veiklai, tačiau jau 1945 m. balandžio 1 d. jis vėl tęsė savo veiklą. Per pirmuosius penkerius sovietinius metus muziejus neteko apie 11 tūkst. eksponatų. Ypač muziejui trūko išsilavinusių šviesių žmonių, jame dažnai

keitėsi tiek direktoriai, tiek darbuotojai. Tačiau bėgant metams Biržų muziejus plėtėsi, tobulėjo. Svarbūs jam buvo 1989 m., kai muziejus savo veiklą pradėjo Biržų tvirtovės rūmuose ir tapo Biržų krašto (o ne kraštotyros) „Sėlos“ muziejumi, pirmuoju krašto muziejumi Lietuvoje.

Muziejus pasižymi ir aktyvia mokslinė tiriama, leidybine, edukacine veikla, jame organizuojami renginiai ir šventės, skirtos istorinių įvykių sukaktims paminėti.

Iki 2008 m. muziejus sukaupe 102 429 eksponatus ir tapo I grupės muziejumi. Jubiliejiniam leidinyje pristatomi patys charaktariausi, gražiausi, vertingiausi muziejaus eksponatai iš archeologijos, keramikos, stiklo, architektūros, karybos, fotografijos, dokumentikos, rankraščių, etnografijos, buitines apyvokos reikmenų ir kitų sričių. Tai ypatingas leidinys, puikiai pristatantis muziejaus istoriją ir atskleidžiantis muziejaus vertinimą bei išskirtinumą jo 80-ies metų įkūrimo proga.

Jolita Eidikonienė,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Biržų Radvilų pilis: krašto muziejus (iš knygos „Biržų krašto muziejus „Sėla“)

Geriausiams folkloro kolektyvams – „Aukso paukštės“

Pavasariškais paukščių balsais sostinėje kovo 10-ąją prabilo liaudies dainos ir muzika. Rotušėje nominuoti geriausieji 2007-ųjų metų folkloro kolektyvai, įteikti jiems pripažinimo ženklai – „Aukso paukštės“ prizai. Tokia tradicija gimė prieš devynetą metų; nominacijas įsteigė Lietuvos liaudies kultūros centras ir Dainų šventės fondas. „Aukso paukštėmis“ apdovanojami mėgėjų teatrai, chorai, liaudies ansambliai, pučiamųjų orkestrai. Ir žinoma, folkloro kolektyvai, nes būtent jie atskleidžia tai, ką turime gražiausio tautos dvasios turtų lobyne. „Aukso paukštės“ visada „atskrenda“ Kovo 11-iosios išvakarėse, švenčiant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metines. Juk mūsų tautiškosios tradicijos įgavo sparnus pilnavertei ir laisvai rašikai tik nepriklausomoje valstybėje!

Folkloro kolektyvų laureatai išrenkami po vieną iš kaimo, miesto, vaikų ir tradicinės muzikos kolektyvų. Taip sumąstyta, kad galima būtų tiesiai etninės kultūros kelius į ateitį: kaimo ansambliai išlaiko gyvąją jos tradiciją, sėdamiesi iš liaudies dainų ir papročių kraičio skrynios, senolių sukrautos šimtmečiais; miesto ansambliai džiugina tautas dvasios turtais visuomenę koncertuose, šventiniuose renginiuose; gi vaikų ansambliai perima atlikimo tradicijas, o svarbiausia – pagarbą ir meilę tautos etninei kultūrai. Taip nutiesiamas tiltas tarp kartų, lyg senajame Lietuvos kaime, kai anūkėliai visa ko gražaus pramokdavo iš savo senelių: ir darbų darbelių, ir dainų, pasakų, ir gražaus elgesio tarp žmonių bei gamtoje.

„Aukso paukštės“ prizas – prasmingai simbolinis, tai margaspalvis paukštelis, ištrūkęs iš narvelio, nors tas yra iš paausuotos bronzos. Sakytume, kūrybinis proveržis, tarsi liaudies daina – iš mūsų vienadienio mąstymo rėmų ar šiuolaikinio gyvenimo rūpesčių...

2007-ųjų geriausiu kaimo folkloro ansambliu pripažinta Druskininkų kultūros centre susibūrusi „Stadalėlė“, kuriai vadovauja Lina Balčiūnienė. Žinoma, tai dzūkiškas ansamblis, ir jo dainos bei šokiai – iš pačių ansamblių jaunystės. O tarmiškas pavadinimas reiškia medelį, dar ir sedula vadinamą. Iš dzūkiškos dainos: „Augo girion stadalėlė, tai slaunas medelis...“ Kolektyvo dainingumu žavėjosi ne tik Lietuvos folkloro gerbėjai, bet ir Lenkijos, Švedijos žiūrovai.

Miesto folkloro geriausiu ansambliu pripažinta Šilutės kultūros ir pramogų centro „Verdainė“, kuriai vadovauja Regina Jokubaitytė. Kas per žodis - Verdainė? Tai pavadinimas vieno iš keturių senoviškųjų kaimų, iš kurių išaugo Šilutės miestas. Ansamblyje dainuoja, muzikuoja, šoka ir dideli, ir maži; vyriausiam 78-eri, jauniausiam – treji. Tik repertuarą jiems tenka susidaryti iš užrašytų lietuvininkų krašte folkloro kūrinių. Bet taip ir išsaugojama šio Lietuvos etnografinio regiono, patyrusio liūdną istorinę lemtį, savastis... Su didžiule pagarba čia gyvenusiems, tėviškę mylėjusiems ir ją puošusiems žmonėms...

Etninės kultūros puoselėtojus džiugina Utenos vaikų lopšelio-darželio „Želmenėlis“ pasirinktas ugdymo keliąs: taigi su liaudies dainomis, pasakomis, žaidimais. Pradedant lopšine mažiukams... Ir kokie gražūs rezultatai! Jau 18 metų, kai čia suburtas ansamblis „Kupolytė“; jame 22 buvę „Želmenėlio“ ugdytiniai ir 10 pedagogų. Su ansambliu profesine prasme augo ir jo vadovė Elena Kiškienė, neseniai baigusi universitetines etnologijos studijas. O kalendorinės šventės „Kupolytė“ dažnai

rengia Beržatilio kaime, netoli garsiojo Tauragno ežero, jaukioje ūkininkų Juodvalkių sodyboje. Kaip ten smagu ir įdomu miesto vaikams... Labai norėtusi, kad tokių kolektyvų Lietuvoje būtų kuo daugiau.

Jau seniai nuotaikinga muzika, aukštu profesionalumu ir kūrybiškumu garsėja instrumentinio folkloro grupė „Vydraga“. Nuo 1988-ųjų jai vadovauja kompozitorius ir pedagogas Algirdas Klova. Lietuvos vardą „Vydragos“ muzikantai yra garsinę daugybėje pasaulio šalių; jų uždegančiam muzikavimui plojo publika ir Kinijoje, ir Anglijoje. Šiomet jie – „Aukso paukštės“ nominantai tradicinės instrumentinės muzikos kategorijoje.

„Aukso paukštė“ apdovanojimų kolektyvų kūryba – atbalsiai to meto, kai Lietuvą išties buvo galima pavadinti dainų kraštu. Liaudies dainos vertė ypač išskyla lemtingais tautai ir valstybei momentais. Ji guodžia, stiprina, telkia ir vienija... O pasaulis lietuvių liaudies dainą pripažino jau kadaise. Mažosios Lietuvos kunigas Pilypas Ruigys savo studijoje „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“, parašytoje 1745 m., paskelbė tris liaudies dainų tekstus, išvertęs juos į vokiečių kalbą. Studija iškart patraukė Europos šviesuomenės dėmesį. Didysis poetas Johanas Volfgangas Goethe vieną jų įdėjo į savo muzikinę pjesę „Žvejo duklė“. Dramaturgas Gotholdas Lessingas apgailestavo, kodėl paskelbtos tik trys; jos tokios poetiškos. Tada nacionalinių kultūrų propaguotojas Johanas Gotfrydas Herderis į savo rinkinį „Tautų dainos“, išleistą 1778 m., įdėjo jau 8 lietuvių dainas. Taigi lygiai prieš 330 metų lietuviška daina iš varganų kaimo bakūžių išėjo į pasaulio kultūros erdves.

Libertas Klimka

2007-ųjų „Aukso paukštės“ laureatė Utenos ansamblis „Kupolytė“ (vadovė Elena Kiškienė)

Ramintos Kriščiūnienės nuotr.

Pažymėtas Lietuvos mokslo draugijos šimtmetis

Lietuvių mokslo draugijos idėja brendo kartu su tautos Atgimimo sąjūdžiu. Šią mintį savo raštuose, dažniau „Aušros“ laikraštyje, kėlė Jurgis Zauerveinas, Jonas Basanavičius, Jonas Šliūpas bei kiti to meto šviesuoliai. Būtinybė steigti lietuvių intelektualinį potencialą vienijančių mokslinės veiklos centrą buvo akivaizdi. Draugijos pirmtakais galima laikyti 1895 m. Tilžėje (Mažoji Lietuva) įsteigtą „Birutės“ draugiją bei 1889 m. Baltimorėje (JAV) išievių suburtą „Lietuvių mokslo draugystę“.

Perspektyvos tautos kultūros moksliniam tyrinėjimams Lietuvoje atsivėrė po spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo. Draugijos įstatai buvo parengti 1905 m., steigiamasis susirinkimas įvyko 1907 m. balandžio 7 d. Vilniuje, „Kanklių“ salėje. Pirmaisiais jos nariais tapo 42 asmenys, iš kurių ir išrinkta pirmoji valdyba: J. Basanavičius, A. Vileišis, A. Smetona, J. Bagdonas, P. Vileišis, J. Tumas. Pirmininku tapo Jonas Basanavičius, šias pareigas ėjęs iki mirties 1927 m. vasario 16 d. Ilgainiui Lietuvos mokslo draugija tapo plačia organizacija, per visą veiklos laikotarpį turėjusia apie 2000 narių. Tarp jų buvo ir nemažai lituanistikos besidominčių garsių užsienio mokslininkų.

Draugijos veiklos programa buvo daugialypė. Tikslą trumpai apibrėžia Jono Basanavičiaus formuluotė: „Savo veikime prieš akis turėti visuotinį lietuvių tautos ištyrimą par excellence“. Tačiau bene svarbiausia įgyvendinama nuostata, kurios negalima buvo atvirai deklaruoti – tautinės tapatybės stiprinimas. Tai tąsa to proceso, kuris prasidėjo knygnešystės epochoje. Draugijos veikla neabejotinai siekia sukurti būsimos

Lietuvių mokslo draugijos suvažiavimo dalyviai. Iš kairės į dešinę: sėdi Jonas Jablonskis, Julija Žymantienė-Žemaitė, Petras Kriaučiūnas, dr. Jonas Basanavičius, Liudvika Didžiulienė-Žmona, dr. Jonas Dielininkaitis; antroje eilėje: Vincas Palukaitis, dr. Antanas Vileišis, ketvirtas – Adomas Skėteris, Gabriėlius Landsbergis-Žemkalnis, Jonas Ambrazaitis; trečioje eilėje: Juozas Kairiūkštis, dr. Jonas Spudulis, Mečislovas Davainis-Silvestraitis, dr. Mykolas Kuprevičius. Vilnius, 1912 m. A. Jarušaičio nuotr. Iš kn.: Lietuvos mokslo draugija. 1907-1940. Lithuanian Scientific Society. 1907-1940. Lietuvos nacionalinis muziejus, 1997, 39 p.

nepriklausomos valstybės pagrindus – švietimo, mokslo, kultūros pradines struktūras.

Lietuvių mokslo draugija ėmėsi rinkti medžiagą lietuvių kalbos žodynui, tautosaką, darė etnografinius aprašus, kaupė tautodailės eksponatus, pradėjo archeologinius, antropologinius bei istorinius tyrinėjimus. Pagal mokslų šakas subūrė sekcijas, visokeriopa skatinusias šios veiklos plėtrą. Kasmetiniuose Lietuvos mokslo draugijos suvažiavimuose buvo skaitomi narių moksliniai referatai. Tyrinėjimų rezultatai skelbti tęstiniame leidinyje „Lietuvių tauta“. Išplėtojus darbus buvo įkurtas muziejus, biblioteka ir archyvas, imtasi paminklosaugos rūpesčių. Renkant tautosakos ir etnografinę medžiagą, į kraštotyrinę veiklą įsitraukė nemažai žmonių įvairiuose Lietuvos kampeliuose. Vėliau, paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, tai padėjo suburti sėkmingai ir efektyviai veikusias kraštotyros draugijas.

Lietuvių mokslo draugijos veikla vyko itin nepalankiomis sąlygomis. Jos darba varžė ir carinė, ir vokiečių bei lenkų okupacinės valdžios. Tačiau Lietuvos mokslo draugija, sukurdama mokslų institucijų struktūrinius pradmenis, tapo Lietuvos mokslų akademijos pirmtake.

Reikšminga valstybingumo tapsmui sukaktis pažymėta mokslinėmis konferencijomis, kurios įvyko Lietuvos Respublikos Seime, Signatarų namuose (organizavo Lietuvos nacionalinis muziejus), Lietuvos literatūros ir tautosakos institute.

Libertas Klimka

Etnokino festivalis Balkūnuose

Gegužės 5 dieną Balkūnų kaime (Miroslavo seniūnija), dailininko Antano Žmuidzinavičiaus sodyboje – klijimo teatre, vyko respublikinis kino mėgėjų trumpametražių filmų festivalis „Etnokinas 2007“. Jame dalyvavo filmų etninės kultūros temomis kūrėjai iš Klaipėdos, Šilutės, Lentvario, Elektrėnų, Merkinės, Šiaulių, Kauno, Vilniaus, Kupiškio, Alytaus miesto (Alytaus jaunimo centro) ir rajono (Miroslavo).

Festivalio svečiai turėjo galimybę pamatyti 18 filmų (du iš jų konkursinėje programoje nedalyvavo). Kino mėgėjus vertino komisija: etnologas profesorius Libertas Klimka, fotografijos, televizijos ir kino kritikas Skirmantas Valiulis, teatro ir kino aktorius Ferdinandas Jakštys, Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo Dzukijos regiono specialistas Arvydas Švirmickas, Alytaus rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir sporto skyriaus vedėja Virginija Mačiulienė, Lazdijų krašto muziejaus direktorė Daina Pledienė, Miroslavo seniūnas Jonas Juravičius.

Festivalis „Etnokinas 2007“ – tai ne vien filmų peržiūra ir nominacijų geriausiems įteikimas. Tai buvo graži šventė. Kaip teigia renginio idėjos autorius ir pagrindinis organizatorius Robertas Šarknickas, joje apsilankyti tikrai verta.

Priartinti prie etnokultūros jaunimą

Festivalis išaugo iš R. Šarknicko, dirbančio ir su jaunimu (jis Šv. Benedikto gimnazijos teatro studijos „Kompozicija“ vadovas), idėjos paskatinti jaunąją kartą susipažinti su nepaprastai turtinga mūsų etnine kultūra, pažinti, kokios įvairios ir įdomios yra liaudies tradicijos, papročiai, pagoniškos, krikščioniškos kalendorinių švenčių, šeimos gyvenimo ciklo kertinių įvykių apeigos, istorinių įvykių panoramos ir kt. Tokia temų įvairovė festivalio nuostatuose buvo pateikta dalyviams.

„Šis projektas yra ir kaip edukacinė programa: rinkdamiesi medžiagą būsimajam filmui, jauni žmonės patys turėjo tapti etnografais. Juk jų užduotis buvo ne tik filmuoti, bet, svarbiausia, rinkti medžiagą apie būtent jų kraštui būdingas tradicijas, papročius. Norėta, kad festivalis aprėptų visus penkis etnografinius regionus – Dzukiją, Aukštaitiją, Suvalkiją, Žemaitiją ir Mažąją Lietuvą. Džiaugiuosi, kad „Etnokinas 2007“ sudomino ne tik jaunimą, bet ir trisdešimtmetį perkopusius žmones. Dar vienas svarbus aspektas – galimybė pamatyti unikalios, nepaprastai vertingos medžiagos, kurią iki šiol buvo regėję beveik vien kultūros centrų darbuotojai. Ji tikriausiai ir toliau būtų gulėjusi lentynose“, – sakė R. Šarknickas.

Robertas buvo aktyvus renginio vadybininkas: jo balsas, kviečiantis dalyvauti renginyje, skambėjo beveik visų šalies miestų ir rajonų kultūros ir švietimo skyriuose, jaunimo organizacijų būstinėse, kūrybos centruose. Rezultatai pranoko lūkesčius. Festivalio dalyviai pretendavo į penkias nominacijas: tris – už etnografinės vietovės, krašto autentiškumo puoselėjimą, dvi – už geriausią etnografinio filmo režisūrą ir geriausią etnografinio filmo operatoriaus darbą. Nominantams buvo įteikti ir piniginiai prizai (po 200 litų), kuriuos įsteigė UAB „Dzukijos vandenys“ (direktorius Rolandas Žakas). Mielus prizus – „Etnokino“ suvenyrus – sukūrė alytiškis medžio drožėjas Saulius Lampickas.

Nestigo muzikos, dainų ir dzūkiškų vaišių

Festivalio programa buvo gana įvairi: Balkūnuose šeštadienį galėjo smagiai praleisti įvairių pomėgių žmonės.

Vienas renginio dėmuo – „Alytaus naujienų“ fotografės Zitos Stankevičienės fotografijų paroda „Paskutinė kelionė“. Zitos fotoaparatas kruopščiai fiksavo R. Šarknicko ir operatoriaus Gintaro Galbuogio filmo „Dzukijos laidotuvių apeigos“ kūrimo eigą. Šio vyksmo epizodai atsivėrė trisdešimtyje fotolakštų. Nuotraukos žiūrovams atskleidė ir tai, ko jie nepamatė pačiame filme (beje, „Dzukijos laidotuvių apeigos“ konkursinėje festivalio programoje nedalyvavo).

Sodybos, menančios dailininką A. Žmuidzinavičių ir teatrologą Vytautą Maknį, kieme įsikūrė amatininkai, šlepetes siuvo (ne vieną porą kaip suvenyrą ir festivalio dalyviams dovanoj) krokialaukiškiai Dalia ir Gediminas Paplauskai. Puokštes komponavo ARKC Ūdrijos filialo floristikos būrelis nariai, vadovaujami Reginos Zabitenės. Svirne, sukdamą ratelį, ir verpdama, senoviškas dainas dainavo Anelė Radvinskienė iš Eičiūnų. Apgailestavusi, kad negalės atvykti, septynias pintines festivalio suvenyrų „fondui“ dovanoj daugiskė pyneja iš vytelių Rasa Aleksandravičienė. Miroslavo vidurinės mokyklos moksleiviai, vadovaujami dailės mokytojo Sauliaus Gudaičio, išdrožė lietuviškų verpsčių, kurios taip pat buvo padovanotos festivalio dalyviams.

R. Šarknickas labai dėkingas ir UAB „Karklai“ direktoriui bei vadybininkams Jonui ir Jūratei Andrijauskams už festivaliui pagamintus suolus (tiksliau didžiulį trijų aukštų suolą-tribūną). Ši rėmėjų dovana ir pasiliko sodyboje – klijimo teatre, ji pravers ir būsimiems renginiams.

Festivalyje koncertavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijos folkloro ansamblis „Lauksna“ (vadovė Loretą Juciūtė). Smagias melodijas sugrojo šaunūs mūsų krašto kaimo muzikantai „Smetoniški bernai“ – Algimantas Ramanauskas, Teofilis Juškauskas, Gintautas Ivanauskas ir Petras Kričena.

Visi galėjo gardžiuotis dzūkiškos virtuvės skanėstais – namiene duona, bandomis, gira, čia pat iškepta aromatinga pautiene. Šiuos kulinarinio paveldo gardesius patiekė Alovės visuomeninė organizacija „Susiedai“.

„Festivalyje griežtai atsiskaičiau prekybos kioskelį. Kaimo žmonių drabužiai, amatai, dzūkiški patiekalai – tepadvelkia Balkūnuose tikra kaimo dvasia. Kad būtume, kaip sako Kostas Smoriginas, šiek tiek geresni“, – taria R. Šarknickas.

Aušra Žvinakevičiūtė

Sveikinami konkurso nugalėtojai

Laivininkų šventė

Vasaros atostogas labai pajvairina šventės, o ypač tos, kurios rengiamos Pamaryje, Kuršių nerijoje ar ežerų krašte. Savitumu išsiskiria Laivininkų – Kuršmarių žvejų šventė, rengiama rugpjūčio viduryje Rusnės saloje. Pirmiausia šventės rengėjus, Salos etninės kultūros ir informacijos centrą reikia pagirti už vietinių tradicijų priminimą, jų iškelimą ir gaivinimą.

Kas įdomiausia buvo Laivininkų šventėje? Žinoma, senosios Kuršmarių burvaltės – kurėnai ir venterinės valtys. Tvirtaborčiai, kvepiantys derva, išdidžiai ant stiebo nešantys spalvingąsias vėtrunges. Tokių burlaivių niekur kitur Europoje nepamatysime. Tik keleto entuziastų bei Jūrų muziejaus vykdytos programos dėka pavyko pratęsti jų gyvastį. Ir net šventiniam spektakliui pagal Hermano Zudermano kūrinį „Kelionė į Tilžę“ kurėnai pasirodė beesą tinkama scena. Prišvartuotuose Pakalnės upės krantinėje kurėnuose žaviai vaidino Rusnės dramos mėgėjų kolektyvas „Keltas“ (režisierė Virginija Gajauskienė).

Po spektaklio burvaltės išplaukė atidaryti tautodailininkų mugės ir koncertinės šventės dalies Atmatos upės krantinėje, prie senojo tilto pylimo. Tikrai šie laivai papuošė krantinę, primindami prieškarinio nuotraukų vaizdus. Kurėnai – labai vertingas mūsų pamario kultūros paveldas. Jų formą šimtmečiais gludino marių bangos, o vėtrungių ženklus išrašė žvejų viltys... Todėl norėtusi matyti kasmet vis daugiau linguojančių krantinėje stiebu.

Šventės simboliu netikėtai tapo svogūnų pynė. Pasirodo, puikiai jie derėdavo Nemuno pavasarinio potvynio, vadinamo šaktarpiu, užliejamuose ir patrešiamuose daržuose. O laivininkai turėjo paprotį, naują žvejybinę valtį nuleidus į vandenį, jos bortus papuošti šermukšnių šakelėmis, o į jutą įmesti svogūną – žvejybos sėkmei, žvejo laimei. Gražiai apie laivininkų tradicijas kalbėjo etnokultūros centro direktorė Birutė Servienė, bet ir perspėjo, kad nederėtų prie vandens švilpauti, nes atlėks smarkus gūsingas vėjas.

Šventėje įdomu buvo stebėti rodomus senuosius rusniškių darbus bei amatus. Moterys pademonstravo, kaip svogūnai būdavo supinami žiemai į storiąsias ir ilgiausias kasas, vidun įsukant vandens žolių. Ir kitokių pynimų šventėje apsilankiusieji galėjo pamatyti: milžinišką krepšį, skirtą sugauti nęgių laikymui, nupynę patyręs meistras Ervinas Prūsas iš Girininkų kaimo. Tas krepšys atiteko Kazio Banio etnografinėi sodybai Skirvytės kaimelyje, pažymint muziejaus įkūrimo dešimtmetį. Gi jaunasis pynėjas Vaidas Gričius iš žilvičio šakelių jau mikliai

surezga nėginius bučiukus. Tautodailininkai Angelė ir Vytautas Raukčiai savo stoginę mugėje papuošė vėjyje besiblaškančiomis iš medžio skiedrų drožtomis žuvėdromis. O vaikus, beje, ir suaugusius, jiedu pradžiugino senoviniai žaislais, ištekintais iš nuostabiai gražiai parinktos medienos. Žuvų ištekliai mariose nuolat mažėja, tad paguodai šioje mugėje galima buvo išgyti Raimondo Prikockio iš Klaipėdos dailiai nulipdytą molinę pleksnę, išdegtą juodosios keramikos technologija. O vaikams meistras čia pat padėdavo nusižiesti savo pirmąjį dirbinį – ar dubenėlį, ar vazelę.

Iki vakaro skambėjo smagi muzika ir dainos: rusniškias bei salos svečiams koncertavo Rusnės „Skados“ folklorinis ansambelis (vadovė V. Svitkinienė), Šilutės, Švėkšnos, Juknaičių, Gardamo kolektyvai, profesionalūs dainininkai. Temstant į Atmatą buvo nuleistas vainikas vandenyse žuvusiems žvejams pagerbti. Netrukus upės vandenį nuspalvino išpūdingo fejerverko ugnys. O diskotekoje šelstančio jaunimo neišvaikė nė decibelais prisišauktas audros debesis...

Čia tikrai verta pasvarstyti apie Rusnės salos ateitį... Juk tai unikalūs gamtos kampelis, kraštovaizdžiu išskirtinis, visai kitoks. Migruojančių paukščių prieglobstis, tūkstantinių pulkų poilsio vieta. Labai įdomi ir salos istorija, menanti kryžiuočių žirgų ganyklas, ruošiantis žygiams į Lietuvą. Savita miestelio architektūra, ypač mediniai dviaukščiai jo pastatai. Yra techninio paveldo įdomybių: švyturys, polderių siurblynė. Ir žinoma, žvejų tradicijos bei papročiai. Taigi visos prielaidos tapti europinio lygmens turistų traukos centru. Gal ir Laivininkų šventė galėtų išsirutulioti į tą atrakciją, kuri duotų postūmį gražiai kurortinio miestelio ateičiai. Tarkime, surengti senoviškųjų kurėnų regatą aplink salą arba per marias į Nidą ir atgal. Daug kas atvyktų pasigrožėti tokiu reginiu.

Šilutės rajonas turi energingus vadovus, daug dėmesio skiriančius kultūrai. Kaipgi kitaip – turizmas, aktyvus poilsis, sportinė žūklė neabejotinai yra šio krašto raidos prioritetai. Tik reikėtų drąsesnių ir ryžtingesnių žingsnių tvarkant Rusnės ir salos kaimelių gerokai apširusį, apleistą etnoarchitektūros paveldą, steigiant poilsinę infrastruktūrą, atkuriant istorinę žvejų flotilę, palaikant kultūrinę iniciatyvas. Bėlieka Salos bendruomenei palinkėti senoviniu laivininkų priežodžiu – „septynių pėdų vandens po kyliu“...

Libertas Klimka

Spektaklis „Kelionė į Tilžę“ pagal H. Zudermaną

Autoriaus nuotraukos

Varėnos rajono 2007 m. renginiai

Dzūkijos žemėlapis

2007 m. kovo 16 dieną Varėnos rajono kultūros ir švietimo darbuotojams buvo pristatytas Dzūkijos senųjų žemių istorinis žemėlapis, nupieštas dailininko Arvydo Každailio. Projekto sumanytojas LR Seimo narys Gediminas Jakavonis sakė, jog šio istorinio kultūrinio žemėlapio tikslas – įprasminti mūsų praeitį ir priminti jaunajai kartai valstybingumo ištakas bei istoriją.

Žemėlapio rengėjas istorikas Vidas Abromaitis teigė, kad sunku buvo nuspręsti, kokia gi ta Dzūkija buvo ir koki istorijos laikotarpį reikėtų vaizduoti. „Čia yra visas tūkstantmetis. Mėginta suderinti praeitį ir dabartį – tai, kas nelabai įmanoma“. Dzūkija išsiskiria gelsvu fonu, bet čia pavaizduoti ir aplinkiniai kraštai – Baltarusijos, Lenkijos dalis, Marijampolės apskritis. Nustatant ribas remtasi tradicijomis, papročiais, etniniais savitumais. Žemėlapyje nurodyti istoriniai paminklai. Didžiųjų mūsų vietos, svarbiausios datos, miestų ir miestelių herbai.

Savo kūrybos dainas apie Dzūkiją atliko Albertas Antanavičius.

Edukacinės pamokėlės jaunimui

2007 m. kovo 27-28 dienomis Varėnos kultūros centre vyko edukacinės pamokėlės jaunimui su tautodailininke Saule Lazarevičiene ir Panočių pagrindinės mokyklos dailės mokytoja Aušra Smėlevičiene. Pamokėlėse dalyvavo Varėnos „Ažuolo“ vidurinės Mokyklos moksleiviai. Pirmąją dieną moksleiviai mokėsi rišti verbas, antąją – narstyti vestuvinius sodus. Tautodailininkė savo amatus pristatė patraukliai ir artistiška. Šių edukacinių pamokėlių tikslas – jaunimą paskatinti domėtis savo krašto kultūra ir etnografija, susipažinti su senaisiais amatais. Ir iš tiesų buvo sulaukta nemažo jaunimo susidomėjimo. Saulės Lazarevičienės kūrybos spektras apima ne tik velykinių verbu rišimą ir sodų narstyimą, bet ir audimą, sausų žolynų kompozicijas bei paveikslus ir kitas iš rankdarbių srities toli į meno sritis nužengusias veiklos apraiškas. Tad ir ateityje planuojama organizuoti tokio pobūdžio pamokėles jaunimui.

Vaikų folkloro festivalis „Eglynaičiai“ Marcinkonyse

Apniukusią, šaltą ir vėjotą birželio 2 dieną praskaidrino Marcinkonyse vykęs pirmasis regioninis vaikų folkloro ansamblių festivalis „Eglynaičiai“. Jame dalyvavo Alytaus ir Druskininkų miestų, Alytaus, Lazdijų ir Varėnos rajono vaikų folkloro ansambliai ir pavieniai atlikėjai. Kiekvienas renginyje dalyvavęs kolektyvas buvo apdovanotas padėkos raštais ir lumzdeliais, kuriuos kolektyvų vadovams įteikė Varėnos rajono savivaldybės mero pavaduotojas Alvydas Valeiša, jaunosios folkloro puoselėtojas sveikino Varėnos kultūros centro direktorė Marytė Stoškutė. Pasak šio festivalio organizatorės, Varėnos kultūros centro vyr. specialistės – etnografės Linos Būdienės, tai pirmasis, bet tradiciniu tapsiantis vaikų folkloro festivalis, kurį planuojama organizuoti kas dveji metai. Jis neabejotinai taps vienu iš daugelio rajone vykstančių renginių, kuris puoselės dzūkų kultūrinio paveldo tradicijas. Kadangi Dzūkijoje jaunimo folkloro kolektyvų nėra daug, norima, kad jaunimas plačiau perimtų iš vyresniųjų senąsias dzūkų dainas, šokius, žaidimus ir kad tai, kuo gali didžiuotis Varėnos kraštas, nenukeliautų į užmaršį.

Festivalio dalyviai Marcinkonyse šurmuliavo nuo pat ryto. Jie aplankė Dzūkijos nacionalinio parko Marcinkonių etnografinį muziejų, keliavo pažintiniu Čepkelių valstybinio rezervato taku. Po pietų jaunimas bendravo su Marcinkonių etnografinio ansamblio dainininkais.

Vakarop prie Kastinio ežero susirinko festivalio dalyviai ir žiūrovai. Koncertavo Alytaus rajono kultūros centro Butrimonių filialo vaikų folkloro ansambelis „Ciltukas“ (vadovė Laima Kalinauskienė), Pūnios filialo jaunimo folkloro ansambelis „Levendrėlė“ (vadovė Onutė Kizilienė), Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos vaikų folkloro ansambelis „Sakalėlis“ (vadovė Reda Vokietaitienė), VšĮ Alytaus jaunimo centro vaikų folkloro ansambelis „Kupolėlis“ (vadovė Lina Kaminskienė), Viečių pagrindinės mokyklos vaikų etnografinis ansambelis „Kielytė“ (vadovė Angelė Krištopaitienė), Leipalingio pagrindinės mokyklos mokinių kapela „Vingrė“ (vadovai Danutė Alkevičienė, Kazimieras Žilionis), Druskininkų miesto „Ryto“ gimnazijos ir Saulės pagrindinės mokyklos vaikų folkloro ansambelis „Racilukai“ (vadovė Lina Dudulienė), Varėnos kultūros centro vaikų folkloro ansambelis (vadovė Lina Būdienė), Žilinių pagrindinės mokyklos vaikų folkloro ansambelis „Legenda“ (vadovė Danutė Jaraminienė), Liškiavos pagrindinės mokyklos etnografinis būrelis (vadovė Aldutė Zubrienė), Senosios Varėnos A. Rylišio vidurinės mokyklos vaikų folkloro ansambelis „Serbenta“ (vadovė Irena Naujūnienė), Marcinkonių laisvalaikio ir pramogų centro jaunimo folkloro ansambelis „Eglynaičiai“ (vadovė Ramutė Avizienė), Nedzingės Laisvalaikio centro vaikų folkloro ansambelis „Piemenukai“ (vadovė Vanda Mockevičienė), Kabelių laisvalaikio centro vaikų folkloro ansambelis (vadovė Danutė Valentukevičienė), Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos folkloro būrelis (vadovė Rita Černiauskienė), Merkinės jaunimo etnokultūros klubas „Kukumbalis“ (vadovai Rita ir Vytautas Černiauskai), Erika Kašėtaitė ir Greta Petrovaitė (vadovė Rosita Svetikienė), Goda Debesiūnaitė ir Guoda Čepaitytė (vadovė Onutė Zacharkienė), Lukas Macijauskas ir Rokas Svirskas (vadovė Onutė Zacharkienė).

„Armonikaicis 2007“

2007 m. birželio 9 d. Varėnos kultūros centre vyko dvilyktoji Alytaus apskrities armonininkų šventė varžytuvės. Renginyje dalyvavo per 30 muzikantų iš Alytaus, Druskininkų miestų ir Alytaus, Lazdijų bei Varėnos rajonų.

Po šventės paskatinamieji prizai įteikti jauniausiam šventės muzikantui Justui Baliukoniui (9 m.) ir vyriausiajam muzikantei Julijai Tarailienei (88 m.). Vertinimo komisija III vietą skyrė Banadui Urbelioniui (Varėnos r.), II vietą – Romui Dudzinskui (Druskininkai), I vietą – Vytautui Tereniui (Varėnos r.). Vertingais specialiais prizais buvo apdovanoti anksčiau įvykusių švenčių laureatai. Žiūrovai išsirinko labiausiai jiems patikusį muzikantą – Praną Zajankauską iš Alytaus r., kuriam įteiktas specialiai sukurtas prizas. Šventės pabaigoje koncertavo Varėnos kultūros centro liaudiškos muzikos kapela „Periodas“. Po koncerto dalyviai linksminosi smagioje vakaronėje.

Karališkas lietus

Vienas iš ypatingų ženklų, kuriuo buvo paženklinti bendri šiemetiniai renginiai, skirti Valstybės (karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienai pažymėti, buvo tai, kad jie visi buvo „nu-prausti“ kaip niekad gausingo lietaus. Lietus pylė tikriausiai visoje Lietuvoje, tiksliai pagal posakį „čia Lietuva, čia lietus lyja“. Tad ne išimtis buvo ir Varėnos rajonas, kur renginiai Valstybės dienai prasidėjo jau liepos 5 d. Varėnos Dainų slėnyje. Kelioms dešimtims ištikimiausių bei drąsiausių, neisšsigandusių kiaurai košiančio lietaus gerbėjų grojo irgi dainavo „Pievos“ iš Rokiškio, „Atalyja“ ir „Žalvarinis“ iš Vilniaus, o atkaklus Derėžnyčios keramikas A. Matonis siūlė savo dirbinius ir džiaugėsi, kad jiems lietus nebaisus, o ir prekyba visai neblogai einasi. Liepos 6 d. karaliaus Mindaugo karūnavimo renginiai persikėlė į Merkinę ir dėl to paties karališko nesibaigiančio lietaus vyko uždaroje patalpose. Džukijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centre buvo atidaryta A. Matuko fotografijos darbų paroda „Kalnai mums simfoniją groja“ o Merkinės laisvalaikio ir pramogų centre vyko šventinis koncertas, kuriame merkiniškius griausmingai palinksmo liaudiškos muzikos kapelės „Paparcis“ iš Varėnos, „Kaimo daina“ iš Druskininkų ir Girėnų kaimo kapela. Po koncerto jaunimas rinkosi į šokių vakarą, o lietus vis lijo ir lijo...

Kaimo šventė „Vai, girdėc, girdėc kap Lynežeris gieda“

2007 m. rugpjūčio 18 d. Lynežerio kaimas atsibudo ne nuo kasdienės rutinos. Tautiniai drabužiais, baltom skarelėm pasi-

Pirmojo vaikų folkloro ansamblių festivalio „Ėglynai“ akimirks

puošios moterys traukė link Lyno ežero, kur vyko išpūdinga šventė. Lynežerio kaimo tyla, ramybė, pušų spindesį vandeny sujaukė skambūs folkloro ansamblio balsai. Vaikai, anūkai, sveteliai iš visų kraštelių sugužėjo prie ežero pasižiūrėt koncerto. Unikaliu renginiu džiaugėsi Seimo narys Gediminas Jakavonis, rajono meras Vidas Mikalauskas, Dubičių parapijos klebonas Elijas Anatolijus Markauskas. Šventės vedančioji Kaniavos seniūnė Janina Pavilionienė nuoširdžiai pristatė šventės dalyvius: Vilniaus folkloro ansamblius „Ūla“, „Dzūkulis“, „Varsą“. Šventę pradėjo visų ansamblių bendra daina „Vai senai senai pas motuly buvau“, toliau programą tęsė Lynežerio moterėlės. Sveikinimo žodžius tarė Antanas Akulavičius – senosios kartos atstovas ir Angelė Mortūnaitė – jaunosios kartos atstovė. Lynežerio kaimas išsikėlė savo vėliavą, kurią pašventino klebonas E. A. Markauskas. Į koncertą sugužėjo ir kaimyniniai folkloro ansambliai iš Panočių, Dubičių, Marcinkonių kaimų. Visus be galo nudžiugino ir nuotaiką pakėlė Vincento Švagždžio sukurta odė Lynežeriui. Buvo apdovanota vyriausia kaimo gyventoja Antosė Švedienė (104 m.) ir jauniausias kaimo gyventojas Valentinas Mortūnas. Iki sutemų skambėt nenustoję Prano Ulbino ir Danieliaus Tarailos muzika. Kas šoko, kas prie laužo dainavo, kas šnekučiavosi, dalijosi jaunystės prisiminimais, džiaugėsi tokiu subuvimu.

Grybų šventė džugino grybų, linksmybių ir svečių gausa

Rugsėjo 29 d. Varėnoje nušurmuliavusi Grybų šventė neabejotinai pateisino grybų sostine tituluojamo miesto pavadinimą. Šventė, tradiciškai prasidėjusi penktuoju Lietuvos gyvavimo čempionatu Varėnos rajono savivaldybės mero taurei laimėti etnografinio Žiūrų kaimo miškuose, iki vėlaus vakaro tęsėsi Varėnos miesto parke. Grybautojų, surinktų grybų, svečių iš Lietuvos ir užsienio, linksmybių ir gėrybių skaičiumi Varėna tądien buvo panaši į didmiestį. Makavykų, Baravykų, Voveraičių ir kitose „grybiškose“ gatvelėse nuo ryto iki vakaro buvo neįmanoma prasilenkti. Iš pat ryto nusiteikti šventiškai ragino ir giedras „bobų vasaros“ oras... Į miesto parką plūste plūdo varėniškiai ir svečiai.

Šventės atidarymo metu Varėnos rajono savivaldybės meras Vidas Mikalauskas pasidžiaugė, kad „šventėje tiek daug bičiulių, draugų, svečių. Ši šventė – tam tikras vainikas, pagarbos ženklas džūkams ir drauge visų džūkų šventė. Esu dėkingas visiems džūkams, gausinantiems mūsų aruodus, sugebantiems išlaikyti senuosius papročius. Jie maloniai nusiteikę pakviesti į savo kiemelius. Ir aš kviečiu Jus visus būti kaip namuose...“. Šiūmetėje šventėje linksminosi daug svečių iš sostinės, taip pat svečiai iš miestų-partnerių: Mikolaikų, Gižycko, Ščemudo (Lenkija), Prenclau ir Trebbin (Vokietija), kuriuos su varėniškiais sieja ne vienerių metų draugystė, kiti garbūs svečiai iš Švedijos, Šveicarijos. Didžiausia Varėnos krašto šventė ir džūkų vaišingumu bei tebepuoselėjama senoviniai amatais buvo sužavėti Jungtinių Amerikos Valstijų, Austrijos, Airijos, Kinijos ambasadoriai. Šventės atidarymo metu Airijos nepaprastasis ir igaliotasis ambasadorius Donald Denham lietuviškai prisipažino: „Aš myliu Lietuvą, aš myliu grybai“. Nepaprastasis ir igaliotasis JAV ambasadorius Lietuvoje John Albert Cloud buvo pasirošęs lietuvišką kalbą ir sakė, jog jam labai smagu jau antrą kartą dalyvauti šventėje ir iš jos parsivežti pintinę grybų. Gerų išpūdžių ir pilnus krepšius džūkų lauktuvių iš šventės išsivežė ir Vilniaus tarptautinės moterų asociacijos narės.

Aštuonių rajono seniūnijų, Alytaus apskrities savivaldybių, Varėnos technologijos ir verslo mokyklos ir kituose kiemeliuose vyko nuotaikingi koncertai, kiemelių šeimininkai demonstravo krašto tradicijas, papročius, o jų kiemelius užklydusius vaišino tradiciniais džūkiais skanėtais: grietine „babka“, sūriu, namine duona, kitais gardumynais. Senieji džūkų buities ir darbo rakandai seniųjų turguje dairėsi naujų šeimininkų. Nors šiemet Varėnos krašto miškai grybautojams nedosnūs, tačiau grybų valgių ant džūkų stalų tikrai netrūko.

Varėnos moksleivių kūrybos centro kiemelyje tądien buvo įsikūrus „Meistrų meistras“. Kiekvienas šventės dalyvis turėjo gerą progą pamatyti ir pats išbandyti, kaip dirbama iš medžio, molio, piešiama, kaip kuriamos žolynų kompozicijos. Varėnos dailės studijos „Kadagys“ kiemelyje buvo galima išgyti moksleivių sukurto medžio dirbinių.

Grybininkų kiemeliuose buvo galima ne tik paragauti, bet ir nusipirkti grybų ir uogų, Druskininkų, Valkininkų, Varėnos urėdijų kiemeliuose – susipažinti su turistiniais ir rekreaciniais objektais. Nuo pat ankstyvo ryto medžio drožėjų varžytuvėse „Džukelis“ dalyvavę penki profesionalūs Lietuvos skulptoriai bei varėniškis moksleivis Mindaugas Vyšniauskas savo dirbinius sėkmingai pardavė vakarop vykusiame aukcione. Dėl jų varžėsi ir politikai, ir vietiniai verslininkai.

Pirmoji Mindaugo Vyšniausko išskobta skulptūra „Grybaujantis vyrukas“ nupirko Žemės ūkio ministrė Kazimiera Prunskienė. Brangiausiai – už 6100 litų parduota skulptoriaus iš Garliavos Adolfo Teresiaus sukurta skulptūra „Ežiukas“. Už alytiškio Sauliaus Lampicko „Obuolį“ gauti pinigai – 1650 litų – skirti penkiolikmetei matuiziškei Ramunei Saulėnaitėi. Į aukciono metu pastatytą aukų dėžutę nereginičiai, bet turinčiai Dievo dovaną – puikų balsą – ir tądien nuostabiai scenoje padainavusiai Ramunei, noriai aukėjo ir dideli, ir maži. Kad išsipildytų Ramunės svajonė išgyti muzikos instrumentą, pinigų paaukojo ir Varėnos rajono savivaldybės meras Vidas Mikalauskas bei Žemės ūkio ministrė Kazimiera Prunskienė. Sėkmingai buvo parduota ir Raimondo Blažaičio „Baravykas“, Žilvino Karkaucko „Grybų muzikantas“, Prano Petronio „Mergaitė“. Pagrindinėje scenoje šventės dalyvius linksmino ir tarpusavyje varžėsi Aukštaitijos ir Džukijos kaimo kapelės.

Vėlinių vėjai... be vėjų

Šiemetis ruduo lepus, saulėtas, šiltas – tokia įžanga į didžiąją mirusiųjų pagerbimo šventę Vėlines arba, senoviškai – Ilges. Ši šventė, paprastai apie save primena gerokai prieš lapkričio 1-ąją prasidedančiu gūsingu vėju, kuris, sakoma, padeda vėlėms atkelti ir gyvųjų pasaulį. Tačiau štai šių metų spalio 26-oji, kaip ir daug kitų iki tol buvusių, rami, bevėjė ir tądien Varėnos kultūros centre penktą kartą vykstantis tradicinis renginys „Vėlinių Vėjai“ yra bene vienintelė vėjo apraiška, kuri Varėnon atpučia ypatingus svečius. Centro kino salėje užžiebus žvakes pristatomas pirmasis iš jų – režisierius Robertas Šarknickas su etnografiniu dokumentiniu filmu „XX a. Pradžios džūkų laidotuvių apeigos“. Šis įgyvendintas etnokino projektas – tai yra pirmas dokumentinis filmas tokia tema ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Alytaus rajono kultūros centro vyriausias etnografas ir filmo scenaristas bei režisierius Robertas Šarknickas prisipažino, kad linksmus dalykus filmuoti yra maloniau, tačiau jam patinka griauti stereotipus, todėl trumpametražėje juostoje įamžino XX amžiaus pradžios laidotuves Alovės parapijoje. „Papročiai keičiasi, todėl būtina juos fiksuoti ir perduoti ateinančioms kartoms“, – neabejojo savo darbo prasmingumu R.

Šarknickas, finansavimą gavęs iš Kultūros ministerijos ir Alytaus rajono savivaldybės.

Filme įamžintos visos laidotuvių apeigos – mirusiojo apiplovimas, karsto dirbimas, šarvojimas, atsisveikinimas su mirusiuoju, laidotuvių procesija iki pat kapo duobės, net kiaušės pjovimas gedulingiems pietums. Velionio vaidmenį atliko pats sodybos šeimininkas, laidotuvių dalyviai sutiko pabūti garbaus amžiaus aloviškiai, patys menantys senąsias apeigas. Anot režisieriaus, sunkiausia buvo surasti raudotojas, tačiau sutikusios filmuotis senutės juostos kūrėjų nenuvyklė. Režisierius atsakė į žiūrovų klausimus ir atsisveikino salėje esančioms garbaus amžiaus senolėms nuoširdžiai linkėdamas stiprios sveikatos.

Scenoje šeimyninis klasikinės muzikos ansamblis „Regnum muzicale“ iš Vilniaus. „Mes lyg penkios juodos katės“, – juokauja ansamblio vadovė arba šeimos mama Raimonda Daunienė, pristatydama juodai vilkinčias keturias savo dukras ansamblio muzikantes. Užburiantis pasirodymas kerį giliu atliekamos muzikos išjautimu, galia, sklandžiu atlikimu. Smuikus, fleitą, arfą, kontrabosą retsykais pertraukia žodžiai – muzika, pasipildžiusi kalba, poezija, proza, vėl vilnija ir liejasi. Visa esybė galima justti Vėlinių vėją, nors lauke nevirpa nė vienas medžių lapelis. „Dzievuliau, kap gražu...“, – atsidūsta kažkas salėje. Reginys, palydimas netikėto maršo, jau baigiasi. Už didžias atlikėjų dvasios dovanas išdalijami kuklūs raudoni žiedai, o rengėjai pasilieka spręst mįslę devyngyslę, kaip „Regnum muzicale“ istengė sutalpinti visą savo koncertinę mantą, įskaitant ir didžiąją arfą bei save, į kuklaus dydžio mašinėlę ir taip įveikti atstumą nuo Vilniaus iki Varėnos su pratėsimu iki pat Kabelių...

„Verbenos“ jubiliejus

Lapkričio 17 d. 17 val. Matuizų laisvalaikio ir pramogų centre vyko folklorinio ansamblio „Verbena“ 40-ties metų jubiliejinis koncertas. Moterys dainavo senelių ir prosenelių liaudies dainas, žaidė žaidimus. Jos ne tik gražiai dainavo, bet ir dainuodamos dirbo senovinius darbus. Koncerto metu buvo pagerbtos pačios pirmosios dainininkės, vadovai ir visi, kurie prisidėjo prie liaudies dainų puoselėjimo. Tylus minute buvo pagerbti dainininkai, kurie jau išėję į Anapilį.

Lina Būdienė,
Varėnos kultūros centras

Mokytoja Saulė Lazarevičienė jaunimą moko verbų rišimo gudrybių

Prasmingesnis laiko švaistymas

Kartais žodžio kirtis iš esmės keičia žodžio reikšmę. Kitas skaitytojas, pripratęs prie balius dainų, išgirdęs „Kukumbalis“, ko gero, svajotų apie velnių, kaukių balių, bet „kukas“ sietinas ne tik su velniais, bet ir kaukais – nešančiais turtus namams. Senovės tyrėjai sako, kad Kukumbalis ne ką nusileidžia Šventaragio, Pajautos, Raigardo slėnių ar Tauro kalno vardams. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Algirdo palaikai kartu su puikiausiu žirgu buvo iškilmingai sudeginti Kukovaičio miške, netoli Maišiagalos pilies. Vienas Alytaus rajono XIII – XIV a. piliakalnis yra Kaukais vadinamame kaime. Merkinėje esantis Kukumbalis irgi kilęs iš senosios mitologijos, kurioje žodžiai su „kauk, kuk“ žymi ypatingus miškus, pelkes, šventas vietas, kur gyvena protėvių vėlės. Kai kurie tyrėjai „Kukumbalyje“ išvelgia prūsų kalbos palikimą. Tad natūralu, kad 2001 metais susikūrus Merkinės jaunimo etnokultūros klubas pasivadino „Kukumbaliu“.

Klubas ne tik koncertavo Merkinėje, Varėnoje, Alytuje, Rietave, Lietuvos Seimo rūmuose, bet ir išleido dvi kompaktines plokšteles. Parėmus Dzūkijos nacionaliniam parkui, 2002 m. klubas visuomenei pristatė kompaktinę plokštelę „Merkinės dainos ir šokiai“, kurioje skamba Merkinės apylinkių dainos ir melodijos, o 2006 metais – „An marelų krašteliu“. Pastarąjį projektą: „Modernus jaunimas senoviniame kaime (šiuolaikinis požiūris į tradicinį folklorą)“ rėmė Dzūkijos nacionalinis parkas ir Varėnos r. savivaldybė.

Klubas dalyvavo organizuojant Jaunojo etnografo mokyklos darbą. 2004 metais aštuoniems Merkinės Vinco Krėvės-Mickevičiaus gimnazijos moksleiviams Vilniuje, Lietuvos istorijos institute buvo iškilmingai įteikti „Jaunojo etnografo mokyklos“ diplomai. Klubas puoselėja ne tik senąsias krašto dainas, bet ir tradicijas, papročius. Kasmet Merkinės lankytojų centre gruodžio mėn. organizuoja „Kūčių stalo repeticiją“, o birželio mėn. prie mistinių Jonionių akmenų išpuodingai švenčia „Rasas“.

„Kukumbalis“ švenčia Rasą prie Jonionių akmenų

2007 m. klubas įgyvendino projektą „Dzūkijos lopšinės glėbyje“, kurį finansavo Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Varėnos r. savivaldybė, parėmė Dzūkijos nacionalinis parkas. Projekto rezultatas – etnologinė monografija „Merkinės lopšinės ir žaidinimai“. Šia proga Merkinėje ir jos apylinkėse lankėsi LTV laidos „Gyvenimo ratu“ kūrybinė grupė. Buvo filmuojami garsieji Merkinės apylinkių keramikai: Elvyros Petraitienės šeima Maksimonių kaime ir Petras Pretkelis – Zakavolių, o Merkinės lankytojų centre buvo susuktas reportažas apie „Kukumbalio“ veiklą. Jaunieji klubo nariai laisvai ir sąmojingai atsakinėjo į rimtus doc. Zitos Kelmickaitės klausimus apie darbą ekspedicijos metu, kai jaunieji tyrėjai rinko tautosaką būsimai knygai.

Gediminas Čaplikas sakė, kad klube jam patinka todėl, jog čia jis gali dainuoti, šokti paprastai, taip kaip moka, nors kiti vaikai patikino, jog kartais reikia ir labiau pasistengti, ypač prieš koncertus. O Vita Pačkauskaitė tvirtino, kad „Kukumbalyje“ ji išmokusi dzūkuoti, nes vadovė negailestingai verčianti visas dainas dainuoti dzūkiškai. Filmavimo metu Skirmantas Stravinskas, atsakydamas į Z. Kelmickaitės klausimą, kodėl jaunimas lanko „Kukumbalį“, mestelėjo visus sužavėjusių ir prajuokinusį kalam-būrą: „Prasmingesnis laiko švaistymas“, kuris, anot režisieriaus Juozo Javaičio, galėtų tapti naujos televizijos laidos pavadinimu. Tenka apgailėstauti, kad laida „Gyvenimo ratu“ transliuojama tik per antrąją Lietuvos TV programą, jos nemato didžioji dalis Lietuvos „provincijos“, kuri su mielu noru antrąją programą iškeistų į pirmąją.

Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centro „Šalcinio svetainėje“ lapkričio 30 d. įvyko monografijos „Merkinės lopšinės ir žaidinimai“ pristatymas, į kurį gausiai susirinko Merkinės, nacionalinio parko žmonės, atvažiavo grupė Širvintų rajono švietimo centro žmonių, pasiskelbusių „Kukumbalio“

fanais, būrelis jaunuomenės iš Alytaus r. Eičiųūnų jaunimo ir vaikų užimtumo centro.

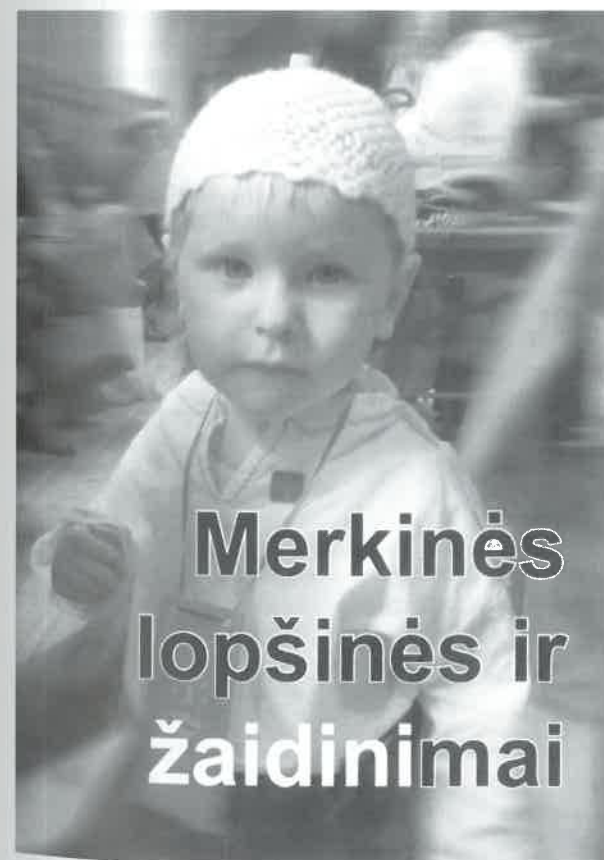
Dzūkijos nacionalinio parko direktoriaus pavaduotojas dr. Eugenijus Drobelis sakė apie „Kukumbalį“, gali kalbėti labai daug, nes geriausiai pažįsta tą paslaptinę skardžiabalsį pelkės pasaulį. Pasidžiaugė, kad Merkinėje toks šaunus jaunimas, kad „Kukumbalis“ atsinaujina, šviečia naujais veidais.

Gamtininkas, žurnalistas Henrikas Gudavičius teigė, kad viskas priklauso nuo žmogaus. Štai apsigyveno šilinių dzūkų krašte suvalkietė Joana Serenčikienė ir ilgus dešimtmečius būrė garsųjį Marcinkonių ansamblį, kurį įkūrė Roma Petrušytė ir Juozas Averka. O Merkinėje, nuo Balio Buračo krašto atsiradus aukštaitėi Ritai Černiauskienei, įsikūrė „Kukumbalis“. H. Gudavičius pažymėjo, kad visa tautosaka yra natūrali, kaip ir pats gyvenimas, ji kupina grožio, kuriame dera saikingas nešvankumas ir juokas, kaip ir pristatomoje knygelėje.

Varėnos kultūros centro etnografe Lina Būdienė pasidžiaugė, kad šis leidinys pasirodė pačiu laiku, nes ji dabar ruošianti Marcelės Paulauskienės (Žiūrų ansamblio vadovės) dainų knygą, o dabar akivaizdžiai pamačiusi, kad būsimai knygai trūksta lopšinių, tad ji būtinai nuskubės pas M. Paulauskienę paklausinėti apie vaikų žaidimus ir lopšines.

V. Krėvės gimnazijos direktoriaus pavaduotoja Rasa Vaisietienė pasidžiaugė, kad gimnazijos mokytojai Rita ir Vytautas Černiauski (Kukumbalio vadovai) yra aktyvūs ir iniciatyvūs ne tik mokykloje, bet ir rūpinasi vaikų užimtumu po pamokų.

Gamtininkas dr. Mindaugas Lapelė brėždamas liniją nuo Jono Basanavičiaus darbų per Aleksandro Karlovičiaus (dvarininko, gyvenusio netoli Šubartonių ir dalyvavusio 1863 m.

2007 m. klubo „Kukumbalis“ įgyvendinto projekto „Dzūkijos lopšinės glėbyje“ rezultatas – ši etnologinė monografija

skilime) liudijimą apie tautinį lietuvių atgimimą iki nūdienos Merkinėje teigė, kad tikrieji valdovų rūmai statomi ne Vilniuje, o tokiu štai darbu po mažą plytą mūrijant į mūsų valstybės pamatus. Pasikvietęs jaunąjį kukumbalietį Vytautą Čapliką pasupo jį ant savo kojos klausdamas, kas tai: kykojimas ar žaidinimas. Pasirodo, jodinimas.

Seimo narys Gediminas Jakavonis, atskubėjęs iš Eišiškių, kur dalyvavo Stanislovo Rapalio lietuviškos gimnazijos šventėje, pasidžiaugė, kad tas kraštas per pastaruosius penkiolika metų igavo daugiau lietuviškumo ir pasveikino Merkinės jaunimą su prasmingu darbu saugojant dzūkiškąjį etnosą.

Retas Lietuvos miestelis gali pasigirti tokia leidinių gausa, kai knygos viršelyje įvardijamas vietovės pavadinimas. Merkiniečiai pagrįstai gali didžiulotis, kad tai jau penktoji knyga su Merkinės vardu. Tačiau ši nedidelio tiražo – 400 vnt. (tai savotiškai didina vertę) knyga reikšminga Lietuvos mastu. Neatsitiktinai Lietuvos istorijos instituto etnologas dr. Žilvytis Šaknys šią 142 psl. knygelę įvardijo kaip etnologinę monografiją, ypač pabrėždamas tą svarbą, kad tautosaką rinko ir analizavo vaikai. Knygos pagrindą sudaro Simonos Valeišaitės darbas, kuris 2006 m. Respublikiniame jaunųjų filologų konkurse laimėjo pirmąją vietą. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius habil. dr. prof. Leonardas Sauka, Vilniuje paėmęs į rankas šią knygelę, džiūgaudamas rodė docentei Bronėi Stundzienei sakydamas: „Štai, žiūrėkit – lopšinės gyvos, o Jūs sakėt, kad senoji tautosaka miręs reikalas Lietuvoje“. Pasirodo, kituose Lietuvos regionuose sunkiai sekasi mažuosius kūrinius užrašyti, o Dzūkijoje tai dar dainuojama gyvai. Nuostabą kelia, kad dainingame Dzūkijos krašte tautosakininkai dėl gausybės įvairiažanrių suaugusiųjų repertuaro dainų palyginus mažai yra užrašę lopšinių, žaidimų ir kykojimų. O juk kai kuriuos žodžius ir jų prasmes spėjome pamiršti. „Kukumbalio“ jaunimo dėka gausaus būrelio Merkinės pateikėjų (tarp kurių ir vienas vyras) visa tai bus žinoma ne tik tyrėjams, bet ir turės praktinę naudą jaunoms mamoms bei tėveliams, kurie galės iš knygelės pasimokyti šiltų dainelių, juokinių savo vaikučiams.

Algimantas Černiauskas,
Dzūkijos nacionalinis parkas

Dr. Žilvytis Bernardas Šaknys (Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vedėjas) Rasos šventėje buria jaunimui iš surinktų žolynų

Armonikierių festivalis Tartu

2007 metų rugpjūčio 8-12 dienomis aš ir mano bičiuliai Edmundas Širmulis su žmona Nijole buvome pakviesti į Estiją, į Tartu mieste vykstantį tradicinį armonikierių festivalį „XIV Tartu Lootspillifestival“.

Gražu, ankstų, dar nakties rūko šydu apglėbtą Tėviškės rytą mes visi trys sėdome į autobusą ir po valandos kitos palikome lietuvišką gamtą. Po nedidelių pasienio procedūrų jau važiuojame svetingos Latvijos keliais. Štai ir Estijos pasienio punktas, o už jo, dairantis į jau nebaltiškais žodžiais užrašytus reklaminius skelbimus, estiškos gamtos ir buities peizažus, pasimato Tartu priemiesčio savitumai, rotušės, bažnyčių bokštai.

Tartu – tai miestas, turintis garbingą ir įdomią istoriją, kur amžių vingiuose keitėsi politinės santvarkos, valdžios, bet jis visais laikais buvo ir yra mokslo, meno, aukštos kultūros, puoselėjančios tautines tradicijas, miestas.

Sutiko mus Tartu etnocentro atstovai: Kadri Giannakaina Laube, Trinu Nutt ir Tuuli Tubin paprastai, nuoširdžiai, maloniai. Diatoniniai dumpliniai muzikos instrumentai Estijoje išpopuliarėjo XIX a. Labiausiai buvo paplitę iš vakarinės šalies dalies, mažorinės dermės, vadinami įvairiais vardais: *härmonik, löötsmoonik, põrguorel, jõrmul* arba *korts pill*. Žymus estų muzikantas ir meistras August Teppo (1875-1959) pagal Vienos armonikos sistemą ėmė gaminti diatonines armonikas. Vėliau šiuos instrumentus imta vadinti Teppo armonikomis arba pagal regiono pavadinimą – Voru armonikomis. Palaipsniui šios estiškos armonikos pasidarė populiarios net visoje Estijoje. Pirmasis estiškų Teppo armonikų festivalis įvyko 1993 metais. Ši tradicija gyva ir stiprėja iki šiolei. Šio muzikos instrumento populiarinimo bei tradicijos išlaikymo tikslais ir buvo sumanytas dumplinių diatoninių muzikos instrumentų festivalis, tapęs tarptautiniu.

Programa buvo intensyvi, įdomi ir turininga, o pirmasis šventinis koncertas buvo patikėtas mums. Rugpjūčio aštuntąją 18 valandą aš ir E. Širmulis Tempere House courtyard turėjome valandos koncertą – pamoką. Kadangi iš anksto žinojome galutinį mūsų kelionės tikslą, tad buvome tam pasiruošę. Be bandonijų (mus, beje, visi ir vadino – „Dvi bandonijos“), surinkau piemenų muzikos instrumentų: medinius ir molinius švilpukus, ožragi, sekminių ragelius, šauklį, skudučius, ragus, dūdeles, lumzdelius, terkšlę, birbynę, o Edmundas prie bandonijos dar pridėjo ir Peterburgską armoniką, kurią jis puikiai ir išradingai valdo. Tad važiuojame ne poilsiauti, bet rimtai ir atsakingai dirbti, rodyti mūsų tautos piemenėlių pirmuosius muzikos instrumentus. Iš pradžių rodžiau, kaip pamėgdžioti paukščių balsus, vėliau buvo grota visais turimais instrumentais. Mudviejų koncertas, o tiksliau piemenėlių muzikos instrumentų demonstravimas, kurį užbaigėme Peterburgska armonika ir bandonijomis, užtruko apie valandą. Po mūsų sėkmingo ir žiūrovus sudominusio pasirodymo dar mokėme ir lietuviškų šokių. Ši misija teko man ir poniai Nijolei, o grojo Edmundas.

Kitą dieną visų armonikierių – estų, norvegų, suomių ir lietuvių koncertas vyko atviroje erdvėje, kalno papėdėje, kurio prieigose įrengta kavinė-baras. Čia grojo Tartu jaunimo saksofonininkų orkestras, pora kūrinių jis atliko kartu su Teppo armonikieriais. Po linksmo, įdomaus ir spalvingo visų muzikantų pasirodymo vyko bendras vakaras-pasidainavimas prie alaus bokalo.

Pentktadienio rytą kultūros centro salėje mes vėl kartojome savo valandos programą, atliktą pirmojo vakaro metu. Čia jaučioje muzikantų ir žiūrovų aplinkoje grojome ir rodėme piemenėlių muzikos instrumentus. Po pasirodymo daugelis muzikantų ir žiūrovų apžiūrino ir bandė groti visais mūsų instrumentais. Tai buvo abipusiai naudingas ir įdomus patirties pasidalijimas su kitų kraštų muzikantais, žiūrovais.

Šeštadienio rytą 11 valandą visi festivalio dalyviai rinkosi parke ant pilies kalno, prie šermukšnio, pasodinto prieš keliolika metų, estiškų armonikų meistrų darbams atminti. Po malonaus pasisėdėjimo ir pasigrojo gamtoje, kur daugiausiai buvo grojama ir demonstruojamos estų meistrų Teppo armonikos, visi pasklido po Tartu miesto parkus, gatves. Čia miesto gatvėse, parkuose, skveruose išsibarstę po kelis muzikantus grojo ir linksmino praeivius, miesto svečius, turistus.

Bene iškilmingiausias, didžiausio susikaupimo ir išminties bei visų atlikėjų meistriskumo pareikalavęs koncertas vyko garsiojo Tartu Universiteto Auloje. Čia dominavo estiškos Teppo armonikos, o jomis virtuosiškai grojo studentai. Studijuojantys muziką Estijos studentai supažindinami su Teppo armonikomis. Grojimas šiomis armonikomis – viena iš dėstomų muzikos specialybių. Keturių estų studentų grojimas pateikė daug minčių apmąstymams, buvo ne tik įdomus, bet ir išpūdingas. Du iš jų grojo minėtomis armonikomis, o dvi merginos – viena akordeonu, kita – mygtukiniu akordeonu. Vienas armonikierius grojo originalias estų liaudies dainų, šokių melodijas, o kitas – konservatorijos studentas-virtuozas – estišką melodijas, harmonizuotas kompozitorių, kurios nuskambėjo įdomiai, spalvingai, šiuolaikiškai.

Įdomu pažymėti tai, kad po šio bene įdomiausio ir išradinčiausio visų mūsų pasirodymo, ten pat vienas estų verslininkas įteikė verslininkų įsteigtą premiją, kuri bus skiriama jaunai muzikantei Kadri Giannakaina Laube įsigyti naujai armonikai bei taps parama jauniems estų muzikantams – armonikieriams.

Albinas Batavičius,
bandonininkas

Groja Kadri Giannakaina Laube

Autoiraus nuotr.

Cimbolai ir dūdmaišiai: muzikavimas suburia

Jau dvi vasaras Aukštaitijos nacionaliniame parke vyko dūdmaišininkų ir cimbolininkų mokymo stovykla. Idėja ją surengti atsirado ne tuščioje vietoje. Tai tiesiog tęstinis reiškinys: parke vyko kompleksinė etnografinė ekspedicija su Lietuvos liaudies kultūros centro (toliau –LLKC) specialistais, kurios metu buvo keičiamasi ir bendros veiklos galimybių idėjomis. Tą dieną, kai gimė šios stovyklos idėja, lydėjau garbų žurnalistą Juozą Šorį ir LLKC muzikos skyriaus darbuotoją Arūną Lunį pas Antalksnės kaimo bendruomenės pirmininką, kalvį, medžio drožėją ir muzikantą Raimondą Žievį. Apklausėjams šis pateikėjas buvo labai įdomus. Tuo metu, kai jį šnekino J.Sorys, su A.Luniu aptarėme mokymo stovyklos organizavimo galimybes ir specifika.

Pokalbio metu kilo klausimas, kokia turėtų būti stovykla? Prieš atsakydami į jį „panarstėme“ regiono muzikines tradicijas, jų išskirtinumą kitų Lietuvos regionų fone, išsakėme komplimentus nuotaikingajam Ignalinos krašto cimbolininkui dėdei Jonui, kuris oficialių apdovanojimų metu kviečiamas į sceną oficialiuoju – Jono Lechovicko – vardu. Mūsų „apžvalginiam“ pokalbyje prisiminėme ir Kaltanėnų apylinkėse užrašytą pasakojimą apie namo grįžtantį dūdmaišininką, kuris įkrito vilkduobėn ir tik todėl, kad jam į „kompaniją“ papuolė „muzikalus“ vilkas, mėges klausyti dūdmaišio garsų, vargšas nelaimėlis išliko gyvas, nes grojo tol, kol vilkduobės savininkai jį beneilstantį surado...

Sutarėme, kad stovykloje bus mokoma groti cimbalais ir dūdmaišiu – tradiciniais šio krašto muzikavimo instrumentais. Tuomet nusprendėme, kad bandysiu ruošti projektą LR Kultūros ministerijos fondams nuo Aukštaitijos nacionalinio parko direkcijos, o A. Lunys tarsis su LLKC vadovybe, dėl šio centro galimybės tapti projekto partneriu. LLKC funkcija turėtų tapti patį mokymo organizavimas.

Šią idėją įgyvendinti pasisekė. Projektas buvo finansuotas abu kartus, nors ir ne tiek, kiek prašėme. Su mumis labai maloniai sutiko bendradarbiauti ir LLKC vadovybė. Beliko projektą įgyvendinti. Informaciją apie renkama mokymo grupę viešino ir A.Lunys, taip pat savo aplinkoje ją skleidė šio straipsnio autorė. Labai stengėmės, kad kuo daugiau parko apylinkių gyventojų dalyvautų šiuose mokymuose. Pavyko pasiekti neįtikėtina populiarumą – dalis klausytojų „studijavo“ ir savo lėšomis. Tai buvo labai skausminga, nes niekam ne paslaptis, kad visi kultūrininkai gauna itin mažas pajamas. Mano manymu, valstybė labai mažai jiems moka už tiesiogiai atliekamą darbą, todėl turėtų pilnai padengti jų kompetencijos didinimo išlaidas.

Mūsų mokymo stovyklose dėstė svečias iš kaimyninės Baltarusijos – Todor Kaškurevič ir Lietuvoje garsus muzikologas – Evaldas Vyčinas. Stovykloje jie buvo garbingai vadinti „profesoriais“. Gal neišsižeis ponai profesionalai, bet labiausiai tarp klausytojų buvo laukiamas rajono muzikantas Jonas Lechovickas. Garbus amžius, didžiulė muzikavimo patirtis ir bendravimo betarpiškumas visą mokymo dieną stebino mūsų „studentus“.

Pirmaisiais stovyklos darbo metais ruošėme pristatomuosius pažintinius koncertus Ignalinos kultūros centro etnokultūros filiale bei Linkmenų kultūros namuose. Etnocentre vykusiame koncerte dalyvavo ir Gvidas Kovėra (jis ir T. Kaškurevič yra įrašę nuostabų dūdmaišių muzikos diską). Čia reikėtų pažymėti, kad Linkmenyse dūdmaišiu buvo grojama dar praeito šimtmečio pabaigoje, šiuos instrumentus daryti mokėjo ten gyvenęs Arvydas Kirda. Linkmenyse vykusio koncerto metu sužavėjome

muzikuojantį seniūną Joną Alekną. Jis pažadėjo vietos kultūros namams nupirkti dūdmaišį ir tęsti tradiciją.

2007 m. stovyklos dalyvių koncerto data buvo derinama su Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos išvažiavimo posėdžio data. Norėjome jos nariams pademonstruoti ne tik saugomų teritorijų kultūrinės veiklos ypatumus ir patį parką, bet ir muzikavimą tradiciniais šio krašto instrumentais. Deja, tai sudomino nedaugelį tarybos narių, tačiau pradžiugino Palušės turizmo centro poilsiautojus. Juolab, kad E.Vyčinas pakvietė savo studentą, rašiusį darbą grojimo dūdmaišiu tema, o tai reiškia, kad ir Lietuvoje atsiranda profesionalų. Brandiname mintį kitų projektų metu nuvažiuoti į Visaginą ir susitikti su ten veikiančia baltarusių kultūrine draugija, paieškoti kultūrinių bendrumų, pasiklausti pasakojimų.

Labai malonu, kad mokymo stovyklos „geografija“ labai plati – joje studijavo kauniškiai, klaipeidiškiai, palangiškiai, alytiškiai, parko apylinkėse gyvenantys „Nalšios“ muziejaus „Dobilės“ ansambliciai, J. Lechovickio pasekėjas ignalinetis Kazys Blaževičius, išgijęs savus cimbalus, uteniškiai, keletas netoliese gyvenančių žmonių. Klaipeidiškiai su didžiule meile pasakojo apie jų mokytoją Juozą Gibo veiklą, grojo jo cimbalais. Neformaliose diskusijose apie regionų muzikavimo tradicijas kilo klausimas, ar šišioniškiai turi savitą muzikavimo tradiciją? Paaiškėjo, kad vieniems tai atrodo visiškai naujiena, kitiems – didelis pasipiktinimas dėl šios tradicijos neigimo ir noras dar puikiau ją pademonstruoti, tretiems – noras įrodyti, kad neturi.

2007 m. stovyklos uždaryme apsilankė ir „pernykštis“ studentas. Tai be galo pamaloningo, ypač todėl, kad pernai, iškart po mokymų užbaigimo jis buvo išvykęs į Afganistaną. Tą vakarą jis ne tik pasibuvo su mumis, bet ir parsivežė namo T. Kaškurevičiaus padarytą dūdmaišį. Jo darbą išgiję ir „Dobiliečiai“.

Galime teigti, kad stovykla yra gyvybinga ir reikalinga. Svarbiausia – šiandien susiburti, būti kartu ir tęsti šios stovyklos organizavimą. 2008 metais planuojame šią mokomąją stovyklą surengti Visagine. Žinant, kad Visagine gyvenančios tautos savo muzikinėje tradicijoje turi tokių pačių ar panašių instrumentų analogų, galima tikėtis, kad stovykloje atsiras galimybė ieškoti muzikavimo skirtubių ir panašumų.

Dalia Savickaitė,

Visagino savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyrius

Muzikantas Jonas Lechovickas

Liberto Klimkos nuotr.

Istoriniai literatūriniai skaitymai dr. Jono Basanavičiaus gimtinėje

2008 m. vasario 15 d., Ožkabaliuose, dr. Jono Basanavičiaus gimtinės sodyboje-muziejuje įvyko renginys, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo jubiliejui, – istoriniai literatūriniai skaitymai „Čia stovėjo atgimimo vygė“. Renginį organizavo muziejaus darbuotojai kartu su Etninės kultūros globos taryba.

Skaitymai jau tampa tradicija, kaskart juose dalyvauja dr. Jono Basanavičiaus premijos laureatai. Šiemet renginyje apsilankė jų net keturi: Tarybos pirmininkas prof. dr. Libertas Klimka, Tarybos narė Irena Seliukaitė bei žymūs etnomuzikologai – Daiva ir Evaldas Vyčiniai. Taip pat skaitymuose dalyvavo ir Tarybos narė Danguolė Micutienė, Tarybos specialistas Suvalkijos regionui Valentinas Jazerskas, Signatarų klubo narys Juozas Mačys, Vilkaviškio gimnazijos mokytojai, dvyliktos klasės gimnazistai ir kiti.

Įsitaisę jaukioje seklyčioje, renginio dalyviai turėjo progos prisiminti Nepriklausomybės atkūrimo akto istoriją, plačiau sužinoti apie dr. Jono Basanavičiaus veiklą pirmojoje Vilniaus gimnazijoje, apie jo sukurtą Lietuvos švietimo draugiją „Rytas“, tuometines mokytojavimo sąlygas, apie dr. Jono Basanavičiaus

veiklos įtaką kalbos bei tautiškumo puoselėjimui. Taip pat buvo pasakojama apie muziejaus veiklą ir ateities planus. Pranešimus šiomis temomis skaitė muziejaus vyr. fondų saugotojas Sigitas Plečkaitis, prof. dr. L. Klimka, I. Seliukaitė, muziejaus direktorė Rūta Vasiliauskienė. Taip pat kalbėjo Signatarų klubo narys Juozas Mačys, Tarybos narė D. Micutienė. Bartninkų jaunimas buvo paragintas vertinti, didžiuliu tuo, kad gimė ir gyvena greta Nepriklausomybės atgimimo židinio, o mokytojai buvo kviečiami puoselėti, skatinti šį jausmą, žadinti gimnazistų meilę gimtajam kraštui, kalbai ir tautiškumui.

Renginiui nuotaiką padėjo sukurti ne tik skaityti pranešimai ir sakytos kalbos, bet ir kolektyviai sugiedotas Lietuvos tautinis himnas, Nepriklausomybės atkūrimo signatarų pagerbimas tylos minute, Suvalkijos krašto liaudies dainos, kurias susirinkusiems padainavo Daiva ir Evaldas Vyčiniai.

Ingrida Mickevičienė

Renginys prasidėjo kolektyviai atliekama Lietuvos tautine giesme

Renginį atidarė dr. Jono Basanavičiaus sodybos-muziejaus vyr. fondų saugotojas Sigitas Plečkaitis.

Etninės kultūros globos tarybos ir dr. Jono Basanavičiaus sodybos-muziejaus atstovai renginiui pasibaigus

Autorės nuotr.

Valstybinė Jono Basanavičiaus premija – aukščiausias etninės kultūros tyrinėtojų ir puoselėtojų įvertinimas

Valstybinė Jono Basanavičiaus premija įsteigta 1992 m. Garbingojo atžymėjimo iniciatorius – visuomeninė organizacija Tautos namų santara, vadovaujama Antano Gudelio. 1992 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 950 Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino premijos nuostatus: ji skiriama kasmet už reikšmingiausius paskutiniųjų 5 metų lietuvių etninės kultūros tradicijų plėtojimo, puoselėjimo, ugdymo ir tyrinėjimo darbus, atliktus Lietuvoje ar užsienyje, taip pat už kūrybinę ir mokslinę veiklą etninės kultūros srityje. 1992 - 2007 metais premija teikta 17 kartų. Laureatais tapo 24 mokslininkai, tautotyros barų darbininkai.

1992 m. pirmoji premija paskirta liaudies dainų atlikėjai Veronikai Pavilionienei. Laureatė sėkmingai tęsia savo veiklą ir šiandien. 1993 m. premijos laureatais tapo lokaliųjų kraštotyros monografijų organizatoriai ir rengėjai: Česlovas Kudaba (po mirties), Rimvydas Kunskas, Vacys Milius, Antanas Tyla, Norbertas Vėlius, Aloyzas Vidugiris. 1963-1975 metais N. Vėlius su talkininkais organizavo Lietuvos kraštotyros draugijos kompleksines ekspedicijas Vilniaus krašte. Kiekvienoje jų dalyvavo po 100 ir daugiau istorikų, etnografų, kalbininkų, aukštųjų mokyklų studentų. Surinkta ekspedicijose medžiaga sugulė į knygas: „Zervynos“, „Ignalinos kraštas“, „Gaidės ir Rimšės apylinkės“, „Merkinė“, „Dubingiai“, Kernavė“, „Dubičiai“, „Gervėčiai“ ir kt. Šie tyrinėjimai sutelkė mokslininkus ir visuomenę tautotyros darbai ir turėjo didžiulę reikšmę tautiškumui stiprinti.

1994 m. premija buvo paskirta legendiniam tautosakos užrašinėtoji Jurgiui Dovydaičiui, surinkusiam per 150 tūkstančių vienetų įvairių žanrų liaudies kūrybos. Šios vertybės saugomos Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto archyve. 1995 m. premijos laureate tapo muzikologė Zita Kelmickaitė, folkloro ansamblio „Ratilio“ vadovė už etninės kultūros sklaidą ir propagavimą tarp jaunimo. 1996 m. premijos laureatas – Jonas Balys; už etninės kultūros mokslinius tyrinėjimo darbus. Premiją laureatas paskyrė „Raštų“ leidybai: 5 tomais reikšmingas J. Balio kūrybinis palikimas vėl grįžo į Lietuvą.

1997 m. premija atiteko Venantui Mačiekui ir Jonui Trinkūnui – už rezultatyvią Vilniaus universiteto kraštotyros klubo „Ramuva“ veiklą. 1998 m. premija apvainikavo profesorės etnologės Angelės Vyšniauskaitės mokslinę bei visuomeninę veiklą. 1999 m. premija skirta Juozui Kudirkai ir Juozui Vainai už paribio etninės kultūros tyrinėjimus. Reikšminga J. Kudirkos surinkta medžiaga apie tradicinę kultūrą etninėse lietuvių žemėse Baltarusijoje, o J. Vainos – etninėse lietuvių žemėse Lenkijoje. 2000 m. premija skirta kraštotyrininkui Antanui Stravinskui, taip įvertinta jo organizacinė veikla sovietmečiu Lietuvos kraštotyros draugijoje bei krašto kalvystės tyrinėjimus. 2001 m. laureatu tapo žymus tautosakos tyrinėtojas hab. dr. Leonardas Sauka. Premija jam įteikta už mokslinę veiklą, ypač už J. Basanavičiaus raštų leidimą, tautosakos archyvo tyrinėjimus. 2002 m. laureatai – Daiva ir Evaldas Vyčiniai, apdovanoti už etninės kultūros sklaidą tarp jaunimo, nuolatinį darbą konsultuojant, koncertuojant. Daivos Vyčienės sutartinių tyrinėjimai svariai papildė etnomuzikologijos mokslą. 2003 m. premiją gavo Šiaulių universiteto profesorius menotyrininkas Vytenis Rimkus už

liaudies meno tyrinėjimus, aktyvią visuomeninę veiklą, etninės kultūros sklaidą akademinio jaunimo tarpe, dalyvavimą kraštotyros veikloje. 2004 m. laureatė – kraštotyrininkė Irena Seliukaitė, kuriai premija įteikta už kraštotyros judėjimo vystymą, kaimų istorijų rašymo organizavimą, etninės kultūros sklaidą ir populiarinimą. 2005 m. premija įteikta Vilniaus pedagoginio universiteto profesoriumi etnologui ir mokslo istorikui Libertui Klimkai už plačią mokslinę bei pedagoginę veiklą, labai susijusią ir su etninės kultūros populiarinimu. 2006 m. premija įvertinti dr. Konstanto Algirdo Aleksyno nuopelnai tyrinėjant, tvarkant ir publikuojant tautos dvasinio paveldo lobyną – dainas.

2007 m. J. Basanavičiaus premija paskirta Danutei Krištopaitėi, giliai ir išsamiai išnagrinėjusiai liaudies dainų istorikumą. Filologė dar 1965 m. išleido monografiją „Lietuvių liaudies karinės – istorinės dainos“. Dalyvaudama Kraštotyros draugijos rengiamose ir kitose ekspedicijose, yra užrašiusi per 10000 tautosakos kūrinių. D. Krištopaitė – labai profesionali ir be galo darbšti tautosakininkė ir tekstologė, kukliai ir kantriai besidarbuojanti etninės kultūros baruose. Tikra tautosakos bitelė, renkanti tautos istorinės atminties medų, lašelis po lašelio... Tačiau darbų visuma neabejotinai buvo verta dr. Jono Basanavičiaus premijos. Beje, tautos patriarcho raštų 1970 m. leidimas taip pat D. Krištopaitės parengtas.

Džiugu, kad didžioji dalis laureatų ir toliau vaisingai dirba, tęsdami etninės kultūros tyrinėjimus, ją skleisdami bei populiarindami. Anapilin iškeliauo Č. Kudaba, V. Milius, N. Vėlius, J. Dovydaitis, A. Stravinskas. Šviesus jų atminimas...

Nuo 2000 metų Jono Basanavičiaus premija teikiama Lietuvos nacionaliniame muziejuje, kurio direktoriumi ir vienu jo kūrėjų buvo dr. Jonas Basanavičius.

Libertas Klimka

2007-ųjų Jono Basanavičiaus premijos laureatė Danutė Krištopaitė

Autoriaus nuotr.

Tradicinės kaimo architektūros rekomendacijos

Etninės kultūros globos tarybos iniciatyva, siekiant išsaugoti kaimo etninės architektūros paveldą ir pritaikyti jį šiandienos gyvenimui, jau išleistas kiekvienam etnografiniam regionui (išskyrus Mažąją Lietuvą) tradicinės kaimo architektūros rekomendacijos. Leidiniai skirti rajonų architektams, kaimo turizmo verslininkams, sodybų savininkams ir statytojams, kuriems brangus tradicinis lietuviškasis kraštovaizdis, etninio stiliaus architektūroje išsaugojimas. Autorių tikslas – supažindinti su etnografinių regionų etnoarchitektūros paveldu, paskatinti prisiminti senąsias pastatų statymo, puošimo tradicijas, kūrybiškai interpretuoti senojo kaimo architektūrą, padėti sukurti modernią sodybą, pritaikytą šiuolaikinėms reikmėms, tačiau išlaikiusią tradicinius bruožus ir jungtis su kraštovaizdžiu. Pastatams statyti patariama naudoti tradicines medžiagas, o technologijos bei inžinerinės sistemos galėtų būti šiuolaikiškos, tai yra ekologiškos ir ekonomiškos.

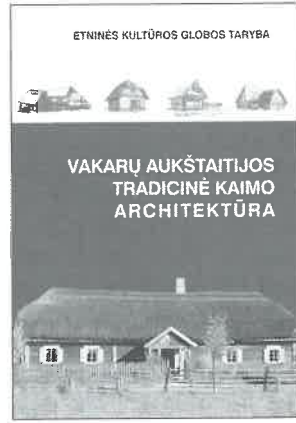
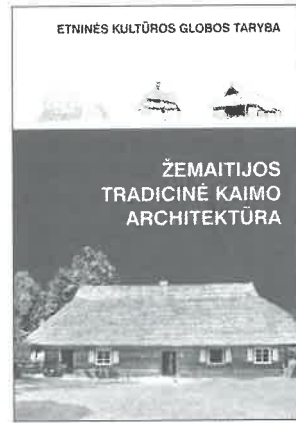
Vakarų Aukštaitijos tradicinės kaimo architektūros rekomendacijas parengė dr. Rasa Bertašiūtė, Dzūkijos – dr. Aistė

Andriušytė, Suvalkijos (Sūduvos) – Indrė Kačinskaitė, Žemaitijos – Jurgis Bomblauskas. Knygų sudarytojas – prof. dr. Libertas Klimka. Leidiniuose autoriai gana plačiai pateikia gyvenviečių struktūros formavimosi, tradicinės sodybos ir pastatų išplanavimo principus. Detaliai aprašomos gyvenamojo namo statybinės medžiagos, konstrukcijos, jo apdaila ir puošyba. Be plačiai pateiktų gyvenamojo namo detalių, daug dėmesio skiriama ir sodybos ūkiniams pastatams bei jų detalių išryškinimui. Gyvenamųjų namų interjerų ypatumus pristato Vingaudas Baltrušaitis. Mažoji sakralinė architektūra – svarbi tradicinės architektūros dalis, kurią knygelėse atskleidžia dr. Ilona Burinskaitė, o želdinių formavimo principus, kiekvienam regionui būdingas medžių rūšis ir gėlių darželių savitumus – Gražina Žumbakienė.

Leidinius recenzavo Etninės kultūros globos tarybos nariai – prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė ir dr. Petras Kalnius.

Jolita Eidikonienė,

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Žygimantų g. 1 / T. Vrublevskio g. 8, LT-01102 Vilnius, Lietuva
Tel. (8 ~ 5) 210 7160/61, faks. (8 ~ 5) 210 7160, mob. +370 699 04 238

El. p. etnogloba@lrs.lt

URL adresas: <http://www.lrs.lt/> (žr. „Kitos nuorodos“, „Institucijos, atskaitingos Seimui“)

Tarybos sekretoriato vadovas –
Tarybos pirmininkas **Libertas Klimka**
Mob. +370 699 04 239
El. p. etnotaryba@lrs.lt

Vyriausioji buhalterė (vyr. specialistė) **Jolanta Bulotienė**
El. p. etno@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Jolita Eidikonienė**
El. p. etnogloba@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Ingrida Mickevičienė**
El. p. etnolangas@lrs.lt

Specialistas **Algimantas Kuras**
El. p. kuras@techas.lt

Specialistė (Aukštaitijos regionui) **Vitalija Vasiliauskaitė**
Mob. +370 699 04 991
El. p. etnoaukstaitija@gmail.com
Specialistas (Dzūkijos regionui) **Arvydas Švirmickas**
Mob. +370 699 04 989
El. p. svirmickas@zebra.lt
Specialistė (Mažosios Lietuvos regionui) **Regina Jokubaitytė**
Mob. +370 699 04 990
El. p. reginele1@one.lt
Specialistas (Suvalkijos regionui) **Valentinas Jazerskas**
Mob. +370 699 04 992
El. p. suduva@marijampole.aps.lt
Specialistė (Žemaitijos regionui) **Sigita Dacienė**
Mob. +370 699 04 993
El. p. s.daciene@gmail.com

Etninė kultūra

Etninės
kultūros
globos
tarybos
informacinis
leidinys

Nr. 7

